

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GENERAL EN

Af samme Forfatter er tidligere udkommet

ELISE AHLEFELTS HISTORIE

1923

SKILDRINGER OG BILLEDER

1924

PRINS CARLS REJSE

1925

CHRISTIAN VI'S DATTER

1926

GENERALEN SOM HALVVOXEN

F. AHLEFELDT LAURVIG

GENERALEN

I. BARNDOM OG UNGDOM

VILHELM TRYDES BOGHANDEL

KØBENHAVN - 1927

FORORD

BAADE i Rigsarkivet og i Arkivet paa Tranekær findes der et righoldigt Materiale til General Ahlefeldts Historie, Originalerne til de allerfleste her i Bogen aftrykte Dokumenter og Breve beror paa disse Steder. Hvad de trykte Kilder, der ere anvendte ved Udarbejdelsen af Værkets første Del, angaar, skal jeg som de væsentligste nævne følgende: Villh. Lütken: Bidrag til Langelands Historie, Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie, Richters Landmilitair-etat, Mittheilungen der Gesellschaft für Kieler Stadtgeschichte, Schulz: Kieler Professorenbriefe, Meyer: Universität Kiel, Lucie Jensen: Briefe der Mutter Dahlmanns, Büsching: Lebensgeschichte denkwürdiger Personen, A. Sach: Geschichte der Stadt Schleswig, Becker: Topographiske Samlinger, Schütze: Hamburgische Theatergeschichte, Berthold Litzmann: Friedrich Ludwig Schroeder, Archiv für Litteraturgeschichte, Schroeder: Hamburgisches Theater, Carl af Hessens Erindringer fra Felittoget i Sverige 1788, Louis Bobé: Lavaters Rejse til Danmark.

Af praktiske Grunde vil nærværende Bog blive delt i flere Bind, der udkommer med Mellemrum, andet Bind kommer til at omhandle General Ahlefeldts Virksomhed som Theaterleder i Slesvig By, som Militær i Krigsaarene 1807—08 samt hans Arbejde som Foregangsmand paa Landbrugets Omraade.

INDHOLD

	Side
Forord.....	V
Hos Bedstefaderen.....	1
Studenteraarene i Kiel.....	95
I Slesvig By.....	138
Schroeder.....	157
Charlotte Hedemann.....	195
Felttoget i Sverige.....	219
Fader og Søn.....	250

HOS BEDSTEFADEREN

NAAR der i min Barndom og Ungdom ovre paa Lange-land blev talt om »Generalen«, var det ikke en dalevende General, det drejede sig om, man mente altid den i 1832 afdøde Frederik Ahlefeldt. Ethvert Menneske paa Øen vidste Besked om det æventyrlige Liv, der den Gang førtes paa Tranekær, alle kunde fortælle Anekdoter om den excentriske Beboer af det gamle Slot, og det var med en vis Blanding af Beundring og Forargelse, at man talte om det brogede Liv indenfor Slottets Mure. Man følte, at denne Periode havde kastet Glans over Langeland, og »Generalen«s Navn lød, naar det nævnedes, som en smeldende Festfanfare. — Frederik Ahlefeldts almindelig anerkendte Fortjenester den Gang »da Spaniolerne var her«, hans venkabelige Forhold til Frederik den Sjette, hans Optræden som Mæcen i stor Stil, hans over hele Landet omtalte Theaterforestillinger og Koncerter, det stadige Rykind og Rykud af de mest forskelligartede Berømtheder fra Ind- og Udlandet, hans skønne og heltemodige Datters Navnkundighed under Napoleonskrigene, havde bevirket, at Langeland en Tid var blevet meget omtalt. Rygtet vidste ogsaa at fortælle om den ugenerte Maade, hvorpaa General Ahle-

feldt lige til sin høje Alder vedblev at dyrke Kærligheds-
gudinden, om hans Ødselhed og Upaalidelighed, om hvor-
ledes Millionerne smuldrede hen mellem hans Fingre og
om den katastrofale Afslutning paa hele Herligheden. Med
sine mange gode og mindre gode Sider har Frederik Ahle-
feldt knyttet sit Navn uløseligt til Langeland.

Frederik Ahlefeldt blev født 17. November 1760. Hans
Fader var Christian Ahlefeldt Laurvig, Besidderen af Grev-
skabet Langeland, Moderen var den rige Arving Elisabeth
Juel, der bragte sin Mand meget Jordegods, blandt andet
Lundsgaard og Bjørnemose. Frederik eller rettere Fritz, thi
saaledes blev han kaldt ligefra Daaben og til sin Død, fød-
tes paa Bjørnemose, hvor Faderen boede, lige til Besiddel-
sen af Grevskabet Langeland tilfaldt ham 1773. Alle Ægte-
parrets fjorten Børn fødtes paa det venligt smilende Bjør-
nemose ved Svendborg tæt ved det smalle Farvand, der
skiller Fyen fra den da til Bjørnemose hørende lille Ø
Thurø.

Det skal straks udtales, at hvad man end kan sige om
den Maade, hvorpaa Forældrene opdrog deres ældste Søn,
— noget, vi senere skal vende tilbage til — Sønnen fik en
dansk Opdragelse, og dansk blev det for ham naturlige
Sprog, selvom han samtidig lærte at tale tysk. Da han se-
nere blev anbragt paa Tranekær for at uddannes under sin
Bedstefaders Tilsyn, viste det sig, at hans tysk var yderst
mangelfuldt. Denne Omstændighed maa nævnes som et
Plus til Fordel for Forældrene, der levede paa en Tid, hvor
det tyske Sprog sad i Højsædet hos saa mange Godsejer-
familier, navnlig paa Fyen, og hvor Hofsproget var tysk.
Elisabeth Ahlefeldts Breve til Sønnen ere alle uden Und-
tagelse affattede paa dansk, Faderens Breve ere en Sam-

menblanding af tysk og dansk mellem hinanden, ligesom hans Tale i det daglige Liv synes at have været. I hine Tider havde nemlig mange danske to Modersmaal, dansk og tysk, som de talte med akkurat samme Lethed, det gjaldt særlig mange Godsejer- og Embedsmandsfamilier, inden for hvilke Ægteskab med holstenske Damer og tjenstlige Ophold i Holsten havde bragt et stærkt tysk Element ind. Danske Officerer kunde under Ophold i holstenske Garnisoner tilegne sig det tyske Sprog med en saadan Færdighed, at indfødte Tyskere paastod, de talte Sproget bedre end de selv. Dette Forhold er lidt vanskeligt at forstaa for en Nutidsbetragtning; det er en i vore Dage ret almindelig Opfattelse, at den dannede Mand kun behersker eet Sprog fuldt ud, saaledes tænkte man ikke dengang. Noget hænger det vel sammen med, at man i Tiden før det nitende Aarhundrede overhovedet lagde mindre Vægt paa at tale og skrive korrekt. Man behøver blot at læse vore oldenborgske Kongers Breve, der rummer lige mange Fejl, hvadenten de ere skrevne paa dansk eller tysk.

Da Frederik Ahlefeldt blev syv Aar gammel, skulde han gaa fra et overvejende dansktalende Hjem til et helt og holdent tysktalende. Hans Bedstefader Frederik Ahlefeldt paa Tranekær havde ønsket at faa sin ældste Sønnesøn i Huset, da han ønskede at overvaage sin præsumptive Arvings Opdragelse; Bedstefaderen har sikkert ment, at Drengen trængte til et lidt mere kultiveret Hjem end det iøvrigt højst respektable paa Bjørnemose, hvor den daglige Ómgangstone var noget plump, og hvor hverken Gratierne eller Muserne havde til Huse. I 1767 blev den lille Fritz overført til Tranekær, hvor han forblev under Bedstefadrens Ægide lige til 1773. Det blev paa Tranekær og ikke

paa Bjørnemose, at Fritz Ahlefeldt modtog den Paavirkning, der skulde præge ham som Yngling og Mand, og det er derfor nødvendigt, at vi ser lidt nærmere paa den Familie og det Milieu, der dengang levede paa Tranekær.

Denne Paavirkning blev baade af det gode og af det onde. Tilbøjelighed til i videst muligt Omfang at tilegne sig sin Tids Dannelse, Trangen til at udfylde den Plads i Samfundet, han engang skulde indtage, Lysten til at følge med Tiden og sidst men ikke mindst Sansen for at være noget for sine Omgivelser og at gøre det saa godt som muligt for sine undergivne, — alt det indpodedes ham i Bedstefaderens Hjem. Uheldigvis lykkedes det ikke den i Pengesager og i Godsadministration meget ordentlige Bedstefader at bringe Barnebarnet blot den svageste Antydning af Sans for Økonomi. Respekt for sædelig Renhed kunde Drengen ikke godt lære hos den umoralske eller vel snarere amoraliske Bedstefader.

Den gamle Frederik Ahlefeldt var Søn af den som Prinsopdrager fordelagtigt bekendte Greve Carl og Ulrik Frederik Gyldenløves Datter Ulrikke Antonie. Ser man Malerier af ham, møder der een et Udtryk af brutal Energi parret med Godmodighed, og dette Udtryk passer ogsaa med Mandens Karakter. Frederik Ahlefeldt har utvivlsomt haft en Del Betingelser for at kunne give sin Sønesøn en god Opdragelse. Han var selv godt oplært, først under sin meget kundskabsrige Faders Ledelse, senere fra sit elvte Aar som Kostgænger hos den lærde Professor Henrik Dürkopp i København. Hans egentlige Lærer og Opdrager var Mecklenborgeren Weissensee, der sørgede for, at den fremtidige Besidder af store Godser blev sat godt ind i Juraen.

Baade i Latin og Græsk og i de levende Hovedsprog blev han godt oplært. Hans klassiske Dannelse giver sig Udtryk i hans Breve, der ere spækkede med græske og latinske Citater; hvor ferm han var i Oldtidens Sprog, kan vi se deraf, at han formaaede at gaa sin Sønnens Huslærer efter i Sømmene, hvorved han konstaterede, at »Informatoren« ikke var tilstrækkelig hjemme i Latinen, den gamle mente sikkert med Rette, at han var bedre funderet i Latin end den unge. Skønt Frederik Ahlefeldt beherskede det danske Sprog med fuldkommen Sikkerhed, vedblev dog det tyske Sprog gennem hele hans lange Liv at være det, der faldt ham naturligt, og det han talte i sin Familie; endog Inskriptionerne paa de tre smukke Marmorkister, der rummer hans og hans to Hustruers Støv, og som staar i Kapellet i Tranekær Kirke, ere tyske. Det maa bemærkes, at Grev Ahlefeldts mange Breve til Autoriteter, Godsfunktionærer o. s. v. ere affattede paa et ulasteligt dansk. Hans Valgsprog var latinsk: »Tali procedunt ordine fato«. Hans Opdrager Professor Dürkopp vedblev at have megen Indflydelse paa sin gamle Elev endnu længe efter, at denne var blevet voksen. Det kan blandt andet ses af et Brev til ham fra hans Fætter Hertug Christian August af Augustenborg. Hertugen skriver blandt andet i et Brev dateret 11. Oktober 1722: »Jeg beder dig ikke at lade dig sløves af Pastor Dürkopp, der saa længe ogsaa har plaget mig — tidligere — med lignende Foredrag, i hvilke der ikke har været et sandt Ord — — ligesom jeg beder dig ikke at spille Tiden i Anledning af de Løgne, hvorved han vil tage sig ud overfor Folk, der ikke forstaar ham bedre«. Fætteren har sikkert været meget uretfærdig i sin Dom over den

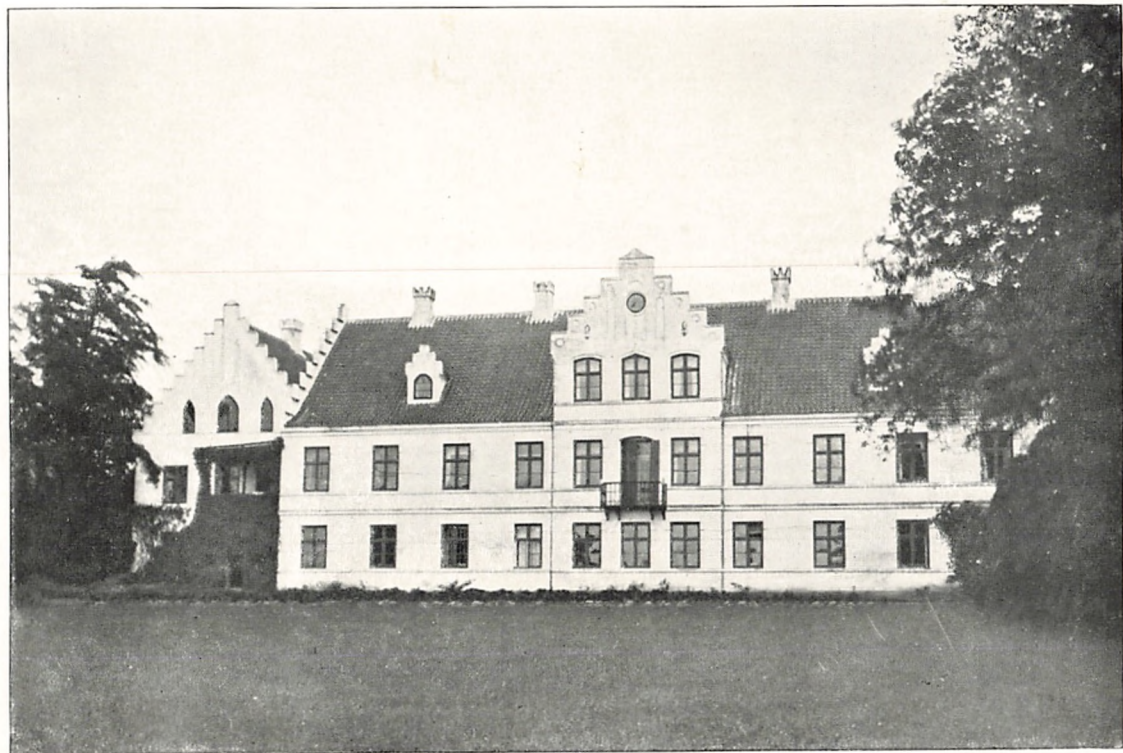
fælles gamle Lærer, den baade som Videnskabsmand og Forfatter højt ansete Dürkopp.

Som Lensbesidder var Ahlefeldt noget af en Despot, men Despotismen mildnedes af en faderlig Omsorg for Øens Befolkning. Omsorgen gav sig blandt andet tilkende gennem Arbejdet med at forbedre Øens Skolevæsen. Langelands Skoler blev da ogsaa takket være ham nogle af de bedste i hele Landet, og den pædagogisk interesserede Greve greb selv personlig ind i Undervisningen. Ahlefeldts Interesse for Skolevæsenet faldt paa en heldig Maade sammen med Udstedelsen af Forordningerne af 24. Januar 1739 og 29. April 1740, der indførte Skoler i alle Landets Sogne. Gennemførelsen af Forordningerne paahvilede for Langelands Vedkommende udelukkende Ahlefeldt. De stedlige Amtmænd skulde føre Forordningerne ud i Livet efter Forhandlinger med Jurisdiktionernes største Lodsejere, med Kirkeeerne og Gejstligheden. Da Ahlefeldt var eneste Lods-ejer paa Grevskabet og Ejer af alle Øens Kirker med Undtagelse af den i Rudkjøbing, var Sagen ganske ligetil, saa meget mere som han besatte Præsteembederne. Var Ahlefeldts Ansøgning om at faa Kaldsret i Rudkjøbing ved hveranden Embedsbesættelse blevet bevilget, havde Sagen været endnu mere ligetil. Aarsagen til, at Ahlefeldt havde fremført denne Ansøgning, var den, at Kirken i Annekssognet til Rudkjøbing, Skrøbelev, tilhørte Grevskabet. Ahlefeldt var baade den, der skulde forhandle, da han i Henhold til »Grevernes Privilegier« var Amtmand paa Grevskabet, og den, med hvem der skulde forhandles. For Nemheds Skyld blev det ogsaa overdraget Ahlefeldt at bringe Sagen i Orden paa den Del af Langeland, der ikke hørte ind under Grevskabet. Det bevirkede,

at det hele kom til at glide lettere end de allerfleste andre Steder. Greven udfærdigede selv en »Indrætning og Anordning for Skoele-Werket paa Langeland«, der blev Rette-snoeren for en praktisk Gennemførelse af dette »Gud behagelige Werk«. Børnene skulde have gratis Undervisning i Kristendom og Læsning. Ønskede de respektive Forældre, at Børnene tillige lærte at skrive, maatte de bøde en Skilling om Ugen til Læreren, for at lære Regning betaltes ekstra to Skilling om Ugen. Ved Indmeldelsen til Skolegangen betaltes een Gang for alle fire Mark, fattige Forældre fritoges dog for denne Udgift. Degnene i Sognene fik Forpligtelse til at forestaa Undervisningen; hvor der var mange Børn, ansattes Hjælpelærere eller Løbedegne, som de ogsaa kaldtes, eftersom de vare forpligtede til at give Undervisning i forskellige Sogne, hvor der var Brug for dem. Hjælpelærernes saare beskedne Løn blev fastsat til 56 Kr. om Aaret. Degnene fik kun den halve Løn, da de havde deres ordinære Indtægt. Foruden Lønnen skulde Hjælpelærerne af Beboerne have Græsning og Foder til en Ko samt tyve Læs Tørv om Aaret. Da Degnene selv havde Avling, fik de ingen Løn in natura — der var den ejendommelige Inkonsekvens i Loven, at de almindelige Lærere ikke hos Bønderne maatte leje Jord til at dyrke, da det vilde lede dem til at forsømme deres Arbejde. Udgiften til Lønningerne blev paalignet Soggenes Beboere, og alle maatte bøde, endogsaa Tyendet, en Tjenestekarl maatte saaledes svare fire Øre aarligt, Husbonden skulde holde Beløbet tilbage i Lønnen og betale det til »Skoele Cassen«. Forpagtere af Grevskabets Gaarde eller »Hollænderier« (Mejerier) svarede fire Kroner om Aaret, Sognepræsterne slap med to Kroner, da de havde saa megen Ulejlighed med Tilsynet

ved Undervisningen. Grevskabet gav 24 Kroner om Aaret til Skolekasserne i hvert af Langelands Sogne »saa fremt mine respektive Naboer de Herrer Proprietariusser efter rigtig Ligning af Amtmanden samtlige udrede lige saa meget og saaledes Cassen tilskyder«. Denne sidste Klausul aabnede en vid Mark for Stridigheder mellem den noget stridslystne Greve og »de Herrer Proprietariusser«, og Stridighederne skulde da heller ikke udeblive. Godsforvalteren skulde være Kasserer for Øens Skoler »da jeg (Greven) i saa Fald for Skoele Cassen indestaar at være ansvarlig«. For at vise sin Villighed til Forhandling, opsatte Ahlefeldt i Skoleanordningen følgende: »Men skulde de gode Herrer Proprietairer ikke være fornøjede med, at min Fuldmægtig bliver Skoele Casserer, men hertil ville have nogen anden, Saa naar derfor stilles Forsikring og Skoele Cassens Penge, Protocol og Papirer blive under min Forvaring (hvorum alle vedkommende dog paa Forlangende skal vorde tjent med ald behørende Underrætning) er jeg derom med dennem eenigen, saa fremt der til Casserer vælges saa duelig en Person, af hvem man ved Werkets Befordring kunde vente vedbørlig flittighed og troeskab«.

For Lokaler sørgede Grevskabet overalt. De to Provster i Nørre- og Sønderherred skulde tage aarlig Synsforretning over Bygninger og Inventar og indføre Manglerne i en Protokol. Anordningen, om hvilken Ahlefeldt udtalte det Haab, at ved dens Gennemførelse maa »Deris Kongeli Mayestæts Allernaadigste og Høypriiselige intention og Villie til *Guds Æres* Befordring Allerunderdanigst fremmes«, — blev godkendt af Stiftsøvrigheden, efter at Øens tvende Provster paa de respektive Herreders Præsters Vegne havde anbefalet Forslaget.

BJORNEMOSE

Provst Nielsen skriver i sin Indstilling:

»Denne Indrætning af Schole-Verched, for saa viidt Synder-Herridt angaar, er, efter samptlige Præsternis og mit eged till Høybaarne Hr. Grefven og Hans Welbaarenhed Hr. Conferentsraaden indgifne underdanige ofverveyende og forslag, i alle maader saa ofverlagt, moderat og dog i ald behørig nidkierhed og afsigt till Guds Ære og H. K. May^{ts} høystpriselige *intention* allerunderdanigst at gjøre nøye, forfatted, at hvercken Landets *situation* eller indbyggernis vilkaar det anderledis har kundet tillade, hvis ellers dette saa høyt gafnlige og nødvendige gudelige verch skulle vorde sat i en form og paa dend foed, at det uden nogen mands betydelig besværing der ofver først var giørlig og der næst uden videre indvending og forandringer her efter blef bestandigt. Hvilched jeg paa egne og samptlige Præsternis Veigne som Proust i Herridet Allerunderdanigst og sandfærdigst kand attestere.

GØDE NIELSØN.◄

Provst Breckling:

»Ligesom min Naboe Provsten Hr. Gøde Nielsøn for Synder Herred her haver attesteret, kand ieg paa samtlige Præsternes i Nørre Herred og egne Vegne som Provst icke andet end tilstaae og allerunderdanigst bevidne, at denne Indrætning for dette Gud behagelige Verck saa vel og grundig som taalelig efter Landets Situation og Indbyggernes Leylighed er forfærdiget og fastsat, at Guds ære og hans Kongl. May^{ts} allernaadigste Villie og høyst christelige *intention* derved fremmes.

J. D. BRECKLING.◄

Mellem de mere bekendte Lærere kan nævnes Christian Stub, Ambrosius Stubs Søn.

Naar det som ovenfor sagt, var Ahlefeldts Skik selv at overvaage Undervisningen i de langelandske Skoler, skal det her siges, at det var med noget blandede Følelser, hans Besøg modtoges: Hans Lyst til at gaa Lærerne nærmere paa Klingen var ikke just velset af disse, hvoraf flere var saa tykt uvidende, at det blev nødvendigt af afskedige dem. Baade Lærere og Elever frygtede desuden Grev Ahlefeldts ustyrlige Hidsighed, der ingen Hensyn kendte, men som ogsaa kunde gaa meget pludselig over og afløses af en høj Grad af Venlighed.

Skoleforordningen var for Langelands Vedkommende Begyndelsen til et regulært Skolevæsen, idet Frederik den Fjerdes Anordninger af 1721 om Oprettelsen af Rytterskoler ikke omfattede Langeland, hvor man lige til 1739 havde maatte nøjes med Degnenes Undervisning i Katekismus.

Det var Ahlefeldts Fortjeneste, at Forordningen af 1739 blev saa godt gennemført paa Langeland, at Øen kunde staa som et Eksempel til Efterfølgelse for adskillige andre Egne af Danmark.

Frederik Ahlefeldts Lyst til at være den eneraadende gav sig tilkende paa mange andre Omraader end Skolevæsenets. Som Patron for samtlige langelandske Kirker havde han en meget betydelig Indflydelse paa Øens kirkelige Liv, og denne Indflydelse blev i særlig Grad mærkbar, da Pietismen holdt sit Indtog i Danmark. Greven var ingenlunde nogen Ven af denne nye kirkelige Retning og var derfor ikke særlig villig til udelukkende at ansætte pietistiske Præster. Det fik nu være, da han havde Retten til at udnævne

Præsterne, men hvad der var Regeringen ubehageligere var, at han tog det meget let med Forordningen af 12. Marts 1735 angaaende Straf for Udeblivelse fra Gudstjenesten om Søndagen. Han undlod ganske roligt at indkassere de obligate Mulkter og fandt her velvillig Støtte hos de langlandske Præster. Da Rentekammeret overfor Godskontoret i Tranekær udtalte sin Undren over, at der ingen Mulkter var indkommen i Henhold til Forordningen om den tvungne Kirkegang, gik man fra Grevskabets Side ganske let hen over det og indlod sig ikke paa nogen Forklaring, medens Sognepræsterne dristigt erklærede, at alle deres Sognebørn virkelig gik regelmæssigt i Kirke og aldrig nogensinde udeblev fra Gudstjenesten. Det hele har sikkert forekommet Rentekammeret noget mistænkeligt, eftersom der i Rudkjøbing, hvortil Ahlefeldts Myndighed ikke strakte sig, blev indkrævet Bøder og klaget over manglende Kirkegang, men Sagen blev dog ikke forfulgt videre. Dette viser, at man paa højeste Sted ikke var saa striks i dette Kapitel, som man ynder at paastaa.

Denne Lemfældighed fra Regeringens Side viste sig ogsaa paa andre Omraader. Et illustrerende Eksempel giver den langlandske Tradition, i Henhold til hvilken der paa Godskontoret i Tranekær paa Frederik Ahlefeldts Tid blev givet en kongelig Forordning Paategning om, at den »efter Grevens Befaling« ikke skulde gælde for Strynø. Naar Grev Ahlefeldt optraadte med saa megen Frimodighed overfor den enevældige Konges Forordninger, var det her ingenlunde noget Udslag af Herskesyge, men en virkelig alvorlig Overbevisning, det drejede sig om. Som Øens øverste juridiske Embedsmand kunde han derimod nok til Tider lade sig lede af en noget ilde anbragt Herskesyge. Ved Enevæl-

dens Indførelse i 1660 blev Lenene og Lensmændene afskaffede og i Stedet for oprettedes Amter med Amtmænd i Spidsen. Over det nyoprettede Tranekær Amt skulde de skiftende Besiddere af Grevskabet Langeland være Amtmænd. Foruden Stillingen som Amtmænd havde Ahlefeldterne tillige Birkeretten, idet Birkedommerne udnævntes af dem og sorterede under dem. Udnævnelserne skulde dog forsynes med kgl. Confirmation. Denne Ordning kunde ikke siges at være praktisk, idet Lensgrevernes Myndighed kun strakte sig over selve Grevskabets Territorium, medens de øvrige Dele af Øen var underlagte en lokal Amtmand. Rudkjøbing hørte til Odense Stiftamt. Paa den Maade havde Øen tre Over- og Underøvrigheder, hvilket gav Anledning til evindelige Rivninger og Processer, mærkelig nok mindst i Frederik Ahlefeldts Tid, maaske var det mest at føre tilbage til, at Amtmand Adler paa Lykkesholm saa temmelig i et og alt rettede sig efter sin Kollega paa Tranekær. Men Uenighed kunde der dog opstaa; blandt andet kom Ahlefeldt og Adler engang i Klammeri i Anledning af, at Greven bestemt fastholdt, at han selv havde Ret til at ansætte Skarpretter for Grevskabets Vedkommende, og den Sag vedkom efter hans Opfattelse ingen andre. Et kongeligt Reskript gav Ahlefeldt Medhold. Den store Myndighed, Ahlefeldt havde som Indehaver baade af Over- og Underøvrigheden benyttede han kraftigt, en Gang misbrugte han den. Det var under den berømte eller rettere berygtede Marstrand-Affære.

I Snøde boede Enken efter den tidligere Sognepræst Jens Marstrand. Hun havde Logis hos sin Broder og Svigersøn Johan Breckling, der var blevet Sognepræst efter sin Svigerfaders Død. Bemeldte Madam Marstrand har antageligt

lidt af Forfølgelsessyge, og hendes Nervesystem synes i Aarenes Løb at være bleven fuldstændig nedbrudt som Følge af de hende stadig plagende syge Tanker. Datiden kendte meget lidt til det, man i vore Dage kalder Psykiatri, og Mennesker som den paagældende Præsteenke, der vel nærmest har været sindssyg, betragtedes med en Blanding af Skræk og Afsky og mentes nærmest at være istand til at begaa en hvilken som helst Ugerning. Beboerne i Snøde mente, at Præstekonen var besat af onde Aander, og at hun derfor var en meget farlig Person. Konen havde virkelig ogsaa givet rig Anledning til, at denne Opfattelse kunde brede sig. Allerede et Par Aar efter hendes Ægteskab med Pastor Marstrand havde hun faaet den fikse Idé, at hendes Tyende bestjal hende og forfulgte hende paa alle mulige Maader. Hun fik derfor sin Mand overtalt til at opgive Husholdningen og indrette sig i et eneste Værelse. I dette ene Rum boede nu Præsten, hans Kone og deres Børn i seksogtyve lange Aar. Her lavede Hustruen Mad, her sov de alle sammen om Natten mellem hverandre, her spiste de, her havde Præsten Studerekammer, her levede kort sagt Familien sit daglige Liv. Efter at denne Ordning var truffet, blev Madam Marstrand grebet af en ny fiks Idé: hun turde ikke bortkaste nogen Ting, hun selv havde rørt ved, og nu gav hun sig en uhyggelig Mani i Vold: alt, hvad der havde været mellem hendes Fingre, blev ophobet i Præstegaardens mange tomme og ubenyttede Rum, og i Aarenes Løb samlede der sig nu rundt omkring i Huset en Masse Sager, saasom Aadsler, fordærvede Fødevarer, Fejeskarn, Haar, gamle Klæder og Sengetøj, i Hundredevis af raadne Æg. Stort bedre saa det ikke ud i det eneste beboede Værelse, da en ny Grille forbød Hustruen at lufte ud og gøre rent. I mange

Aar blev der ikke aabnet Vinduer i hele Præstegaarden endsige fejtet og vasket. Som Følge heraf var Huset fuldt af en gennemtrængende Stank, og hele Præstegaarden med Omgivelser havde et højst uhyggeligt Udseende. Det hjalp ikke, at baade Bisp og Provst paatalte Forholdene. Først da Pesten kom, blev der gjort noget ved Sagen, idet en Kommission efter Regeringens Befaling skulde underkaste Snøde Præstegaard en Synsforretning. Rapporten fra Synsmændene giver en haarrejsende Skildring af Tilstandene i Præstegaarden. Pastor Marstrand, der i sin Kones Selskab efterhaanden var bleven omtrent lige saa besynderlig som hun, og som allerede inden han giftede sig vistnok har haft Spiren i sig til Sindssyge, vilde paa ingen Maade indrømme, at der saa værre ud i Snøde Præstegaard end andre Steder, men han lovede dog at »fejfe ud«. Denne Renselsesfest har næppe været meget effektiv, men Sagen fik Lov til at dø hen, da Pesten ikke naaede Langeland. Men Snøde Præstegaard havde naaet en herostratisk Berømmelse viden om, ogsaa uden for Langeland, og Frederik Ahlefeldt havde ved sin Tiltrædelse af Grevskabet allerede haft megen Lyst til at gribe ind. Dertil fik han den skønneste Lejlighed: Snøde Præstegaard brændte, og som det senere viste sig, var Ilden paasat af nogle Tyve, som ved Hjælp af Branden vilde aflede Opmærksomheden fra Tyveriet. Nogle Koner i Snøde fandt Morgenen efter Branden mellem Præstegaardens Ruiner en Kiste, hvis Indhold de undersøgte. Mellem meget andet laa der nogle smaa Ben i Kisten. Konerne og nogle tililende Naboer, hvoriblandt Læreren i Snøde, erklærede uden at blinke, at det maatte være Dødningeben. Da man troede Pastor Marstrands Enke istand til alt, vejrede Beboerne i Snøde straks en Forbrydelse, som Præsteenken

skulde have begaaet. Sladderen bredte sig fra Snøde over hele Langeland, og snart lød det overalt paa Øen, at Madam Marstrand havde myrdet et Menneske og gemt Liget i Præstegaarden. Rygtet naaede ogsaa op paa Tranekær Slot, og Frederik Ahlefeldt gav omgaaende sin Birkedommer Ordre til at rejse Sag mod Præsteenken. Vidneafhøringen kom der ikke meget ud af, og Udsagnene var ret stridende mod hinanden. De Ben, som Konerne paastod at have set, og som fra anden Side hævdedes at have været et tiaars Barns, blev end ikke beordret fremdraget. Men Folk troede ikke desto mindre fuldt og fast paa Præsteenkens grumme Brøde, og den anklagede forbedrede ikke just sin egen Sag ved midt under Processen at rejse bort fra Langeland, inden hun kunde blive taget i Forhør. Som Bevis paa hvorledes denne tragikomiske Sag blev ført kan nævnes, at to af Hovedvidnerne mod Præsteenken senere viste sig at være selve Tyvene og Brandstifterne. Dommerens Kendelse kom til at lyde paa, at saafremt den anklagede ikke inden seks Uger kunde aflægge Ed paa, at hun var uskyldig i det begaaede Mord, skulde hun straffes med Tugthus paa Livstid, da man mente, at Dødsstraf var for haard en Straf. For at den anklagede ikke skulde slippe ganske helskindet fra Affæren, om hun frigjorde sig for Mistanken, idømte Dommeren hende for alle Tilfældes Skyld en forsvarlig Mulkt »for hendes beviste vederstyggelige Levemaade«. Sagen blev ført videre til Højesteret og antog nu hurtigt Karakteren af en Skandale. Det var ikke blide Ord, Højesteret anvendte mod Underrettens Dom og dennes Præmisser; den benævnedes »u-grundet, lovstridig og uretfærdig, vrang, uretvis«. Herredsfogeden i Longelse Niels Holst, der havde fungeret som Sættedommer, blev det

forbudt »nogen Tid mere at sidde i Dommers Sted«. Greven blev dømt til at betale Enken to Tusinde Kroner i Erstatning. Det var en flov Historie for Frederik Ahlefeldt, en Historie som vakte en for ham ikke smigrende Opsigt viden om i det danske Land. Istedet for at lade Græs gro hen over denne ulykkelige Affære klagede han til Kongen. Der kom selvsagt ikke noget ud af den Klage.

Frederik Ahlefeldts Lyst til at haandhæve sin Myndighed traadte naturligvis stærkt frem i Forholdet til Bønderne. Men Myndigheden var parret med Velvilje og et oprigtigt Ønske om at gøre det saa godt som muligt for de undergivne. Støtte, Hjælpsomhed, gode Raad kunde gaa Haand i Haand med en høj Grad af Brutalitet, der navnlig kom frem, naar man ikke ubetinget bøjede sig for Besidderens Autoritet, og her som paa saa mange andre Omraader havde Ahlefeldt en udpræget Tilbøjelighed til at udstrække sin Myndighed saa langt som muligt, udover de Grænser, som Loven satte. Greven holdt saaledes nok af at pukke paa, at alle Langelands Bønder, ogsaa Selvejerne og de Fæstebønder, der hørte til Godser udenfor Grevskabet, vare hans »Ejendomsbønder«. Det retslige Standpunkt var ikke ganske klart. Frederik Ahlefeldt hævdede, at han havde den samme Ret over Øens Bønder, som Lensmændene havde det paa Kronens Vegne, inden Grevskabet oprettedes. Han hævdede derfor, at Selvejerne havde de samme Pligter til Hoveriarbejde som Fæsterne paa Grevskabet, og at Stavnsbaandet gjaldt saavel Selvejerne som Fæsterne. Denne Opfattelse af Spørgsmaalet gav Anledning til en lang Række Processer, der førtes helt op til Højesteret, og Spørgsmaalet naaede egentlig aldrig helt til Klaring før de store Landboreformers Indførelse. Iøvrigt var hverken Hoveriet

GENERALESS BEDSTEFADER

eller Stavnsbaandet trykkende under Frederik Ahlefeldts Styrelse, man kom uden mange Rivninger overens om Hoveriarbejdets Udstrækning. Mere trykkende var Hoveriet paa de mindre langelandske Godser, hos Proprietæerne og Præsterne. Adskillige af disse sad nemlig trangt i det og udnyttede af økonomiske Grunde deres Bønders Hoveripligt lige til det yderste. Paa Hjortholm klagede Hoveribønderne lige op under 1849 over, at de maatte gøre for meget Arbejde. Præsterne i Bøstrup havde heller ikke noget godt Lov paa sig. Bøstrup var nemlig ikke noget fedt Embede. Stavnsbaandet indskrænkede sig som Regel til et Krav fra Grevens Side om, at en Karl, der vilde flytte fra et Lægd til et andet, eller hvad der kunde hænde, ønskede at fæste Bo i København, skulde henvende sig paa Godskontoret i Tranekær for der at faa udleveret et Pas. Skønt de halvtredsindstyve Aar, Frederik Ahlefeldt sad som Besidder paa Langeland, høre til de i Bondens Historie allermest kritiske Aar, var der en almindelig Velstand mellem Øens Bønder i Modsætning til de fleste andre Steder i Danmark, Fremgang i Driften og Indtægterne. Dette skyldtes tildels Grevens personlige Initiativ. Han tog selv rundt paa Øen, opmuntrede de vindskibelige og dadlede de forsømmelige og satte mange gode Forandringer i Gang. Det var en Art faderlig Enevælde i det smaa. Om nogen Undertrykkelse endsige Mishandling af Bønderne var der aldrig Tale, og Bønderne vare ikke bange for at fremføre deres Klager, naar de følte sig brøstholdne.

Men Hefthigheden kunde hos Ahlefeldt antage stygge Former. Et grelt Eksempel har man i en uhyggelig Episode, hvor han i egen Person var gaaet paa Krybskyttejagt og havde skudt paa en Mand, der jagede paa Grevskabets

Grund. Delinkventen blev ramt af Skudet uden dog at have lidt synderlig Fortræd. Hermed skulde man synes, at Ahlefeldt kunde have slaaet sig til Taals, men han lod Synderen stævne til Doms, og efter Domsfældelsen brændemærkede Skarpretteren Manden i Panden.

Hvor det drejede sig om Jagtrettighederne, var Ahlefeldt atter paa Færde for at opnaa mere Ret, end der tilkom ham. Grev Ahlefeldt gjorde gældende, at det hørte til »Grevernes Privilegier« at have Eneret paa alt Daa- og Raavildt paa Langeland, og at han i Kraft heraf skulde have Lov til at jage paa Privatmands Grund. Det var umuligt andet, end at dette ogsaa maatte give Anledning til Processer. Til sidst gav Frederik Ahlefeldt Køb og holdt sig indenfor sit store af Hegn og Grøfter fra den øvrige Ø afspærrede Jagtrevier.

Frederik Ahlefeldt er den første i Rækken af Langelandsgreverne, der boede paa Tranekær, og i de halvtredsindstyve Aar, han var Besidder, boede han til Stadighed paa det gamle Slot, altid travlt optaget af sin store, alsidige Virksomhed som Godsadministrator. Naar han var borte fra sit Hjem, var det gerne de militære Pligter, der kaldte paa ham, men de var ikke trykkende, og han avancerede nogenlunde gradevis uden at være overbebyrdet med Tjeneste. Som toogtyveaarig blev han Kaptajn to Aar efter at han havde overtaget de langelandske Besiddelser, og i 1754 erhvervede han Generalløjtnants-Epauletterne.

Da det truede med Krig mellem Danmark og Rusland, efter at Karl Peter Ulrik af Gottorp havde bestøget den russiske Trone, kom Ahlefeldt, der Aaret før havde faaet Ud nævnelse som virkelig General, til at gøre aktiv Tjeneste. Han blev ansat umiddelbart under den kommanderende

General Saint Germain og fik Kommandoen over Hærens Reserve, der laa dels i Mecklenborg, dels i Egnen omkring Lybæk. Til Held for Danmark blev Krigen ikke til noget, og Ahlefeldt kunde vende tilbage til Tranekær for atter at overtage sine vanlige Sysler og virke til Gavn for Langeland i Almindelighed og Grevskabet i Særdeleshed. Som den fremragende Administrator og gode Økonom han var, havde han bragt Grevskabet i den bedste Orden efter at Faderens Ødselhed og de daarlige Tider havde ført det til Fallittens Rand. Fætteren Hertug Christian August af Augustenborg var Formynder for Frederik Ahlefeldt de første Aar af hans Besiddertid og havde sin betydelige Andel i Fortjenesten for, at Godserne saa hurtigt kom paa Fode igen. Christian August administrerede ikke alene Godserne paa sin unge Slægtnings Vegne, men han var denne en god Raadgiver og Ven. Ahlefeldt følte sig da ogsaa hele sit Liv igennem i dyb Taknemlighedsgæld til Fætteren, og saalænge Hertugen levede, var der en ivrig Brevveksling mellem de to, og Ahlefeldt betragtede Christian August som sin bedste Ven. Der var nogle særlig delikate Forhold, som Augustenborgeren, en udpræget Verdensmand, med fin Takt forstod at klare. Det var Forholdet til Ahlefeldts Moder og til de to Fætters fælles Bedstemoder, Storkansler Frederik Ahlefeldts Enke, der i Hertugens Breve stadig benævnes »Grandmama«. Baade Ahlefeldts Bedstemoder og Moder havde mange Penge tilgode hos Carl Ahlefeldts Bo, desuden var der sikret dem en Appanage, som Grevskabet havde meget vanskeligt ved at udrede. Hvad der gjorde Forholdet særlig vanskeligt, var den Omstændighed, at Storkanslerens Enke boede hos Svigersønnen paa Augustenborg og stadig beklagede sig til ham over, at

hun blev narret for, hvad der tilkom hende. Desuden var Hertugen selv Kreditor, idet hans Gemalinde havde store Beløb tilgode i Boetsom Følge af Laan, hvormed hun havde forstrakt Carl Ahlefeldt. Ogsaa Hertugens Moder hørte til Kreditorernes Tal. Hvor broget Formynderhvervet gestaltede sig for Hertugen, kan man forstaa, naar man hører, at alle »Grandmamas Domestiquer og Vallets« vare anbragte paa Augustenborg og forsørgedes der. Den gamle Grevinde, der selv sad i Gæld til op over begge Ørerne, kunde vanskeligt skaffe sig selv Føden endsige til sit talrige Tyende. Gaar det imidlertid ikke altsammen efter hendes Hoved, truer hun sin Dattersøn med at klage til Kongen. Af Hertugens Breve faar man til Tider Indtrykket af, at det hele er ved at blive ham noget broget. Da den gamle Bedstemoder eller »Grosskanslerinden«, som Langelænderne kaldte hende, er død, bliver der Ufred i Anledning af det eneste hun efterlod sig, nemlig hendes Kjoler og Linned. Hertuginde lader sin Mand spørge Frederik Ahlefeldt, om han og hans Sødskende gør Fordring paa disse Efterladenskaber. For at gøre det hele endnu mere indviklet, kommer Carl Ahlefeldts gamle Klæder ogsaa paa Tapetet. Hertugen skriver i et Brev » jeg har haft mange Ubehageligheder med Kreditorerne angaaende Hans Excellence din Faders Klæder og andre Sager. De have sagt mig mange ubehagelige Ord herom og ladet mig vide, at dersom man ikke med det første bragte dette Spørgsmaal i Orden, vilde de snarest muligt lade foretage Salg ved Auktion og gøre mig ansvarlig for Omkostningerne ved at transportere den til Flensborg«. Det maa have været mindre morsomt for en ærbødig Søn at modtage et Brev fra Fætteren, der ender sin Skrivelse med de Ord: » Jeg maa gøre dig en al-

vorlig Meddelelse *sub rosa*, at Din Fru Moder absolut vil falde over Dig med sit Livgeding, og at hun kun venter efter, at hendes herværende Proces skal være ført tilende for at begynde med Dig. Jeg underretter Dig herom, for at Du ikke skal blive overrasket

En fælles Slægtning, Grev Danneskjold-Laurvig, er en slem Kreditor. I et Brev fra Christian August hedder det blandt andet: ». Min Moder beder Dig indstændigt om, at Du vil ordne Sagen med Herr Grev Laurvig, for at salig Grandmamas Domestiquer kan faa deres tilgodehavende Løn og Kostpenge for et Aar, saa at de endelig engang kan blive afskedigede, medens de stadig endnu ligger os paa Halsen, og saalænge de ikke er afskedigede, løber jo deres Løn og Kostpenge bestandig paa, hvilket er en temmelig slet ménage. Hvad Resten af Gælden angaar, maa vi vel faa de andre Kreditorer til at slaa sig til Taals. Jeg beder Dig spørge Grev Laurvig, om han ikke har Lyst til at købe en meget smuk, graa Hoppe. Den er helt graablomet, seks Aar, 14 a 15 peames høj, indkneben, smuk Halsbøjning — dresseret til Skyde-Hest — jeg har kun haft den i fjorten Dage, men garanterer den, som jeg har beskrevet den, men jeg sælger den heller ikke en Skilling under 80 Dukater; jeg har tilskrevet Dig om denne Hest, fordi jeg er overbevist om at den — ogsaa i Skabning — er ganske efter Grev Laurvigs Smag — jeg bryder mig slet ikke om at sælge den. — Hvad angaar Spat og andre Fejl af hvad Navn nævnes kan, er jeg Garant

Et andet Sted hedder det: ». Min Moder har paalagt mig at skrive disse Linier og bede Dig overfor min Onkel Laurvig sørge for, at Sagen mellem hende, min Tante og Dig snart kan blive tilendebragt, for at man kan vide, hvad

man har at holde sig til før det forestaaende ›Umschlag‹,¹ eftersom salig Grandmama har laant hos Conferenceraad Reventlow 800 i Kronemønt eller 1000 i Kurant. Desuden har hun laant hos en anden Mand, hvorom jeg ikke selv véd ret, hvormeget det er, men det skal betales ved denne Termin. Jeg beder Dig paa den ene eller anden Maade at faa denne Sag bragt tilende, ellers vil min Moder være nødt til at andrage hos Kongen. Domestiquerne er her stadig, og deres Løn og Kostpenge løber paa for hver Dag. Min Moder lader spørge, om Du og de andre gør Fordring paa de gamle Klæder og Lintøjet, der har tilhørt salig Grandmama

At de ubehagelige Penge- og Arveaffærer ikke helt forstyrrede det venlige Familieforhold, derom vidner et Par Breve fra Sophie Amalie af Augustenborg, Hertugens Moder og Frederik Ahlefeldts Faders Søster:

Min allerkjæreste Brodersøn!

Jeg er Dig meget forbunden for Dit Brev og de gode Ønsker, Du sender mig ved Aarsskiftet, besynderlig fordi jeg næsten troede, at Langeland havde hin Flods² Gave, der lader os glemme Slægt og Venner, saasom Du har været der saalænge, uden at man har set og næppe nok hørt Tale om Dig. Paa Als er det ikke saa, og jeg forsikrer Dig, at man der stedse bevarer de samme Følelser, og at jeg uophørligen kommer ihu, at jeg har Broderbørn, som ere mig meget kjære; og at jeg ikke alene ved dette Aarsskifte ønsker Dig tusind og atter tusindfold Lykke, Held og Glæde for det Aar vi have begyndt og en Uendelighed af andre, men at

¹ Termin. ² Lethe.

jeg ønsker Dig det samme hver Dag af mit Liv. Maatte dog Gud høre mine Bønner, da er jeg forsikret om, at Du vil have Grund til at være tilfreds med Din Skjæbne. Iøvrigt beder jeg Dig ikke helt at forglemme en Tante, som elsker Dig ømt og inderligen, idet jeg altid er,

min kjære Brodersøn,
Din Tjenerinde og trofaste Tante,
SOPHIE AMALIE,
Hertuginde af Holsten.

Augustenborg, den 11. Januar 1724.

Min allerkjæreste Brodersøn!

Omendskønt jeg har nogen Grund til at tro, at Du kun tager mine Bønner lidet i Betragtning, har jeg dog ikke kunnet entholde mig fra at gjøre Dig Forestillinger om den sørgelige étåt, hvori Din Broder Christian¹ befinder sig.

¹ Den i Brevet omtalte Christian Ahlefeldt havde ved sin Faders Død ikke arvet en rød Øre; da ingen af Familien vilde tage sig af ham, ikke engang hans beskikkede Formynder, Morbroderen Grev Danneskjold-Laurvig, traadte han som Menig ind i Hæren, hvor han avancerede til Sergeant. Under en Mønstring, som Frederik den Fjerde afholdt i Rendsborg over Dronningens Livregiment, lagde Kongen Mærke til den unge Mand med det fordelagtige Ydre og spurgte, hvem det var. Da han fik at vide, at det var en Søn af Carl Ahlefeldt, til hvem Kongen i sin Ungdom havde været knyttet med Venskabsbaand, befalede han, at Sergeanten skulde avancere til Officer. Christian Ahlefeldt blev straks udnævnt til Secondløjtnant, og ti Aar efter var han Oberstløjtnant. Aaret efter blev han sendt til Tyskland for at hverve Mandskab til Granaderkorpset, det følgende Aar indgav han Ansøgning om Afsked, hvilken blev ham bevilget. Ahlefeldt led meget af Sygdom, der formørkede hans Sind og gjorde ham bitter, hvilket traadte stærkt frem, efter at hans Beskytter Frederik den Fjerde var død, og hans Efterfølger Christian den Sjette ikke syntes at have nogen Interesse for ham. Da en af den ny Konges tyske Yndlinge havde sprunget ham over, saaledes at han ikke efter Tur blev Oberst, kom han ganske ud af Ligevægt og svor i sine Kammeraters Nær-

Jeg erfarer af alle, at han opfører sig fuldkommen vel, og jeg kan give ham det Vidnesbyrd, at dette ogsaa var Tilfældet, da han var her paa Augustenborg. Han har hvad hans ménage angaar sluttet sig sammen med velmeriterede Officerer af god Opførsel, af hvem han ikke kan tage andet end et godt Eksempel og gode Anskuelser, og ihvorvel hans Udgifter ere meget beskedne i de knappe Forhold, hvori Du lader ham leve, kan han ikke blot ikke opretholde sin Stilling, men jeg véd ikke, hvorledes han iøvrigt skal kunne subsistere, thi Du véd jo selv, hvad en Secondleutnants Gage betyder. Jeg har hengivet mig til den Tanke, at Du vilde være en Støtte for vor Familie, og man siger ogsaa, at Du ikke lader Dine andre Brødre mangle noget. Hvoraf kommer det da, at den stakkels Dreng skal være den eneste, der lades hjælpeløs? Jeg vil ikke tro, at det regnes ham til Last, at han har opholdt sig nogen Tid hos os og haaber i det mindste ikke, at han her har lært noget, som kunde være ham til Skade; derfor beder jeg Dig, min kjære Brodersøn, ikke at slaa Haanden af ham. Trange Kaar kan føre en ung Mand ind paa Ting, som kan geraade ham til Skade for hele Livet. Han er Din Broder, han opfører sig vel, og baade af Venskabs- og Retfærdighedshensyn er Du forpligtet til at sørge for hans Underhold.

Efter hvad jeg har hørt sige, er det meget længe siden, at han modtog fra Dig ikkun 50 Daler og saa de Klæder, Du har ladet gjøre til ham; man kommer ikke langt med 50 værelse, at han hellere vilde gaa med Tiggerstaven end een Gang til lade sig springe over. Et Par Aar efter blev han igen sprunget over af en nylig indvandret Tysker, og da man aabenbart gerne vilde af med ham, fik han et Vink om at tage sin Afsked, idet man paaberaabte sig hans tidligere Udtal-
elser. Grev Ahlefeldt vilde nødigt til det, men der var ingen Vej udenom. Efter Afskedigelsen forværredes hans Tilstand, og han døde faa Aar efter.

GENERALENS BEDSTEFADERS ANDEN HUSTRU

Daler, som Du selv véd, og Klæder vare ikke evigt. Jeg har det Haab, min kjære Brodersøn, at Dit gode Hjerte og det Venskab, som Du tidligere har bevidnet mig, vil bevæge Dig til at drage Omsorg for en Broder, som fortjener Din Æmhed. Forresten har jeg som nær Slægtning ment ikke at burde undlade at meddele Dig min ældste Datters forestaaende Ægteskab med Hertugen af Glücksburg.¹ Vi vente min Datter hertil hver Dag, og naar Hans Mayestæt Kongen har meddelt sit Samtykke, antager jeg at Brylluppet snart vil kunne finde Sted.

Jeg anbefaler Dig, min kjære Brodersøn, til Guds naadige Varetægt og er altid,

min kjære Brodersøn,
Din trofaste Tante og Tjenerinde,
SOPHIE AMALIE,
Hertuginde af Holsten.

Augustenborg, den 12. Oktober.

Af de mange Breve, der veksledes mellem Frederik Ahlefeldt og hans augustenborgske Slægtninge, mærker vi, at vi befinder os i en af de tre Perioder i Historien, hvor Brevskrivning dyrkes med særlig Iver: Renaissancen, det attende Aarhundrede og Tyverne i det tyvende Aarhundrede. Baade Frederik Ahlefeldts og hans Slægtninges Breve ere skrevne con amore, og de mest udprægede Forretningsbreve oplives af personlige Udgydelser.

¹ Hertug Philip Ernst af Glücksborg var født 1673 og ægtede i 1726 Marie Charlotte af Augustenborg, efter at han først havde været gift med Cathrine Christine Ahlefeldt. Han stod i et meget daarligt Forhold til sin første Hustrus Familie. Der var saaledes en langvarig Strid mellem ham og Frederik Ahlefeldt, fordi denne havde presset en af Hertugens Bønder, der var i Besøg paa Langeland, til Soldat. Sagen blev ordnet efter meget Skriveri saaledes, at Frederik Ahlefeldt udleverede Matthes Clausen mod at Philip Ernst gav ham en Tjenestekar, fra en Landsby ved Glücksborg, istedetfor.

Den besværligste af de mange Kreditorer synes at have været Wattingson, en hamborgsk Storkøbmand af engelsk Oprindelse. Overfor denne har baade Frederik Ahlefeldt og hans afdøde Fader efter Hertugens Opfattelse været noget naive; Hertugen kommer med adskillige spøgefulde Hentydninger hertil. Wattingson havde forstaaet at insinuere sig paa mange Steder, hans Forbindelser naaede saa højt som til selve Kongefamilien. Hertugen skriver under 2. December 1722: » ønsker, at du maa komme ud af Forlegenheden med din gode Ven Wattingson. — Hvis du har mange saadanne Venner, kan du snart sige farvel til dit Grevskab. Der er intet andet at gjøre end at se at faa Forlig, derfor bør du følge Doctor Bartholins Raad og søge at faa ham til Ven for at kunne benytte hans Tjeneste paa bedste Maade; det er en Mand, som kjender Landets Love — og har Kongens Øre«.

I et senere Brev af 3. Februar samme Aar hedder det: » Klöcker har sendt mig en Obligation underskrevet af dig til en vis Mand, som har lagt Beslag paa alt dit Løsøre paa Langeland; men da du for det første ikke har tilskrevet mig et Ord herom, og da jeg for det andet ikke finder det passende, at du betaler dette Løsøre to Gange, opsætter jeg min Underskrift, indtil jeg hører din Mening derom, eftersom d'Herrer holstenste Creditorer med Bestemthed paastaa, at alle de Møbler, som ere bragt til Langeland, igjen skulle tilbage, ellers vil de sende nogen derhen og lade alt retsligt taksere. Du ser altsaa, at du udsætter dig for at komme til at betale to Gange«.

Frederik Ahlefeldts første Besidderaar havde været haarde, det er en Familietradition, at da hans Velynderinde Dron-

ning Anna Sophie, sendte en Hofffunktionær over til Tranekær for at meddele Greven, at han var blevet Storkors af Dannebrog, maatte han hos Sognepræsten laane de Penge, der vare nødvendige for at give Dronningens Udsending et Gratiale. Det lykkedes ikke alene at bringe de fortvivlede Financer paa Fode, Grev Frederik kunde endog udvide sit Jordomraade med Stamhuset Ahlefeldt. Grevskabets Indtægter, der ved hans Tiltrædelse takseredes til 22.000 Kroner om Aaret, steg efterhaanden til 50.000 Kr. Ved hans Tiltrædelse var Slottet i en omtrent lige saa daarlig Forfatning som selve Grevskabet, de tidligere Besiddere, der havde opholdt sig paa Graasten og i København, havde ladet Bygningerne forfalde, ogsaa Lensmændene, der havde deres Bopæl i Nyborg, forsømte Tranekær. I 1642 var Slottet i en saadan Forfatning, at Christian den Fjerde udstedte en Befaling til Lensmanden Christoffer Urne: »at Vort Slot Tranekær, der er ganske brøstfældigt, skal repareres«, men Befalingen blev kun i ringe Maade efterkommet, det eneste, der blev udrettet, var egentlig kun Nedbrydningen af Taarnet. Slottet bestod dengang af fire Fløje og dannede en sammenbygget, lukket Firkant, den nordlige og vestlige Fløj, der endnu bestaar, var den egentlige Beboelse, medens de to andre Fløje anvendtes til Vognporte, Stalde og Økonomilejlighed; midt i Gaarden stod et slankt Taarn, der var saa højt, at man kunde se det helt nede fra Mecklenborg. Ringmuren var saa bred, at man i en Vogn kunde køre rundt om Slottet. Tidligere Synsforretninger havde bragt et lige saa negativt Resultat. Synsforretningen af 1597 beretter følgende: »Paa Taarnet, som er seks Loft høj, alle Loftene forraadnede, hvor man ikke uden Fare kan gaa derpaa, Taget meget affaldet med mange Huller. Alle Vinduer paa

Slottets gl. og skrøbelige, Vægtergang og Trapper mange Steder Brøst, som skal hjælpes. Mange Døre gamle og af Fyr. To Porte, den ene gammel og ubrugelig, den anden god men affalden, fordi Hængslerne ere itu, item mange-steds udenomkring Slottet paa Murene og paa Hullerne gror der Hylder og andre Urter, som fordærver Muren, vil hjælpes med Sten og Kalk◄.

I en Synsforretning af 1. April 1614 noteres: »Paa begge Hjørner baade i Øst og Vest er Grundvolden under Vægtergangen meget forfaldet og revnet. Skræderkamret, Røgkamret og Kulhuset udi Vægtergangen ere vel ved Magt. Begge Trapper til samme Vægtergang bygfældige◄.

Endelig staar der i en Aar 1640 afholdt Synsforretning, der vel nok har givet Stødet til Kongens Befaling: »Skorstenene paa hele Slottet brøstfældige og brandfarlige. Meeste Parten af Slottets Vinduer nedblæste af Storm◄.

Grev Frederik lod resolut de meget brøstfældige østlige og sydlige Fløje nedrive og underkastede de nordlige og vestlige Fløje en haardt tiltrængt Restaurering. Slottet fik ved den Lejlighed den Skikkelse, som det beholdt indtil den sidste Ombygning i 1859.

Efter den af Frederik Ahlefeldt foretagne Restaurering beholdt Tranekær i mange Retninger Præget af den stærke Fæstning, det oprindeligt var, først og fremmest de meget tykke af Munkesten opførte Mure, tykkest mod Nord og Vest af Hensyn til Forsvaret, tyndere mod Gaardsiden, i enkelte af Vinduesfordybningerne har man saaledes i vore Dage kunnet indrette en Art møblerede Værelser og diminutive Drivhuse, Murene ere tre Munkesten tykke mod den udvendige Murflade og cirka to til den indvendige Side mod Værelserne, Mellemlummet er udfyldt med Kampesten,

Murbrokker, Kalk og Ler, der har dannet en meget stærk kompakt Masse. En Vægtergang mod Vest samt tvende Skydeskaar minder om den gamle Fæstning. Selve den stejle Banke i Forbindelse med Gravene giver endnu den Dag i Dag et krigerisk Præg, en Række gamle, naive Kanoner paa den øverste Vold staar som Minde om Slottets krigeriske Fortid.

Frederik Ahlefeldt var først gift med Baronesse Bertha Bothmer, Enke efter den brunsvigske Gesandt i København og Datter af Amtmand over Roskilde Amt Christian Frederik Holstein til Katrinebjerg ved Høje Taastrup. Forlovelsen med Enken, der havde flere Børn i sit første Ægteskab, blev indgaaet paa Augustenborg, hvor Baronesse Bothmer opholdt sig hos sin Barndomsveninde, Hertuginde Frederikke Louise, født Danneeskjold-Samsø. Hertugen var den første, hvem Baronesse Bothmer havde betroet sit Hjerteanliggende, han hentyder dertil i et Brev af 12. Juni 1725 til Frederik Ahlefeldt, der lige har sendt ham et Lykønskingsbrev i Anledning af Hertugindens Nedkomst: » . . . Jeg burde have meddelt dig dette, men jeg vidste ikke, hvor i al Verden du dengang befandt dig. Angaaende din Henvendelse til mig om min nyfødte Datter, ønsker jeg kun, at hun, naar hun bliver stor, vil blive saa smuk, at hun maa have den Ære at fortjene din Opmærksomhed og af dig blive foretrukken for enhver anden og udkaaret til din Brud, men jeg er meget bange for, at du ikke vil vente saa længe, og øjensynlig vil du i al Fald kun have hende til andet Ægteskab; thi hvis jeg skal tro det almindelige Rygte, og hvad din Fru Moder nylig har sagt os herom, vil man snart kunne faa Lejlighed til at ønske dig til Lykke, ja to

Gange, nemlig til at blive Ægtemand og samtidig Fader til flere Børn. Man siger nemlig, at du er ifærd med at trøste de sorrigfulde ved at ægte en ung, smuk Enke. — — Jeg haaber at faa dig at se henad Efteraaret. Min Hustru og din tilkommende, lille Brud, som, Himlen ske Tak, begge har det rigtig godt, formelder dig deres Compliment«.

Hertugen vilde gerne udtale sig om Forbindelsen, og som sin Fætters tidligere Formynder og Mentor give nogle gode Raad i Sagen, men som den forsigtige Mand han er tør han ikke indlade sig herpaa: »thi«, skriver han: »Vox audita perit, litera scripta manet.¹ Faar Du Breve *herfra*,² saa husk »vistula dulce canit volucrum cum decipit auceps³«.

Hertugen havde allerede i aarevis bearbejdet sin Fætter for at faa ham overtalt til at indgaa en ægteskabelig Forbindelse. Den 5. Februar 1723 skriver han blandt andet: » . . . Da Du siger, at Du ikke vil høre Tale om Ægteskab, vil heller ikke jeg tale derom, skønt jeg tror, at det under de nærværende Conjuncturer vilde være gavnligt for dig, dersom Du kunde finde en Hustru, der kunde yde dig god Støtte og godt med Penge. Jeg vil derfor gjøre dig et andet Forslag, eftersom man maa gjøre sin Lykke for enhver Pris — enten med Skeden eller med Kaarden. Da jeg tror, Du foretrækker det sidste Middel, vil jeg sige dig, at en af mine Venner vil sørge for, at Du faar Oberstløjtnants Character med et Compagni af hans Regiment, mod at Du yder den Aftrædende 3000 Rigsdaler, saa kan Du haabe paa hans »Abrechnung«, der dog altid betyder noget, men hvis Du har Lyst, tror jeg »dass es sich wohl würde handeln lassen!«

¹ Det udtalte Ord forgaar, men det skrevne bestaar. ² Nota bene fra den forlovede. ³ Naar Fugleflængeren vil narre Fuglen, saa spiller han yndigt paa Fløjte. »Vistula« er Floden Weichsel.

Jeg personlig véd ikke, hvad jeg skal raade til. Paa den ene Side er det jo en skrækkelig Masse Penge, som Du jo har stærkt Brug for, men paa den anden Side er det ganske sikkert et stort Skridt — — Raadfør dig med andre, spørg dine Venner, men tal meget lidt derom, og frem for alt nævn ikke Masken ved Navn, hverken mig eller ham, hvis Regiment Du vil kunne gætte, og hvem han er.

Ægteskabet med Baronesse Bothmer bragte Frederik Ahlefeldt i Naade hos Frederik den Fjerde, der var blevet vred over, at Ahlefeldt ikke først havde bedt ham om Til-ladelse til at indgaa dette Giftermaal. Forholdet blev dog hurtigt godt igen, og Frederik Ahlefeldt sluttede sig til den »reventlowske Bande«, hvilket havde til Følge, at Christian den Sjette blev ham uvillig stemt.

Det fremgaar af Augustenborgerens Breve, at Frederik Ahlefeldt inden sit Ægteskab var i Naade hos Frederik den Fjerde. Hertugen skriver under 3. Juni 1724: » La gatta per troppo prescia si dice che fà le figliuole ciechi¹«. Dersom Du ikke var rejst med saa stor Hast, vilde Du ikke have Fornøjelsen ved at vende saa hurtigt tilbage. Imidlertid lykønsker jeg dig til den Naade, Hans Mayestæt netop nu har vist dig, ved at betro dig Kompagniet Tūrkenheim i Reventklaus Regiment — eller rettere Kronprindsens. Gabel har bedt mig underrette dig derom og spørger dig, om Du vil tage imod det paa den Betingelse, at Du, saalænge Du har Kompagniet, betaler Kaptajns Enke Hundrede Rigsdaler aarlig«. Ved en anden Lejlighed sender Christian August Ahlefeldt, der paa dette Tidspunkt er paa Besøg i København, nogle Snepper og Vildænder, som Fætter

¹ Italiensk: Det hedder sig om en Kat, der har for travlt, at den faar blinde Killinger.

skal bringe til Kronprinsesse Sophie Magdalene tillige med nogle Breve fra Hertugen; ved samme Lejlighed bliver Kronprinsessens Kammerfrøken, den polske Baronesse Gratofska, betænkt med lignende Sendinger, som Ahlefeldt ligeledes skal ekspedere. Med Frederik den Femte stod Ahlefeldt paa en god Fod og modtog Besøg af ham paa Tranekær. Først et Par Maaneder før sin Død gav Sophie Magdalene ham sin Orden »de l'union parfaite«, eller som hun yndede at kalde den »in memoriam felicissimae unionis«.

Ahlefeldts Ægteskab varede kun kort, idet Grevinden døde efter faa Aars Forløb, efterladende et eneste Barn, Sønnen Christian, Faderen til Hovedpersonen i denne Bog. Efter at være blevet Enkemand nød Ahlefeldt i henved tredive Aar en meget ubunden Ungkarletilværelse. Men paa Marchen til Mecklenborg under Forberedelserne til den truende Krig med Rusland kom Ahlefeldt i nogen Tid til at ligge indkvarteret i Uetersen, og der traf han i det adclige Jomfrukloster sin enogfyrretyveaarige Slægtning Marie Elisabeth Ahlefeldt-Haselau, der trods sin noget modne Alder tændte den otteoghalvtredsindstyveaarige Kavallerigenerals Hjerte i Brand. Ahlefeldt havde truffet sin Kusine i København, medens hun var Hofdame hos Kongens Søster Louise, og skal ifølge Traditionen allerede dengang have sværmet for hende. Hofdamen var dengang ubønhørlig, men nu, hvor hun levede i en Slags Forvisning i Uetersen, syntes Udsigten til at blive Grevinde paa Tranekær hende omsider mere tiltrækkende, og hun lod sig smede i Hymens Lænker. Parret lod sig omgaaende vie i Uetersen. Man skulde synes, at det forlovede Pars værdige Alder, den Omstændighed, at Brudgommen var Enkemand og ikke mindst de alvorlige Tider maatte give al mulig Anledning

SOPHIE AMALIE AF AUGUSTENBORG
FODT AHLEFELDT

An dem
Hohen Vermählungsfeste

Er. Hochgräfl. Excellenz,
des
Hochgebohrnen Grafen und Herrn,
Herrn

Friederich Grafen von Ahlefeld,

Ihro Königl. Majest. zu Dännemark, Norwegen ic. ic.
General-Lieutenant, Ritter, Cammerherrn,
Grafen zu Langeland, Kiringen ic.

mit dem
Hoch- und Wohlwürdigen, Hoch- und
Wohlgebohrnen Fräulein,
Fräulein

Maria Elisabeth von Ahlefeldt,

aus dem Hause Hasellau,
bisherigen Conventualin des Hochadelichen Klosters zu Uetersen,
welches den 10 October 1760 gefeyert ward,

legte
die Freude, Wünsche und Ehrerbietigkeit seines Herzens
an den Tag
ein

Dem Hohen Paare

unterthänig ergebenster Diener
Ahas Ludewig Ballhorn,
erster Prediger zu Uetersen.

Vna salus ambobus erit. VTRG.

Du kommst, bey nahen Kriegeschrecken
zu uns, gepriesner General!
Der Cimber Elbestrand zu decken,
Nach unsers grossen Friedrichs Wahl.
Du kommst, die Truppen anzuführen,
Um hurtig rechts und links zu seyn.
Wie fällt Dir denn beyhm Kommandiren
Ein Trieb der sanften Liebe ein?

Doch, weil wir keinen Krieg verlangen,
Wo Schwerd und Bley die Menschen frist:
So nimmest Du ein Herz gefangen,
Das einsam und geweihet ist.
Sollt sich dasselbe nicht ergeben
Dem Mann, der Gott im Glauben kennt,
Den Hoheit, Wiß und Glück erheben,
Deß Herz in Feuschen Flammen brennt?

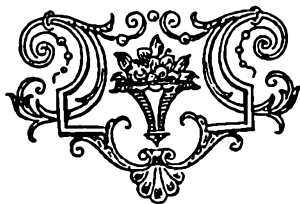
Ich lese in bescheidenen Blicken,
Wie mir ein holdes Paar verbeut,
Mit Worten prächtig auszuschnücken
Den Wehrt so mancher Seltenheit.
Sonst würde, was an vielen Bräuten
Die Achtung einzeln edles schaut,
An Dir vereint den Stoff bereiten,
So holde als beglückte Braut!

Mein Graf! Du kennest die aufs beste,
Die Dir die Nachbarschaft empfahl,
Und zeigt mit diesem Hochzeitfeste,
Wie würdig Sie sey Deiner Wahl.
Du kanntest Sie auf jenem Schlosse,
Das selbst der Majestät geweiht,
Wo ahndend in die Brust sich gosse,
Was ist Dich im Besiz erfreut.

Sie ziehet Dich durch die Empfindung
Von Gott und der Religion.
(Beglückter Ehen wahre Gründung,
Die Tugend ist ihr selbst ein Lohn.)
Sie reizet Dich durch feltne Gaben,
Durch süßer Reden reichen Fluß.
Läßt sich so mancher Vorzug haben;
Was Wunder, daß man suchen muß!

Ein Ahlfeld wählt die Ahlfeldten,
Und Glanz wird mit dem Glanz vermählt:
Und das muß über alles gelten,
Daß Tugend auch die Tugend wählt.
Da mußt Du, was Du wünschest, finden,
Das beste, hochgebohrnes Paar!
Geh hin, es wird sich mit verbinden
Beym Bande vor dem Traualtar.

Allweise Vorsicht! laß dein Fügen
Auf daurend Wohl gerichtet seyn;
Es erndte Leib und Sel Vergnügen
Von deiner Segensfülle ein.
Oft müsse sich der Enkel freuen,
Daß heut ein Bund bestätigt ward,
Und Langeland müß' oft erneuen
Ein Fest von solcher schönen Art!

til et Bryllup i dybeste Stilhed, men nej, Brylluppet blev fejret med Bram og Brask, og foranstaaende Sang af Sognepræsten i Uetersen, Ballhorn, blev afsunget ved Lejligheden.

Sangens Indhold udmærker sig ikke ubetinget ved Takt, Lovprisningen af det »hulde Pars« »kyske Flamme« har antagelig gjort Lykke hos Forsamlingen.

Et Par Breve, skrevne af den aldrende General til den udkaarne kort før og efter Brylluppet, ere karakteristiske for den forelskede Tilstand, hvori han befandt sig. Brevene ere skrevne paa fransk:

Mit meget kære Hjerte!

Fredag Aften henimod Kl. 8 rykkede jeg ind her i et meget godt Hus, meget renligt, det er et stort Item,¹ igaar Kl. 9 om Morgenen var jeg sammen med mine to Adjutanter ude at rekognosere Terrænet paa Slagmarken, det var bare for selv at sætte mig ind i det, og jeg kom først tilbage derfra Kl. 5. Ved min Tilbagekomst fandt jeg Huset fuldt af Officerer af alle Vaabenarter, saa det blev sent, inden jeg kom til at spise til Middag. Kl. 9 havde jeg den ubeskrivelige Fryd at modtage Brev fra Dem mit kære Barn og med det de mest overbevisende Tegn paa Deres Æmhed, for hvilken jeg bringer Dem min allerydmygste Tak og i Tankerne Tusind Kys. De er det bedste af alle Fruentimmere, og jeg anser mig for den lykkeligste dødelige, saasom jeg har Lov til at eje et saa fornuftigt Væsen som De er det.

Jeg skal saa vidt det staar i min Magt efterleve Deres gode Raad og handle saaledes, at De kan være tilfreds med mig. Jeg skal være saa forsigtig, forudseende og virksom

¹ Latin: Udgiftspost.

som muligt, saaledes som jeg kan forsvare det overfor Gud og min kære og højtelskede udkaarne. Jeg skriver dette Kl. 5 om Morgenen, da jeg skal møde Hertugen af Augustenborg¹ Kl. 8 paa Øvelsespladsen, hvorfra jeg ej vender tilbage før Kl. 6. Imorgen tidlig Kl. 5 skal vi for første Gang holde Manøvre der; men Fanden staar i Pladsen, den er indsnevret og ujævn over det hele. Jeg maa ophøre, da jeg skal drikke The og stige til Hest. Lev vel mit lille Hjerte. Hils alle mine Veninder og mig bevaagne Damer. Farvel, Vorherre bevare Dem.

A.

Det forurøliger mig i allerhøjeste Grad, at min Uniform endnu ej er indtruffen. Du skulde se mig med den paa.²

Adieu.

Segeberg, den 15. Juni 1760.

Til

*Frøken Ahlefeldt af Huset Haselau
med Kærlighedens Ekstrapost i dens luftige Bolig.*

Mit kære lille Hjerte!

Der er intet Middel saa virksomt som det, der gør Hjerter glad og opliver Sindet, jeg kan nu derfor vente en snarlig Helbredelse, siden min kære tilkommende sørger saa velgørende og ømt derfor, ved at forsikre mig om sin urokkelige Ømhed og ved at lyksaliggøre mig med et Besøg Kl. 6; der er ingen Tvivl om, at Priorinden³ kommer med Dem,

¹ Frederik Christian af Augustenborg var Nevo af Brevskriveren. Faderen var den ovenfor omtalte Hertug Christian August. ² De syv sidste Ord ere skrevne paa tysk. ³ Comtesse Marie Antoinette Ahlefeldt, Brevskriverens Søster, Priorinde for Klostret i Uetersen og tidligere Hofmesterinde hos Kongens Søster Prinsesse Louise.

hendes Naade maa som De lystre min Tryllestav og min Commando.

Adieu.

De skal faa klar Kødsuppe, Fisk og Kød med Kaal til Middag.

*Hendes Naade Fru Grevinde Ahlefeldt,
født Ahlefeldt
i Uetersen.*

Mit lille Hjerte!

Jeg er lige hjemkommen. Jeg bringer Dem den behageligste Efterretning af Verden, Kejseren af Rusland er død den 18. Kl. 1^{1/2} hinsides Stettin, Gud være lovet in secula seculorum¹ Amen. Hæren har udraabt Paul Petrowitz og hans Moder til Regenter, Russerne trækker sig tilbage fra Worren og hele Mecklenborg. Meddelserne er meget sikker. Du skal snart faa mere nyt.² Farvel, farvel, jeg omfavner dig Millioner af Gange.

Weitersheim og Stony anbefaler sig til din Bevaagenhed.

Den 24.

A.

Adskillige Aar før Marie Elisabeth ægtede sin Fætter, havde hun været en i Monarkiets forskellige Dele meget omtalt Dame, ikke ubetinget for det godes Skyld. Hendes Herskab, Prinsesse Louise, havde staaet i et Kærlighedsforhold til sin Hofdames Broder, Bendix Ahlefeldt, og der er næppe Tvivl om, at Frøken Ahlefeldt protegerede Forholdet og gav det forelskede Par Husly i sit Værelse paa Fre-

¹ Latin: I Hundreder og atter Hundreder af Aar. ² Sidste seks Ord skrevne paa tysk.

densborg, medens Hoffet residerede dér. Til Straf for, at hun havde haft en Finger med i Spillet ved denne Affære, der havde sat Frederik den Femtes Sind i saa stor Affekt, blev hun forvist fra Hoffet og sendt til Uetersen, i hvis Frøkenkloster hun alt som Barn havde været indskrevet. Medens Fæstningen Munkholms Porte lukkede sig bag Bendix Ahlefeldt, blev Kongens Søster i Huj og Hast gift med en forgældet sachsisk Hertug. Marie Elisabeth, der holdt meget af sin Broder, satte et stort Arbejde ind paa at faa ham befriet fra Opholdet paa Munkholm og paa efter Befrielsen at skaffe ham en passende Stilling. Hun var en mere end almindelig energisk Dame, hvad hun gav levende Bevis paa under sin ivrige Kampagne til Fordel for Broderen. Hun bestormede Johan Hartvig Ernst Bernstorff, for at han skulde hjælpe hendes Broder ud af Fængslet, og senere var hun ivrig for gennem Bernstorff at opnaa Rehabilitation og Embede til Broderen.

Deres Excellence!

Jeg har haft den Ære at modtage Deres sidste Brev, det har bragt mig den behageligste Efterretning, jeg i mit Liv har faaet. Hvor er jeg dog lykkelig over, at jeg skylder en saaværdig Mand som Deres Excellence denne Efterretning. Min Fryd er ej til at skildre, min Taknemmelighed er af lignende Art og vil først ophøre ved mit Livs sidste salige Ende. Jeg vil rolig oppebie Virkningerne af Hans Mayestæts Allernaadigste Beslutning, hvorvel jeg ikke kan undlade at ønske min stakkels Broder Friheden straks og inden Vinterens Komme, for at han kan faa Lejlighed til ved Brugen af de mest passende Midler at genoprette sin Hel-

bred (som er i den allersomsørgeligste Forfatning) i Trondhjem eller i en anden By eller et andet Sted i Norge. Med Forsikringen om de Følelser jeg skylder den højmodigste af alle Beskyttere har jeg den Ære at være

Deres Excellences
ydmygste og lydigste Tjenerinde
AHLEFELDT.

Pyrmont, den 15. Juni 1752.

Til

*Hans Excellence Herr Bernstorff,
Hans danske Mayestæts Ridder og Statsminister
i København.*

Energien fik Grevinde Ahlefeldt god Brug for i sin Ægtestand og brugte den blandt andet til at støtte Manden i hans Bestræbelser for at samle Jordegods og bevare dette for Familien. Hun har saaledes Hovedfortjenesten for Oprettelsen af Stamhuset Ahlefeldt paa Langeland. Dette hænger saaledes sammen: Frederik Ahlefeldt havde i adskillige Aar staaet i Forhold til en Fru Krag, der var gift med Præsten i Tranekær, Konsistorialraad Krag. Forholdet var til megen Forargelse, idet det var begyndt, medens Præsten endnu levede, uden at denne i nævneværdig Grad lod sig afficere deraf. Saa lidt søgte Frederik Ahlefeldt at skjule Forholdet, at han endog foranledigede, at de Sønner, der foruden seks Døtre, vare fødte i det kragiske Ægteskab, blev adlede under Navnet Kragenskjold, og havde Folk ikke hidtil været overbevist om, hvem der var den egentlige Fader, blev de det nu. Da Fru Krag var blevet Enke, indgik Ahlefeldt nogle Godshandeler med den meget velhavende Frue paa en saadan Maade, at Handelen nærmest var en Gave fra Ahlefeldts Side: Efter at have solgt Bro-

lykke paa Langeland til Pastor Krag, købte han Gaarden tilbage af hans Enke til en langt højere Pris end den, han havde faaet for den. Da Marie Elisabeth ægtede Ahlefeldt, sad Fru Krag som Ejerinde af det store Gods Hjortholm paa Langeland, hvilket forekom den praktiske og entrepenante Grevinde som en Art Tilsnigelse, idet hun mente, at Godset tilkom hende og hendes Mand. Herved var nu ikke noget at gøre, men Marie Elisabeth formaaede sin Mand til paa en Maade at raade Bod paa sine tidligere Handlinger derigennem, at hun fik ham overtalt til af det af ham paa Sydlangeland opkøbte Jordegods at erigere Stamhuset Ahlefeldt med Brolykke som Hovedsæde. Jorden var billig i de Tider, og det var en smal Sag at skrabe et Gods sammen. For at markere, at det var Ægteparret i Forening, der havde oprettet det nye Stamhus, lod Frederik Ahlefeldt sig og sin Hustru male til Minde om Begivenheden og skrev i sit Testamente, at de tvende Billeder ikke maatte fjernes fra Brolykke, men skulde blive hængende dér til evige Tider.

Den bekendte Flensborgpræst Fritz Graae fortæller i sine Livserindringer følgende: Hans Mormoder, Præsten H. Brants Kone, i Tryggelev paa Langeland mødte engang til et Selskab paa Hjortholm i saa fin en Kjole, at Fru Krag spurgte: »Hvor har De dog faaet den smukke Kjole fra?« og fik det rappe Svar: »Den har jeg minsandten hverken stjaaalen eller horet mig til.« Ingen af de tilstedeværende var i Tvivl om, at Madam Brant hentydede til Konsistorialraadinde Krag's over hele Langeland kendte Forhold til Greven.

Paa den Tid, hvor Kærlighedsforholdet mellem Ahlefeldt og Fru Krag var paa sit Højdepunkt, skriver en af de

overordnede Funktionærer paa Tranekær til en Kollega, at det kommer an paa, hvad Fru Krag vil sige til den Ordre, han havde modtaget fra Greven. Af bemeldte Brev fremgaar det tydeligt, at Præstefruens Vilje ansaas for ganske afgørende. Ahlefeldts nærmeste Slægt tog det noget uregelmæssige Forhold paa en meget fordomsfri Maade, i sine Breve beder saaledes Priorinden i Uetersen Broderen paa hendes Vegne omfavne Madam Krag og hendes med Greven avlede Sønner. Den værdige Priorindes Fordomsfrihed gik saa vidt, at hun paa selve Klostret hyppigt havde Besøg af sin Broders uægte Datter, der bar det let gennemskuelige Navn Jomfru Feldtahle.

Man faar en Forestilling om, hvad Marie Elisabeth har betydet for sin Mand, naar man læser den Indskrift, som er indgraveret paa hendes Marmorsarkofag i Tranekær Kirke:

Herunder venter
det forkrænkelige af
den højbaarne og Ægtehustru
Marie Elisabeth Rigsgravinde af Ahlefeldt
til Langeland og Rixingen
født af Ahlefeldt af Huset Haselau
paa at iføre sig det uforkrænkelige
naar Livets Fyrstes alt gennemtrængende Stemme
kalder hende.

Hun var født i Hamborg den 25. December 1719
blev lykkelig formælet den 10. Oktober 1760
i det højtadelige Stift Uetersen
hvor hun var den høje Stiftsdame
og slumrede ind i Herren den 24. Januar 1769

paa Tranekær Grevskabet Langelands Residensslot.

Kunde

Naturens ypperste Gaver og Naade

dreje vort Livs Viser tilbage;

var et Baand,

som den reneste Kærlighed tilsammen knyttede

som sand Dyd daglig mere befæstede

være uopløseligt af Døden:

maatte ikke de kristnes Tro

ikke være anskuelig;

saa havde saa mange Taarekilder ikke flydt.

Frederik Greve af Ahlefeldt

til Langeland og Rixingen

kongelig dansk kommanderende General for Cavalleriet

Kammerherre og Ridder

en saa fortræffelig Kones

tidligere lykkelige Gemal

føler hendes Død saalænge hans jordiske Liv varer

og ønsker gennem det her rejste Mindesmærke

at gøre hendes hæderfulde Minde uforglemmeligt.

GUD

Du er Retfærdighed og Godhed

Du tager

til velment Prøvelse for Øjeblikke

hvad der var skrøbeligt og dødeligt

for igen

at gøre det helt fuldkomment i Evighed

HERRE!

Naar blot jeg har dig!

Alligevel bliver jeg levende i Dig.

Da den otteaarige Fritz blev anbragt i sin Bedstefaders Varetægt, var det første, der blev draget Omsorg for, at skaffe ham en god Undervisning: det var den gamle Ahlefeldt meget om at gøre at uddanne sin Sønesøn til at blive en værdig Arvtager af den betydelige Stilling, der engang i Tiden ventede ham, og Bedstefaderen synes virkelig at have holdt meget af sin præsumptive Arving, til hvem han sluttede sig mere og mere. En lige saa varm Interesse synes Grevinde Marie Elisabeth at have følt, og hun viste den i Gerningen: Ægteparret var blevet enigt om indtil videre selv at tildele Drengen den efter Datiden fornødne Undervisning, og Grevinden overtog blandt andet Undervisningen i Religion og Kathekismus, en Undervisning som hun gav paa det danske Sprog, medens hendes Mand ved Undervisningen benyttede det tyske Sprog. Det er værd at lægge Mærke til det Faktum, at Grevinde Ahlefeldt underviste paa dansk, for da hun i sin Ungdom forlod Haselau for at drage til København og overtage sin Stilling som Hofdame, kunde hun endnu ikke et Ord dansk. Det var ved Christian den Sjettes, for sin Tyskhed saa udskregne Hof, at Hofdamen lærte det danske Sprog. Da Grevinde Ahlefeldt ved en Del af Undervisningen benyttede Gellerts Skrifter som Grundlag, har man Lov til at gaa ud fra, at det var under Paavirkning fra hendes Side, at Bedstefaderen henvendte sig til den berømte tyske Digter, for at faa en Huslærer til Sønesønnen. Man kan maaske ogsaa have Lov til at supponere, at den første svage Spire til Fritz' Hovedpassion, Theatret, blev lagt af hans Bedstemoder, gennem Bekendtskabet med Gellerts Skrifter. Paa Theatret i København spillede man dengang Gellerts Stykker, af hvilke »Den skinhellige Kone« gjorde megen Lykke hos Publikum.

Grevinde Ahlefeldt havde gode Betingelser for at undervise sin Mands Sønesøn, for hendes Barndomshjem Haselau var ikke blot en Art Fæstning, der endnu i det syttende Aarhundrede havde været Tilflugtssted for mange holstenske Godsejerfamilier, naar de urolige Marskbønder overfaldt Slottene langs Elben, men det var ogsaa forsynet med et Bibliothek, der, selv om det ikke kunde hamle op med det paa Breitenburg med dets seks Tusinde Bind, var meget righoldigt og alsidigt. Marie Elisabeth havde flittigt studeret i Bibliotheket paa Haselau.

At Latin var mellem de Lærefag, Bedstefaderen paatog sig, siger sig selv, det var Vand paa hans Mølle.

Skønt det aabenbart i høj Grad morede Greveparret at undervise den lille Fritz, blev de dog klare over, at det var bedst, Drengen fik en Huslærer. Frederik Ahlefeldt vilde dog ogsaa, efter at en saadan var antaget, have Haand i Hanke med Undervisningen. Da den gamle Mands Aandsliv helt igennem var tysk, vilde han beklageligt nok have en tysk Huslærer til Sønesønnen.

Den eventuelle Huslærer vilde ikke gaa ind til vanskelige Forhold, han vilde faa en god Støtte i sin Principal og hans Hustru. Undervisningen vilde kunne foregaa i Ro uden Afbrydelse eller Distrahering, da Greven ikke yndede at forlade Tranekær, hvor han og hans Hustru levede stille og »ingetogen«. Drengen vilde ikke blive udsat for noget daarligt Eksempel, Grevinden havde, da hun rykkede ind paa Borgen, gjort rent Bord. Medens hendes Mand levede som Enkemand, havde Damer af mere end tvivlsom Art huseret paa Tranekær, og Tonen havde ikke altid været den bedste. Alt det var nu forandret.

Det uordentlige Liv, Frederik Ahlefeldt førte, inden han

giftede sig anden Gang, var gaaet Haand i Haand med en ivrig og utvivlsomt oprigtig Religiøsitet; der gik aldrig nogen Søn- eller Helligdag, hvor han ikke kørte til Kirke; Gudstjenesten maatte ikke begynde, før han havde taget Plads i Herskabsstolen, og først naar en Udkigsmand havde faaet Øje paa Vognen oppe fra Slottet, blev der givet Tegn til Ringeren, at nu kunde han begynde at ringe sammen med Kirkeklokken. Denne Religiøsitet tog til med Aarene, og det er derfor rimeligt den gamle Greve ønskede at bibringe sin Sønesøn en kristelig Livsopfattelse. Dette sidste mislykkedes, som adskilligt af det, der blev tilstræbt under Forsøgene paa at tildanne Fritz i sin Bedstefaders Lignelse. Hvad der i særlig Grad mislykkedes Frederik Ahlefeldt, var at bibringe sin Sønesøn Sans for Økonomi, Økonom blev Fritz aldrig, tværtimod en Ødeland af den mest udprægede Art. Konservative Anskuelser kunde den gamle Herre heller ikke indpode sit Barnebarn, der blev fuldt og helt den nye Tids Mand paa alle Omraader, Voltairianer i Sind og Skind. Sans for Familielivets Hygge og for en rolig, landlig Tilværelse erhvervede Fritz sig heller ikke under sit Ophold hos Bedstefaderen.

For at faa en Huslærer til Sønesønnen henvendte Grev Ahlefeldt sig til Præsten ved Sct. Petri Kirke i København, Balthasar Münter. Rent bortset fra, at det var Ahlefeldts Ønske, at Huslæreren in spe skulde være tysk, er der ingen Tvivl om, at Münter af sig selv vilde have raadet til Ansættelse af en Tysker. Münter var nemlig ravtysk og vedblev at være det lige til sin Død. Desuden var han med Liv og Sjæl Rationalist, og en Protegé af Münter vilde antagelig ogsaa vise sig at være Rationalist. Skønt Münter hjemme i Tyskland var naaet saa højt paa den gejstlige Rangstige, som han

kunde naa, idet han var blevet Superintendent, en Stilling der svarer til vor Biskop, i Hertugdømmet Gotha, og skønt han gennem sit Ægteskab med en fornem Dame, en Baronesse Wangenheim, havde særlig gode Connectioner i Hertugdømmet, lod han sig dog overtale til at udvandre til Danmark, skønt han der maatte begynde med den for ham ret beskedne Stilling som Præst ved den tyske Kirke i København. Men Kredsen var større i Danmark-Norge end i det lille tyske Hertugdømme, og der var mere Udsigt til Indflydelse; det har sikkert lokket den ærgærrige Mand, der hurtigt kom til at spille en førende Rolle i Danmarks Hovedstad. Som Prædikant blev han snart Forbilledet for den danske Præstestand. For en Nutidsbetragtning er dette ubegribeligt, da hans Prædikener, der foreligger i seksten tykke Bind, forekommer uudholdelige, det samme gælder hans Psalmer. I Intriger svømmede Münter som en Fisk i Vandet, han havde en Finger med i Spillet ved Begivenhederne i 1772, og ved Kronprins Frederiks Kup i 1784 var han i høj Grad indblandet. Mest kendt er han fra dengang, han skulde forberede Struensee til Døden. Det mest tiltalende ved Münter var hans Omsorg for de fattige. Til denne Bogs Hovedperson er han ikke blot knyttet derved, at han skaffede ham en Huslærer, men ogsaa derigennem, at han var meget nøje forbunden med den Familie, der skulde komme til at spille saa stor en Rolle i General Ahlefeldts Liv, nemlig Familien Gerstenberg.

Frederik Ahlefeldt, der var en meget ordentlig Mand med Sans for Methode, førte en Art Journal over sin Sønnes Undervisning og Udvikling, og alt hvad der berørte dette Emne samlede han i en Aktpakke, hvori ogsaa befinder sig Kladderne til de Breve, han skrev til de Mænd,

Dies. Bildniß seines Freundes
D. BALTASAR MÜNTERS
verfertigte, als ein Denckmal aufrichtiger Freundschaft
JOHANN MARTIN PREISLER.

MÜNTER

der skulde skaffe Fritz en Huslærer. Øverst mellem Akterne finder vi de Betragtninger, Bedstefaderen har gjort over de Kundskaber, den lille Fritz sad inde med, da han blev overført til Tranekær. Som Overskrift har Ahlefeldt skrevet: »Fritz: seine Lektions-Stunden«.

»Af *Religionen* kendte han fra Indledningen af Katekismus indtil den anden Artikel, dog kun udenad.

Af *det latinske Sprog* forstod han intet, saa at han næppe nok kendte Bogstaverne.

Af *Geografien* synes han at have kunnet noget, men havde næsten atter glemt det altsammen. Han kunde ganske vist endnu paavise nogle Lande, men rent mekanisk, fordi han ikke kunde læse, hvad der paa Landkortet var skrevet med latinske Bogstaver.

I *Historie* havde han næsten ingen Kundskaber, medmindre man vil kalde det »Historie«, som han har læst af *Hübners*: »Biblische Geschichte«, og fra denne kendte han endda knapt nok det jødiske Folks Tilstand indtil Salomon.

Af *det franske Sprog* kendte han kun nogle Talemaader, men kunde næsten aldeles ikke læse det, og maatte begynde med Bogstaveringen.

Det *tyske Sprog* talte han med mange Fejl; læse det kunde han nogenlunde, men ikke korrekt, saa at det var nødvendigt at lade ham bogstavere de vanskeligste Ord.

Skrive og regne kunde han aldeles ikke, og han har her paa Slottet for første Gang sat Pen til Papiret.«

At den gamle Greve var meget forarget over Sønnesønnens Uvidenhed mærker man af Optegnelserne; Uviden-

heden i Latin vækker naturligvis særlig Forargelse. At en Dreng, der endnu ikke helt var fyldt otte Aar, skulde være en stiv Latiner, synes for en Nutidsbetragtning at være en lovlig stræng Fordring.

Følgende Brev skrev Frederik Ahlefeldt til Balthasar Münter:

*Højærværdige og Højlærde Hr. Doctor
Højstærede Herre p. p.!*

Medens jeg ikke har den Ære personlig at kende Deres Højærværdighed, er jeg fuldtud bekendt med Deres Fortjenester, ikke blot gennem Deres opbyggelige Skrifter, men ogsaa gennem den almindelige Anseelse, De nyder. En opløst Menneskeven er den sjældne og ærværdige Personlighed, som alle, der i Sandhed elsker og forstaar Videnskab og Dyd, elsker og beundrer hos den dyrebare Dr. Münter. Jeg beder Dem nu, Højlærde Hr. Doctor, tillade mig at søge ved GUDS Hjælp at anvende en saa fremragende Aands Viden til Fordel for mig og mine. Min Sjælefred, ja min Glæde for Resten af mit Liv beror udelukkende paa det lykkelige Valg af en dygtig Hovmester til min Sønneson, en eneste dygtig Søns Førstefødte, der af Kærlighed og Tillid helt har overladt mig Opdragelsen af sin Øjesten. Hvor lykkelig vilde jeg ikke skatte denne Genstand for min inderligste Ømhed, hvis Deres Højærværdighed godhedsfuldt vilde behage at bringe mig et egnet *subjectum* i Forslag, hos hvem alle de menneskelige Fuldkommenheder og Naturgaver findes forenede, som udkræves for at skabe en retskaffen Kristen og en værdig Patriot. Jeg vilde betragte det

som en af det alvise Forsyns største Velgerninger, hvis min Højlærde Hr. Doctor, paa min indstændige Anmodning, godhedsfuldt vilde paatage sig dette for mig saa vigtige Hverv. Og ligesom jeg paa Grund af den store Imødekommenhed, som Deres Højærværdighed forhaabentlig vil vise mig ved denne Lejlighed, vil have den bedst mulige Grund til at regne Dem blandt mine bedste Venner, saaledes vil ogsaa min store Erkendtlighed og fulde Hengivenhed kun kunne sammenlignes med den udmærkede Højagtelse, med hvilken jeg har den Ære at være

Deres Højærværdigheds
ærbødigste
(N. N.)

Trane-Slot paa Langeland d. 24. Januari 1768.

VEDLAGT FØLGENDE PRO MEMORIA.

Min Sønneson, der nu er fyldt syv Aar, har af sin kære Skaber faaet skænket en ren og opvakt Forstand, et lydigt Hjerte og gode Tilbøjeligheder. Næst GUDS Naade vil der derfor kun behøves Indsigt og Troskab ved hans Undervisning, for at indgive ham virkelig Ærefrygt for vor hellige Religion som Kilden til al Visdom og alle Dyder, og derefter hos ham at vække en levende Attraa efter grundigt at lære de Videnskaber, der anstaar sig for en Standsperson, for derigennem at sætte den sande Ære i engang at kunne gøre sig fortjent af sin Konge og sit Fædreland. En Hovmester, der har saa megen Tanke for min Sønnesøns timelige og aandelige Vel. og som ved utrættelig Flid og Aarvaagenhed kan bringe ham til den ønskede Fuldkommenhed, kan føle sig forsikret om min fulde Agtelse

og mit Venskab; og hvis han bliver i Stilling indtil hans Studiers gunstige Afslutning, saa vil saavel jeg som min Søn, Kammerherre Grev v. Ahlefeldt, lade hans Befordring være os yderst magtpaaliggende.

Det sædvanlige Honorar her i Landet for en Informator er 100 Rigsdaler om Aaret. Men hvis jeg ved nærmere Kendskab ser, at han udviser et godt Forhold, vil jeg ikke gøre nogen Vanskelighed ved at forhøje dette. Han spiser ved mit Bord, bor i Værelse sammen med sin unge Herre, har egen Seng, den fornødne Opvartning og desuden The med Sukker saavel som fri Vask. Mit stadige Opholdssted er paa Grevskaftet Langeland. Min Levemaade er rolig og ensformig, og den Person, der vil lade sig engagere hos mig i ovennævnte Egenskab, maa saaledes kunne finde Behag i Naturens stille Glæder og det ensomme Langeland, og om muligt være fyldt 30 Aar. Hovmesteren *quaestionis* kan komme herover enten senere eller i Begyndelsen af den anstundende Maj Maaned, hvorved endnu bemærkes, at jeg betaler Rejseomkostningerne. Jeg har anset det for overflødig i dette *Pro Memoria* at omtale de Videnskaber og Sprog, der skal *doceres*, idet jeg med Tillid henstiller dette saavel som Valget af Hovmesteren til Deres Højærværdighed, Dr. Münters Bestemmelse.

Trane-Slot d. 24. Januari 1768.

Paa dette Brev kom følgende Svar:

*Højvelbaarne Hr. Greve
Naadige Herre!*

Deres Højgrevelige Excellence har vist mig den Tillid at overdrage mig Valget af en Hovmester for Deres Hr. Søn-

nesøn. I sand Taknemmelighed over denne Deres saa naadige Sindelag mod mig, har jeg ogsaa allerede i disse Dage anstrængt mig for at finde en værdig Person til dette Øjemed. Jeg har imidlertid været saa uheldig, at den eneste, som jeg med Tillid kunde anbefale, har bedt sig fritaget for en Forandring i sin nuværende Stilling. Imidlertid tager jeg mig den Frihed at gøre Deres Højgrevelige Excellence et Forslag, som jeg, saa vidt jeg ser, anser for den sikreste Vej til Opnaelse af det endelige Maal.

Vil Deres Højgrevelige Excellence tillade mig at skrive til Leipzig eller Göttingen efter en saadan Mand. I Leipzig vil jeg henvende mig til Hr. Professor *Gellert*, men i Göttingen til Hofraad *von Pütter* eller *Achenwall*, og der vil ikke være nogen som helst Tvivl om, at de nævnte Herrer, af Ærbødighed for Dem, naadige Herre, og, tør jeg maaske sige, af Venskab for mig, vil anvende al deres Klogskab og Indsigt ved Valget af den Person, der engang til Gavn for det danske Rige skulde uddanne en ung Mand af saa stor Betydning, som Deres Hr. Sønneson i enhver Henseende vil blive.

For dette Tilfælde anmoder jeg imidlertid om at maatte tilsige et Vederlag af 150 Rdl. og om Tilladelse til ikke at omtale den af Deres Højgrevelige Excellence hertil føjede Betingelse, at Deres Hr. Sønnesøns eventuelle Hovmester skal være tredive Aar gammel. I den Alder plejer sjældent andre at gaa i Konditioner paa flere Aar end saadanne, der ikke har *qualificeret* sig til et Embede, og jeg tror, at en yngre, men sædelig og fornuftig Mand, vel ogsaa bedre vil passe til paa rette Maade at omgaaes med en ung Herre af Stand.

Jeg afventer nu Deres Højgrevelige Excellences naadige

Befaling herom, men skal ikke destomindre ogsaa her anvende al min Flid for om muligt at kunne anbefale en dygtig Mand herfra. GUD velsigne mine Bestræbelser herfor og lade dem blive ikke uden al Nytte til Deres Excellences Tilfredshed, til Ære for det høje Ahlefeldt'ske Hus og til bedste for Fædrelandet.

Jeg anbefaler mig, Højvelbaarne Hr. Greve, til Deres naadige Bevaagenhed, og er bestandig

Deres Højgrevelige Excellences
Min naadige Herres
underdanige Tjener

(sign.): *BALTHASAR MÜNTER.*

Kjøbenhavn d. 13. Februari 1768.

Herpaa svarede Ahlefeldt:

Det er med særlig Fornøjelse, at jeg aflægger Deres Højærværdighed min forbindtligste Tak for Deres saa venlige Udtalelse om, at De vil formaa Deres Venner i Leipzig og Göttingen til at udvælge en duelig Hovmester til min Sønnesøn. For at han skal kunne lære det tyske Sprog rent, maa denne nødvendigvis være Udlænding, og jeg er ikke blot paa dette Punkt enig med Dem, lærde Hr. Doctor, men billiger ogsaa fuldstændig Deres Tanker med Hensyn til *salarium* 150 Rigsdaler og bemeldte Hovmesters Alder. Jeg lover mig selv, med GUDS Hjælp, med sand Tilfredshed og med alle et erkendtligt Hjertes Rørelser, et lykkeligt Resultat af Deres Anstrængelser.

Maatte jeg kun finde en Lejlighed til at overbevise Deres Højærværdighed om det taknemmelige Venskab og den Højagtelse, til hvilken jeg anser mig forpligtet.

Den 19. Februari 1768.

Deres Højærværdigheds
o. s. v.

Et Par Maaneder senere svarer Münter.

*Højvelbaarne Hr. Greve
Naadige Herre!*

Jeg har ikke villet falde Deres Højgrevelige Excellence besværlig med endnu et Brev, førend jeg tillige kunde melde Dem Hr. Hofraad *Püttlers* Svar paa min til ham for flere Uger siden afsendte Skrivelse. Dette er nu kommet med sidste Post. For Øjeblikket har han ganske vist ikke fundet nogen, som han tror at kunne anbefale Deres Højgrevelige Excellence til Hovmester for den unge Hr. Greve v. Ahlefeldt. Han lover mig imidlertid at anvende al sin Flid, og haaber at kunne finde den, han søger.

Imidlertid vil jeg, i Haab om at Deres Excellence naadigst billiger det, med den næste Post skrive ogsaa til Leipzig. Maaske vil jeg der hurtigere faa Held med mig end i Göttingen. Jeg haaber endnu stadig, at den Mand, som mine Venner finder dygtig til Tjenesten hos Dem, vil kunne tiltræde sin Stilling forinden Udløbet af den kommende Maaned.

Jeg anbefaler mig til Deres Højgrevelige Excellences fremtidige Bevaagenhed, og er med dybeste Ærefrygt

Højvelbaarne Hr. Greve,
Naadige Herre,
Deres Højgrevelige Excellences
underdanige Tjener

Kjøbenhavn, d. 12. April 1768.

(sign.): *BALTHASAR MÜNTER.*

Lidt senere kommer der atter et Brev fra Münter, der nu kan glæde Langlandsgreven med, at den ønskede »Informator« er fundet. Med Brevet følger Skrivelse fra Hof-

raad Pütter i Göttingen og fra den designerede Huslærer til Hofraaden.

*Højvelbaarne Hr. Greve
Naadige Herre!*

Samtidig med den Skrivelse, hvormed Deres Højgrevelige Excellence har bæret mig, modtog jeg fra Hr. Hofraad Pütter i Göttingen et Brev med den Efterretning, at han nu havde fundet en Hovmester til Deres Hr. Sønnesøn. Jeg vedlægger saavel dette Brev fra Hr. Pütter som et andet, som Hr. Meyer — det er Navnet paa den unge Lærde, som Hr. Pütter anbefaler — har skrevet til Hr. Hofraaden. Hvis nu Deres Højgrevelige Excellence maatte bestemme Dem til at betro denne Hr. Meyer Deres Sønnesøns Undervisning, saa afventer jeg snarest Ds. Exc.'s Befaling. Tillige anmoder jeg Deres Excellence om gennem *Commissairen* i Hamborg at tilstille Hr. Hofraad Pütter et saa stort Forskud paa Rejseomkostninger, der maatte være nødvendigt til Rejsen fra Göttingen til Hamborg, hvortil efter min Mening 30—40 Rdl. vil kunne strække til. I Hamborg kan han saa ved sin Ankomst faa det øvrige og tillige Deres Højgrevelige Excellences videre Befaling med Hensyn til Rejsen til Langeland.

GUD tage hele denne Sag i sin velsignede Varetægt.
Jeg er i dybeste Ærefrygt

Deres Højgrevelige Excellences
underdanigste Tjener
(sign.): *BALTHASAR MÜNTER.*

Kjøbenhavn, d. 23. April 1768.

Højærværdige. Højlærde Hr. Doctor!

Deres Højærværdigheds højtærede Skrivelse af 9. Marts vilde jeg allerede før have besvaret, saafremt jeg tidligere end nu havde været i Stand til at gøre det Forslag, som jeg nu under Henvisning til vedlagte Skrivelse kan fremsætte med den bedste Overbevisning. Jeg har i flere Aar kendt den nævnte Hr. *Meyer* temmelig godt, og jeg kan anbefale ham paa det allerbedste, ikke blot paa Grund af hans Duelighed, men ogsaa i Særdeleshed paa Grund af hans Religiøsitet og gode Hjerte. Han har ganske vist taget sig nogen Betænkningstid, inden han besluttede sig til at modtage Tilbudet. Men han har nu endelig paa min Opfordring bestemt sig, og jeg haaber, at om GUD vil og giver sin Velsignelse dertil, vil ingen af Parterne komme til at fortryde det.

Til Rejseomkostningerne maa der vistnok anvises et Forskud.

For mig er dette en kærkommen Lejlighed til med Hengivenhed at bevidne, hvor højt min Hustru og jeg skatter Deres venlige Erindring om os, som er gensidig, og hvorledes jeg har den Ære med fuldkommen Højagtelse og Hengivenhed at vedblive at være

Deres Højærværdigheds
lydigste Tjener

(sign.): JOHANN STEPHAN PÜTTER.

Göttingen, d. 14. April 1768.

E. S. Hvis mit Forslag maaske kommer for sent eller ikke maatte finde Bifald, saa vilde jeg gerne bede om behgl. Svar jo før jo heller, for at Hr. Meyer ikke skal afholdes fra derefter at indrette sine Forholdsregler.

*Velbaarne Hr. Hofraad
Højtærede Velynder!*

Deres Velbaarenheds Tilbud om en Stilling som Hovmester hos Hr. Greve v. Ahlefeldt til Langeland og Rixingen maa være mig saa meget behageligere, som det kommer fra en Mand, som jeg allerede saa længe har beundret som den fortræffelige Lærer, og som jeg nu ærer som min Lykkes Skaber. Ganske vist bliver mine Forpligtelser overfor Deres Velbaarenhed derved i høj Grad forøgede; men jeg ved, at man i Deres Øjne allerede har opfyldt al sin Skyldighed og alle sine Pligter ved at ønske at være taknemmelig og opfylde de en paahvilende Pligter. At jeg ikke fattes Lyst hertil, derpaa vil jeg straks give et Bevis, og afgive den ønskede Beretning om de Videnskaber, som jeg har lagt Vind paa. Jeg gør dette med saa megen større Glæde, og smigrer mig saa meget mere med at vinde Deres Bifald, som jeg siden den Tid, da jeg fik den Lykke at bæres med Deres Bekendtskab, har indrettet min akademiske Løbebane efter Deres Velbaarenheds Plan.

I min Fædreneby Lüneburg har jeg nydt Undervisning af nuværende Hr. Professor *Stokhusen* i Darmstadt, og foruden at han har lært mig Religion, Etik og de øvrige filosofiske Videnskaber samt Latin, har han ogsaa ydet mig Vejledning i Historie, Geografi og de skønne Videnskaber. Hvad deskønne Videnskaber angaar, har jeg hørt hans Forelæsning over hans eget »*critische Bibliothek*«: »*Einleitung in die schönen Wissenschaften*«. Siden mit halvtredie Aars Ophold ved det herværende Akademi har jeg altid forbundet de skønne Videnskaber med Lovkyndigheden og besøgt Hr. Professor *Dietz'* Forelæsninger over *Bertrams*: »*Entwurf einer Historie der Gelahrheit*«, og Hr. Professor

Heines Forelæsninger over Horats Oder. Foruden min Jurisprudens og de skønne Videnskaber har Historien været min væsentligste Bibeskæftigelse; og jeg er stolt af at have nydt Deres Velbaarenheds Undervisning i det tyske Riges Historie og Hr. Hofraad *Achenwalls* i Statshistorie, Statssager, Statistik og Politik. For at vinde Kendskab over de hannoveranske Stater har jeg hørt Hr. Professor *v. Selchows* Forelæsninger over det welfiske Huus' Historie, og for til en vis Grad at dygtiggøre mig til alle juridiske Hverv, har jeg hørt Hr. Professor *Gatterers* Forelæsninger over Diplomantik.

Jeg maa tilstaa, at Historien kun har været en Bibeskæftigelse for mig, og at jeg kun har dyrket den, som den kan dyrkes af en ung Mand, der har hørt Forelæsninger over alle Dele af Jurisprudensen og haaber ved den at gøre sin Lykke, og jeg vil slet ikke nægte, at jeg i en Historikers Øjne kun kan anses som en Begynder i Historien. Men alligevel smigrer jeg mig med at kunne saa meget Historie, at jeg kan undervise den unge Hr. Greve heri, og naar jeg ser, at dette er en af de Videnskaber, i hvilke han fornemmeligst skal vejledes, lover jeg, ved fortsat Flid, at bringe det saa vidt, at Deres Velbaarenhed ikke skal komme til at angre, at De har anbefalet mig.

Foruden de nævnte Videnskaber har jeg ogsaa lagt mig efter Fransk, Engelsk og Italiensk.

Dette er mine Studeringers Historie, og jeg har søgt at ledsage disse med en Livsvandel, som man kan forlange af en akademisk Borger. Jeg haaber, at Deres Velbaarenhed velvilligst selv vil give mig dette Vidnesbyrd og anbefale mig til Hans Excellence Hr. Grevens høje Naade som

en Person, der vil anstrænge sig for, saa vidt det ligger til ham, at gøre sig fortjent til denne.

Med det tilbudte Vederlag 150 Rdl. og det mig iøvrig tilsagte haaber jeg at kunne være tilfreds. Hvad derimod de Aar angaar, som jeg skal tilbringe sammen med den unge Greve, vilde jeg gerne ikke binde mig for et bestemt Aaremaal. Den oprigtige Omsorg, som Hr. Greven lover at ville vise for mit fremtidige Vel, er en af de væsentligste Bevæggrunde for mig til at modtage denne Stilling, og af Hs. Excellences højmodige Karakter fortrøster jeg mig til, at Højstamme ikke altfor længe vil lade mine Ønsker uopfyldte. Hvad angaar Rejseomkostningerne overlader jeg alt til Hr. Grevens høje Disposition; kun vilde jeg gerne lægge Vejen over Søen, da jeg aldrig har rejst tilsøs.

Saasart nu et behageligt Svar ankommer fra Deres Velbaarenhed, skal jeg uden Tøven tiltræde min Rejse og kun opholde mig nogle Dage i min Fødeby, for at ordne noget ved min Ekvipering.

Jeg har den Ære i dybeste Ærbødighed at være

Deres Velbaarenheds
underdanigste Tjener

(sign.): GEORG CHRISTOPH MEYER.

Göttingen, d. 14. April 1768.

Georg Christoffer Meyer, der var udset til Lærer for den unge Fritz Ahlefeldt, hørte hjemme i Lüneborg og var efter Studentereksamen kommet til Göttingen for at studere Jura ved det berømte Universitet. Ved Siden af Juraen dyrkede den unge Student forskellige andre Dicipliner, saaledes Historie. Naar han bestemte sig til at modtage det Tilbud, der rettedes til ham fra hans Lærer ved Universitet, Pütter, var

det rimeligvis Udsigten til den efter de Tider meget høje Løn, der lokkede, samt det givne Tilsagn om, at hans nye Principal vilde tage sig af hans Fremtid. Lysten til at lære nye Forhold i fremmed Land at kende kan antagelig ogsaa have tilskyndet ham til for en Tid at afbryde Studierne. Da den unge Mand havde faaet Rejsepengene udbetalt, som det vil ses af nedenstaaende Kvittering, snørede han sin Randsel og rejste nordpaa mod Langeland, men allerede i Lüneborg maatte han afbryde Rejsen for en Tid — dette vil ses af de her aftrykte Breve.

Af Hr. Hofraad *Pütler* er mig rigtig udbetalt 8 Louis d'orer, som Hs. Excellence Hr. Greve *v. Ahlefeldt* har bestemt til min Rejse til Kjøbenhavn.

(sign.): *GEORG CHRISTOPH MEYER.*

Göttingen, d. 8. Maj 1768.

*Højvelbaarne Hr. Greve
Naadige Herre!*

Af vedlagte Brev fra Hr. *Meyer* vil Deres Højgrevelige Excellence behage at se det uformodet indtrufne Tilfælde, der tvinger ham til at udsætte sin Rejse endnu i 14 Dage, og gennem mig udbede sig Deres Excellences Tilladelse hertil.

Da jeg ikke betvivler, at Deres Højgrevelige Excellence efter Omstændighederne vil give denne Tilladelse, har jeg tilmeldt ham dette, og forbliver i dybeste Ærefrygt

Kjøbenhavn, d. 1. Iunius 1768.

Deres Højgrevelige Excellences
underdanigste Tjener
(sign.): *BALTHASAR MÜNTER.*

*Højærværdige Hr. Doctor
Højtærede Velynder!*

Deres Højærværdighed har givet mig Tilladelse til at maatte tilskrive Dem fra Hamborg; men en sørgelig Nødvendighed tvinger mig til at skrive allerede fra Lüneburg.

Jeg er ankommet til min fædrene Stad i den Hensigt at opholde mig her nogle Dage, men traf min Fader paa Dødslejet. Han kan ikke i Ord udtale, men kun føle, hvilken Trøst det er ham, at hans eneste Søn kan lukke hans brystne Øje til. Jeg har fortalt ham om min nær forestaaende Afrejse, men han ryster paa Hovedet, drager mig til sig og lader mig kun ved Tegn forstaa, at han ikke vil lade mig tage bort, før han er død.

Hr. Hofraad *Pütler* har omtalt Deres Højærværdighed for mig som en Velynder, der sjældent vilde afslaa en Bøn fra min Side, og min Bøn gaar nu ud paa det vigtigste, jeg kan bede om her i Livet: Vilde De maaske bede Hs. Excellence om Tilladelse til, at jeg endnu i 14 Dage maa opholde mig i min fædrene Stad for at trøste min nedbøjede Moder, der, mig undtagen, ikke har nogen nær Ven i Verden; jeg skal da fremskynde min Rejse saa meget som paa nogen Maade muligt og gribe enhver Lejlighed til at vise Deres Højærværdighed, at De ikke har bortødslet Deres Bevaagenhed paa et ufølsomt Hjerte.

En naadig Indvilligelse fra hans Excellence og et gunstigt Svar fra Deres Højærværdighed er det jeg højest ønsker mig.

Jeg forbliver i dybeste Ærefrygt

Lüneburg, d. 23. Maj 1768.

Deres Højærværdigheds
hengivne Tjener
(sign.): G. C. MEYER.

E. S. Netop da jeg havde sendt mit Brev paa Posthuset, døde min Fader; jeg har derfor ladet Brevet fordre tilbage for at meddele Dem denne sørgelige Efterretning. Jeg haaber af Hs. Excellences Naade, at denne sørgelige Begivenhed vil være ham en yderligere Bevæggrund til at tilstaa mig min Bøn.

Da Göttingerstudenten omsider var naaet til Tranekær, tog han straks fat paa Undervisningen af sin nye Elev, der efter sin Bedstefaders Ønske skulde vænne sig til at føre et arbejdsomt Liv. Tiden skulde benyttes saa godt som muligt, endog den daglige Intermezzo, Friseringen, skulde ledsages af Undervisningen. Det kan synes mærkeligt, men man maa huske paa, at i 1768 var Friseringen en meget omstændelig Forretning baade for Herrer og Damer, navnlig for de sidstes Vedkommende, da det var ligefremme Haveanlæg, som Kammerjomfruen skulde fremtrylle paa sit Herskabs Hoved. Disse taarnhøje Frisurer, som møder os paa Juliane Maries og Marie Antoinettes Billeder, tog det Tid at fremstille. Men ogsaa Herrernes lange Haar skulde redes, opsættes, krølles, bukles og pudres, og der var derfor ikke noget at sige til, at Læreren vilde holde Forelæsninger for sin Elev, medens Bedstefaderens Kammertjener behandlede Fritz' Frisure, for denne Frisering opfattedes som en Kunst, til hvis Udførelse der maatte beregnes god Tid, og der maatte ikke jaskes med Kunstværket. Den høje Toupet fra Panden og opefter gav særlig megen Ulejlighed og skulde gennemtrænges med tykke Lag af Pomade for ikke atter at komme i Uorden. Sidebuklerne gik det lettere med, de fastgjordes ved Hjælp af talrige Haarnaale, Pisken i Nakken blev bunden med et sort Florbaand. Den gamle

Greve plejede selv at sidde og læse. medens Haarkunstneren bearbejdede hans Hoved. Det gik imidlertid lettere, den gamle havde mistet det meste afsit naturlige Haar og maatte erstatte det med en Paryk. Iøvrigt var det ret almindeligt, at ældre Folk for Nemheds Skyld tog kunstigt Haar paa ligesom i Allongeparykkernes Tid. De unge derimod satte en Ære i at bære langt Haar. Det lange Haar — hvad enten det nu var eget eller Paryk — var et Skelnemærke mellem de finere og mindre fine Samfundsklasser. Haandværkere og Bønder gik gerne med kort afklippet Haar. Fritz skulde under sine Studenteraar i Kiel erfare, hvor betydningsfuld en Akt Friseringen udgjorde; det var Frisøren, der om Morgenens vækkede alle de unge Kielerstudenter og behandlede dem, inden de fik deres The. Man kan let regne ud, hvor megen Tid der gik tilspilde hermed, da de unge Minerva-sønner selvsagt ikke alle kunde blive friserede paa engang. En Student vilde hellere spadserere uden Strømper og Sko paa Gaden end med Haaret i Uorden: for Nemheds Skyld var der derfor dem, der laa i Sengen om Natten med hele Frisuren opsat og maatte lidt efter lidt vænne sig til at kunne sove, skønt de blev stukket af Haarnaalene. Der var i Kiel noget der hed Løverdagsfrisering. Det var nemmere og billigere end den daglige Morgenfrisering. Paa Grund af den lange Tid Friseringen tog, maatte Folk til en vis Grad se bort fra Blufærdigheden; det var saaledes almindeligt, at Damerne i Kiel tog imod Visitter, ogsaa af Herrer, kun iført deres Puddermantler.

Nogen Fritid maatte der paa den anden Side indrømmes den ungdommelige Elev, og det blev ordnet saaledes, at Fritz fik Lov til at slippe for Undervisningen paa de Tider,

hvor hans Hovmester fortsatte sine i Göttingen afbrudte juridiske Studier.

Det var rimeligt, at Læreren, inden han tog fat paa Undervisningen, grundigt vilde til Bunds i, hvor langt Eleven var naaet ind i Videnskaberne. Mellem Frederik Ahlefeldts Akter vedrørende Sønnensønnen findes nogle Optegnelser af den unge Meyer, der kan give os et Indblik i, hvad Fritz havde lært hidtil:

Fag, i hvilke den højsalige Fru Grevinde har undervist den unge Hr. Greve:

1. Den *danske Katekismus*, i hvilken Hr. Greven er kommet til den 7de Bøn.
2. Læren om *Naademidlerne*, af hvilke Hr. Greven kan 10 Spørgsmaal udenad og har læst indtil det 20de Spørgsmaal.
3. Den *tyske Katekismus*, i hvilken Hr. Greven er kommet til den 2den Artikel, og han forstaar fuldstændig dens Forklaring. Den højsalige Fru Grevinde har haft Betænkelighed ved at lade den unge Herre lære det 8de, 9de og 10de Bud og Hovedsummen af de 10 Guds Bud, og har derfor ikke ladet ham lære disse. Det 7de Bud har Grevinden i den sidste Tid villet begynde at lade ham lære.
4. *Hübners »Bibelske Fortællinger«*, af hvilke Hr. Greven har læst de 5 Fortællinger af det gamle og de første 10 af det nye Testamente, af hvilke han fuldstændig er bekendt med Indholdet.
5. *»Cours d'Histoire sacrée et profane«*. Af denne Bog har Hr. Greven helt læst det gamle Testaments Historie og begyndt Læsningen af det nye Testamente.

6. »*Introductions à la Grammaire des Dames*«. Heraf har Hr. Greven lært udenad 14 Evangelieudtog, 13 Sider Gloser og 54 Samtaler.
7. »*Grammaire des Dames*«, 2det Bind. Af denne Bog kender Hr. Greven kun — af Udtoget af Mytologien — Navnene paa de hedenske Guder og tre Gaader.
8. »*Drélincourt: Sonnets chrétiens*«. Af disse har Hr. Greven lært 13 Sonetter udenad.
9. Af *Gellerts »Aandelige Sange«* kan Hr. Greven 3 Sange udenad.
10. Den lille *Bibel*, som den højsalige Fru Grevinde har villet begynde at læse med Hr. Greven, og i hvilken hun allerede har understreget forskellige Stykker.

Der foreligger ogsaa en Studieplan fra Herr Meyers Haand:

P L A N

FOR HR. GREVE VON AHLEFELDT'S FREMTIDIGE UNDERVISNING

I Overensstemmelse med Eders Højgrevelige Excellences høje Befaling tager jeg mig den underdanigste Frihed at meddele et af mig affattet Udkast til en *Plan* for den unge Hr. Greves fremtidige Undervisning, og udbeder mig i dybeste Ærefrygt ærbødigst Deres Excellences Bemærkninger til samme.

1. Den unge Hr. Greves første Beskæftigelse om Morgen inden The vil være at læse *Morgenbønnen*. Hertil vil jeg gerne foreslaa Morgenbønnerne i den *Lüneburgske Psalmebog*, der er affattet for Mennesker i alle Slags Forhold og skrevet med Smag og Andagt. Efter *Morgenbønnen* læser den unge Hr. Greve op for mig et *Kapitel af Bibelen*,

som han allerede Aftenen i Forvejen har læst igennem med sig selv, og uddrager deraf, skriftlig eller mundtlig, en eller anden Grundsætning. Udtaler Kapitlet allerede selv saadanne Grundsætninger, paaviser han mig, hvilken af disse der har gjort stærkest Indtryk paa ham.

2. Efter The læser vi sammen *Saurins »Tros- og Sædelære«*, en Bog, der ikke alene indeholder Troens teoretiske Sandheder, men tillige samtidig viser, hvorledes disse maa anvendes paa Menneskets Hjerte og Vandel, og som *Gellerts Oversættelse* har gjort brugbar ogsaa for den lutherske Kirke. Naar vi af denne Bog har læst et Spørgsmaal og Svaret derpaa, gentager jeg begge Dele, og naar vi har læst hele Kapitlet til Ende, paaviser jeg endnu en Gang dets Indhold i faa Ord. Naar vi hver Morgen læser et Kapitel af denne Bog, tror jeg, at de væsentligste Trossandheder i kort Tid vil komme til den unge Greves fulde Erkendelse.

3. Efter denne Læsning tager vi fat paa *Langens colloquia*. Først oversætter jeg dem og indprenter den unge Hr. Greve hvert enkelt latinsk Ord, viser ham *declinationem*, *genus*, *numerus* og *conjugationem* og spørger ham om alt dette saalænge, indtil den unge Hr. Greve kan det udenad. Derpaa oversætter han *colloquia* til Tysk, og — naar han er kommet vidt nok hertil — tilbage fra Tysk til latin uden at se i Bogen.

4. Dernæst læser vi et Stykke af *Gellerts Fabler*, hvorved jeg særlig vil lægge Vægt paa, at den unge Hr. Greve læser den tyske Tekst smukt op, medens jeg samtidig gør ham opmærksom paa Skønhederne i Forfatterens Sprog. Min fremtidige Elev genfortæller mig derpaa Fablens Indhold i Prosa, hvilket kan ske snart paa tysk, snart paa fransk.

5. Den første Eftermiddagstime benyttes til Læsning af

Geografi. Hertil vil jeg foreslaa *Büchlings* Udtog af samme Forfatters store *Geografi*.

6. Den næste Time helliges *Historien*. Hertil vil jeg gerne foreslaa *Holbergs: synopsis historiae universalis*, der behandler den politiske og aandelige Tilstand saavel som de vigtigste Begivenheder under hver enkelt Regering. Ganske vist er Bogen skrevet paa Latin; jeg vil imidlertid oversætte den Stykke for Stykke, saa at vi til hver Time har tilstrækkeligt Materiale. Ved Læsningen hjælper jeg den unge Greve til at fælde en Dom over hver enkelt Karakter, saaledes at vi dyrker *Historien* ikke alene forstandsmæssig, men ogsaa etisk. Naar vi er blevet færdige med ét Monarki, leverer den unge Hr. Greve en Fortegnelse over Regenterne i kronologisk Orden, for at han saa meget bedre skal kunne fæstne dem i Hukommelsen. Naar vore Timer er til Ende, vilde det være en god Bibeskæftigelse for den unge Greve, om han selv afskrev min Oversættelse af *Holberg*; derved vil han dels faa større Øvelse i at skrive, dels vilde han blive mere bekendt med Begivenhederne.

7. For at øve den unge Hr. Greves Hukommelse, vil jeg om Aftenen lade ham lære udenad nogle latinske Ord af *Cellarii Vocabulario*, og en endnu større Glæde vilde det være for mig, hvis den unge Hr. Greve vilde være villig til hver Dag at lære et Sted af en god Forfatter, saavel en fransk som en tysk; han vilde derved styrke sin Hukommelse betydelig.

8. Før vi gaar til Ro, læser vi en af *Gellerts Aandelige Sange* eller en *Psalm* af den *lüneburgske Psalmebog*, der er en Samling af de bedste aandelige Sange, forfattede af ældre og nyere Digtere. Derpaa slutter en Aftenbøn vor Andagt.

Hvad der bortset fra disse Timer er tilovers af Dagen, vilde jeg gerne underdanigst bede om at maatte benytte personlig, for at jeg kan fortsætte mine andre Studier, særlig mit juridiske Studium.

Iøvrigt vil jeg holde et vaagent Øje med den unge Hr. Grevs Moralitet¹; men mit Kendskab til, hvad der passer sig, vilde ikke paa langt nær strække til, hvis jeg ikke kunde anmode om naadig Bistand hertil saavel fra Deres Excellence som fra den naadige Fru Grevinde. Om denne Bistand beder jeg altsaa indstændigst og venter i dyb Underdanighed at erfare, hvorvidt min Plan vil vinde Bifald hos Deres Excellence.

Jeg forbliver med største *devotion*

Deres Excellences
underdanige Tjener
(sign.): G. L. MEYER.

Da Meyer havde undervist sin Elev et Aar, aflagde han følgende Rapport til den gamle Greve:

FORTEGNELSE

over de *Lectioner*, som Undertegnede Sct. Hansdag 1768 til Mikkelsdag 1769 har givet den Højvelbaarne Hr. Greve *Friedrich von Ahlefeldt*.

I Kristendom:

Hübners Bibelhistorie læst til Ende.

En Del af Hr. *Saurins Cathechismo* er gennemgaaet.

Af *Pontoppidans Cathechismo* fra 2den Artikel indtil den 6te Bøn lært udenad, og det tidligere læste repeteret.

¹ Opførsel.

I Biblen er gennemgaaet Psalmerne og de 5 Mosebøger. Nogle af *Gellerts »Geistliche Lieder«* er læste, og det tidligere læste repeteret.

I det latinske Sprog:

Hr. Greven kan deklinere og conjugere, kender en Del Gloser, Talemaader og Ordsprog, og kan oversætte noget.

I Historie:

Hr. Greven har læst Carl IVs Regering ud.

I Geografi:

er Hr. Greven bekendt med hele Europa, Inddelingen af Landene i denne Verdensdel og de vigtigste Stæder i denne. Lejlighedsvis er de nulevende Regenters Navne og deres Vaaben medtaget.

I det franske Sprog:

Samtalerne i *Grammaire des Dames* er læst til Ende, Læsningen af Udtoget af Evangelisterne i samme Bog er fortsat, og det udenad lærte er repeteret. Det samme er sket med *Drélincourts Sonnets*, og nogle nye er lærte.

Om Morgenens ved Friseringen har vi talt om *Mytologien*.

Deres Højgrevelige Excellences
underdanigste Tjener

(sign.): GEORG CHRISTOPH MEYER.

Tranekær Slot, d. 31. Oktober 1769.

Man vil se, at Læreren har holdt sig sin foresattes Ønske, at indprente Drengen megen Religion, efterretteligt. Et Lyspunkt midt i alt det tyske er det at træffe Holbergs Navn.

Det siger sig selv, at en Mand som Frederik Ahlefeldt, der selv var meget bevandret i de forskellige Videnskaber, og for hvem det var blevet en Livssag at faa et dygtigt Menneske ud af sin Sønesøn, nøjagtigt fulgte Lærerens Arbejde med Eleven. Det viste sig, at Læreren langt fra var Pladsen voksen, han havde ikke de nødvendige Kundskaber, navnlig, hvad der selvfølgelig var den gamle en Torn i Øjet, i Latin. Den unge Mand maatte selv indrømme sin Brist og blev enig med Grev Ahlefeldt om, at han skulde fratræde Pladsen, naar der var fundet en Efterfølger. Ahlefeldt kunde og vilde naturligvis ikke afskedige Huslæreren paa graat Papir, efter at han havde ladet ham foretage den lange Rejse fra Göttingen til Langeland og desuden lovet at hjælpe ham frem. Det blev derfor ordnet saaledes, at Georg Meyer blev Privatsekretær hos Grev Ahlefeldt; denne besluttede nu at henvende sig til den berømte Philosoph Gellert, for at faa en anden Lærer, der kunde opfylde de nødvendige Krav. Naar Ahlefeldt henvendte sig til Gellert, var det selvfølgelig i dennes Egenskab af Pædagog. Gellert, der som sachsisk Præstesøn først meget naturligt var kommet ind paa det teologiske Studium, havde opgivet den gejstlige Vej og havde kastet sig over Philosophien, særlig Moralphilosophien. I dette Fag underviste han som Professor ved flere af de berømteste Universiteter og var blevet overordentlig afholdt af den tyske, studerende Ungdom, paa hvilken han fik stor Indflydelse. Ved Siden af Philosophien holdt han Foredrag over Digtekunsten og gav Undervisning i Kunsten at holde Foredrag og Taler. Samtidig udfoldede han en rig litterær Virksomhed, han skrev baade Digte, Romancer, Lystspil, aandelige Sange, gejstlige Oder; det har alt sammen nu kun kulturhistorisk Interesse. Af blivende Værd

er kun hans Fabler, der endnu den Dag i Dag kan læses med Behag, hyggelige og humoristiske, som de ere. Endnu læses ogsaa hans Breve, som han udgav navnlig af Hensyn til sine Elever, der gennem Læsningen af disse skulle indøves i Stilsikkerhed.

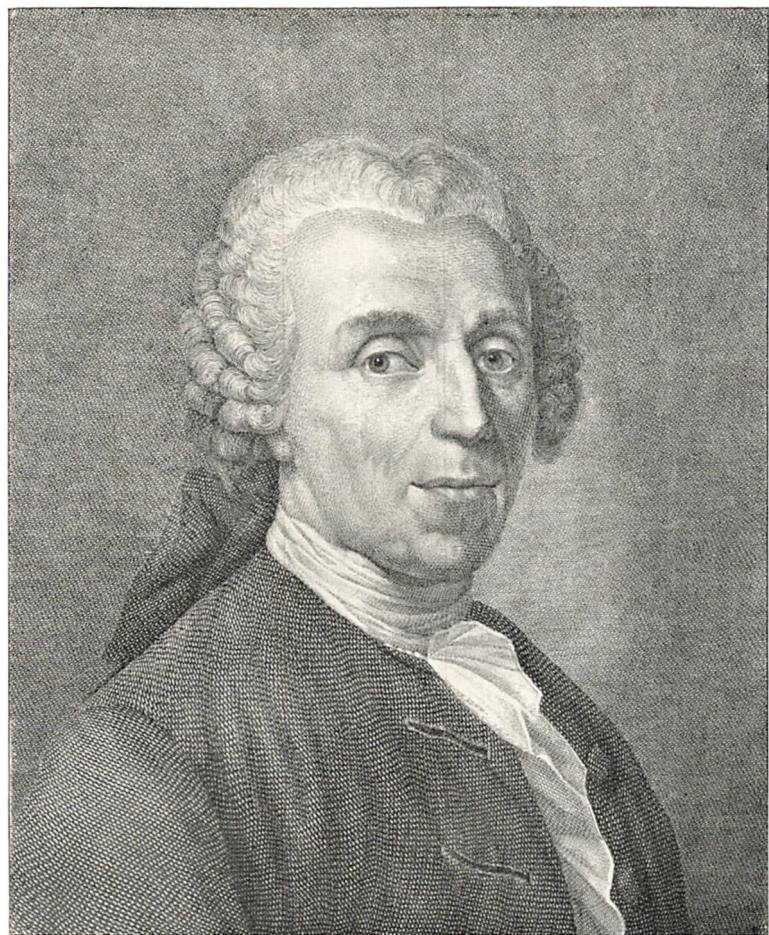
Grev og Grevinde Ahlefeldt læste med Interesse alt, hvad der udkom af Gellert, hvad hele den dannede Verden iøvrigt gjorde. Personligt var den elskværdige, helt igennem respektable Mand afholdt i de videste Kredse. Til Trods for sin Religiositet, der prægede ham baade i Skrift og Tale, stod han i høj Gunst hos Frederik den Store.

Følgende Brev skrev Frederik Ahlefeldt til Gellert:

*Højvelbaarne, Højlærde og Højagtede
Hr. Professor!*

Medens jeg ikke har den Ære personlig at kende Deres Højvelbaarenhed, er Deres store Fortjenester mig vel bekendte, dels gennem Deres udmærkede Skrifter, dels gennem den Berømmelse, hvori De staar hos alle, og alle der har Indsigt i Dyd og Videnskaber, højagter, elsker og beundrer fremfor alt i den højlærde Hr. Professor *Gellerts* Person en fuldendt Menneskevæns sjældne Karakter.

Skønt jeg nu er Dem ubekendt, vilde jeg gerne, næst GUDS Bistand, drage mig en saa berømt Mands Kundskaber til Nytte, idet min Ro, ja hele min Glæde for Resten af mine Dage, beror paa et heldigt Valg af en fuldtud dygtig Hovmester til min Sønsøn. Nu har Forsynet ganske uformodet vist mig den Vej, jeg skal slaa ind paa for at naa mine Ønskers Maal. Og jeg ser en højere Styrelse deri, at jeg for et Par Maaneder siden blev opmærksom paa den

GELLERT

store Gellerts 21de Brev i hans Skrifter, hvilket jeg uden at betænke mig og uden at tøve bestemte mig til at følge, saavidt Omstændighederne tillader det, da jeg aldrig har set en Undervisningsplan, der saa fuldstændig stemmer overens med mine Tanker og passer for mine Forhold.

Tillad mig, Højlærde Hr. Professor, at gøre Dem bekendt med disse. I et helt Aar har jeg her hos mig haft min Sønesøn, en Dreng paa 8 Aar, hvis Undervisning lededes af en ung Jurist paa 21 Aar. Da der imidlertid ikke var den Fremgang i Undervisningen, som kunde ønskes, idet Hovmesteren aldrig før havde været Lærer og desforuden ikke havde bragt med sig fra Göttingen den fornødne Kendskab til Historie, Geografi, Antiquitates etc., idet han formodentlig har stolet paa Axiom'et, *quod docendo discimus*, og da han ligeledes kun er en maadelig Latiner, som jeg hyppig selv maa hjælpe til Rette — hvilke Mangler Hovmesteren ovenikøbet med Rette selv har maattet indrømme og erkende ikke at være Stillingen voksen, hvorfor jeg har tilbudt ham en Stilling som min Sekretær, hvorover han er meget glad.

Min Sønesøn er en velopdragen Dreng, villig og lydig, han tegner til at have et særlig godt *judicium*, og naar han bliver *methodice* ledet, vil han i alle Retninger kunne blive til, hvad jeg ønsker: en Pryd for sit Fædreland og for mit Hus. Jeg henvender mig derfor til Dem, Højlærde Hr. Professor, med fuld Tillid til, at De ved denne Lejlighed ogsaa vil lade mig nyde godt af Deres Menneskekærlighed ved først og fremmest, jo før jo hellere, at udvælge en dertil egnet Person til Hovmester i Overensstemmelse med Deres saa højt skattede 21de Brev, i hvilken Henseende jeg henstiller til Dem at indrømme Candidaten de Vilkaar, som

De finder billige. Og da min Dreng kun er 8½ Aar gammel, anser jeg det for rettest, at han endnu nogen Tid bliver her, for, under mit Tilsyn og min Autoritet, fuldtud at styrke hans Bekendtskab med og Tillid til den unge Hovmester; naar denne Tid er forløben, vil jeg, i Bøn om GUDS Bistand, anbefale min kære Sønneson til Deres, Hr. Professors, gode Omsorg i Leipzig, for at han i Overensstemmelse med Deres saa skønne Plan kan naa den Fuldkommenhed, som jeg ønsker. I saa Fald vilde Deres Højvelbaarenhed gøre mig en uvurderlig Tjeneste, som jeg, saa længe jeg lever, skal ære og erkende med største Taknemmelighed. Jeg overlader det ogsaa til Dem at foreslaa mig alle de Forholdsregler, som De finder gavnligest og som jeg med Glæde skal gaa ind paa. *Qvi vult finem, vult media ad finem ducentia.*

Det vilde være mig en Ære, saa snart som muligt, at modtage et *favorabell* Svar fra Hr. Professoren, et Svar som meget vilde give mig Ro i Sindet. Svaret vil kunne sendes mig gennem den i Hamburg bekendte Banquier Hr. *Ployart*; paa denne Maade vil jeg rigtig modtage alt.

Jeg har den Ære med den fuldkomneste Højagtelse og Ærbødighed at være

(*Paaskrift*: Kladde til Hr. Professor *Gellert*

d. 1769.

Mit 1ste Brev til Hr. Professor *Gellert*.)

Det i Brevet omtalte 21de Brev lyder saaledes :

Højtærede Herre!

For dog i det mindste at gøre mig fortjent ved gode Hensigter overfor den unge Herr von G.: saa vil jeg fremføre

et Forslag til hans Opdragelse. Forslaget er aldeles ikke sindrigt, det er tværtimod naturligt og enfoldigt og derfor maaske netop godt.

Den unge Herre være nu Statsmand, Hofmand, Militær eller Godsejer, der dyrker sin Jord, han kan aldrig lære for meget, ejheller, naar han skal lære meget, begynde for tidligt.

Opdragelsen i Hjemmet rummer Tusinde Hindringer. En Huslærer kan umuligt vide Besked om alt; og lad ham nu ogsaa vide nok saa meget, saa er det dog ej stedse sikkert, at han ejer den Kunst at undervise ret, eller at hans Hjerte er saa ungt og levende, at han kan undervise paa en underholdende Maade, og dette hører dog nødvendigt til en god Opdragelse. Vi maa tilegne os vore Kundskaber paa en let og behagelig Maade, inden vi véd, hvor meget vi skal lære. Det er ikke nok at lære, vi maa ogsaa i Tide lære Verden at kende; men den Verden, i hvilken vi lever hjemme, er ikke altid den bedste. Vi ser altid kun Væsen af den samme Art, og ligesom man i Hjemmet ikke lægger meget Mærke til os, saaledes lægger vi heller ikke meget Mærke til de andre.

Kort og godt, vi bliver i Reglen gerne søvnige i vort eget Hus, og bliver vor Optræden hjemme end ikke raa og udannet, saa bliver den dog nemt for ensformig. Hjemme vænner man sig til at byde, inden man har lært at adlyde, og derfor lærer man hverken at befale eller at lyde paa en tilfredsstillende Maade.

Dog, jeg agter jo ej at forfatte nogen Bog. Jeg vil kun sige saa meget, at det er fordelagtigt for en ung Mands Forstand, Hjerte og Sæder, naar han vorder opdraget paa et fremmed Sted.

Ifald hendes Naade kunde bekvemme sig til at give Slip paa sin Søn: da vilde jeg ønske, at han jo før jo heller blev sendt til Leipzig under Opsigt af en Informator, der har lige saa godt Hjerte som Forstand. Den unge Herre tæller kun ti Aar. Dette er de lykkeligste Aar, da man kan formes til hvadsomhelst, da vort Hjerte endnu ej kender sine egne Veje. Giver man os Lejlighed til at lære noget, bibringer man os Lærdommen mere som et Tidsfordriv end som et Arbejde, saa ville vi derefter finde det meget møjsommeligt intet at bestille. Mangen Gang véd man ej, hvortil et ungt Menneske er skikket, før han har prøvet meget, det er altsaa bekvemt, naar han bliver opdraget paa et Sted, hvor han har Lejlighed til at høre mangt og meget. Herr von G. er formuende, og man kan fra Tid til anden lade hans Læremester udi Sprog, Musik og Tegning komme til ham paa hans Kammer. Han bliver paa en letfattelig Maade indført i Mathematikkens Grundsætninger, han lærer i Tide at danse og fægte, paa det, at han kan bekomme Herredømme over sit Legeme og paa det, at dette kan blive desto holdbarere. Han gaar i Selskab med sin Hovmester og venner sig til Verden, inden denne endnu sætter hans Sind i Bevægelse. Han spiser ved et Familiebord og bor i en anset Mands Hus, hvor han altid fornemmer, at man observerer ham. Paa den Maade er den unge Grev X som Barn kommen til Leipzig, hvor han er blevet til han gik i sit sekstende Aar, og saa er han gaaet paa Rejse med sin Lærer. Paa samme Maade lever endnu forskellige meget unge Herrer her. Fordelen er stor. De begynder at leve nogle Aar tidligere og hører op med at være Børn nogle Aar før. Kommer de først i deres sekstende eller syttende Aar paa Universitetet, saa er de tit allerede lystne efter

Ungdommens Forvildelser og bliver altfor let lokket til Udsvævelser, selv om de har det bedste Hjerte. Det forstaar sig, at Guverneuren mindst i seks Aar maa ofre sin Tid helt og holdent paa den unge Herre og altid holde ham under Opsigt. Han maa være hans Ven, men han maa ogsaa være hans Behersker. Han danner hans Forstand og Hjerte og sørger for, at de, der giver ham Undervisning, iagttage deres Pligt tilbørligen; men han skal ikke selv lære ham alt. Endvidere forstaar det sig, at Huslæreren maa lønnes højere end sædvanligt, og hvad skader det om den unge Herre har et Par Tusinde Daler mere eller mindre, naar han derigennem er blevet skikket til at tjene sig selv og Verden og til at leve saadan, at han deraf høster Ære, mange Fornøjelser og sit Livs Lykke og har lært at bestyre sin Formue paa en fornuftig Maade. Ifald Herr K. kunde udfylde denne Plads: saa vilde jeg anse det for heldigt. Han har Forstand og Redelighed og Levemaade nok dertil. En god Sekretær kunde De vel nok faa i hans Sted, men en god Mentor, det er desværre sværere at finde.

Jeg venter Deres Udtalelser og er — — —

Efter at have modtaget Frederik Ahlefeldts Brev satte Gellert sig i Bevægelse. Naar man læser nedenstaaende Brev fra ham til Grev Ahlefeldt, forbavses man ved at se, hvorledes han til Punkt og Prikke har forstaaet, hvad det var den gamle Greve havde ønsket, skønt denne dog ikke gaar nærmere ind paa det i sit Brev. Det er ligefrem raffineret snedigt, naar han lader den udvalgte Leipzigerstudent Reichel melde sig hos Ahlefeldt i et paa Latin affattet Brev. Den nye »Informator« opfylder adskillige af de Egenskaber, som den første mangler; han har den Alder, Ahle-

fældt ønsker, nemlig 34 Aar, og han har haft tidligere Huslærerpladser. Naar Gellert i sit Brev skriver, at hans Protegé ikke bryder sig om Selskabelighed, er det fordi han gaar ud fra, at den gamle Greve ynder Ro i det daglige Liv og ikke ønsker et uroligt forstyrrende Element ind i sin Familiekrede. Den unge Mand er taalmodig, det er en Egenskab, han nok kan have Brug for overfor den meget opfarende Greve, der iøvrigt er blevet betydelig mildere og blidere med Aarene. Naar Gellert skriver, at Studenten taler fransk som en Tysker, véd han meget godt, at det har mindre at sige, den i fransk meget befarne Frederik Ahlefeldt kan nok selv paatage sig denne Side af Sagen, og han og den afdøde Grevinde har sikkert ikke undladt at indøve Drengen i den saa nødvendige Færdighed i at konversere paa fransk. Gellert kunde vanskeligt finde en bedre anbragt Smiger, end den han benytter, naar han i Brevet en passant udtaler, at Hans Excellence gennem Hr. Reichels latinske Brev vil kunne dømme om Lærerens Kundskaber i dette Sprog.

*Højvelbaarne Hr. Rigsgreve
Naadigste Greve og Herre!*

Maatte jeg dog virksomt kunne støtte Deres Excellences rosværdige Bestræbelser for ret at kunne give Deres kære Sønesøn en i Sandhed omhyggelig Opdragelse, efter Deres Ønske og i Overensstemmelse med min Pligt! Hvor lykkelig vilde jeg da ikke anse mig! Een Ting ved jeg, og det er, at Deres Excellence fremfor mange Fædre fortjener at finde den bedste Hovmester, og GUD give, at De i den Person, som jeg ærbødigt foreslaar Dem, maatte finde en Mand,

hvem De med Sikkerhed kunde betro Deres Sønnesøns Opdragelse og dermed dennes Velfærd. Hans Navn er *Reichel*, han er hjemmehørende i Leipzig, hvor hans Fader, der er Uhrmager, er kendt som en retskaffen Mand. Nævnte Reichel har allerede to Gange været Hovmester, én Gang her i Sachsen og én Gang i Schlesien, og begge Gange har han — gennem et Tidsrum af fem Aar — høstet Anerkendelse. Som Følge heraf har han Erfaring og Øvelse, hans Optræden er moden og beskeden, saaledes som man jo med Rette kan vente det hos en Mand paa 34 Aar. I sine akademiske Aar har han flittig studeret *humaniora* og Teologi og har nu i nogen Tid, da han har fundet Lejlighed hertil i Leipzig, studeret Jurisprudens. Af medfølgende latinske Skrivelse til Deres Excellence vil De nogenlunde kunne dømme om hans Kundskaber i dette Sprog. Han skriver ogsaa Fransk, ganske vist som en Tysker, og han vil sikkert kunne yde god Undervisning i de for en ung Mand nødvendige Begyndelsesgrunde i Litteraturen saavel som i Religion. Han er arbejdsom, taalmodig, bryder sig ikke om Selskabelighed, vil samvitighedsfuldt rette sig efter Deres Befalinger og Foranstaltninger og er endelig villig til, hvis Deres Excellences Valg maatte falde paa ham, at afgaa herfra, saa snart De befaler det; men han har det Haab, hvis han gør sig værdig til Deres høje Tillid, i Løbet af *et* eller *halvandet* Aar at kunne vende tilbage til Leipzig med sin unge Elev. Jeg har tilsagt ham et aarligt Vederlag af *To Hundrede Daler* i vore sachsiske Penge, men under Forbehold af, at Deres Excellence anser denne Sum for passende. Dersom De maatte vælge ham og engang senere sende ham med Deres haabefulde Sønnesøn til os, og dersom GUD maatte opholde mit svagelige Liv saalænge, skal

jeg faderlig sørge for Barnets Opdragelse og være betænkt paa, at min Broder, Overpostkommisæren, som allerede har haft tre danske Grever *Mollke* hos sig og ført Opsigt med deres Økonomi og Moralitet, optager Deres Sønesøn i sit Hus og ved sit Bord.

GUD opholde og velsigne Deres Excellence i et langt og for Verden heldbringende Liv, og give særlig sin Velsignelse til Deres kæreste Sønesøns Uddannelse og Opdragelse, at han maatte vokse op til at blive en retskaffen Mand og en god Kristen.

Jeg selv forbliver skyldigst med den Ærbødighed, som man saa gerne viser Fortjenester og Dyder, saalænge jeg lever

Deres højgrevelige Excellences
underdanigst lydige Tjener
(sign.): *CHRISTIAN FÜRCHTEGOTT GELLERT.*

Skulde 200 Rdl. være i Strid med den af Dem udkastede Plan, haaber jeg, at Hr. *Reichel* ogsaa vil lade sig nøje med 150 Rdl. til en Begyndelse, eftersom han er forsynet med de nødvendige Klæder.

Leipzig, d. 29. August 1769.

*Højvelbaarne Hr. Greve
Højtagtede Maecenas og Beskytter af
Videnskaberne!*

Da det havde behaget Dem, Højvelbaarne Hr. Greve, særlig at henvende Dem til den ved Lærdom og Smag i lige Grad fremragende Professor *Gellert*, for at han til Dem, der med faderlig Omsorg omfatter Deres kære Sønne-

søns Opdragelse, kunde udvælge en god og paalidelig Hovmester, glædede jeg mig i høj Grad over, og jeg saa deri et kraftigt Vidnesbyrd om det guddommelige Forsyns Indgriben, at han ikke ansaa det under sin Værdighed at anse mig fremfor andre som passende til dette Hverv. Den udmærkede Mand kender nemlig mine Aands- og Sjælegaver; han véd, hvor megen Tid jeg har anvendt paa at lære Børn nyttig Kundskab og gode Sæder, han kender min Kærlighed til Kunst og Videnskab og min Lyst til Studier, og alt andet, hvad man med Rette kan forlange af en duelig Lærer.

Men, Højvelbaarne Hr. Greve, De vil tilgive, at jeg, om jeg saa maa sige, berømmer mine egne gode Egenskaber, skønt jeg selv fuldtud véd, hvormeget jeg mangler i at have naaet Fuldkommenheden i de Dyder, som jeg fra min Barndom med GUDS Bistand har stræbt at erhverve.

Hvis jeg nu skulde opnaa den Lykke, ikke at synes Dem, Højvelbaarne Hr. Greve, helt uværdig til, at Hvervet som Hovmester for Deres kære og haabefulde Sønnesøn velvildest betroes mig, vil jeg have god Grund til at ønske mig selv til Lykke, og jeg skal være rede til at rette mig efter Deres Villie, saa snart De maatte befale mig at rejse herfra.

Iøvrigt anbefaler jeg mig ærbødigst til Deres Bevaagenhed, Højvelbaarne Hr. Greve, og jeg vil hver Dag i mine Bønner anraabe GUD om at bevare Deres og hele Deres ophøjede Huuses Helbred og Lykke.

Jeg er, Højvelbaarne Hr. Greve,
højtagtede Maecenas og Beskytter
af Videnskaberne

Deres berømte Navns
trofasteste Tjener

(sign.): *CHRISTIANUS HENRICUS REICHEL*

Leipzig, d. 30. Augusti 1768.

Hr. Professor *Gellerts* Skrivelse af 29. August besvarede
d: d: 12. September 1769 som følger af mig:

*Højvelbaarne og Højlærde
Højlærede Hr. Professor!*

Den mig af Professoren under 29. f. M. tilstillede Svarskrivelse har beredt mig al den Glæde, som jeg allerede forud sikkert havde ventet mig af samme. Jeg aflægger da ogsaa herfor ved nærværende min skyldigste Tak, og venter dernæst den Velsignelse af Professorens hidtil hafte Ulejlighed, som den Allerhøjeste plejer at lade følge paa Ham velbehagelige Øjemed.

Allerede heraf vil det være indlysende, at jeg i et og alt billiger det af Dem trufne Valg af Hr. *Reichel* som Hovmester for min Sønneson, og saavidt jeg endnu formaar at bedømme det mig tilsendte latinske Brev, synes hans latinske Sprog mig fuldkomment ciceroniansk. Han maa tilskrive min Upasselighed for Tiden, at han intet Svar faar paa det. Jeg vedlægger til ham til hans aarlige Honorar 150 Rdl. dansk Mønt, hvilke efter Dagens Kurs formentlig er lig med ca. 35 gamle Louisd'orer eller ca. 180 sachsiske Daler. Jeg ønsker, at han snarest vil tiltræde Rejsen hertil, forinden den dertil belejlige Aarstid, af hvilken der kun er lidet tilbage, helt er forbi. I Hamborg maa han henvende sig til Hr. *Banquier Ployart*, der ikke alene paa mine Vegne vil erstatte ham hans hidtil hafte, men ogsaa udbetale ham de videre fornødne Rejseomkostninger og sikkert yde ham al Hjælp til at komme videre. Han kan ogsaa være forsikret om, at hvis alt viser sig at svare til Professorens og mine gode Forhaabninger, vil jeg snarere frem-

skynde end udskyde hans Tilbagerejse til Leipzig med min Sønneson og derved gøre mit til, at Sidstnævnte saa meget før kan blive delagtig i den Lykke, under selve den værdige Professor *Gellerts* vise Tilsyn og faderlige Omsorg, der til min store Glæde er mig tilbudt, at se sig indført i alt, hvad der er Maalet for mine ivrigste Ønsker.

GUD give sin Støtte til, at Professorens svagelige Helbred maa bedres, og opholde Deres for mig og særlig for min kære Sønneson saa kostbare Livs Dage.

Jeg forbliver

o. s. v.

*Højvelbaarne Rigsgreve
Naadige Hr. General!*

Det er Hr. *Reichel*, som har den Ære at overrække Deres Excellence disse Linier. Gid han paa enhver Maade og til Ds. Exc.s Tilfredshed maa opfylde alle Deres Forventninger, Øjemed og Befalinger ved den ham naadigst betroede Stilling. Jeg vilde føle mig meget lykkelig og skatte ham højt derfor! I Virkeligheden har jeg det bedste Haab til ham, og i Øjeblikket ved jeg ingen af mine Kandidater, som jeg med saa god Samvittighed kunde sende over til at vejlede og uddanne Deres kæreste Sønneson. Maatte GUD opfylde de Ønsker, med hvilke jeg sender ham herfra, og lade den omsorgsfulde Opdragelse, som De stræber at lade dette Barn blive til Del, blive Deres daglige Glæde og Belønning. Held den, der oplever at have Glæde af sine Børn! Og Held Dem, lykkelige Fader, der oplever denne Glæde af Børn og Børnebørn!

Hr. *Reichel* rejser herfra Dagen efter *Michaelis*, og vil vel

altsaa otte Dage derefter ikke være langt fra Øen Lange-land. Jeg har derfor i de sidste Uger set ham næsten daglig for lejlighedsvis at kunne sige ham alt, hvad der synes mig nødvendigt at sætte ham ind i.

Jeg forbliver hele mit Liv med dyb Ærbødighed

Deres Højgrevelige Excellences
underdanigste Tjener
(sign.): C. F. GELLERT.

Leipzig, d. 29. September 1769.

Kæreste Hr. Reichel!

Jeg takker Dem meget for Deres to Breve, som har glædet mig meget; og hvor lykkelig priser jeg Dem ikke tillige, at De er kommet ind i et saa fortræffeligt Hus, hos en saa fortjensfuld Herre, der er en Ven af Religionen og Videnskaberne, og til et saa haabefuldt Barn som Deres lille Greve. Anvend derfor al Deres Flid og Iver for at kunne opfylde de Forhaabninger, som Hr. Generalen sætter til Dem og uddanne hans lille Sønnensøns Hjerte og Forstand efter hans Tanke og Ønske med al Deres Indsigt og efter Deres bedste Samvittighed.

»Agt paa Dig selv og Dine Lærere; hold fast ved disse Stykker«.

GUD velsigne Deres Bestræbelser og Kræfter.

Jeg forbliver med Kærlighed og Højagtelse

Deres hengivne Tjener
(sign.): GELLERT.

Leipzig, d. 23. November 1769.

Vil De ærbødigst anbefale mig til Hs. Excellence Hr. Generalens Bevaagenhed og hilse Deres lille Greve, som jeg allerede har meget kær,

hjerteligst fra mig. Min Broder, hans Hustru og hans ganske Hus samt Gl. *Gödecken* og *Saurin* har Dem i venlig Erindring og sender Dem deres bedste Ønsker.

(*Paaskrift: Kopi af Hr. Professor Gellerts sidste Brev i denne Verden til Hr. Reichel af 23. November 1769.*)

Det kan have sin Interesse at paapege, at Brevet af 23. November 1769 til Reichel blev det sidste Gellert skrev i sit Liv, saaledes som den gamle Ahlefeldt bemærker det.

Valget af den nye Lærer synes at have været heldigt. Han blev i al Fald paa Tranekær i tre Aar og fulgte saa med sin Elev til Kiel. Under Reichels Auspicier blev der ogsaa sørget for, at Fritz' Begavelse for Musik blev udviklet. Da Reichel selv var meget musikalsk, kunde han undervise sin Elev saavel i Klaverspil som i Sang. Fritz havde en overordentlig smuk Sangstemme, der dog først skulde faa sin rette Udvikling da han som Student i Kiel kom i Hænderne paa en virkelig Sanglærer. Paa Klaveret tilegnede han sig megen teknisk Færdighed, han vilde dog helst fantasere, og han kunde i timevis sidde ved Klaveret og give Udtryk for de Følelser, der besjælede ham. Ved Klaveret tilbragte han nogle af sit Livs bedste Timer. Medens han som ungt Menneske laa i Garnison i Slesvig By, var Klaveret hans bedste Trøst i de Trængselsstunder, hvor hans Forældre modsatte sig hans Forbindelse med den nydelige Frøken Hedemann fra Himmelmark. Denne romantiske Natur synes under sin første Kærligheds Opvaagnen at have levet i en Verden af Musik, paa de lange ensomme Fodture i Slesvigs Omegn formede hans Længsler sig til Toner.

Den i Brevene til Gellert fremsatte Plan om at sende Fritz til Leipzig opgav den gamle Greve, da Forudsætningen for denne Plan, at Gellert skulde tage sig af den unge Mand, bortfaldt ved Gellerts Død. Mellem Frederik Ahlefeldts Papirer findes Reichels Studieplan, der herved fremlægges:

UNDERVISNINGS-PLAN.

Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag, om Morgenen:

1. Et Kapitel af Biblen, som kort forklares *porismatisk* og *ascetisk*.¹
2. *Jakobi*: Den kristelige Religions første Læresætninger.
3. *Milleri*: *Chrestomathia Latina*, hvorved, efterat Stykkerne er *exponerede* dels paa Tysk, dels paa Fransk, Grammatiken lejlighedsvis *tracteres*, uden at Reglerne særlig læres udenad.
4. Fransk: dels oversættes der Stykker af *Abbé d'Olivets Pensées de Cicéron*, dels oversættes korte *exercitia* af *Lucas'* og *de Colom du Clos'* Grammatiker til Fransk, hvorefter skal følge større Øvelser i Stilformen, særlig Brevstilen, og korte angenehme Stile baade i Fransk og Tysk.

Mandag og Tirsdag, efter Taflet:

Den i Berlins Realskole benyttede Geografi med de artige smaa Landkort, og efter denne smukke og almenyttige Vejledning gives der tillige en kortfattet Undervisning i Genealogi og Heraldik.

Torsdag og Fredag, i Eftermiddagstimerne:

Historie efter: »*Die Hübnerischen Fragen*« samt efter *Niemayer*: »*Abriss des Zusammenhangs der ganzen Hi-*

¹ Betyder formentlig: saaat Eleven kan have Udbytte og Øvelse deraf.

storie«, hvorefter senere skal følge den *tabellariske* Undervisning efter samme Forfatters *periodisk-synchrone* *Tabel*.

Onsdag og *Lørdag*, i Morgentimer:

Bibelhistorien efter de fortræffelige og opbyggelige *Wilder'ske* Fortællinger. Til Repetition medtages ligeledes af og til *Hübners* Bibelske Fortællinger. Ej heller glemmes det at repetere *Seybolds Adagia*.¹

De latinske og franske *Lectio*ner er ganske som paa de øvrige Ugedage.

Undertegnede forelægger herved Deres Excellence i dybeste Underdanighed denne Undervisningsplan for Deres haabefulde Sønnesøn, den unge Grev v. Ahlefeldt, og anmoder med allerskyldigste *devotion* om Højsammes Dom om den.

Med Hensyn til Eftermiddagstimerne:

Onsdag og *Lørdag* spørger han underdanigst om det maatte behage Ds. Excellence at overlade disse til fri Afbenyttelse til Rekreation for den unge Hr. Greve og hans Hovmester, og til fælles Opmuntring til Flid.

(sign.): CHRISTIAN HEINRICH REICHEL.

Tranekier Slot, d. 28. Oktobris 1769.

(*Paaskrift*: Hr. Reichels Skema over de *Lectio*ner, der skal gives min Sønnesøn).

Den væsentligste Mangel ved Studieplanen forekommer at være den, at der ikke nævnes et Ord om Undervisning i dansk. Naar Grunden til, at Fritz skal have en tysk Læ-

¹ Ordsprog.

rer, angives at være den, at hans tysk er mangelfuldt, skulde man synes, at Bedstefaderen kunde have raadet Bod paa Mangelen, selv om der var blevet antaget en dansk Lærer, for enhver Akademiker i hine Tider har sikkert kunnet tysk, i hvert Fald kunde en saadan have været fundet. Den egentlige Grund, som vel at mærke ikke nævnes, har antagelig været den, at den gamle Ahlefeldt ikke har tiltroet en dansk Academicus de fornødne Evner i det hele. At man mellem danske Lærere kunde have fundet et bedre »Subjectum« end Münters Protegé Meyer, er utvivlsomt, naar man betænker, at Herr Meyer, der i sit Svar til Professor Pütter à la Oldfux hos Holberg opregner, at han har studeret: practica, didactica, tactica, homiletica etc., alligevel ikke havde Kundskaber nok til at undervise en Dreng paa otte Aar. Man kan ikke undlade at gøre sig sine Tanker, naar man læser Undervisningsplanen og ser, hvad der skulde proppes ind i den ulykkelige Drengs Hoved. Undervisningen i Religion og Etik er grebet an efter et Princip, i Henhold til hvilket man i Mathematikken skulde begynde med Logaritmer og Ligninger af anden Grad. Regning er overhovedet ikke opført paa Studieplanen. De Lærebøger, man brugte dengang, skulde ikke gøre Arbejdet lettere for en Elev, man sammenligne blot Jacob Badens noget senere latinske Grammatik med Madvigs udmærket klare Værk, og man vil forstaa, hvilket Slid det har kostet at trænge ind i Latinen, men Reichel kunde sin Latin, derom vidner hans latinske Brev til den gamle Ahlefeldt.

Et Aar efter, at Fritz var blevet sendt til Kiel, døde hans Bedstefader 1773. Den gamle Mands Død var ligesom hans Liv præget af den ejendommelige Blanding af Despotisme

Von dem
in hohem Wohlseyn erlebten acht und sechzigsten

Geburtstage

Seiner Hochgräflichen Excellenz
des Herrn Grafen

Friederich von Ahlefeldt,

Grafen von Langeland und Rixingen ꝛ. Generals von der
Cavallerie, Ritters, und Kammerherrn des Königs,

wollte

Sr. Hochgräfl. Excellenz

seinen unterthänigsten

Glückwunsch

hierdurch abstaten

Hochderoselben

unterthänig gehorsamster Enkel

Friederich Graf von Ahlefeldt.

Tranekjær Schloß, auf der Insel Langeland, den 29 December 1769.

Soröe,

Gedruckt bey Jonas Lindgren, der Ritterlichen Akademie Buchdrucker.

Woll Jauchzen seh' ich Ihn — den festlichsten der Tage!
Ach! welche Wonne strahlt er mir!
Wie glücklich, — wenn ich ihm ein Lied zu singen wage
In angemessner Würd' und Zier!

Denk ich von dem Gesang, den Vorwurf, der erhaben
In edlem Glanze mir erscheint,
Dann fühl' ich mich zu schwach, — entblößt von jenen Gaben,
Die Phöbus Dichtern nur vereint.

Die scheue Muse wiegt gedankenvoll — die Kräfte,
Die ganz ihr Gegenstand begehrt.
Und meine Schaale steigt, — zu leicht für dies Geschäfte,
Und seines grossen Umfangs Werth.

Doch, die erstickte Glut, die diese Brust erhebet,
Bricht Strömen gleich in mir hervor!
Das Feu'r, das dieses Herz, dies junge Herz, belebet,
Steigt schnell in reinster Flamm' empor!

Hier, wo die Dankbarkeit auf dem Altare wohnt,
Den, Theurster, Ihre Hand erbaut
Durch Wohlthat — ohne Zahl! — Hier, wo die Freude thronet,
Die mit Entzückung sich vertraut;

Hier steht ein Denkmal vest, das selbst in Ungewittern,
(Wie Felsen unerschüttert stehn,)
Stets unzertrümmert bleibt, — das kein Tod soll erzittern, —
Und kein Fall jemals sterben sehn! —

Hier steht dies Denkmal vest! — Für Sie heut aufgerichtet,
Ist's tief in mein Herz eingäht!
Die stärkste Dankbegier, die lebhaft mich verpflichtet,
Hat jubelvoll es aufgesetzt.

So, wie am Aernntenfest' ein frohes Lied erschallet,
So ist auch meine Seel' erfreut!
Das Blut, das doppelt stark in meinen Adern waltet,
Wallt unnennbare Heiterkeit!

Doch, — wie? — die Freude wird durch Klagen untermenget! —
Ein Ach! um Ach! — erfüllt die Luft! —
Ein banges Seufzerheer wird aus der Brust gedrängt!
Ein Thränenmeer schwemmt jene Gruft!

Die Gruft, wo fern von uns, — des Todes Hauch zum Raube,
Sie, die voll Weisheit Gottes Rath
Wohlthätig mich gelehrt, liegt, — ach! — und wird zu Staube!
Nachdem Sie früh gesieget hat!

Mich dünkt, Sie betet dort in den saphirnen Auen
Für Den, der himmlisch Sie ergeht!
Mich dünkt, ich seh' Sie jetzt auf jede Thräne schauen,
Die des Geliebten Wange neht! —

Der Sieg, wenn, Theurster, Sie mit Ihr einst triumphiren,
Sey, Gott gewährts! erst spät Ihr Theil!
Noch lange seyn Sie mir ein' Quell' von Jubiliren,
Wie Tausenden ein' Quell' von Heil!

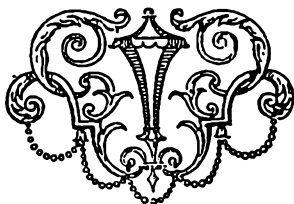

og faderlig Velvilje. Under en Koppeepidemi, der grasse-
rede i Tranekær By, ønskede Frederik Ahlefeldt at kunne
komme i Kirke som sædvanligt uden at blive smittet af
Kopperne. Der blev derfor anlagt en ny Vej op til Kirken.
Vejen, der til de seneste Tider er blevet benyttet som Kirke-
vej af de skiftende Lensbesiddere, er den paa Langeland
under Navn af Lammehaven bekendte Lindeallé. Der blev
udstedt Forbud imod at andre end Greven og hans Fami-
lie færdedes i Alléen, ligesom der blev forment Tranekær
Bys Indvaanere Adgang til Kirken, saalænge Epidemien
varede, og kun Beboerne i de omliggende ikke inficerede
Landsbyer fik Lov til at komme der. Det hele hjalp dog
ikke noget, for en Dag, da Ahlefeldt spadserede i Alléen,
saa han inde paa Marken ved Siden af et Barn, der løb og
legede. Som den Børneven, han var, kunde han ikke lade
være at gaa hen og tale med Barnet og kæle for det; næste
Dag havde han Kopperne og døde af Sygdommen, der var
den almindeligste Dødsarsag i Danmark i de Tider.

Fritz holdt med rette meget af sin Bedstefader, hvem
han stod langt nærmere end Faderen, med hvilken han
saa godt som intet havde tilfælles, og som heller aldrig
lærte at forstaa Sønnen eller at se med venlige Øjne paa
hans mange gode Sider. Et Digt, som Fritz skrev til sin
Bedstefaders Ære, vidner om Hengivenhed for hans Vel-
gører, og Digtet vidner ogsaa om en tidlig vaagen Digter-
gave, ligesom det bærer Bud om, at det var lykkedes Gel-
lerts Discipel at bibringe sin Elev det Kendskab, han hidtil
havde savnet til det tyske Sprog. Digtet er aftrykt foran.

Digteren var kun ni Aar gammel, da han gav disse Ud-
gydelser i Trykken. Digtet er sikkert meget velment, men
Versefødderne ere, som Læseren vil have bemærket, ikke

ulastelige, og Metaphorerne ikke altid lige velvalgte, men i Betragtning af Digterens Alder maa hans Aandsfoster siges at være al Ære værd. Paa en Maade er Digtet karakteristisk for Bogens Hovedperson, der gennem hele sit Liv havde let ved at begejstres, og som altid vedblev at ynde det svulstige.

STUDENTERAARENE I KIEL

DET var i mange Henseender et Held for den unge Frederik Ahlefeldt, at han fik Lov til at tilbringe de Aar paa Tranekær hos sine Bedsteforældre, der vare delagtige i Tidens højeste Dannelse. Fra sine Forældres Hjem, der nu ved Bedsteforældrenes Død igen blev hans, mødte han ikke megen Paavirkning. En meget betydningsfuld Ting kom han dog til at skyldte dette Hjem, det at han helt og holdent kom til at føle sig som dansk i nationalsproglig Henseende. Det kunde dog ikke forhindre, at hans Aandsliv blev stærkt tyskpræget, den meget studerende og læsende Mand vedblev gennem hele sit Liv med Forkærlighed at dyrke tysk Literatur frem for dansk, Goethe interesserede ham ulige stærkere end Oehlenschläger, og sin glødende Passion for Theatret gav han hellere Næring i Hamborg end i København.

Faderen Christian Ahlefeldt var i de allerfleste Henseender en Kontrast til den gamle Grev Frederik. Han havde ikke Faderens Dygtighed og mangesidige Kundskaber, han ønskede ikke som denne at følge med Tiden og gennemføre Tidens Fremskridt paa sine vidtstrakte Besiddelser, han havde ikke Faderens selskabelige Dannelse, men var

snarere noget raa og plump. Faderens Administrationstalent havde han absolut ikke taget i Arv; skønt han spinkede og sparede, navnlig med Smaating, bragte hans Økonomi ham ingen Resultater, tværtimod. Tilfælles med Faderen havde han Lysten til at gøre sin Pligt og navnlig til at sørge godt for sine undergivne, ikke mindst Bønderne, for hvilke han efter sine egne Udtalelser følte sig som en Fader, en Udtalelse han sikkert ogsaa har ment. Han følte sig i en ganske særlig Grad vel i Bønders Selskab, og han gik ud og ind paa Bøndergaardene ved Tranekær, dels for at følge med i Bedriften, dels for at tale med Bønderne om det, der interesserede begge Parter, nemlig Landbruget. Medens egentlig Selskabelighed efter hans Udtalelser i Breve at dømme, kedede ham, morede det ham i timevis at sidde nede paa Tranekær Ladegaard i Forvalterens Stue og tale med de Folk, som gik ud og ind der, ligesom i det hele taget hans forskellige Forvaltere var hans behageligste Selskab, ikke alene naar han færdedes ude omkring i Markerne. Han klædte sig som sine Forvaltere, og de, der ikke kendte ham, kunde i Reglen ikke skelne ham fra disse. Der gik det Sagn paa Langeland, at han havde gaaet med den samme Hat i tredive Aar, hvad hans Forvaltere og Bønder næppe har gjort. Christian Ahlefeldt var stokreaktionær og stillede sig straks i Opposition til Landboreformerne, men da han døde tre Aar efter Stavnsbaandets Løsning, fik han ikke Lejlighed til at se Virkningerne af den nye Tid, som hans Søn og Efterfølger af ganske Hjerte skulde kaste sig i Armene paa. Christian Ahlefeldt var lige saa hidsig og opfarende som Faderen, og da han i nogen Maade savnede Faderens paa Bunden fine Natur, kunde denne Hidsighed antage ligefrem uhyggelige Former, blandt

andet overfor den ældste Søn, der engang under et af Faderens ustyrlige Hidsighedsanfald faldt om paa Gulvet uden Bevidsthed. Denne Hidsighed var en beklagelig Arv fra Forfædrene; allerede inden Familien flyttede til Langeland, talte man i Hertugdømmerne om at være »wild« som en Ahlefeldt. Dette Ord »wild« har af forskellige danske Forfattere faaet en forkert Udlægning.

Forud for Faderen havde han strengt moralske Begreber, hans Familieliv var aldeles ulasteligt. Ligesom Faderen holdt han meget af at gaa paa Jagt, helst alene eller med en af sine Skytter; men han har aabenbart ment at han ogsaa burde delagtiggøre andre i denne Fornøjelse, og han holdt derfor, uden at det synes at have moret ham, regulære Klapjagter og ligesom Faderen drog han med stort Selskab ned til Brolykke, for at jage paa Langelands sydlige Del. Fra Militærtiden havde han bevaret Lysten til at ride, selv som ældre kunde han foretage meget forcerede Ture, og Turene fra Tranekær til Brolykke foretog han som Regel til Hest.

Til Trods for, at Christian Ahlefeldt stadig arvede, først og fremmest det meget Jordegods, som hans Ægteskab bragte ham, og tilsidst Danmark-Norges største Grevskab Laurvig, blev hans Finanser daarligere og daarligere. Et dansk Grevskab var i hine Tider ingenlunde nogen Guldgrube, allermindst Laurvig, trods Sølvværket. Skønt Langeland var Danmarks trediestørste Grevskab, gav det dog ikke mere end godt 40.000 Kroner, i vore Dages Mønt, om Aaret, og det endda kun naar Indtægten af Stamhuset Ahlefeldt medregnedes; hans Hustrus Stamhus Lundsgaard gav en Aarsindtægt af 6000 Kroner. Aarsudbyttet af Laurvig var paa Grund af dettes forgældede Tilstand ved Overta-

gelsen snarere negativt. Laurvig maa nærmest betegnes som forgyldt Elendighed. Da Christian Ahlefeldt efter Slægten Danneskjold-Laurvigs Uddøen fik det som Arv efter Ulrik Frederik Gyldenløves næstældste Datter, blev han snarere fattigere end rigere, og han fandt ikke den mindste Smule Trøst i de ikke meget indbringende Agremerter, som vare knyttede til Laurvig, og som hans Efterfølger skulde finde meget Behag i: Frederik den Tredie havde, da han oprettede Laurvig for sin Søn, bestemt, at det skulde »eragtes for det fornemste Grevskab udi Rigerne«, og Besidderne skulde derfor have Lov til at føre Splitflag og at lade deres Kuske og Tjenerc iføre det samme røde Liberi, som Kongen brugte til sin Betjening. Disse Prærogativer benyttedes endnu af den nuværende Besidders Bestefader, men hans Efterfølger afskaffede det.

Den gamle Grev Frederiks Haab, Fritz, begyndte desværre i en usædvanlig ung Alder at hjælpe Faderen af med Pengene, idet han det første Aar, han var Student i Kiel, gjorde Gæld, noget han blev i Vanen med, og som først skulde ophøre med hans Død.

Da Christian Ahlefeldt ved Faderens Død blev Besidder af Grevskabet, flyttede han til Tranekær, men han vedblev dog at leve en Del af Aaret paa Bjørnemose, der var blevet ham kært, og hvor han lod alt staa uforandret, som det havde staaet i de Aar, det havde været hans egentlige Hjem. Naar han kunde se sit Snit til det, sejlede han med et Skib, som han havde til det samme, over til Bjørnemose, og han var aldrig gladere, end naar han betraadte sit gamle Hjem. Hele Egnen ved Svendborg var ham kær, og hans Sympati for selve Svendborg By træder frem i den Omstændighed,

at han ogsaa efter at være flyttet til Langeland bevarede det Hus i Gjerritsgade, som han havde beboet, da han som ung Officer laa i Garnison i Svendborg.

Hans Hustru havde en om mulig endnu større Forkærlighed for Bjørnemose og naaede aldrig at føle sig rigtig hjemme paa Tranekær. Skønt hun ofte kom over til Bjørnemose sammen med sin Mand, var det hende ikke nok, og det hændte, at hun tog derover for længere Ophold uden Manden, enten alene eller ledsaget af nogle af sine Døtre. Saasomt hun blev Enke, flyttede hun straks tilbage til Bjørnemose, skønt man havde ventet, at hun vilde bosætte sig paa det hende tilhørende langt større Lundsgaard, saameget mere, som Bjørnemose dengang kun var halvt saa stort som nu og kun bestod af een Fløj. End ikke begravnes vilde hun i Tranekær, og hun foretrak at hvile i den til Bjørnemose hørende Tved Kirkes Kapel fremfor ved sin Mands Side i Familiekapellet i Tranekær. Den meget aparte Grevinde Elisabeth Ahlefeldt, der som ung Pige ansaas for at være Danmarks rigeste Arving, var en Datter af Jens Juel til Lundsgaard og Ida Holsten fra Gjelskov paa Fyen. Jens Juel var en Sønsøn af Søhelten Niels Juel, Elisabeth var eneste Barn og Universalarving. Brylluppet mellem hende og Christian Ahlefeldt fandt Sted paa Lundsgaard 1759; Aaret før havde Jens Juel foræret sin Datter Bjørnemose, som han købte af sin Svoger Oberstløjtnant Erik Sehested, hvem Opførelsen af den smukke Hovedbygning skyldtes. Bjørnemose havde tilhørt Grevinde Ahlefeldts Bedstemoder Elisabeth Juel, født Knuth, gift med Knud Juel til Taasinge. Fru Juel ægtede, efter at være bleven Enke, Oberst Alexander Mösting og overlod saa Bjørnemose til sin Datter Fru Sehested. Ved Faderens Død 1774 arvede

Elisabeth Ahlefeldt Stamhuset Lundsgaard. 1785 døde Elisabeth Ahlefeldts Faders Søster Christine Juel, der i tolv Aar havde boet i Grev Ahlefeldts Hus i Svendborg, men iøvrigt var Conventualinde i Roskilde Kloster. Den gamle Dame havde gjort sin Niece til sin Universalarving, og da hun var død, lod Grevinde Ahlefeldt Seglene for Tantens Bo bryde, da hun intet Hensyn vilde tage til Bestemmelsen i Roskilde adelige Jomfruklosters Statutter Paragraf 16: »naar nogen Jomfru i Klostret ved Døden afgaar, bliver alt hendes Løsøre og den tiende Del af hendes Midler ved Klostret . . .«. Følgen heraf var en Proces mellem Grevinde Ahlefeldt og Klosters tvende Patroner. Processen varede i to Aar, saa blev Elisabeth Ahlefeldt ked af denne langvarige Sag og foretrak at efterkomme Patronernes Krav om at betale en Tiendedel af Tantens efterladte Formue. Det her anførte viser, at Christian Ahlefeldts Hustru var en meget myndig Dame, og som saadan var hun ogsaa kendt i Familien. Hun svang et mægtigt Scepter over sine fjorten Børn, der alle var meget bange for hende; General Ahlefeldt rystede for sin Moder lige til hendes Død. Det var en almindelig Opfattelse i Frederik Ahlefeldts samtidige Slægt, at de mange underlige Træk, der udviklede sig i hans Karakter, var at føre tilbage til den Forkuelse, han havde været Genstand for fra sine Forældres Side. Skønt Grevinde Ahlefeldt passede som en Smed paa sine mange Døtre, kunde hun dog ikke hindre, at den ene af dem løb af med Forvalteren paa Tranekær Ladegaard og at de andre alle gjorde Partier, der vare adskilligt under det, hun havde ventet for dem. Den megen Myndighed, der prægede Grevinde Ahlefeldt, var et Produkt af Selvovervindelse, for hun var tit syg; rimeligvis har de stadige Barselsenge svæk-

ket hendes oprindelig stærke Konstitution, men Myndigheden svigtede hende aldrig, selv naar hun laa i Sengen, kunde hun tumle Børn og Tjenestefolk; det var fra Sygelejet hun førte sin Krig mod den ældste Søns første Ægteskab. De vanskelige Forhold hun levede under med den uligevægtige Mand og de mange Børn, hvoraf flere voldte hende stadige Bryderier, har sikkert bidraget til at udvikle Energien hos denne Kvinde. Fritz synes at have holdt langt mere af sin Moder end af sin Fader; vel frygtede han dem begge to, men mest dog Faderen.

Det var i en meget vanskelig Periode, at Christian Ahlefeldt overtog de langelandske Besiddelser, da alt det nye væltede ind over Danmark. Han var saa lidet egnet som vel muligt til at gøre Fyldest under disse Forhold, dels som Følge af bristende Evner, dels, og navnlig, paa Grund af hans Uvilje mod det nye, stokkonservativ eller rettere reaktionær som han var. Dette Forhold blev paa en Maa- de til Held for Bogens Hovedperson, der var opfyldt af den mest brændende Reformiver, og som ved sin Tiltrædelse som Besidder med friske Kræfter kunde tage fat paa alt det, der hidtil saa temmelig havde faaet Lov til at hvile. Christian Ahlefeldts aandelige Horisont var ret begrænset, han troede fuldt og fast, at det nye vilde blive til Skade baade for Godsejerne og Bønderne, og at man arbejdede Landets økonomiske Ruin imøde. Han kunde dog ikke komme udenom den kongelige Forordning af 1781 om Udskiftning, og det var Grevskabets Landmaaler, der skulde besørge Arbejdet; han var den eneste paa hele Langeland, senere kom der flere til. Christian Ahlefeldt mødtes med de langelandske Bønder i Uvilje mod Udskiftningen, der af Bønderne betragtedes som Djævelens Værk, skønt det

navnlig var dem, der skulde have Nytte deraf. Det hele gik da ogsaa saa langsomt som muligt, og Greven sørgede for, at man begyndte helt nede paa Sydlangeland, saa havde det gode Stunder, mente han, inden det nymodens Djævelskab naaede op til Tranekær for at genere ham der. Hoveri-bestemmelserne lod Greven ganske roligt ligge, ogsaa her var han saa temmelig i Overensstemmelse med Bønderne, der vare ligesaa lidt bevægelige som deres Herskab, og som ikke mente, at de havde synderlig Grund til at klage over det Hoveri, der blev krævet fra Grevskabets Side. Men allerede i den gamle Greves Tid begyndte Langeland dog at antage den Karakter, som den Dag i Dag præger Øen, idet de for Langeland ejendommelige, saakaldte levende, Hegn holdt deres Indtog paa den sydlige Del af Øen, efterhaanden som Udskiftningen skred frem. Ogsaa de smukke Stengærder, som man nu desværre fører en ubarmhjertig Krig imod paa Langeland, voksede op i Magleby Sogn. Haand i Haand med Landboreformerne gik Indskrænkningerne i Godsejernes Myndighed. Det ærgrede Christian Ahlefeldt i høj Grad, at han maatte opgive at være Overøvrighed, idet Stillingen som Amtmand blev ham fratagen, medens han vedblev at have Underøvrigheden, idet han bevarede Retten til at ansætte Birkedommere, en Ret der først ophævedes med Grundloven.

Trods sin stædige Fastholden ved det bestaaende viste Christian Ahlefeldt sig dog ved en enkelt Lejlighed som endog langt forud for sin Tid, idet han i en af ham fældet Dom foregreb den Retspraksis, som først mange Decennier senere blev brugelig: En Snedker i Tranekær var blevet overbevist om, at have brækket Sognekirkens Blok op og have stjaalet Indholdet. Snedkeren slap for videre Tiltale,

men Greven udtalte, at ifald Synderen i Fremtiden skulde begaa »noget usømmeligt eller utilbørligt« vilde »ald øpholds Stæd i nogen af det Højnaadige Herskabs nu eller herefter Eyende Godser« forbydes ham. Det var en betinget Straffedom i hypermoderne Forstand.

Frederik Ahlefeldts Liv blev i ydre Henseende ikke meget forandret ved Bedstefaderens Død, han fortsatte roligt sine Studier i Kiel. Kieleruniversitetet stod paa det Tidspunkt, hvor Frederik Ahlefeldt skulde begynde sine Studier der, paa et Vendepunkt. Det havde i lange Tider, gennem de tre Fjerdedele af det attende Aarhundrede, været forholdsvis mindre søgt end Universitetet i København, ogsaa i Rostockeruniversitetet havde det haft en farlig Konkurrent, idet mange af de holstenske Godsejere foretrak at sende deres Sønner dertil fremfor til Kiel. Da det mellem Danmark og Rusland afsluttede Mageskifte, hvorved Kiel blev dansk, var blevet til Virkelighed, kom der en ny Blomstring for den kielske alma mater. Katharina den Anden havde faaet en Bestemmelse sat ind i Mageskiftet gaaende ud paa, at ingen maatte ansættes i et Embede i Hertugdømmerne uden at have studeret ved Kieleruniversitetet. Grunden til det af Kejserrinden rejste Krav var en Hensyntagen til Gottorpernes Forkærlighed for Kiel.

Som Læseren vil have set af de foran aftrykte Studieplaner, var Frederik Ahlefeldt blevet vænnet til flittigt Arbejde, og han havde i adskillige Henseender faaet Kundskaber, der vare over hans Alder. Da hele hans Undervisning var gaaet for sig paa tysk og helt igennem havde været tyskpræget, kunde det fuldstændig tyske Kieleruniversitet ikke møde ham som noget fremmed. Men hvad Fritz ikke var vant til, det

var til at færdes mellem jævnaldrende, unge Mennesker. Han havde tilbragt sin Barndom paa den ensomme, gamle Borg i sin Bedstefaders Selskab. Frihed af nogen Art havde han ikke kendt, og hvert af hans Skridt var blevet overvaaget.

Reichel fulgte ham til Kiel som en Art Mentor. Han synes at have givet sin Elev meget slappe Tøjler, for den unge Student gjorde saa temmelig hvad han vilde i de Aar, han studerede ved Universitetet i Kiel, hvor et Liv saa vidt forskelligt som vel muligt fra det han hidtil havde ført, aabnede sig for ham. Hvad vidste han om den Tilværelse en Kielerstudent førte, hans fuldstændig uhindrede Frihed, hans Sviren og Sværmen, hans Dueller? Fritz havde ikke engang set en Kielerstudent som han saa ud i den brogede, fantastiske Dragt, naar han slentrede ned ad Byens Gader, ledsaget af sin store Hund og med Ansigtet fuldt af Skrammer. Han kendte ikke Kielerstudentens glade Sange, havde aldrig røget af en ægte, uforfalsket Studenterpibe, havde aldrig været med til ved Nattetide i en aaben Vogn ad daarlige Veje, der fik Vognen til at gaa som et Skib i Søgang, — der var endnu paa den Tid ingen Chausséer — at jage syngende og raabende gennem slumrende Landsbyer. Han vidste ikke, at Studenterne en saadan Nat kunde finde paa at standse foran en Kro, dundre paa dens Dør og banke Værten op, fordre Drikkevarer, for derpaa at drikke og synge den hele, udslagne Nat og henad Morgenstunden i en glad Klynge storme ned til Fjorden, kaste Klæderne ved Bredden, og saa ud i de vilde Vover. Blandt Studenternes særlig yndede Fornøjelser var at spille Kegler og Billard. For det sidstnævnte Spil fik Frederik Ahlefeldt en sand Raptus, og han vedblev at dyrke det hele sit Liv. Disse ædle Spil

blev drevne i det af Studenterne saa yndede Anlæg »Dorf-
garten« hos Dreitz, det var det sædvanlige Samlingssted. I
Duestern-Broock gæstede man Beckers Værtshus, tit drog
man længere ud, saaledes til Bob-Heide, hvor Hagedorns
Kro hjemsogetes. Der blev drukket rigeligt med Øl og Bræn-
devin mellem Spillene og røget; der var dengang opkom-
met en ny Mode, at røge af en Pibe med Merskumshoved,
og der var en ædel Kappestrid om, hvem der kunde røge
saa meget, at hans Pibehoved først blev sort tilrøget.

Hvad enten Studenterne var flittige eller dovne, saa stod
de altid tidligt op, om Sommeren Klokken fem, og begyndte
Dagen med en Spadseretur, de velhavende, og deriblandt
Frederik Ahlefeldt, foretog Rideture, ofte i store Kavalka-
der. Saa gik man til Forelæsninger, og maatte skrive flit-
tigt op i Kollegiehefterne, for de færreste af Professorerne
havde skrevet Bøger, og var der saadanne, og en Student
vilde benytte dem til sine Studier, var det i Reglen vanske-
ligt at faa dem, da Bibliotheket var i den yderste Uorden,
og Bibliothekaren uvillig til at laane ud. Men vise sig ved
Forelæsningerne maatte enhver Student, for han var udsat
for at blive relegeret, naar Professorerne fandt, at han ikke
viste tilstrækkelig Flid. Da der dengang ikke eksisterede
Korps, var Studenterlivet meget forskelligt fra nu om Da-
ge. Der var mindre Tvang, navnlig ingen Drikken eller
Duelleren paa Kommando, der blev følgelig ikke drukket
og duelleret saa meget som nu til Dags. Politik var ikke
opfundet endnu. Klassificeringen af Studenterne foregik no-
get anderledes end nu, det rettede sig efter Studiets Art,
Jurister omgikkes Jurister, Theologer Theologer o. s. v. Pen-
gepungen kunde dog ogsaa skabe Sammenslutninger, saa-
ledes at Rigmandssønner fortrinsvis omgikkes hverandre.

Det kom let derved, at det næsten udelukkende var velhavende Folks Sønner, der studerede Jura, medens Theologernes Rækker udfyldtes af mindre velhavende unge Mennesker, det samme gjaldt de faa medicinske studerende, disse var meget faatallige, da man ikke havde saa mange Læger i Forhold til Menneskemængden som nu.

Da man dengang klædte sig med langt større Luxus end i vore Dage, var der en iøjnefaldende Forskel paa de rige og de fattige Studenter, idet de første, ialfald ved festlige Lejligheder, optraadte klædte i Silke eller Fløjl. Der blev spillet meget Kort, baade L'hombre og Whist, og paa det Punkt var ogsaa en Forskel etableret, idet mange af de velstillede Studenter spillede højt. Værst var det ved de saakaldte Kieler-»Umschlag«, Holstens aarlige Termin, hvor der myldrede af udenbys Folk i Kiel. Det var nogle meget farlige Dage for den akademiske Ungdom, idet Gæstgivergaardene med Øvrighedens Tilladelse forvandlede til offentlige Spillebuler, hvor det vildeste Hazard blev spillet. Ogsaa Værtshusene vare med til at danne Skel mellem alma maters Sønner, idet der var de riges og de fattiges Værtshuse.

En af Kielerborgernes Yndlingsfornejelser var Fugleskydning, der var Skydebaner i Kiel, og de vrimlede ogsaa i Omegnen. Studenterne vare meget ivrige Skydebrødre, vel næppe saa meget for selve Skydningens Skyld, men fordi Sammenkomsterne som Regel vare forbundne med Dans.

De mere velhavende Studenter førte selvfølgelig et langt behageligere Liv end de andre og savnede ikke i nær saa høj Grad det, der først opstod længe efter Frederik Ahlefeldts Tid, akademiske Foreninger med tilhørende Lokaler, hvor en frysende Student i det mindste kunde sidde

nogle Timer i et opvarmet Værelse. Den velhavende Student havde ogsaa det, at han kunde komme i de mere velstillede Familier, hvorfra de fattige vare udelukkede. De vare ikke præsentable i Klæder paa en Tid, hvor Dragten spillede en langt større Rolle end nu, og da Studenterne havde den honnette Ambition kun at omgaas den finere Del af Kielerselskabet, vilde den fattige Student ikke tage til Takke med de jævne Hjem, hvor han om Aftenen kunde optræde i Dragter af Klæde eller Hvergarn. Det havde den Virkning, at medens den ene Del af Studenterne lærte selskabelige Former, forfaldt den anden Del let til et *laissez aller*, det man senere kaldte den *burschikose Tone*.

Til alle Tider har Tyskerne været et meget rejsepassioneret Folk, noget der hænger sammen med det romantiske hos dem. I de Tider var en Rejse til Italien, de romantiske Længsels Land, en Begivenhed, som kun yderst faa kunde realisere; men saa var der Udflugterne til Fods, til Vogns eller til Hest, kortere eller længere, for Studenternes Vedkommende Vandringer til andre Universitetsbyer, for Kielerne til Göttingen. Men den Student, der ikke kunde tillade sig den Luxus at besøge Göttingen, han snørede sin Randsel, tog Staven i Haand og gennemvandrede det paa forskelligartede Naturskønheder saa rige Holsten. De fattige Tider, der siden Verdenskrigen er kommet over Tyskland, har fremkaldt en Bevægelse, der kaldes »Vandrefuglenes«, og minder om de svundne Tidens Vandringer til Fods.

Studenterne, navnlig de, der havde deres Hjem længere borte, kendte ikke noget til Hjemrejser i Ferien, i disse turede de rundt i den nærmeste Omegn. I den Tid Frede-

rik Ahlefeldt studerede i Kiel, var han ikke en eneste Gang paa Langeland. Det var i Rationalismens Periode, at Frederik Ahlefeldt studerede i Kiel. Ahlefeldt havde selv, som vi ovenfor har bemærket, Stof i sig til at blive en Voltairianer af reneste Vand; Tidsaanden var Encyclopædisternes, og den store franske Revolution stod for Døren. Blandt Studenterne i Kiel var Voltairianismen Modesag, særlig mellem de Studenter Frederik Ahlefeldt kom mest sammen med, Juristerne. Disse optraadte som aabenlyse Fornægttere, og det regnedes for Brud paa god Tone, naar en juridisk Student gik i Kirke. Professorerne satte aldrig deres Ben i Kirken. Mere mærkværdigt var det, at de theologiske studerende heller aldrig gik i Kirke. Det kan altsaa siges at være ligesindede Frederik Ahlefeldt kom til at leve sammen med. Kiels Borgere mødtes med Universitetet i religiøs Indifferentisme, saa Kirkerne i Byen stod som Regel omtrent tomme. Efter samtidiges Udtalelser skal Prædikenerne iøvrigt ikke have været værd at høre, og mange skød sig ind under den Omstændighed, for at forklare hvorfor man ikke gik i Kirke.

Dette Liv var noget helt andet end det Frederik Ahlefeldt var vant til fra Tranekær, hvor han Dag ud og Dag ind maatte sidde artig og stille og læse med sin Huslærer, lige til den regelmæssige Ridetur i Rideknægtens Selskab skulde begynde, var den forbi, tog man fat paa Lektierne under stadig Opsigt, ved Maaltiderne og om Aftenen sad man altid selvjerde.

Romantikken var allerede vaagnet i Fritz, inden han blev sendt til Kiel, og Studenterlivet skulde give Romantikken Næring. Noget Savn ved at forlade Hjemmet har den unge Fritz næppe følt, han har sikkert kun med Længsel og

Glæde set hen mod Eventyret, som Livet skulde bringe ham under de nye Forhold. Overgangen var for ham langt større end for unge Mennesker, der, før de kom til Universitetet, havde gaaet i en offentlig Skole og lært andre unge at kende. Den Forskole savnede Fritz ganske, saa Farerne har da ogsaa været større for ham end for saa mange andre, og da han ikke var noget befæstet Gemyt, skulde Farerne snart overvælde ham. Een Ting havde han forud for adskillige af sine Studenterkammerater: der var noget man skulde lære i Kiel, og som paa en Maade hørte med til Undervisningen, at erhverve sig et frit og utvungent Væsen, at kunne bevæge sig som Verdensmand; paa det Punkt var der ikke synderligt at indhente for Herr Fritz; hans Bedstefader lagde megen Vægt paa de ydre Former og havde sørget for at bibringe sin Sønnesøn al den nødvendige ydre Politur, Fritz havde lært at klæde sig efter Datidens Smag, at vende og dreje sig og at komme rigtig ud og ind af en Dør, han forstod at bære sin elegante Silkedragt med Anstand, og Kaarden forvildede sig ikke imellem hans Ben. Den unge Student fik rigeligt med Lommepenge, og dog var det at gøre Gæld noget af det første Frederik Ahlefeldt lærte i Kiel, hans Pengepung var bundløs, og det skulde den vedblive at være lige til hans Død. Den langeland-ske Student kunde i fuldt Maal nyde den nyerhvervede Frihed, den lange Ø laa langt borte, og den meget liberale Gouverneur lagde det mindst mulige Baand paa ham. Den første Tid ved Kieleruniversitetet var vel nok ikke helt og udelukkende bestrøet med Roser, idet den unge Ahlefeldt, som alle nytiltrædende, en Tid lang maatte være »Fuchs«, d. v. s. først gennemgaa en Skærsild som tjenende Aand hos de ældre Kammerater, for derigennem at lære, hvor-

ledes en virkelig Student levede paa »commentmæssig« Vis. Paa Universitetet flagrede Frederik Ahlefeldt som en Sommerfugl fra Blomst til Blomst, sugende Honning hvor han mente at kunne finde den, men uden Stadighed. Han fulgte de juridiske Forelæsninger, men uden synderlig Interesse. Noget statsvidenskabeligt Fakultet var der ikke dengang, en enkelt Professor underviste særskilt i Statistik. En hel Del grundigere satte han sig ind i Medicinen og tilegnede sig saa fyldige Kundskaber, at han endnu mange Aar efter som Besidder paa Tranekær kunde optræde som praktiserende Læge. Havde han samlet sig om dette ene Studium, vilde han utvivlsomt have drevet det til noget alvorligt, men dertil manglede han ganske Lyst, nu og gennem hele sit øvrige Liv hengav han sig til det, som Goethe erklærer at være det værste af alt paa denne syndige Jord, nemlig Dilettanteri.

Det, der interesserede ham mest i Studenteraarene næst efter de Sang- og Musiktimer, som han fik privat, var Studiet af den tyske Literatur. Ved Siden af det drev han ogsaa Studiet af de franske Encyclopædister, blandt hvilke han havde en Forkærlighed for Voltaire, hvis Discipel han da ogsaa blev med Hud og Haar og vedblev at være lige til sin Død. De levende Sprog var han saa temmelig inde i fra Bedstefaderens Hjem, han havde saaledes lært at tale fransk, ligeledes havde hans Bedsteforældre bibragt ham Begyndelsesgrundene i det italienske Sprog, som de begge vare godt inde i; paa det Grundlag arbejdede han videre under Opholdet ved Universitetet. Med særlig Lyst dyrkede Frederik Ahlefeldt det italienske; det kan vist i nogen Maade henføres til den unge Students Interesse for Sang og Musik; de, der i hine Tider vilde drive det til noget paa San-

gens Omraade, maatte lære italiensk baade paa Grund af den Rolle, den italienske Musik spillede, dels fordi man mente, at italiensk var det Sprog, der lød bedst som Tekst til Sang. Under en Rejse, som Frederik Ahlefeldt mange Aar senere foretog med sin Familie til Italien, forbavsede han hvem han traf med sit Kendskab til Sproget.

Immatrikuleringen paa Universitetet var dengang meget lidt ceremoniel: den unge Student mødte op hos Universitetets Dekan og deponerede hos ham to Rigsdaler. Var det besørget, gik Turen videre til Prorektor, der indførte vedkommendes Navn i Album Academicum og derpaa afkrævede den unge Mand Løfte om, at han vilde overholde de akademiske Love. Efter det fulgte en ganske overfladisk Optagelsesprøve, som Fritz vist klarede let, da han snarere havde flere end færre Kundskaber end Studenterne i Almindelighed. Medens Frederik Ahlefeldt boede privat med sin Gouverneur, var det almindeligt, at unge Mennesker af hans Samfundsklasse boede hos en af Universitetsprofessorerne, der i høj Grad trængte til den Ekstraindtægt, da de fleste af dem var yderlig slet gagerede, og for overhovedet at kunne subsistere maatte holde offentlige Forelæsninger for Betaling. Det var ikke ualmindeligt, at en Kielerprofessor maatte nøjes med to Hundrede Rigsdaler i aarlig Løn. En anden særlig Forbindelse med Herregaardene i Hertugdømmerne var den, at det næsten altid var Professorerne, der skaffede Ejerne Huslærere til deres Børn.

De bekendteste Professorer i Historie paa den Tid, da Frederik Ahlefeldt studerede i Kiel, var Hegewisch og Christiani, og det maa antages, at han har fulgt deres Forelæsninger. Medens den sidste havde Ord for at være meget tør, var den første Genstand for Studenternes oprigtige Beun-

dring. Hans Undervisningsmetode gjaldt for yderlig moderne; som et Bevis herpaa nævnes, at han engang under en Forelæsning kom ind paa en Kongerække og straks udtalte, at af de ti Konger vilde han springe de otte over, da det ikke lønnede sig at tale om dem, han vilde holde sig til de to. At Frederik Ahlefeldt har hørt den bekendte juridiske Professor Trendelenburg maa anses for givet. Der var ved Universitetet i Kiel et Docentur i Forstvidenskab, noget der først kom til København mange Aar senere. Det var derfor nødvendigt for de unge Mennesker fra selve Kongeriget at tage til Kiel, naar de vilde studere Forstvæsenet teoretisk, hvis de da ikke foretrak at rejse den lange Vej til Forstkollegiet i Tharandt i Sachsen. Som Professor i Medicin paa Ahlefeldts Tid var Henseler særlig bekendt. Henseler, der endnu som Olding var ansat ved Universitetet i Henrik Steffens' Tid, skildres af denne i »Was ich erlebte«: »Han var en af de smukkeste Oldinge, jeg nogensinde har set, en i bedste Forstand fornem Mand, der ved sit Væsens rolige Værdighed lige saa afgjort beherskede sine Omgivelser, som han ved Venlighed og Godhed vandt alle Mennesker. Jeg tror ikke at have kendt nogen Universitetslærer, der med saa levende Interesse søgte at opdage Talenter, for saa at søge at befordre dem.« Som Læge havde Henseler tjent en stor Formue, hvoraf det meste gik til Anskaffelsen af Bøger. Ifald man kan tro Steffens, skulde hans Bibliothek have bestaaet af ti Tusinde Bind, mellem hvilke ikke alene fandtes hele Datidens medicinske Literatur, men ogsaa de fleste naturvidenskabelige Skrifter og berømte Udgaver af den klassiske Oldtids Forfattere. I alle Tilfælde var Bogsamlingen saa stor, at Henseler maatte have en Bibliothekar, der ikke kunde tage sig andet til, end det Ar-

bejdet ved Bibliotheket medførte, endda Henselers Svigerdatter hjalp ham. Svigerdatteren gjorde sig senere bekendt gennem Udgivelsen af den berømte Geograf og Opdagelsesrejsende Carsten Niebuhrs Brevveksling. Om Henselers Forbindelse med Niebuhr vidnede hans store Samling af Rejsebeskrivelser og Kort. Steffens skildrer de Timer, han tilbragte i hans Hus, som de bedste af hele hans Kielerophold. Henseler samlede jævnlig Studenterne om sig i sit Hjem, og gennem sine Samtaler med dem havde han en meget stor Indflydelse paa de unge, der følte sig som bedre Mennesker i hans Selskab.

Professorerne kunde se meget ærefrygtindgydende ud ved højtidelige Løjligheder, de optraadte da i rød Kappe og med et Scepter i Haanden. Saaledes udstyrede sad de, naar der skulde holdes Dom over en Student, der havde forset sig, enten paa selve Universitetet eller ved sin Færd udenfor samme. Blev af de medicinske Professorer — de vare alle praktiserende Læger — en pludselig kaldt til en Patient, hvor det hastede, kunde man se en Professor storme ud paa Gaden i den lange, folderige, røde Kappe og med Sceptret i Haanden til Glæde for Gadens Ungdom. Nationale Modsætninger kunde komme for dengang: Professor i Naturhistorie Fabricius, der var født i Nordslesvig, klager i sine Erindringer over Ansættelsen af »tyske Vindbeutler«, han udtrykker sin Misfornøjelse over, at de styrende tager Klopstock under Armene i Stedet for at støtte indfødte Forfattere. Skønt han satte Pris paa Cramer, mener han dog, at man hellere maatte have gjort en af Kongens Undersaatter til Pro-Kansler. Ikke engang Bernstorff gaar Ram forbi. Ogsaa i daglig Tale klagede han over de fremmede, han blev derfor af sine Kolleger beskyldt for at

lide af »den moderne, patriotiske Sygdom«, der var brudt ud efter Struensees Fald. Han hilste Indfødsrettens Fremkomst med Glæde.

Universitetets øverste indadtil var Johan Andreas Cramer. Som Pro-Kansler stod han direkte under Patronen, der repræsenterede Universitetet udadtil og var dets øverste Styrer. Det skyldtes Klopstocks Venskab med Cramer, at denne blev indkaldt til Danmark. Klopstock henlede Bernstorffs Opmærksomhed paa ham, og denne Mands Indflydelse paa Frederik den Femte var af en saadan Art, at et Ønske fra hans Side kunde betragtes som paa Forhaand sikkert paa at blive opfyldt af Kongen. Det var i en Tid, da det officielle Danmark mere end nogensinde var præget af Tyskhed, om muligt endnu mere end i Christian den Sjettes Tid. Ikke mindst paa det gejstlige Omraade var den danske Hovedstad i høj Grad tyskpræget. Johan Cramer kom i Forbindelse med Balthasar Münter, som vi ovenfor indgaaende har beskæftiget os med, til at beherske det kirkelige Liv i København. Ligesom Münter udfoldede han en righoldig theologisk Forfattervirksomhed, der i Omfang endog overgik Münters Produktion. Ikke mindre end femogtyve Bind Prædikener fik han Lejlighed til at udgive, desuden oversatte han Davids Salmer, altsammen naturligvis paa tysk. Medens baade Hoffet, Aristokratiet, det højere Borgerskab, Videnskabsmændene og Kunstnerne løb i Hælene paa ham, overøste ham med Beundring og drog ham ind i en Hvirvel af Selskabelighed, lod Studenterne sig ikke bedaare af ham: da han var bleven Professor i Theologi ved Københavns Universitet og begyndte at holde tyske og latinske Forelæsninger over Dogmatik og Kirkehistorie, demonstrerede Studenterne ved at udeblive.

Cramer nævnes almindeligvis sammen med Münter, skønt han stod milehøjt over denne, hans Skolastik dyrkes saaledes af Nutidens danske Theologer. Cramers Betydning for Aandslivet i Danmark blev ogsaa langt betydeligere end Münters gennem det af ham i København udgivne Tidsskrift »Der nordische Aufseher«, hvis Artikler næsten alle blev skrevne af ham selv og Klopstock. Han kom ogsaa til at virke befordrende for national dansk Digtning, idet det var ham, der i Tidsskriftet slog til Lyd for Tullin. Cramers Religiositet var ren og skær Rationalisme. Da han i Begyndelsen af Halvfjerserne blev Professor i Kiel, kunde han møde op med en betydelig literær Ballast i Ryggen og med et Ry, der navnlig maatte vække Forventning i Kiel, hvor han ogsaa passede bedre hen end i København. I Kiel var hans Auditorium straks fuldt, medens ifølge Sagnet tilsidst kun hans egen Søn og en af dennes Venner mødte op ved hans Forelæsninger paa Universitetet i København. Ikke destomindre savnede Cramer København, hvor han havde følt sig hjemme, og hvor han havde haft mange Venner. Men hans Betydning for Kieleruniversitetet blev langt større end den Betydning han havde haft for alma mater i København. Som den praktisk anlagte Mand, han var, fik han straks adskillige gode, administrative Reforme gennemført. Det er nævnt ovenfor, at der blev givet de Studenter, der ikke til en vis Grad mødte flittigt op til Forelæsningerne, consilium abeundi. Cramer fik gennem sin Indflydelse vedtaget, at Studenterne, naar de gik op til Embedseksamen, ikke blot skulde have hørt paa Forelæsninger, men ogsaa — ligegyldigt hvilket Studium de saa drev — have deltaget i Eksaminatorier og underkastet sig Overhøring.

Denne Reform og Forandringer paa Eksamensoverhøringens Omraade var ikke lige kærkomne for alle hans Kolleger, der derved fik en Del mere Ulejlighed og blev tvungen til at give sig personligt mere af med Studenterne. Der var nogle ældre Professorer, der ikke ønskede at forstyrres i deres Ro ved saadanne Fornyelser, de klagede over den nye Lærer, der, som de mente, blot vilde gøre sig vigtig og ikke var andet end en Stræber. Der blev klaget over ham til Regeringen i København, da Henvendelsen til Universitetets Kurator Grev Ditlev Reventlow paa Embkendorf og til Statholderskabet viste sig frugtesløse, men det skal siges til Ros for Guldbergs Styrelse, at den lod disse Klager ganske uænsede, skønt Cramer næppe kunde være Guldberg behagelig; den nye Leder af den danske Stats Ror har næppe haft Sympati for den stærkt tyskprægede Cramer. Paa den anden Side var det Struensee, der havde afskediget Cramer fra Stillingen som Professor ved Københavns Universitet; det kunde maaske tænkes at have paa-virket Ove Hoegh-Guldberg i den nye Kielerprofessors Favør. Cramer, der ligesom sin Ven Münter var en i Intriger velbefaren Mand, deltog i de Planer, der skulde fremkalde Guldbergs Fald og bane Vej for Kronprins Frederiks Styre.

At Cramer holdt meget af Danmark, kan ses af mange Ting, hans Breve fra Kiel giver stærke Vidnesbyrd herom, men han viste det ogsaa i Gerningen: Da han var blevet gift med den rige Frøken de Falsen, købte han en Gaard paa Fyen, hvor han opholdt sig i al den Tid hans Embede levnede ham, og hvor han var den første i Danmark, der indførte Dyrkningen af Kartofler.

Patron for Universitetet paa Frederik Ahlefeldts Tid var Grev Ditlev Reventlow til Embkendorf. Kredsen paa Emb-

kendorf spillede en stor Rolle for det aandelige Liv i Kiel og paavirkede ogsaa den til Universitetet knyttede Ungdom. Grev Ditlev Reventlow havde fra sin tidlige Ungdom været knyttet med inderlige Baand til Kiel, hvor han havde tilbragt nogle lykkelige Studenteraar. Da han var en meget tjenstivrig Mand, førte hans Stilling ham ofte til Kiel, hvor den myndige og buldrende Mands Tilsynkomst paa Universitetet vakte omtrent ligesaa megen Skræk mellem Professorer og Studenter som naar han, dengang han var Lærer for den senere Christian den Syvende, nærmede sig sin Elev med det løftede Spanskrør. At han var Cramers Beskytter, have vi set ovenfor, men han satte ogsaa den theologiske Professor højt som Menneske og satte Pris paa hans Omgang. Cramer var derfor en hyppig Gæst paa Embkendorf, hvor han mødtes med Klopstock og med Andreas Peter Bernstorff, der ligesom Reventlow havde forladt Statstjenesten af Uvilje mod Struensees Styre og havde bosat sig paa sit Gods Dreylützow.

Det var paa Embkendorf, at A. P. Bernstorff fattede Beslutningen om at modtage den Kaldelse, han efter Struensees Fald gennem et Brev fra Arveprins Frederik havde modtaget til at vende tilbage til København og at tage Del i Landets Styrelse. Inden han tog Bestemmelse, maatte han tage sin prøvede Ven paa Raad.

Saa vel Professorerne som mange af de unge Studenter, deriblandt Frederik Ahlefeldt, kom jævnligt til Embkendorf, hvor Reventlow i Omgang med sine Gæster var ligesaa venlig og hensynsfuld en Vært som han var barsk og stræng, naar han optraadte i Embeds Medfør paa Universitetet i Kiel. Bernstorffs tvende Svogre, Digterbrødrene Stolberg vare med til at sætte deres Præg paa det fint kultiverede og meget æstetiserende Liv paa Reventlows Slot.

Den Passion for Theater, som skulde følge Frederik Ahlefeldt gennem hele Livet, fandt for første Gang Næring i Kiel, hvor han med levende Begejstring hengav sig til den Nydelse, som det derværende Theater gav ham. Kiel var en gammel Theaterby. Da Frederik Ahlefeldt kom til Kiel, var Bartolomeo Constantini Direktør for Theatret. Han havde tidligere været Balletdanser ved Theatret i Hamborg og var Broder til den bekendte Violinspiller. Constantini var den første Theaterdirektør i Kiel, efter at Byen var kommet ind under Danmark, og havde fra omrejsende Selskaber samlet en god Trup. Inden han fik sit Privilegium, maatte han først overvinde adskillige Konkurrenter. Den farligste Konkurrent var Kessel, der var Statholderen Carl af Hessens Favorit, men en fra København indtruffet Kabinettsordre afgjorde Sagen til Fordel for Constantini. Kessel stod senere i Spidsen for en Trup, der rejste rundt i Holsten og Slesvig, og som blandt andet spillede længere Tid ad Gangen i Slesvig By medens Frederik Ahlefeldt boede der. Constantini havde under sin Virksomhed i Hamborg faaet Smag for Shakespeare, af hvem han spillede flere Dramaer, han maatte dog snart opgive at have fast Theater og drog atter paa Vandring med Thespiskærren. Under sin Vandring indlagde han sig Fortjeneste ved at bringe »Hamlet« frem. Efter at Constantini havde forladt Kiel, besørgedes den dramatiske Underholdning af rejsende Selskaber, blandt hvilke Grev Brunians var det bekendteste. Den bøhmiske Greve gav ogsaa hyppige Forestillinger i Slesvig By, men kom stadig til Kiel under »Kie-ler Umschlag«, der samlede saa mange Handelsfolk og Godsejere i Byen ved Fjorden. Brunians Selskab fik et betydeligt Tilskud af Kiels Kommune. Disse Tilskud gav imid-

lertid Anledning til Stridigheder mellem Brunian og Kommunalbestyrelsen, og Stridighederne endte med et Brud, saa Selskabet kom ikke mere igen, men slog sig nogenlunde fast ned i Altona.

Den næste Theaterleder, der kom til at indtage en særlig betydningsfuld Plads i Kiel, var Seyler, der senere skulde blive nærmere knyttet til Frederik Ahlefeldt, idet han blev Sceneinstruktør ved Theatret i Slesvig. Seyler kom fra Mannheim, hvor han havde ledet Theatret, han engagerede de fleste af Brunians Kunstnere og dannede saaledes et ekstra godt Selskab, som Statholderen for Slesvig og Holsten udnævnte til »Hofskuespillerselskab«. Seyler havde adskillige andre Jern i Ilden: af Kongen af Englands Statholder i Hannover havde han faaet nogle Privilegier for sit Selskab, der herigennem fik en Særstilling med Hensyn til Theaterforestillinger i de hannoveranske Byer udenfor Kurfyrstendømmets Hovedstad. Seyler havde i sin Tid været Leder af Hamborgs Nationaltheater, der før det Tidspunkt havde Ackermann som Direktør med dennes Stedson Schroeder som den egentlige Leder.

Theaterforholdene i Hansestaden vare ikke slet saa glimrende som de skulde blive senere, og Schroeder maatte kæmpe med mange Vanskeligheder. Det hamborgske Senat havde forbudt Theateropførelser ikke alene i Fasten, men ogsaa i Adventen. Dertil kom, at der i Hamborg var den samme Tilbøjelighed overfor fremmed Kunst som i København, idet det hamborgske Nationaltheater havde haarde Konkurrenter i et fransk Lystspiltheater og i den italienske Opera; det var ikke for ingen Ting, at Goethe i »Wilhelm Meisters Lehrjahre« lod den theaterinteresserede Grevinde sige til sin Mand om den Skuespillertrup, der skulde spille

paa Slottet: »De Folk er jo kun tyske«. Hvor højt den store Preusserkonge Frederik takserede tysk Aandsliv har man mange Eksempler paa; et af de kuriøseste er fra dengang Winckelmann søgte Stillingen som Bibliothekar ved det kongelige Bibliothek i Berlin: da Frederik den Anden fik at vide, at Winckelmann vilde have to Tusinde Daler om Aaret i Løn, afgjorde Kongen Sagen med de Ord, at for en Tysker var Halvdelen nok.

Abel Seyler var en Præstesøn fra Schweiz. Han var kommet i Handelslære, havde begyndt en Forretning i Hamborg, hvor han svang sig op til en betydelig Stilling i Handelsverdenen. I denne Theaterby var han ogsaa blevet grebet af Theaterinteressen og havde fattet den Plan at benytte en Del af sine erhvervede Midler til at virke i Thalias Tjeneste som en Art Mæcen. Seyler stod i fortrolig Omgang med mange Theatermennesker, et Forhold til en af de smukkeste Skuespillerinder i Hamborg gjorde ikke hans Theaterpassion ringere. Han blev viklet ind i et Spil af Intriger. Seyler var kommet i intim Forbindelse med en Litterat ved Navn Löwen, der ogsaa havde Ambitioner i Retning af at vie Theatret sine Evner, til hvilken Ende han havde begyndt Udgivelsen af literære Tidsskrifter, der særlig behandlede Theaterspørgsmaal og i høje Toner roste Ackermanns og Schroeders Virksomhed. Det lykkedes Löwen at faa Ansættelse ved Nationaltheatret som Dramaturg; han skulde give Raad med Hensyn til Repertoiret, desuden skulde han være Theatrets specielle Digter og forsyne det med de fornødne Prologer og Lejlighedsspil. Han havde allerede, trods sin unge Alder, længst vundet Berømmelse paa en enkelt Linie, som man endnu i 1927 kan høre citere i Tyskland: »I tyske, end et Ord, forglem os tyske ej«.

Denne Linie hørte til en Epilog, han som tyveaarig havde skrevet ved en Sæsonafslutning paa Theatret, og med hvilken han vilde slaa til Lyd for et tysk Repertoire og samtidig revse Publikum for dets Forkærlighed for fremmed Kunst.

Da Ackermann imidlertid antog en ny Dramaturg og Lejlighedsdigter, forvandlede Lövens Velvilje til Had, og han foresatte sig at fordrive Ackermann og Schroeder. Som Løftestang vilde han benytte Seyler og dennes ærgjerrige Planer, Seyler skulde sættes ind paa Ackermanns Plads og Löwen være hans højre Haand. Lövens Harme var berettiget, idet hans Efterfølger ikke paa langt nær kunde staa Maal med ham selv. Krigen begyndte i Lövens Theaterblad, der nu istedet for Ros indeholdt streng Kritik af Theatret og dets Ledelse. I de hamborgske Theaterkredse blev man meget opbragt over Lövens Holdning, da man vidste, at der laa Hævnfølelse bag Angrebene. Med særlig Lyst red Löwen paa sin gamle Kæphest, at Theatret forsømte den nationale Literatur til Fordel for den fremmede. For at holde sin egen Ryg fri, sørgede Löwen for at bibringe Folk den Tro, at Artiklerne vare inspirerede af Seyler, der paa den Maade blev ansvarlig for Angrebene og lagt for Had adskillige Steder, blandt andet hos Landgreven af Hessen paa Louisenlund, hvor man læste Tidsskriftet; det vakte Statholderens højeste Mishag at hans Protegé Schroeder blev kaldt Pøbeldigter. Man maa derfor forbavses over Seylers Smidighed, at det virkelig senere i saa høj Grad lykkedes ham at vinde Landgrevens Gunst, at han skulde blive hans privilegerede Theaterleder i Slesvig. Löwen delte Anskuelser med J. E. Schlegel, der som Holbergs Protegé havde siddet nede i Sorø og spekuleret over Theaterforhold og

givet sine Tanker Luft i nogle Optegnelser, der først kom frem længe efter hans i 1749 indtrufne Død. Schlegels Opfattelse var den, at en Theaterleder ikke maatte være afhængig af Pengekassen. Theatret skal derfor sortere direkte under Fyrsten, og Lederen ansættes og lønnes af ham. Schlegels Optegnelser, der vare udgivne lige nu, hvor Löwen førte sin Kamp, havde vakt megen Opsigt i Hamborg, mindre i København, hvor hans Teorier i det store og hele vare gennemførte. Schlegel kalder sine Betragtninger »Tanker til Fremme af det danske Theater«, men har vist i højere Grad tænkt paa tysk Theater. Han vilde ikke alene sikre Theatret en Plads i den offentlige Bevidsthed derigennem, at Staten eller rettere Fyrsten tog Theaterdriften i sin Haand og benyttede den dramatiske Kunst som et opdragende Middel, han vilde ogsaa arbejde til Fordel for en fast Skueplads i al Almindelighed i Modsætning til de ambulante Trupper, hvoraf Goethe har givet et Paradigma i »Wilhelm Meister«. Schlegels Tanker blev realiserede gennem de mange Hoftheatre, som lidt efter lidt opstod i de tyske Hovedstæder, idet mange af Hofferne vare Kulturcentre. Lysende Navne ere Weimar, Dresden, Mannheim, München. Löwen krævede, at lignende Forhold som i København indførtes i Hamborg, hvor Republikken burde overtage Theatret. Sagen kom mere og mere ind paa det personlige Gebét, idet det theaterinteresserede Hamborg delte sig i to Lejre, en for Bevarelsen af det bestaaende med Ackermann-Schroeder, en for Indførelsen af noget nyt med Seyler-Löwen i Spidsen for et Statstheater, hvor Seyler, for at sikre sig Senatets Velvilje, skulde indskyde en større Kapital i Foretagendet. For at gennemføre alt dette, maatte der spindes en Intrige, ved Hjælp af hvilken man kunde faa Ackermann fordre-

vet. Löwens Strategi gik ud paa, at Seyler skulde nærme sig Ackermann og søge at vinde hans Tillid; samtidig skulde Löwen fordoble Styrken af sine Angreb paa Ackermann og hans Ledelse og saaledes gøre ham ked af det hele og faa ham til at opgive Theatret. Saa kunde derefter Löwen og Seyler fiske i rørt Vande. Seyler var egentlig imod disse underjordiske Machinationer, men kunstbegejstret som han var og fuld af Iver efter at komme til selv og nyskabe Hamborgs Theater, lod han sig lokke med paa den slibrige Bane. Kabalen lykkedes over Forventning: Ackermann havde ikke tilstrækkelig bred Ryg til at bære de mere og mere hadefulde og personlige Angreb, han var desuden ældre, var træt og længtes efter Ro. Han lod sig derfor overtale til at forpagte sin smukke Theaterbygning med Tilbehør af Dekorationer og Costumer til Seyler. Denne sprang straks til, og i Hælene paa ham var Löwen. Hele Personalet blev engageret med Undtagelse af Schroeder, der var klogere end Ackermann. Han havde gennemskuet Rænkerne og trak sig indigneret tilbage. Om noget Statstheater blev der ikke Tale, og man saa i Hamborg noget skeptisk paa det nye Foretagende, man vidste ikke, at Seyler i Baghaanden havde et Kort, som intet andet Theater i hele Tyskland havde Magen til — Lessing.

Da Lessing kom til Hamborg i 1766, havde han for tre Aar siden skrevet sit dramatiske Hovedværk »Minna von Barnhelm«, med hvilket han blev Banebryder for det nationale, tyske Drama, der hidtil havde gaaet i franske eller engelske Ledebaand. Ingen anden literær Begivenhed i Tyskland, hverken før eller senere, har haft en saadan Betydning som »Minna von Barnhelm«s Fremkomst. Herom

skriver Goethe i »Dichtung und Wahrheit«: »Det var dette Værk, der paa en lykkelig Maade aabnede vort Blik for en højere, betydningsfuldere Verden, en anden Verden end den literære og borgerlige Verden, i hvilken Digtekunsten hidtil havde befundet sig«. Skønt Stykket er gennemsyret af Beundring for Preussen og dets Heltekonge, havde Lessing dog den Tort, at Senatet nedlagde Forbud mod »Minna von Barnhelm«s Opførelse i Hamborg, som Følge af en Henvendelse fra den der accrediterede preussiske Gesandt, der hævdede, at Stykket var krænkende for den preussiske Nationalfølelse. Det, der havde givet den preussiske Resident Betænkeligheder, var den Omstændighed, at der i Stykket bliver oplæst et Brev fra Frederik den Store, der her iøvrigt viser sig i en saare tiltalende Skikkelse. Det at lade en endnu spillevende Monarks Brev læse op paa en Scene var en Situation, der nok kunde vække Anstød, men man skulde synes, at det vilde have været let at komme ud over denne Vanskelighed ved Hjælp af Saksen, der blev brugt meget hyppigere paa Theatret i hine Dage end nu. Lessing havde afluret den store Hærfører hans Stil, medens han var Sekretær hos General Tauentzin, gennem hvilken han selv var kommet i Forbindelse med »der alte Fritz«.

Lessing var, da han kom til Hamborg, ikke blot en berømt Digter, men han havde i flere Aar indtaget en førende Stilling som Literaturkritiker. Man har med rette sammenlignet Lessings Arbejde som Kritiker med den paa samme Tid rasende Syvaarskrig, i den Grad virkede det lig en Storm, der fejede gammelt og ubrugeligt bort. Man har med et træffende Udtryk kaldt Lessings Virksomhed for »produktiv Kritik«, han skrev ikke Kommentarer til nyudkomne eller gamle Bøger, nej, han skabte gennem

sine Recensioner, gennem sit vækkende, ildnende Ord, ikke mindst gennem sine dramatiske Værker, en ny Literatur. Saa stort et Navn havde Lessing, at da Seyler tilbød ham at være fast Digter ved Hamborgs Nationaltheater, svarede han, at han vilde nok have Ansættelse som Theaterdigter, men han vilde ikke forpligte sig til at skrive noget. Som man ser, undervurderede Digteren ikke sig selv, men var klar over, hvad det vilde betyde for det hamborgske Theater og for hele den tyske Theaterverden, at han var knyttet til Hamborgs Skuespilhus. Fra det Tidspunkt, da Lessing flyttede til Hamborg, skriver sig Hansestadens Ry som Theaterby, et Ry som paa det smukkeste skulde blive bevaret lige ned til vore Dage. Lessing blev nemlig ved sit gennem flere Aar fortsatte Værk »Hamburgische Dramaturgie« Læremester for det tyske Theater, og hans Arbejde paa Theatret i Hamborg gav ham Lejlighed til at vise, hvorledes de af ham forfægtede Theorier skulde udføres i Praxis. At Lessing fik Betydning ogsaa for dansk Theater, siger sig selv, allerede 1759 ser vi hans »Fruentimmerskolen« paa det kongelige Theaters Plakat, og et Par Aar efter følges det af »Minna von Barnhelm«, der dog ikke gjorde tilnærmelsesvis saa stor Lykke som »Emilia Gallotti«, der blev et af Theatrets mest udprægede Kassestykker. De danske Skuespillere studerede ogsaa med Flid »Hamburgische Dramaturgie«.

Det skulde dog ikke gaa længe med Seylers Direktorat. Alt tegnede til at begynde med godt, nogle af Tysklands mest straalende Kunstnernavne vare knyttede til Hamborgerscenen. Primadonnaen Sophie Hensel er af Dagens Kritikere kaldt Aarhundredets største Skuespiller-

inde; den første mandlige Kraft var Eckhof, der havde Fortjenesten af at have indgivet Seyler Tanken om Tilknytning til Lessing; den tidligere Direktør Ackermann blev ved Theatret som Skuespiller, det samme gjorde hans Døtre, hvoraf den ene skulde vinde Berømmelse over hele Tyskland. Löwens Hustru hørte ogsaa til Koryphæerne paa Spindesiden.

Lessings Stilling til Theatret blev meget ejendommelig. Han vilde ikke skrive Stykker til Seylers Scene, derimod vilde han skrive Kritikker over Stykkerne og de optrædende paa den Scene, han selv var knyttet til, og disse Kritikker skulde komme offentlig frem. Det var et Surrogat for det straks strandede Forsøg fra hans Side paa at indføre det, vi i vore Dage forstaar ved Sceneinstruktion, og som Tyskerne endnu den Dag i Dag kalder »Regie«, nemlig en Paavirkning overfor Skuespillerne med Hensyn til Udførelsen af deres Roller. Det var noget ganske nyt dengang, ingen havde prøvet det før Lessing; Skuespillerne spillede som de selv vilde, og Lessings Forsøg blev modtaget med Protest. Da Primadonnaen, Madam Hensel, fik et hysterisk Anfald af Harme over, at en anden vilde vove at sige hende, hvorledes hun skulde spille, var der ikke mere at stille op, Madammen havde Magten, ikke alene i Egenskab af Primadonna, men ogsaa som Seylers Elskerinde. Lessing blev altsaa hverken Hamborgtheatrets Digter eller Sceneinstruktør, men dettes Kritiker, og derfra skriver sig hans store Betydning for tysk Theater baade i Datid og Eftertid, og hans »Hamburgische Dramaturgie« blev Skuespilkunstens A.B.C.

Det gjaldt for Lessing om at komme bort fra den franske Paavirkning af det tyske Theater. Ikke alene vilde han bort fra den eensidige Import af franske Dramaer og

Lystspil og fra den Theori, at naar et Stykke blot er fransk, er det godt; han vilde ogsaa have Skuespillerne bort fra den hastemte franske Spillemaade, fra dens Raaben, fra dens Syngen Ordene ud. Mest Anstrengelse voldte det ham at fjerne det fra fransk indførte Krav om Tidens og Stedets Enhed, et Krav, som han paa en genial Maade klarlagde, var i direkte Strid med Aristoteles' Lære, saaledes som Franskmandene forfægtede den. Ved en Skæbnens Ironi kom Lessing her til at mødes med sin Fjende Voltaire, der delte hans Opfattelse af det aristoteliske Princip.

En stor Del af denne Kamp førtes for at lette Gennemførelsen af en af Lessings Yndlingstanker, Shakespeares' Indførelse paa det tyske Theater, hos det tyske Folk. Dette skulde ikke lykkes Lessing, det var forbeholdt Frederik Ludvig Schroeder, der efter Lessings Bortdragen til Wolfenbüttel som Eneherre overtog Theatret i Hamborg.

Det lykkedes ikke Lessing og Seyler at klare de mange vanskelige Skær, og sidstnævnte maatte nu bestemme sig til det for ham saa ydmygende Skridt at bede om godt Vejr hos Schroeder, der turede omkring i Tyskland med et rejsende Selskab. Schroeder traadte beredvillig til, først som Hjælper, derpaa som eneste Direktør. Lessing modtog en Kaldelse fra Hoffet i Wolfenbüttel, og Seyler tog Vandringsstaven i Haand. Efter en kort Tid at have virket som Theaterleder i Weimar, drog han til Mannheim, hvor han en Tid virkede ved det kurpfalziske Hoftheater, der senere skulde vinde Berømmelse som det første Sted, hvor Schillers Ungdomsdramaer kom frem for Rampens Lys. Al Ære og Respekt for Frederik Ahlefeldts Virksomhed som Theaterleder, men det synes dog som et Skridt nedad, naar Seyler efter at have samarbejdet med Lessing og ledet det berømte

Mannheimertheater skulde ende som Regisør ved det ahlefeldtske Theater i Slesvig. Samarbejdet mellem Seyler og Ahlefeldt skulde iøvrigt ikke blive af lang Varighed; Seyler og Schroeder fandt atter hinanden, som saa mange Gange før i Livet, trods alle tidligere Brud og Uvenskaber. Schroeder var det eneste Menneske, der viste sig trofast overfor Seyler, der døde i Schroeders Hjem. I Kiel blev Forbindelsen mellem Seyler og Frederik Ahlefeldt indledet. Frederik Ahlefeldt var en stadig Gæst ved Seylers Theaterforestillinger, og han mødtes jævnlig med ham. Med Skuespilleren Tilly sluttede Frederik Ahlefeldt et intimt Venskab i Studenteraarene. Foruden Seyler kom adskillige andre Theaterdirektører med deres Selskaber til Kiel, altid afhængige af Statholderen, efter hvis Forgødtbefindende der tildeltes Trupperne Privilegium eller nægtedes dem; den franske Trup fra Hamborg gæstererede i Kiel i Frederik Ahlefeldts Studenterdage. Medens Schroeder Gang paa Gang gav Gæsteforestillinger i Slesvig, kom han mærkelig nok aldrig til det langt betydeligere Kiel.

Frederik Ahlefeldt var ikke ene om sin Theaterpassion, den deltes i høj Grad af hans Kammerater, det var Tradition mellem Studenterne i Kiel. Sine dramatiske Sporer vandt Frederik Ahlefeldt paa Studenternes Dilettanttheater i Kiel, hvor der var oprettet en akademisk Theaterforening. Det var ikke Smaating, Studenterne gav sig i Kast med, om det saa var Goethes meget fordringsfulde »Clavigo«, blev det opført af de unge Studenter nogle faa Maaneder efter, at Stykket var udgivet i Trykken. Som Kuriosum kan nævnes, at en theologisk Student spillede Titelrollen. Goethe var Kielerstudenternes Afgud, og mangen sværmerisk Akademiker vandrede til Stadighed rundt med »Leiden des

jungen Werthers« i Baglommen. Studenterne i Kiel bleve ikke ramt af Guldbergs Foranstaltninger mod Værket, thi medens Guldberg kunde forbyde Werthers Oversættelse paa dansk, var det ham umuligt at hindre Bogens Udbredelse mellem Kielerstudenterne; havde han forbudt Boghandlerne at falbyde Bogen, kunde Studenterne med Lethed have faaet den fra en anden By. Der blev let af Guldbergs faderlige Omsorg, men Werther havde fremkaldt en ligefrem Selvmordsepidemi rundt om i Tyskland, og Epidemien bredte sig til Kiel, hvor en af Frederik Ahlefeldts Kammerater Carsten tog sig af Dage under Indtrykket af Læsning i Werther, Bogen fandtes i hans Lomme, da hans Lig blev undersøgt.

At denne Bog, der greb hele Samtiden saa dybt med sin »Weltschmerz«, sit Natursværmeri, sin Dyrkelse af »Allivet«, kunde rive ubefæstede Sjæle med og drive dem i en frivillig Død som den ulykkelige Kielerstudent, kan ikke undre. Selvmordet bliver ligefrem forherliget i Bogen. Det bliver diskuteret af Hovedpersonen, der paa een Gang er Aktor og Defensor i Sagen. Han forsvarer Menneskets Ret til selv at gøre en Ende paa sine Dage, naar Livet ikke synes ham udholdeligt mere, han ser tilsidst ganske religiøst paa det, han har vendt og drejet Tanken saalænge i sit Indre, at Selvmordet forekommer ham som noget ganske selvfølgeligt, ja en Art hellig Handling; idet han anraaber Vorherre siger han: »Bliv ikke vred, fordi jeg afbryder Vandringsen, som jeg efter din Vilje skulde vedblive at taale. Overalt er Verden ens, Møje og Arbejde, Belønning og Glæde; men hvad skal jeg med det? Jeg føler mig kun vel, hvor du er, og for dit Aasyn vil jeg lide og nyde — og du, kære himmelske Fader, skulde du vise mig fra dig?« Kan det undre,

at der endog var Præster, der begik Selvmord, tilskyndede dertil ved Læsning af Werther? Det var ikke ulykkelig Kærlighed, der drev Werther i Døden, det var Drømmeren, der havde fantaseret sig gennem Livet, som havde sværmet for det skønne og ophøjede, som søgte et Ideal, han kunde tilbede, og som ved at lære Livet at kende følte, at intet i den vide Verden svarede til hans Drømme. Han vil flygte fra Verden og fortabe sig i Naturen og i sine Drømmerier; men da saa Virkeligheden, et ulykkeligt Kærlighedsforhold, træder til, og dertil kommer forskellige Skuffelser og Ærgrelser i hans Embedsgerning, giver det ham det sidste Stød. Det var en Type unge Mennesker, hvoraf det vrimlede paa Frederik Ahlefeldts Tid, for dem blev Werther en Art Evangelium. Bogen gav Sværmeri og Drømme Næring, man fortabte sig i Naturen, gik paa lange Vandringer, helst ganske alene, søgte ensomme Steder, hvor man kastede sig ned paa Ryggen, stirrede op mod den blaa Himmel, gik med hele sin Sjæl og alle sine Sanser op i den omgivende Natur og følte sig eet med Allivet. Ligesom Werther nyder man at græde, man svælger i sine egne Taarer, man græder af Glæde, af Kærlighed, af Smerte, af Begejstring, som Werther higer man mod »en salig, taarerig Time«. Den daglige Virksomhed forekommer som en kedsommelig Trædemølle, man lever kun i sine Drømme og Længsler, naar Dagens Arbejde, der synes aandsfortærende og sløvende, er overstaaet, vender man jublende hjem til Drømmenes Rige. At saadanne Stemninger kunde gribe og fastholde den studerende Ungdom i Kiel og andre Universitetsbyer kan ikke undre, naar man betænker, at »Die Leiden des jungen Werthers« var Napoleons Yndlingslæsning, han havde i en Periode Bogen med sig alle Vegne, han læste

den om og om igen, den fulgte ham i alle de store Slag. Naar Napoleon, der i saa høj Grad var en Realiteternes Mand, der ikke omgikkes med Selvmordstanker, og hvis Kærlighedstrang var af adskillig mere haandgribelig Art end Werthers, kunde blive saa betaget af Bogen, hvad skulde man saa sige til alle de andre. Og de andre, Studenterne, hele den aandeligt bevægede Ungdom, levede ikke alene et indre Liv à la Werther, de vilde ogsaa ligne ham udadtil. De gik i lange Støvler med gule, nedadhængende Kraver, de bar blaa Kjole, gul Klædesvest og korte, gule Benklæder; og det var ikke blot Tyskerne, men ogsaa Fransk-mændene, der ligesom den store Napoleon betragtede Werther som fælles tysk-fransk Ejendom, præparerede derpaa som de var gennem Rousseaus »La nouvelle Héloïse«, der i Parentes bemærket ikke fortjener at nævnes i samme Aandedrag som Goethes Roman.

Saaledes levede og sværmede Frederik Ahlefeldt og hans Kammerater for Goethe og Werther, men de dyrkede ogsaa andre Guder. Vi kunne se det af Studenternes Theaterrepertoire, hvortil intet ringere end Lessings »Emilia Gallotti« hørte, man spillede alle mulige andre Stykker af mere eller mindre berømte Forfattere; der blev spillet Tragedier, Dramaer, Lystspil mellem hinanden. Blandt de opførte Lystspil skal nævnes Brandes: »Der Gasthof«, der i sin oprindelige Skikkelse hed: »Trau schau wem«, men en af Studenterne kaldte den af ham selv foretagne meget forkortede Bearbejdelse med det andet Navn, endvidere Engels »Der dankbare Sohn«, Weisses »Walder«. Ogsaa franske Stykker vovede man sig i Kast med, saaledes Voltaires »Kaffehuset« og Merciers taaredryppende »Desertøren«, om

hvis Fremførelse en velvillig Kritiker udtalte, at den var bedre end paa Theatret i Hamborg hos Schroeder.

Der herskede et rigt Musikliv i Kiel, og heri tog Studenterne levende Del. Der var saaledes en Studentersangforening. Hvor stor Interessen for Musik var, kan man se deraf, at den i de Tider populære, italienske Opera »Armida« blev opført af Studenterne. Christian den Syvendes Fødselsdag blev af Studenterne gerne fejret ved en Concert eller Dilettantkomedie. Cramer tog ivrig Del i sine Elevers Musikliv. Selve Kiel havde en Musikforening, der gav Symphoni-Concerter og Abonnements-Concerter, og som udover de hjemlige Udøvere fik Gæster andetsteds fra til at optræde indenfor sine Rammer. Der var nem og regelmæssig Forbindelse med København, Kiel var for København og for de danske, der drog paa Rejse, Porten ud til den vide Verden. De derudefra kom ogsaa ind ad den Port paa Vej til Monarkiets Hovedstad og standsede gerne et Par Dage i Kiel, undertiden ufrivilligt, naar Vindstille eller Modvind hindrede Skibets Afrejse til København eller Korsør. Blandt de fremmede skal blot nævnes Komponisten Hancke, fordi hans Navn er knyttet til Bogens Hovedperson. Medens Frederik Ahlefeldt boede i Kiel, var Hancke Kapelmester ved det Skuespillerselskab, som Ahlefeldts Ven Tilly rejste rundt med. Senere skulde Hancke blive ansat ved Ahlefeldts Theater i Slesvig By.

Ved Siden af den kunstneriske Underholdning havde Kiel en Masse Adspredelser, som vare almindelige i Datiden: Hunde- og Abetheater, Vokskabinetter, Linedansere, der producerede sig paa aaben Gade fra Hus til Hus, Fremstillere af Skyggebilleder og af fysikalske Eksperimenter, Aandemanere og Marionetteatre. Fremviserne kom ofte

langvejs fra, endog fra Paris. Saadanne Fremførelser kunde finde Sted paa selve Byens Theater, og det var ikke ualmindeligt, at dresserede Hunde optraadte mellem Akterne af et gravalvorligt Drama. Naar sligt kunde finde Sted i selve Weimar, kan man ikke undre sig over, at det ogsaa var muligt i Kiel. Da Fastetiden blev overholdt lige saa strengt i Kiel som i Hamborg, maatte man, saalænge den varede, holde sig til Passionsskuespil i Oberammergau-Stilen eller til Oratorier. Begge Dele fremførtes i Byens Kirke.

Kieltheatret havde oprindeligt sine Lokaler i Raadhuset, der skulde rumme lidt af al Slags: foruden den udsøgte Vinkælder, hvor Byens Borgere kunde nyde deres Vin om Aftenen, var der Kødoplag for Slagterne, desuden en Balsal, der var saa solid, at Kunstberidere kunde give Forestillinger derinde med deres Heste. Denne Sal laa i første Stokværk. Theatret var indrettet i den store Forhal forneden. Der var i Kiel i Slutningen af det syttende Aarhundrede opført et saakaldt »Boldhus«, noget vi i vore Dage vilde kalde et Sportslokale. Det var udelukkende beregnet paa Studenterne. Foruden Boldkastning blev der ogsaa drevet Billardspil derinde. Boldspillet lignede til Punkt og Prikke vore Dages Tennis. Boldhuset blev senere forvandlet til Theater, der overførtes hertil fra Raadhuset, og her havde Theatret tilhuse lige til det Øjeblik, da Frederik den Sjette lod sin Datter Villhelmine flytte ind i Bygningen, efter at hun havde ægtet sin anden Mand, Karl af Glücksborg.

I de Aar Frederik Ahlfeldt var i Kiel kom Studenterne meget i Berøring med Klopstock, der dels opholdt sig paa Bernstorffs holstenske Godser, dels i Hamborg. Klopstock var blevet et Bindeled mellem dansk og tysk fra dengang han levede i København, hvor han havde fuldført Messia-

den. Han blev i høj Grad fejret af Studenterne, naar han kom til Kiel. Mellem Frederik Ahlefeldts Studenterkammerater i Kiel skal nævnes den senere Statsminister Kaas, der studerede Jura ved det derværende Universitet; han fuldførte sine Studier i København, hvor han absolverede den juridiske Embedsexamen. Forbindelsen mellem Ahlefeldt og Kaas bevaredes for hele Livet, de vare jævnaldrende og bleve omtrent ens gamle. Endnu nøjere skulde Frederik Ahlefeldt knyttes til en anden Studenterkammerat i Kiel, Frederik Juel, den senere Besidder af Taasinge. Juel studerede Jura sammen med Frederik Ahlefeldt og Kaas, men medens Kaas udelukkende dyrkede de juridiske Studier, gav Juel sig ligesom Ahlefeldt ogsaa af med andre Fag, han studerede saaledes ivrig Sprog. Vi ville møde ham og Kaas paa flere Steder i denne Bogs senere Forløb. Grev Otto Schack, den senere Besidder af Schackenborg, hørte ligesom de to nævnte til Ahlefeldts snævrere Omgang i Kiel.

Reichel deltog sammen med sin Elev og hans Venner i Studenterlivet og var det, man i den tyske Studenterjargon kalder Conknejpant. Da Frederik Ahlefeldt havde forladt Kiel og var flyttet til Slesvig, begav Reichel sig til Leipzig, hvor han blev Lærer i en af Skolerne. Fra sin Elevs Fader fik han en fast Pension. At Frederik Ahlefeldt ikke glemte sin gamle Lærer, derom vidner nedenstaaende Brev.

Højbaarne Rigsgreve!

Høje Hr. Generalmajor, Kammerherre og Ridder!

Tusind og atter Tusind Tak, Deres Højvelbaarenhed, fordi Deres fattige gamle Tjener atter kan glæde sig over det Aarsgehalt, som De i Naade og med forøget Beløb har skænket ham! Hr. *Roehss* har meddelt mig det gode Bud-

skab herom fra Leipzig, og med det første vil jeg, naar den herboende Boghandler *Schoeps* kommer tilbage hertil, da altsaa modtage den velkomne Pension. Hidtil har jeg undervist i Skolen 8—9 Timer om Dagen, — da jeg i fem Aar næsten ingen private Timer har haft — kun for at kunne slaa mig nogenlunde anstændigt igennem. Men nu er jeg — takket være Deres højmodige Naade — i Stand til at se roligere paa Tingene og nu, da mine Kræfter svinder, at skaane mig for Skoletimerne. Jeg beder Dem nu — og jeg tvivler ikke paa, at De ædelmodig vil opfylde min Bøn — at lade mig tilflyde denne veldædige Understøttelse, saa længe jeg lever. Gennem Hr. Roehss vil jeg, om min høje Velynder saa synes, kunne modtage den regelmæssig og bekvemt.

Kornpriserne, der allerede forinden var høje, er her atter steget for kort Tid siden. Overhovedet er det altid dyrere at leve her i *Zittau* end i andre Byer i Lausitz, hvilket tildels skyldes den slette Mønt og de forvirrede Seddelforhold. Saaledes gælder f. Eks. her en 5 fl.-Seddel i bøhmisk ringe Mønt (ikke: 10 ell. 20 Kreuzer) 2 Thl. 16 gr. eller endnu mindre.

Til Fru Grevinden og den hele højgrevelige Familie anbefaler jeg mig ærbødigst, og jeg ønsker Dem alle alt tænkeligt Vel.

Deres Højvelbaarenhed bedes tillade mig, at jeg hermed sender Afskrifter af 2 af mig fornylig fra portugisisk oversatte Digte. Efter mit Skøn (men ganske vist er jeg jo Part i Sagen) er de ikke uden digterisk Værdi.

Jeg vil til min Død takke og højagte Deres Hvbhd.

Deres Højvelbaarenheds
underdanige Tjener

(sign.): *CHRISTIAN HEINRICH REICHEL.*

Zittau, den 3. Maj 1804.

SKØNHED.

(Efter det portugisiske. Af *Camoëns*¹.)

- quando te vejo, perdo a lingua
E quando nao te vejo, perdo o siso.
(Rhitmas. vol. III, p. 58. Ed. Lisb. 1783.)
- (Naar jeg ser Dig, mister jeg Talens Brug,
og naar jeg ikke ser Dig, mister jeg Forstanden
[Hjernen].)

Din Skønhed, himmelske Pige, erobrer i Hast alle
Hjerter
og overgaar, sløret i Hemmelighedsfuldhed,
endog Digterens Fantasi.

Hvilke Læber — dristige — frække —
vilde vove at besyngte Dit Værd,
de talløse Ynder, som allerede hernede
fremtryller et Paradis for os.

O! aldrig kan jeg forsøge
i nogen Art af Sang at afmale Dig.
Thi saa ofte jeg ser Dig,
formaar jeg ikke at tale,
og ser jeg Dig ikke,
O! da mister jeg min Forstand!

MIN ELSKEDE — SKIZZE.

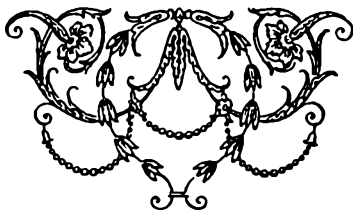
Oh, hun er skøn som en Sommermorgen, der smykkes
af det azurblaa Firmament og den gyldne Sol. Sundhed

¹ Portugals største Digter (1524—80).

smiler paa hendes Kind, og hendes Øje straalere af Blidhed, Kærlighed og Englemildhed.

Hendes Tænder er som en Række Vintergækker, og hendes balsamiske Aande dufter som den duggede Rosenknop. Og hører jeg hende tale med sit bedaarende Smil, forskønnes hendes Kind af de lokkende Smilehuller. Hendes Haar bølger ned ad de fint buede Skuldre, og de rige, gule Lokker glimrer i Luften. Et Guldkors med kostelige Diamanter pryder i funklende Straaleglans det uforlignelige Bryst. Over de slanke, runde, vidunderlig formede Lemmer breder et blændende hvidt Gevandt sig folderigt, idet det forgæves misunder Dig for Din Sjæls Renhed, Dig, der er saa rig paa alle Dyder i deres fuldkomneste Form!

ARNO.

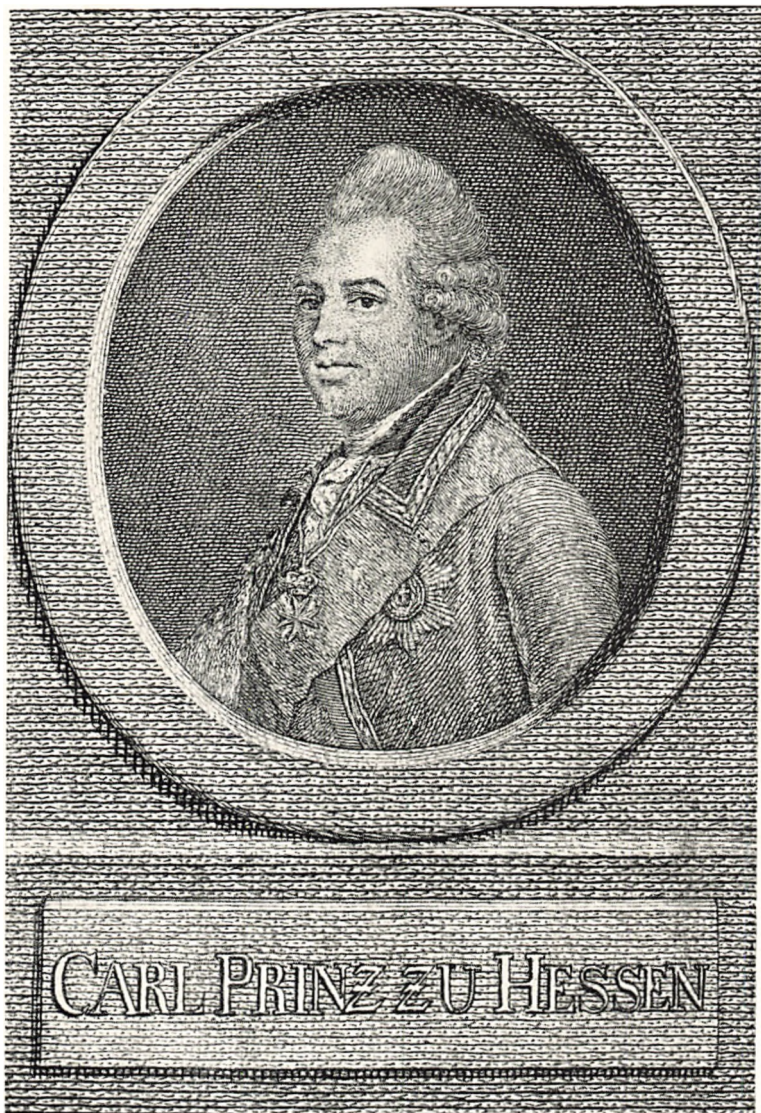
I SLESVIG BY

KORT efter sin Fødsel var Frederik Ahlefeldt blevet udnævnt til Løjtnant, en Udnævnelse, som Faderen tog meget ilde op, da han mente, at det tilkom hans Søn at faa Patent som Kaptejn eller Ritmester paa Vuggen. Forfremmelsen til Ritmester kom, medens Fritz var Student i Kiel, hvilket ikke forstyrrede hans Planer; han lod Ritmester være Ritmester og fortsatte ugenert sit Studenterliv i Kiel, hvor han holdt meget af at være, hele sit Liv bevarede han Kiel i kær Erindring. Fra Kieleraarene havde han en Forkærlighed for Hertugdømmerne, hvor han levede sine lykkeligste Aar, han knyttedes yderligere hertil gennem sit mangeaarige Ophold i Slesvig By. En meget væsentlig Tiltrækning dannede Hamborg, hvor Theatret idelig og idelig drog ham hen. Saa nøje følte han sig knyttet til Slesvig By og derigennem til Hamborg, at han ved Faderens Død ikke kunde bekvemme sig til at flytte til Tranekær, men blev boende endnu i otte Aar i Slesvig og administrerede derfra de langelandske Majorater. Hans Ritmesterbestalling lød paa Ritmester — sjællandske Regiment Ryttere, og han kunde i Længden ikke helt ignorere, at han var velbestalt Ritmester. Han slap dog for at komme til Sjælland og

fik Lov til at gøre Tjeneste i Slesvig By, men Tjeneste maatte han gøre, og det glade Liv i Kiel maatte opgives.

Der var een Ting til, der foruden Hamborgs Nærhed gjorde Opholdet i Slesvig behageligt for Frederik Ahlefeldt, og det var Landgreve Carl af Hessens Nærværelse. Trods den store Aldersforskel, Landgreven var seksten Aar ældre end Frederik Ahlefeldt, sluttede de to et meget intimt Venskabskab, der indlededes medens Ahlefeldt som ganske ung Løjtnant boede i Slesvig og knyttedes fast og ubrydeligt under Felittoget mod Sverige 1788, hvor Frederik Ahlefeldt var ansat ved Landgrevens Stab. Landgreven var Overansfører for den norske Hær under Felittoget. Skønt Frederik Ahlefeldt døde som en gammel Mand, han blev omtrent treoghalvfjers, overlevede den seksten Aar ældre Ven ham dog i fire Aar, men Landgreven naaede da ogsaa at blive tooghalvfemsindstyve Aar gammel. Landgreven var paa een Gang Kongens Svoger og Kronprinsregentens Svigerfader. Carl af Hessen havde mange Tilknytningspunkter til Frederik Ahlefeldt. Begge vare de ivrige og dygtige Militære, i lige høj Grad reformivrige og interesserede i Bondestandens Emancipation. Men det, der knyttede dem sammen, var dog begges Interesse for Literatur og deres sværmeriske Begejstring for Theatret. Medens Ahlefeldts dramatiske Interesser gik mere i tysk end i dansk Retning, skal det siges til Landgrevens Ros, at han var en Beundrer af Holberg, der ikke blev takseret slet saa højt af Langelandsgreven. Som udøvende Kunstner paa Klaveret og som Sanger kunde Frederik Ahlefeldt glæde Landgreven og den Kreds, der omgav ham paa Gottorp og paa Sommerresidensen Louisenlund. Landgreven holdt ligesom Ahlefeldt af at sætte sig ind i alt muligt mellem Himmel og Jord, og han havde Vennens Let-

hed i Opfattelse. Da Landgreven i Modsætning til Ahlefeldt, der var ganske indifferent i religiøs Henseende, var meget kirkelig interesseret, havde han et stort Fond af Kundskaber indenfor Theologien. Der var ikke mange Theologer af Faget, der kunde staa sig i en Disput med ham. I Oldtidens Kultur var han hjemme som kun yderst faa, han vidste saaledes indgaaende Besked med Hieroglyphernes Tydning. Det, der interesserede ham mest, var vel i det hele taget religiøs Granskning. Denne Granskning i Forbindelse med den Omstændighed, at han var ivrig Frimurer, førte ham ind paa det, der dengang særlig interesserede de Kredse, hvortil han hørte, nemlig Occultismen. Ved de fleste europæiske Hoffer dyrkedes occulte Videnskaber; om det saa var Landgrevens Svigersøn, den nøgterne Kronprins Frederik, kunde han ikke siges fri for en Tid lang at have haft Lyst til at sysle med det overnaturlige. At A. P. Bernstorff dyrkede Mystikken er forsaavidt mindre mærkeligt. Ingen var dog saa ivrig som Kronprinsens Fætter, Gustav den Fjerde af Sverige. Det faldt derfor ogsaa ganske naturligt, at den ulykkelige Konge, efter at være fordrevet fra Sverige, søgte Tilflugt paa Louisenlund hos Landgreven. I sine elskværdige og fornøjelige Erindringer dvæler Landgreven med Forkærlighed ved sit Forhold til Saint Germain, der i saa høj Grad tilskyndede ham til hans Søgen efter de Vises Sten, efter Livseliksiren, til hans Samtaler med Vorherre, Fremmanen af Afdøde. Saint Germain, der overfor Landgreven hævdede, at han ved deres første Møde var tre Hundrede Aar gammel, og at dette skyldtes den af ham fabrikerede The, Livstheen, der skulde kunne omskabe Oldinge til tyveaarige Ynglinge, var ikke, som senere paastaet, den første den bedste Æventyrer. Han

LANDGREVE CARL AF HESSEN

vidste bedre Besked med Naturvidenskaberne end de fleste i sin Samtid, og i Kraft heraf, af sine mange Talenter, sin Overtalelseskunst og megen Svindel lykkedes det ham at spille en betydelig international Rolle i en Aarrække. Han var vel modtaget ved de fleste Hoffer. En Tid lang beskyttedes han saaledes af Madame de Pompadour, havde en Finger med i Spillet ved store politiske Begivenheder, blandt andet lod han sig bruge af Katharina ved den Paladsrevolution, der medførte Peter den Tredies Afsættelse og Drab. Kun Frederik den Store gjorde sig lystig over ham og gjorde tykt Nar af Carl af Hessen, da det var lykkedes Grev Saint Germain at faa ham i sine Garn. Landgreven var iøvrigt den eneste, der til det sidste holdt trofast ud med den berømte eller berygtede Alkymist, efter at alle andre vare bleven kede af ham. Grev Saint Germain's Navn er blevet bevaret for Eftertiden gennem nogle af ham fremstillede, endnu i vore Dage anvendte Afføringsmidler.

Landgreven havde sluttet sig til begge de to i Datiden bekendte Mystikerordener »Illuminaterne« og »Rosenkreuzerne«, han var saaledes Præsident for den første af disse. Foruden Indsigt i Guldsmagerkunsten lagde Rosenkreuzerne Vægt paa Fromhed og Kyskhed. Rosenkreuzerne dyrkede ligesom Illuminaterne den hemmelige Magi, og det var vel nok til syvende og sidst det, der lokkede Landgreven. At det var Carl af Hessen, der baade fik Kronprins Frederik og A. P. Bernstorff ind paa Occultismens Veje, vides sikkert. Der dannedes under Landgrevens Auspicier en Art Menighed af fromme Mystikere, der hengav sig til alskens Overtro, og som fuldt og fast troede paa Aabenbaringer fra oven. Vorherre gav sig tilkende for Forsamlingen i Skikkelse af et hvidt, phosforagtigt Lys og modtog

Spørgsmaal af de tilstedeværende. Landgreven turde efterhaanden ikke foretage sig noget som helst af Vigtighed uden først at have modtaget en guddommelig Tilkendegivelse. Det kunde blive noget indviklet under alvorlige Forhold, som da han under Krigen med Sverige i Firserne ikke vilde rykke i Felten, før et guddommeligt Tegn var blevet ham givet. A. P. Bernstorff og hans Hustru, som Carl af Hessen i et Brev kalder sine bedste Venner, vare de ivrigste Deltagere i Kredsen, og det var paa deres Initiativ, at Landgreven kaldte Lavater til Slesvig, for at drage ham ind i »de indviedes Skole«.

Af Landgrevens Breve, blandt andet til Lavater, faar man det Indtryk, at det, han søgte i disse Seancer, udelukkende var at styrke sit Gudsforhold. Han skriver saaledes i et Brev om sin Indtræden i »de indviedes Skole«: »Jeg søgte hverken himmelsk eller jordisk Visdom, jeg søgte kun den guddommelige, nemlig selve Jesus, der alene kunde fylde mit Hjerte. Jeg opgav derfor alle andre Tanker, og som jeg mindst tænkte derpaa, saa jeg Klokken elleve eller tolv skinne ned paa mig et klart, straalende Lys, der omtrent saa ud, som naar de klareste Solstraaler skinne ind ad et Vindue. De oplyste dog ikke Værelset, men kun mig og Bordet, foran hvilket jeg alene sad. Dette Lys har siden den Tid ledet mig alene. Det er nu fem-seks Aar siden. Det viser sig kun for mig og mine elskede som et klart Nordlys. Hvorledes Spørgsmaalene og Svarene gives os, kan jeg ikke sige Dem, det er ikke tilladt mig. Nok er det at søge Jesus og kun af ren Kærlighed, og vi har fundet ham. Men vi er kun Børn i hans Skole. Vi ville intet andet, end hvad han vil og søge heri vor eneste Fortjeneste, hvis jeg tør kalde det Barnesind, han skænker os, Fortjeneste. Vor Lære er sam-

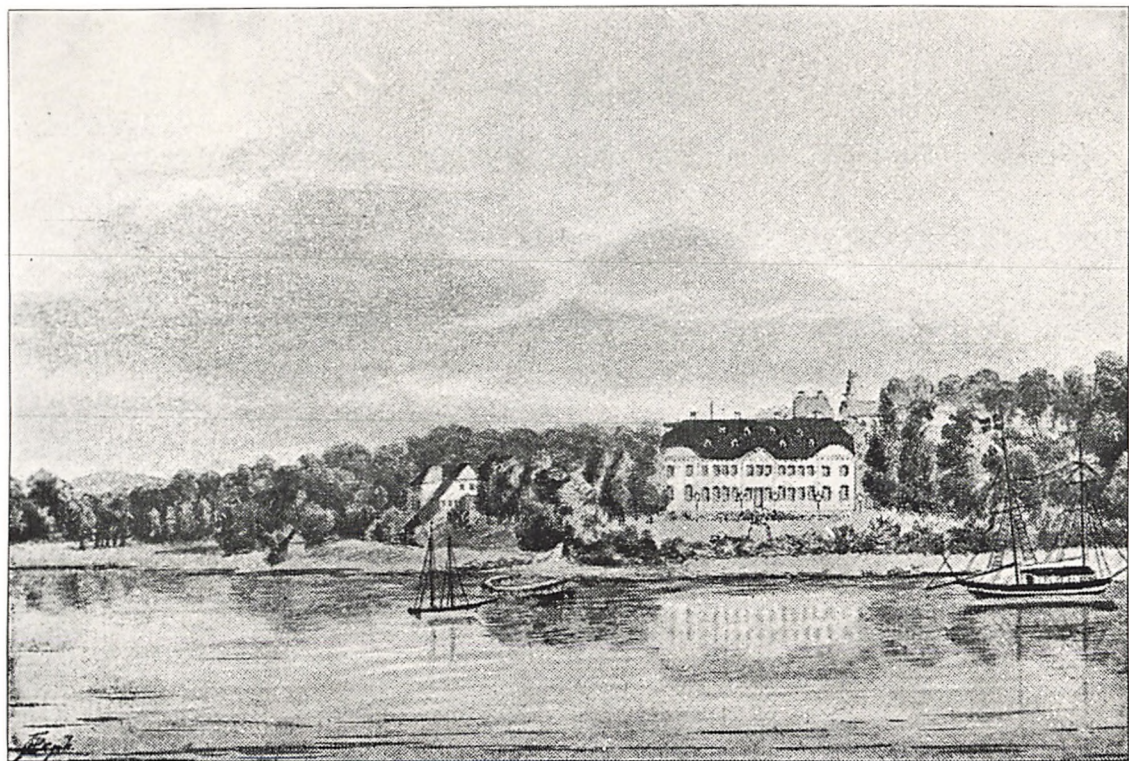
menhængende og udstrækker sig til alt, hvad der kan kaldes Religion, Historie og Naturerkendelse. Alt dette har jeg dog søgt at rydde af Vejen for kun at prædike Jesus alene og hvad der berører ham for mine Kære og saaledes føre dem lige til ham. Jeg kan dog ikke føre nogen til ham uden den, hvem Herren selv har kaldet, men disse er det til Gengæld let at lede den rette Vej. Søg intet af mig uden Kærligheden til Christus, iøvrigt er jeg den allersvageste.

At Grevinde Bernstorffs to Brødre, de to Digtere Stolberg, vare med i Aandeseernes Kreds, siger næsten sig selv. Herom vidner Fritz Stolbergs Digt »Der Traum«. Landgrevens Søn Frederik var ogsaa indviet. Frederik Ahlefeldt deltog i Seancerne, men der foreligger intet om, at han nærde større Interesse for disse Foreteelser, de fortsattes i hvert Fald aldrig i noget af hans Hjem, hverken i Slesvig eller paa Tranekær. Kredsen havde sine Fjender; saaledes Kronprinsens Svoger, Hertugen af Augustenborg, der fandt Landgreven overspændt og lettroende, spottede over hans uligevægtige Væsen, som han mente kunde gaa fra overdreven Stolthed og holden paa sin Værdighed til en ganske modsat Yderlighed, en Lyst til at være intim med den første den bedste. Lavater synes at have truffet begge Elementer forenede hos Landgreven, for han skildrer ham efter sit første Møde med ham som »høflig, broderlig, dog noget prinselig«. Om hvor elskværdig Landgreven maa have været, giver Lavater et ufrivilligt Vidnesbyrd, idet han naivt fortæller om den Ro, hvormed Landgreven hørte paa en Del Grovheder, Lavater paastaar at have sagt ham i hans aabne Øjne. Om Landgreven siger Lavater, at han er ærlig, sanddru, fuld af en Lystighed, der til Tider kan gaa over til Kaadhed, han kender ikke til Forstillelse, han er

saa aabenhjertig, at det ofte nærmer sig til Uforsigtighed, og han bryder sig ikke en Smule om, hvad Folk siger om ham. Naar Lavater, der var Ekspert paa det Omraade, siger om Carl af Hessen, at han ikke kender noget Menne-ske, der er mere bevandret i den hellige Skrift, og hvem den kristne Bekendelse ligger mere paa Sinde end Landgreven, maa det vel staa til troende. Om det uens hos Landgreven faar man et Indtryk, naar Lavater siger: »at han nogle Øjeblikke kan give sig Mine af Verdensklogskab, uden at det synes at falde ham naturligt, fordi han giver straks slip paa den igen. Hvor uprinselig han er i den fortrolige Kreds, kan han dog let vende Prinsen udefter«. Lavater roser hans Dygtighed og store Arbejdskraft, den Hurtighed hvormed han daglig ekspederer en Bunke Breve. Han finder, at der i hans Væsen mangler nogen Elegance og Let-hed. Schimmelmans og Reventlows paa Embkendorf yndede lige saa lidt som Hertugen af Augustenborg Landgreven.

Hvor meget Landgreven holdt af Lavater kan ses af hans Breve til denne selv; han kalder ham i disse sin kære, vær-dige Broder, siger at han elsker og priser ham, han omfav-ner ham i Herrens allerhelligste Navn og fryder sig over, at han slutter sig til Kredsen og har deltaget i deres hem-melighedsfulde Møder.

Da Carl af Hessen kom til Slesvig som Statholder for Slesvig og Holsten var Byen et Hul af værste Art. Slesvigs Glansperiode laa allerede Aarhundreder tilbage; Byen var efterhaanden gaaet saa stærkt tilbage, at der paa den Tid, da Landgreven blev Statholder, kun kom circa Hundrede Smaaskibe aarligt op til Staden ad den smalle, mudrede Sli, der var saa godt som ufarbar for større Fartøjer. Den

LOUISENLUND

fire Mil lange Havn var kun seks Fod dyb. Det var imidlertid ikke dette Forhold, der ødelagde Slesvig, det var Kapløbet med Kiel, der havde oversteget Byens Kræfter, selv Flensborg havde ganske overfløjet det gamle Hedeby. Meget Tab led Slesvig naturligvis ogsaa ved, at Byen ophørte med at være Residens, da Gottorperne blev afsatte. Slesvig bestaar i vore Dage af de tre Bydele »Altstadt« (den gamle By), »Lollfusz« og »Frederiksberg«. I Begyndelsen af det attende Aarhundrede hørte de to sidstnævnte Kvarterer ikke til Byen, men vare to selvstændige Landkommuner uden kommunal eller gejstlig Forbindelse med Byen. Da der i 1711 udstedtes en hertugelig Forordning om, at der i tre Miles Omkreds udenfor Slesvig hverken maatte drives Handel eller Haandværk, var det givet, at Lollfusz og Frederiksberg, der vare to meget velhavende, store Landsbyer, vilde gaa ynkelig tilgrunde. Den gottorpske Regering inkorporerede derfor, kort Tid før Hertugen maatte nedlægge Kronen og drage til Rusland, de to Landsbyer i Slesvig By og lagde derved Grunden til den Skikkelse, Staden ved Slien senere skulde faa. Slesvig var den første By i Hertugdømmerne, der havde faaet en kommunal Forfatning med dertil hørende Privilegier. Byens Administration blev nu ordnet saaledes, at der istedetfor een Borgmester ansattes tre, en for hver af de tre Bydele, og disse tre skulde i Forbindelse med seks Raadsherrer og en Række Deputerede, valgte af den samlede Bys Indvaanene, forestaa Byens Styrelse. Over dette Byraad stod Amtmanden paa Gottorp som Byens Præsident. Efter at Slesvig var gaaet over til Danmark, kom Statholderen i Slesvig og Holsten til at indtage Amtmandens Stilling som Præsident. Landgreven havde paa denne Maade en meget betydelig Indflydelse paa For-

holdene i Slesvig By, idet han kunde gribe ind i alle Sager, der hørte ind under Politimyndigheden og Byens Finanser, og Borgerne kunde appellere til ham, naar de vare utilfredse med Byraadets Bestemmelser. Foreningen med Altstadt blev i mange Hensender meget byrdefuld for Lollfusz og Frederiksberg. Medens de tvende Landkommuner vare meget velhavende var den gamle Del af Slesvig behæftet med en betydelig Gæld, og nu rejste Spørgsmaalet sig: Skulde de to nye Kommuner bære deres Part af Byrderne? Regeringen vilde have det saaledes indrettet, at Gælden skulde fordeles paa hele den samlede By, men de nye Borgere nægtede saa, som Svar herpaa, at aflægge Borgereden til Kommunen. Enden blev da, at den gamle Bys Gæld blev holdt for sig selv, medens der samtidig dog blev indført en fælles Kommunekasse. Hvor indviklet dette Forhold maatte blive, ligger klart for Dagen, og Udtrykket »den kombinerede By« blev det almindelige, naar der i Hertugdømmerne taltes om Slesvig. En af de besværligste Følger af Ordningen var den, at hver af de tre Bydele havde sit eget Skattesystem, saaledes at den gamle Del af Byen havde langt højere Skatter end de nye. Det er betegnende for Forholdene i Datiden, at Apothekervæsenet gav Anledning til omtrent ligesaa mange Bryderier som Skatterne. Sagen er den, at der i Lollfusz var et Apothek, hvis Indehaver var privilegeret Hofleverandør, først til de gottorpske Hertuger og senere til de danske Konger. Carl af Hessen favoriserede som Statholder og Kongens Repræsentant dette Apothek, hvorover Apothekeren i Altstadt følte sig brøstholden, da Hofapothekeren skulde levere Landgreven ikke alene Piller og Draaber, men ogsaa Vin og Konfect, hvorved en betydelig Indtægt gik fra den uprivilegerede. Det varede Aar-

tier, inden det lykkedes den danske Regering at bringe Orden i de forvirrede Skatteforhold i Slesvig. Byen gik rivende tilbage i de følgende Aar, Handelen stagnerede, Haandværkerne kunde ikke faa Arbejde, Folk begyndte saa smaat at udvandre fra Byen, i en Forordning af 1730 taler Frederik den Fjerde om »vor i de sidste Krampetrækninger liggende By«. Da Landgreve Carl blev Statholder, var Slesvig en By paa henved seks Tusinde Indbyggere, men trods alle Regeringens Anstrengelser for at bringe Byen i Vejret, og det var ikke saa ringe Summer, der blev ofret derpaa, levede dens Indbyggere dog i den dybeste Armod, og Skatterne kom ikke ind. Landgrevens Ophold i Byen bragte imidlertid hurtigt Byen op; han førte et meget flot og fint Hof, denne Hofholdning hjalp i en meget kort Tid Byens Handlende og Haandværkere op, da Landgreveparret med velberaad Hu lod alt, hvad de brugte, købe i Slesvig. Det nye Hof drog Omegnens mange Godsejerfamilier hyppigere til Slesvig, ogsaa dette bragte forøgede Indtægter. I gamle Dage havde der — dengang da Slesvig var en af Monarkiets vigtigste Handels- og Udførselssteder — været en stadig Strid mellem Byens Borgere og de saakaldte »Slijunkere«, d. v. s. de Godsejere, der havde deres Jord langs Slien. »Slipprivilegiet«, Retten til at meddele Tilladelse til Fiskeri i Slien, havde oprindeligt sorteret under Kongen, men var senere gaaet over til Byraadet, der ikke vilde tillade andre end Byens Borgere at fiske, hvad Godsejerne følte sig brøstholdne over. Det var en Kamp om det man i de Tider kaldte »Retten til Herlighederne«. Herligheden var af Kongen overdraget til Borgerne, og Slien var derved blevet »fri«, som man kaldte det, det hed saaledes i en kongelig Forordning: »Syne gnade wil forder dat alle sinen gnaden

stromme in synen landen wor de belegen syn scholen vrigh wesen unde in besunderheit der Slye unde dat man schal uppethen alle pale darinne geslagen unde wechnemen alle hindernisse«. Kongen forbeholdt sig selv nogle Fiskeriprivilegier, der overgik til Carl af Hessen, og som nærmest bestod i Retten til at fiske i indtil en vis Afstand fra Gottorp. Bestemmelsen om Fiskeriprivilegiet var en meget betydelig Indrømmelse til Slesvig By, idet den ikke alene udelukkede den omboende Adel, men ogsaa Landsbyerne langs Slien, fra at fiske i dens Vande, men ligemeget hjalp det, Slesvig kunde trods alt ikke gøres til en Storstad. Senere løsnedes Privilegiet mere og mere til Fordel baade for Godejerne og Landsbyerne. Dette gav Anledning til stadige Skærmydsler, i hvilke flere af Kongerne ved Selvsyn maatte blande sig. En endelig Ordning skabtes først under Frederik den Syvende.

Embedsstanden i Byen voksede, Garnisonen blev større, og det landgrevelige Hofs Nærværelse bevirkede, at velhavende Embedsmænd søgte at komme til Slesvig. Indenfor Garnisonen var der en Del velsituerede og rige Officerer, der brugte mange Penge, og blandt dem var vel nok Frederik Ahlefeldt den fremmeligste. Kun Byens Bryggere klagede, idet den velhavende Del af Indvaanerne ikke vilde tage til takke med det tynde Øl, som Bryggerne fremskaffede, men indforskrev det stærkere Øl fra Rostock. Da den samme Trafik havde været drevet i Gottorpertiden, udstedte den hertugelige Regering et Forbud mod Import af Øl udefra, da det tynde Slesvigerøl, som man fra oven gjorde gældende, »ogsaa kunde fornye og forfriske Blodet og gjøre Folk glade«. Carl af Hessen vilde ikke indlade sig paa slige

Indgreb i den personlige Frihed, saa meget mere som han formodentlig ogsaa selv paa det Punkt har fraveget sit Princip, at støtte Slesvigs Handel og Vandel, og selv har drukket Rostockerøl.

Med den voksende Velstand i Byen vaagnede de gamle Gilder op til fornyet Liv. Slesvig havde paa Landgrevens Tid som saa mange andre Byer sine Gilder, der nu i Modsætning til tidligere vare en Art selskabelige Foreninger, medens de i Middelalderen vare en vigtig Institution til Byens Beskyttelse og indtog en meget selvstændig Stilling med egne Love (Gildeskraaer) og Domstole. Gilderne gaar helt tilbage til den hedenske Tid, og Navnet betyder Offermaaltid. Deres Glanstid var i det elvte og tolvte Aarhundrede. Der fandtes i Slesvig, Gildernes By par excellence, som andre Steder baade religiøse og verdslige Gilder, hvilke sidste havde forskellige Formaal; saaledes skulde Haandværkerguilderne beskytte Haandværkernes Interesser. De Gilder, der genopstod paa Landgrevens Tid, antog Karakter af Skytteforeninger; bekendtest var Papegøjegildet, det blev meget protegéret af Landgreven, der ved den aarlige Skydning søgte at »skyde Papegøjen«. I Landgrevens Tid begyndte Gilderne at kalde sig Klubber.

Domkirkemarkedet eller, som man med en Forkortelse kaldte det, »der Dom«, blomstrede atter op, medens Frederik Ahlefeldt opholdt sig i Slesvig. Det var for Byen Aarets største Fest. Det ejendommelige ved dette Marked var, at der ikke alene var opstillet Boder paa Torvet foran Domkirken, men at der ogsaa overalt inde i den gamle, ærværdige Domkirke dreves Handel med alt muligt mellem Himmel og Jord. Der kom mange Hamborgerkøbmænd tilstede

de havde lange Borde opstillede i Kirken, hvorfra de forhandlede deres Varer. Allerede omkring Udgangen af det attende Aarhundrede indskrænkedes Handelen i Domkirken betydeligt for snart ganske at forsvinde. Den berømte endnu eksisterende Hamborger »Dom« er en Reminiscens fra de Tider. Indbyggerne i Slesvig forstod i det hele taget godt at more sig. Den ene selskabelige Forening efter den anden opstod; Foreningerne havde deres Sæde i Byens forskellige Gæstgivergaarde, og der blev i disse danset hver Aften. Slesvigs Borgere havde fra gammel Tid Ord for at være pragtsyge: midt i det syttende Aarhundrede havde Byraadet fundet sig foranlediget til at udstede en Forordning til Modarbejdelse af Luxus; Forordningen truede med Himlens Straf, ifald Kvinderne vedbleve at klæde sig »over deres Stand og imod borgerlig Ærbarhed, at klæde sig efter allehaande ny Moder og Mønstere, at gaa med adelige Halskæder eller Pikkediller og næsten halvt blottede Bryster«.

Slesvig havde mange offentlige Lystanlæg i Udkanten af Byen, hvor Borgerne søgte meget hen om Sommeraftnerne, der blev turet til de talrige Herregaarde i Omegnen, og der blev foretaget Sejlture paa Slien. I mange Retninger var der behageligt at leve i Slesvig, Egnen med dens Skove, dens rislende Kilder, dens frugtbare Marker og Enge, de grønne Bredder langs Slien, alt dannede et smukt Billede. Selve det indre af Slesvig havde noget idyllisk ved sig paa Grund af den spredte Bebyggelse og de mange private Smaahaver midt inde i Staden, altsammen Mindelser om den Tid, da de to af Byens Kvarterer var Landsogne.

Da Carl af Hessen kom til Slesvig, var det en overvejende tysktalende By. Naar der dog hørtes en Del dansk paa Gaderne, navnlig under Domkirkemarkedet, var det mest

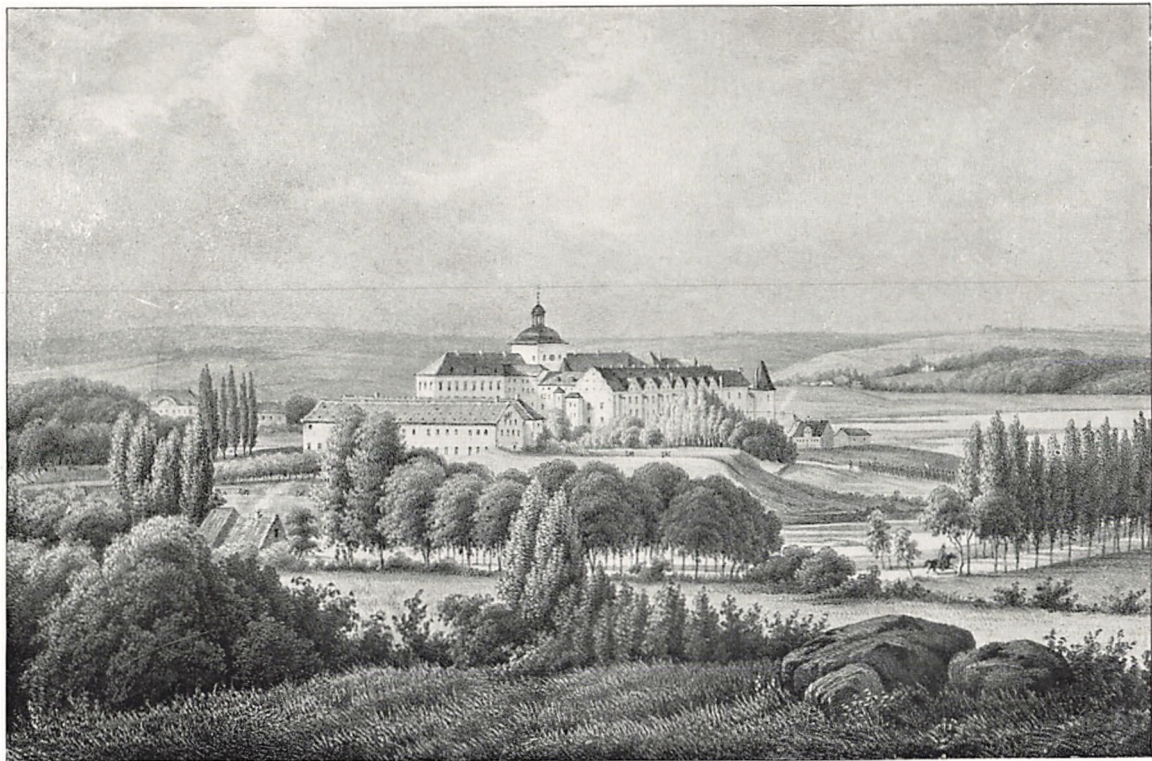
Folk fra Omegnen, der talte, idet Bønderne dengang endnu vare darsktalende. Landgreven selv, der iøvrigt helt og holdent følte sig som dansk — han var som Barn kommet til Danmark, hvor hans Onkel Frederik den Femte havde taget ham til sig — talte altid selv tysk. Hans Børn bleve opdragne som danske, en af Døtrene blev Danmarks Dronning, en anden blev Moder til den senere Kong Christian den Niende. Gottorp om Vinteren og Louisenlund om Sommeren var Slesvigs straalende Midtpunkter, og man var tilbøjelig til at dele Indbyggerne i tvende Dele, de der havde Berøring med det landgrevelige Hof, og de der stod udenfor. Det var en meget udstrakt Kreds, der havde Adgang til den Selskabelighed, som fandt Sted hos Landgreven. Der var hver eneste Dag Taffel Klokken tolv med mange Gæster. To Gange om Ugen var der Aftenselskab med efterfølgende Souper. Taflerne kom paa Landgrevens Kappe, og kun Herrer bleve tilsagte, Aftenselskaberne vare derimod Landgrevinde Louises Departement, og i dem deltog baade Damer og Herrer og mange unge. Skarpt afstukne Grænses, for hvem der kunde komme til Hoffet, var der ikke. Da Landgreven var meget intellektuelt anlagt, gik han ved sine Sammenkomster ofte udenfor Rangspersonernes Kreds, naar han kunde sikre sig aandfuld Underholdning eller kunstneriske Ydelser og fulgte her Frederik den Stores Eksempel. Da Landgreven ligesom Preusserkongen var udøvende Forfatter, yndede han at se literære Personer omkring sig. Ogsaa Byens Theater, som paa et senere Sted i Bogen vil blive omtalt, var repræsenteret i hans Omgangskreds. Det spillede en Rolle, naar det drejede sig om Optagelse i Landgrevens Omgangskreds, at vedkommende var Frimurer. Det var saaledes ikke alene som literær Person, at Schroe-

der havde Adgang til Gemakkerne paa Gottorp og Louisenlund, men ogsaa i hans Egenskab af Frimurer. Det samme gjaldt den berømte Theaterdirektørs højre Haand Johan Bode. Det berettes, at Schroeders Anseelse var saa stor, at man fraveg de sædvanlige Ballotationsregler ved hans Optagelse i Frimurerlogen i Hamborg. Som Frimurer nød han den største Anseelse.

Naturligvis var der Kredse, som vare selvskrevne til at færdes ved Hoffet, den højere civile og militære Embedsstand, Omegnens adelige Godsejere. Landgrevinden var knap saa tilbøjelig til at gaa udenfor Rangklasserne, ligesom hun i højere Grad end Ægtefællen lagde Vægt paa sine Prærogativer, det var hende, der holdt paa som Kongedatter altid at have seks Heste for Vognen; hendes Børnebørn, Christian den Niende og hans Brødre, kunde endnu som gamle Mænd mindes det imponerende Syn, de havde haft i deres Barndom, at se Bedstemoderen køre med sit Seks-spand.

I Slesvig By var der en idelig Kappelstrid om, hvem der kunde prale af at have været »oben« (deroppe), som man kaldte Landgrevehoffet. Af Frederik Ahlefeldts Breve ser man, at Festerne paa Gottorp ikke altid betragtedes som en Fornøjelse, men undertiden i en betænkelig Grad kunde nærme sig til Hoveri, som naar Ahlefeldt eller andre unge Officerer maatte danse til den lyse Morgen oppe paa Slottet, for saa umiddelbart derfra uden Søvn at begive sig til Kaserne og tage fat paa Tjenesten.

Skellet mellem hvem der kunde komme til Hoffet eller ikke, udelukkede ikke Omgangen mellem de tvende Kategorier, tværtimod var der det allerbedste Forhold mellem Embedsmænd, Officerer og Adelen paa den ene Side og

GOTTORP

Byens Borgere paa den anden. Man mødtes ikke alene i de private Hjem til selskabelige Sammenkomster, men Klubberne og Skydebrødrenes Lag forenede de forskellige Kredse uden Hensyn til Rang og Stand. I Klubberne kom selvfølgelig kun Herrerne. Skyggesiden ved dette Liv i Klubber og paa offentlige Steder var meget Kort- og Hazardspil, ved hvilket store Summer spillede bort; et særligt daarligt Lov havde det fine Birchmanns Gæstgiversted; her var flere Gange om Ugen Samlingssted for en Kreds af Mennesker fra Byen og dens Omegn og ofte langvejs fra, de spiste sammen ved et stort fælles table d'hôtes, efter hvilket der blev spillet. Enhver, der vilde betale for Deltagelse i den fine Middag, kunde komme med, saa spillede man bagefter til den lyse Morgen. Folk spillede her med Mennesker, de tit end ikke kendte af Navn, en farlig Beskæftigelse skulde man synes. Den Tid paa Aaret, hvor Samfundsklasserne mest amalgamerede sig med hinanden, var under de ovenomtalte Domkirkemarkeder, ved hvilke der afholdtes offentlige Maskerader; i disse deltog endog Landgrevens Sønner og Døtre. Theatret dannede ogsaa et Bindeled mellem Byens forskellige Elementer, og som saadant virkede det stærkest under Markedet, naar Omegnens Herregaardsfamilier og Borgere fra Flensborg, Eckernførde, Rendsborg o. s. v. kom til Byen i lange Vogntog. Saa spiste man sammen i broget Blanding i Værtshusene, man fulgtes i Theatret, bagefter spillede man sammen igen og saa gik det til et offentligt Bal eller en Maskerade. Værtshusene skovlede Penge ind, som ogsaa Hamborg nød godt af; hamborgske Skuespillere gav Gæsteforestillinger, og hamborgske Købmænd drev Handel, navnlig med de dengang saa yndede »Galanterivarer«.

Frederik Ahlefeldts militære Foresatte var Major Grev Lynar, Søn af den ansete Diplomat Rochus Lynar, der havde været udset til Udenrigsminister ved Schulins Død, men istedet for blev sendt til Sct. Petersborg, for at forhandle om den gottorpske Mageskiftetraktat, et Hverv som i Øjeblikket var vigtigere end Varetagelsen af Udenrigsministeriet. Lynar var i særlig Grad egnet til at bestride dette Hverv, da han havde særlig gode Connectioner mellem de styrende i Rusland. Trods bindende Løfter blev der intet af Sagen, der strandede paa Karl Peter Ulriks Modstand. Efter denne mislykkede Sendelse mente Frederik den Femte ikke at kunne gøre Lynar til Udenrigsminister, men sendte ham istedet for som Statholder til Oldenburg. Det var en stor Skuffelse for Lynar, der efter nogle Aars Forløb trak sig tilbage til sine Godser i Sachsen, hvorfra han i sin Tid var indvandret til Danmark.

Sønnen forblev i Danmark, hvor han gjorde en god militær Carrière og endte som Generalløjtnant. Han var en meget mild og overbærende Foresat for Frederik Ahlefeldt, der fik al den Frihed han kunde ønske sig og Lov til at farte rundt paa Herregaardene, til Nabobyerne og frem for alt til det elskede Hamborg. Da Frederik Ahlefeldt blev gift, sluttedes der et intimt Venskab mellem de to Grevinder Lynar og Ahlefeldt, hvoraf den første var en Kusine til den unge Ritmester.

Mellem de jævnaldrende Officerskammerater havde Frederik Ahlefeldt flere gode Venner, en ung Grev Reventlow var hans stadige Ledsager paa de mange Ture. Med Sønerne fra Embkendorf stod han ogsaa paa en god Fod, men det Menneske, der stod ham nærmest af alle, var dog Løjtnant Bernhard Hedemann, med hvis Søster Charlotte han

senere blev gift. Der er opbevaret et Brev fra Frederik Ahlefeldt til Hedemann, skrevet efter Brevskriverens Forlovelse med Frøken Charlotte:

Kære Bernhard!

Modtag min inderligste Tak for dit Brev. Det er sent jeg skriver, eftersom jeg sent har modtaget dit Brev. Jeg er henrykt over min kære Charlotte, vi ville blive et lykkeligt Par, i det mindste bliver *jeg* lykkelig. Det er mig umuligt, hvor gerne jeg end vilde, at komme før den 19. Saa kommer Reventlow og jeg til Himmelmark ved Middagstid. Han tager om Eftermiddagen til Kiel, men jeg bliver hos dig et Par Dage, og naar han rejser tilbage, vil han tage mig med, saa kan jeg blive med sand Glæde hos din Søster, thi her er jeg ikke glad, her søger jeg kun Ensomhed, mit Klaver er min eneste Ven, og til det betror jeg klagende min Sorg. Der er kun een Ting jeg er bange for, nemlig at Lynar ikke vil give mig Orlov, han har nemlig nægtet Negelein det; skulde dette vise sig, skal du faa nærmere Underretning.

Tak for dit Venskab og for, hvad du er for mig, naar vi to er sammen, er jeg ganske mig selv, jeg føler Fred og Ro i dit Selskab, behøver ikke at lægge Baand paa mine Følelser, men kan aabne for hver Krog i mit Indre. Saaledes har jeg det ikke med noget andet Menneske, og med ingen anden har jeg talt som med dig.

Bring min Engel Tusinde kærlige Hilsener fra mig.

Jeg omfavner dig i Tankerne og er for Livet

din

FRITZ.

Nøje knyttet var Frederik Ahlefeldt til Rektor ved Slesvigs Latinskole Esmarch. Frederik Ahlefeldt fandt megen Glæde i Omgangen med den lærde Professor, der spændte over saa forskellige Felter som Historie, Naturvidenskab, Religionsphilosophi, Oversættelse af Virgil, Botanik. Det har formentlig tiltalt Frederik Ahlefeldt, at Esmarch, der var født i Angel af dansksindede men tysktalende Forældre, gav Udtryk for sin Kærlighed til Danmark gennem en højstemt Ode »Die Glückseligkeit Dänemarks«. Da Frederik Ahlefeldt havde arvet Faderens Besiddelser gav han en af Esmarchs Sønner et Præstekald paa Langeland. Frederik Ahlefeldt var nøje knyttet til den med ham jævnaldrende Kaptejn-løjtnant Lindholm, Landgrevens Generaladjutant, som vi senere vil faa Lejlighed til at komme tilbage til. Et mindre heldigt Venskab havde Ahlefeldt indgaaet med Løjtnant Sehested, der fik en meget slet Indflydelse paa ham.

SCHROEDER

SCHROEDER

HAMBORG, med det derværende Theater og dets Leder, Vennen Schroeder, var en kraftig virkende Magnet for Frederik Ahlefeldt. Naar Ahlefeldt kunde faa Orlov fra Militærtjenesten, og det var ikke saa vanskeligt, saa tog han paa staaende Fod afsted til Hansestaden, med hvilken der var en efter Datidens Forhold særdeles bekvem Forbindelse; man kunde tage med Post- og Persondiligencen, og man kunde benytte Køretøjer fra en Art Vognmand og Kommissionær, der befordrede Rejsende ned til den store By ved Elben. For Theatret i Hamborg havde Frederik Ahlefeldt en Art Sværmeri, og hans personlige Forhold til Schroeder blev varmere og varmere. Forbindelsen med Theatret og dets Leder blev ikke alene dyrket i selve Hamborg, men ogsaa i Slesvig By, hvor Schroeder ofte gav Forestillinger. Da Frederik Ahlefeldt for Alvor havde forladt Slesvig, for at slaa sig ned paa Langeland, blev Hamborg ved at virke tillokkende for den theaterpassionerede Greve, der var Aar, hvor han otte Gange foretog Rejsen, der dengang var noget omstændeligere end nu om Dage. Schroeder besøgte sin Ven paa Langeland, ofte i Selskab med flere af sine Skuespillere, og der blev under de Besøg givet dra-

matiske Forestillinger. Da Frederik Ahlefeldt erhvervede Ludvigsburg ved Eckernførde, blev han Nabo til Schroeder, der ejede et Gods i Nærheden, og nu mødtes de to Venner mere end nogensinde og dyrkede de dramatiske Interesser. Ved Forestillinger paa Ludvigsburg spillede Ahlefeldt sammen med Schroeders Skuespillere baade i Dramaer og Lystspil.

Da disse Hamborgbesøg med Slesvig som Udgangspunkt, spillede en saa stor Rolle for vor Bogs Helt, maa vi se lidt nærmere paa, hvorledes Forholdene havde udviklet sig for Schroeder, siden vi slap ham sidst. Det var, da han efter Seylers Bortrejse som Ene-direktør overtog det Hamborger Nationaltheater.

Medens Seyler i Forbindelse med Lessing havde holdt Idealets Fane højt og uden Hensyn til Publikums Smag kun opført Stykker, som han selv mente havde Værdi, maatte Schroeder, for at bringe det ruinerede Theater paa Fode igen, slaa af paa sine egne kunstneriske Krav. Det gjaldt om foreløbig at opføre Stykker, han som Praktiker paa Forhaand vidste vilde trække Hus og paa den Maade vende Strømmen mod Theatret. Naar Publikum først var vundet, vilde man søge ind paa mere kunstneriske Baner.

Det første Middel, Schroeder greb til, var at lægge sig efter Balletten; han var selv en dreven Balletdigter, og han naaede ved sine gamle Balletter at skaffe Hus. Dernæst tog han atter fat paa de lettere Syngestykker eller, som Fransk-mændene kaldte dem, Opéra comique, som Hamborgerne yndede saa meget. En af Grundene, hvorfor den lettere Opera var blevet saa populær, var den, at de optrædende indflettede Inpromptuer og lokale Hentydninger mellem Recitativerne. For yderligere at imødekomme Publikums

Smag engagerede Schroeder Italieneren Nicolinis Trup, der opførte Pantomimer isprængt med musikalske Intermezzi. Det viste sig dog at være en fejl Beregning, idet Pantomimerne ikke gjorde Lykke i Hamborg, medens de havde trukket fuldt Hus de fleste andre Steder, men Pjerrots Løjer og Harlekins og Columbines Kærlighedsscener forekom Hamborgerne lidt for barnlige.

Hamborgerbladene kritiserede stærkt denne Begyndelse og bebrejdede Schroeder, at han forsimplede Theatret, efter at Lessing og Seyler havde bragt det op paa en saa smuk kunstnerisk Højde. Ogsaa de fremragende Kunstnere, der vare gaaede fra Seylers Direktorat til Schroeders, følte sig til at begynde med ilde berørt ved denne nye Sagernes Tilstand, men de forstod snart Meningen og fandt sig taalmodig i, at Schroeder gik saa vidt, at han lod en Taskenspiller og en Atlet optræde i Mellemakten. Til de gamle, prøvede Kræfter sluttede sig den i hele Tyskland højtansete Charlotte Brandes. For at imødekomme Publikums Smag opførte Schroeder en Del nye, ret værdiløse Stykker, som det nu i Hamborg tilladte »Minna von Barnhelm« havde fremkaldt. Det var kun Efterligninger, men de tiltalte Publikum, der havde faaet Smag for at se Heltene fra Syvaarskrigen paa Scenen.

Efterhaanden blev Publikum vundet. Schroeder havde det i sin Haand, Repertoiret blev lidt efter lidt et andet og bedre, og Udviklingen til det bedre gik saa hurtigt, at de næste tyve Aar blev Hamborgs berømteste Theateraar, hvor højt end Hamborg vedblev at staa og staar den Dag i Dag som Theaterby. Fortjenesten er Schroeders først og fremmest, men det maa siges, at Omstændighederne var ham gunstige, for da han tiltraadte Stillingen i Hamborg be-

gyndte en Æra paa Skuespillets Omraade, som endnu staar med uformindsket Glans; jeg skal blot nævne to Navne: Goethes »Götz von Berlichingen« og Lessings »Emilia Gallotti«. Ligesom Lessing stod der, dengang da Seyler overtog Theatret, paa samme Maade dukkede en deus ex machina op, da Schroeder greb Styret, Johan Bode. Bode var Lessings Ven, og der blev saaledes bygget Bro mellem før og nu. Bode, der allerede inden han traadte i nær Forbindelse med Schroeder, havde haft stor Betydning som Oversætter af engelsk Literatur og som Dramaturg, var til at begynde med kun Raadgiver, men den ildnende Indflydelse, han kunde have paa sine Omgivelser, kom i høj Grad Theatret i Hamborg tilgode, og da hans Livs Bestræbelser mødtes med Schroeders i at oparbejde den dramatiske Kunst, blev hans Indflydelse paa Schroeder saa stor, at en Del af Fortjenesten for det i Theaterhistorien enestaaende ihærdige Arbejde, der blev ydet i Hamborg, maa tillægges ham. Schroeder var paa den Tid syvogtyve Aar, men havde i sit bevægede Liv tilegnet sig en Livserfaring, en Evne til at kende og beherske Mennesker, der var usædvanlig for hans Alder. Schroeder var noget af en Herskernatur, og Skuespillerne højede sig for hans Overlegenhed. Et specielt Kendskab havde han naturligvis til Skuespillerstanden; den havde han erhvervet allerede som Barn, som Skuespillerbarn; hans Stedfader Ackermann var Skuespiller, hans virkelige Fader havde ogsaa været det, hans Moder var Skuespillerinde. I de første Aar indrettede han det saaledes, at Moderen stod for Kassen og havde hele det rent forretningsmæssige under sig, han selv bestred alene det kunstneriske. Denne Ordning var ret efter Madam Ackermanns Hoved; som den meget økonomiske Kone, hun

var, takserede hun Sønnens Direktørvirksomhed til otte Hundrede Daler om Aaret, og det maatte han som lydig Søn pænt lade sig nøje med. Da han kort efter giftede sig, steg hans Indtægter med de to Hundrede og halvtredssindstyve Daler, som hans Kones Skuespillerindegage udgjorde. En Ekstraskilling tjente han ved sine Bearbejdelser af udenlandske Skuespil og Operatekster, men det var ikke meget, og Moderen lagde Beslag paa en Del af Beløbet til Fordel for Theaterkassen.

Moralsk Støtte mødte Schroeder paa Afstand fra Lessing, der under sin Virksomhed i Wolfenbüttel ikke glemte Schroeder, som han havde kendt som Skuespiller og altid sat højt.

Paa den Tid spillede »Salonerne« i Paris en betydelig Rolle; her erhvervede mangan literær Person sin Berømmelse. Toneangivende Damer af Hofskabet kunde gøre en meget nyttig Reklame for deres literære Protegéer, dels ved gennem deres Saloner at lancere Protegéerne i de aristokratiske Kredse, dels ved at udbasune deres Ros eller ved at poussere dem frem hos Forlæggerne og Theaterdirektørerne; i London havde de fornemme Damers Saloner en lignende Mission. Hamborg havde dengang som nu langt mere Forbindelse med Udlandet end nogen anden tysk Stad, navnlig var Hamborg stærkt engelskpræget. Handelsforbindelsen med England gav det første Stød hertil, hyppigt forekommende Ægteskaber mellem prominente Hamborgere og Englænderinder gjorde Forbindelsen endnu mere levende. Det blev regnet for fint at anglisere sit Navn, at gaa klædt efter sidste engelske Mode, at benytte engelsk Slang. Denne Forkærlighed for det engelske lod Schroeder ikke ubenyttet, da han senere begyndte sit for-

tjenstfulde Arbejde paa at introducere Shakespeare hos sine Landsmænd. Senatorernes Damer havde ogsaa begyndt at holde Salon, men nogen Rolle udover det rent selskabelige spillede disse Saloner ikke. Schroeder forstod, at her var noget at udrette. De første Aar af sin Direktørtid levede Schroeder, som vi have set, under saare beskedne Kaar. Lidt efter lidt begyndte han at tjene Penge, og han blev efterhaanden en hovedrig Mand. Schroeder bestyrkedes nu i sin Plan om at benytte det selskabelige Moment som Løftestang for sit Theater og for sine Bestræbelser efter at højne den tyske Skuespilkunst; endnu medens han sad ganske smaat i det, begyndte han at danne en literær Salon i sin beskedne Lejlighed. Senere byggede han sig et eget Hus i Nærheden af Theatret paa Gänsemarkt, hvor Receptionerne fik en ganske anden storstilet Karakter. Her mødtes alle Hamborgs Venner af Theatret og her drøftedes alt, hvad der havde dramatisk Interesse. Her var Venkabet med Bode af største Betydning, for Bode havde Connectioner og skaffede Schroeder saadanne. Bodes Sammenkomster i hans Hus paa Alsterdamm, overfor den Plads, der i vore Dage indtages af Thaliatheatret, dannede et nytigt Supplement til Schroeders Kreds.

Det var mest unge, der færdedes hos Bode og Schroeder, men det var unge fra de forskellige Kredse i Hamborg og Altona, og det, der bragte dem sammen, var den fælles Interesse for Theatret. Frederik Ahlefeldt kom begge Steder, hvergang han var i Hamborg. At Spidserne af det hamborgske Selskab var repræsenterede, kan man se deraf, at Hamborgs senere Borgmester Johann Heise hørte til de hyppigste Gæster. Ud af de tvende selskabelige Midtpunkter dannede der sig en Forening, der kaldte

sig »Det literære Selskab«. Medlemmerne suppleredes af Folk fra Omegnen, fra de holstenske Nabobyer og Godser, ogsaa tilrejsende langvejs fra optoges som midlertidige Medlemmer. Ved Sammenkomster drøftede man indgaaende Theatrets Forestillinger, alt betydningsfuldt nyt paa det dramatiske Omraade kom under Diskussion her, og to af de Blade, der dengang indtog førende Stillinger paa Litteraturens og Theatrets Omraade, »Wandsbecker Bote« og »Fliegende Blätter von deutscher Art und Kunst«, havde nøje Føling med Selskabet og modtog Impulser fra samme. Da Lessings kritiserende og retledende Virksomhed blev haardt savnet i Hamborg, og da Schroeder mere end nogen anden indsaa, hvilken Betydning hans »Hamburgische Dramaturgie« havde haft, ikke mindst for de Bestræbelser, Schroeder selv var traadt i Skranken for, besluttede Direktøren at starte et Blad, der skulde danne en Fortsættelse af Lessings Arbejde. Han og Bode blev derfor enige om at udgive et Tidsskrift, der blev kaldt »Theatralisches Wochenblatt«. Bladet skulde søge at forklare sine Læsere, hvilke Formaal Theatrets Ledelse tilstræbte, dernæst skulde det imødegaa Kritik og Angreb, som man syntes var uretfærdige. Tanken var noget naiv, men Tidsskriftet vakte Opsigt og bredte sig ogsaa udenfor Hamborg, blandt andre Steder læstes det ved Gottorperhoffet, og Frederik Ahlefeldt søgte Impulser til sin senere Theaterdirektør-Virksomhed ved at studere Schroeders og Bodes Theorier. Indholdet i Bladet var til Tider ligesaa naivt som selve Tanken med Bladet. Kostelig er en Redegørelse for Schroeders Bevæggrunde til at opføre Operetter: »den er ligesom en lettere Ret ved en Midtdag, den skal ikke saa meget tjene til at mætte, saaledes som den mere solide Mad, den skal bare smage godt og

kildre Ganen, bringe lidt Afveksling og Opmuntring og holde Appetitten vedlige, saaledes at man endnu kan spise de tungere Retter, der kommer bagefter og nyde dem med mere Samling«. En Indsender til Bladet finder et Sted, at det egentlig er galt, at et tilfældigt sammenløbet Publikum overhovedet skal have Lov til efter Behag at klappe og hysse af Lessing, det skulde kun virkelige Kunstdommere have Ret til. En anden taler om det forkerte i at slutte en Forestilling, der indledes af en bloddryppende Tragedie, med en Ballet. Lidt mindre tiltalende forekommer det, naar det literære Selskabs unge Mennesker dannede en Slags frivillig Klake i Theatret, selv om det af Samtidige berettes, at de blot vilde retlede det øvrige Publikum. Det paastaas, at denne Retleden strakte sig saa vidt, at de unge Mennesker med Hyssen afbrød dem, der klappede paa urette Steder. Mishagsytringer, der forekom de unge Smagsdommere uretfærdige, kunde give Anledning til Demonstrationer paa Tilskuerpladsen. Sin største og mest blivende Betydning har Foreningen sikkert haft de Aftener, da Schroeder gjorde sine første Forsøg paa at aabne Tilhørernes Øren for Shakespeare. Den Aften, da han i Foreningen læste Kong Lear op, blev uforglemmelig for de tilstedeværende. Lear skulde senere blive hans berømteste Rolle. Det tyske Theaterpublikums totale Ukendskab til den store Britte kan synes mærkelig, naar man tænker paa, at det gennem Aarhundreder havde suget sin Theaternæring af engelske Skuespillerselskaber, der havde begyndt at gennemrejse Tyskland allerede i det sekstende Aarhundrede, længe før man kendte noget til tysk Theater. Men i England var Shakespeare gaaet af Mode, og sidste Gang en engelsk Skuespillertrup opførte et Drama af Shakespeare var midt under

Trediveaarskrigen, da »Hamlet« blev opført i Hamborg af de tysktalende, engelske Skuespillere. Stykkets Opførelse havde imidlertid givet Anledning til politiske Rivninger mellem Danmark og Hamborg. Det var nemlig paa den Tid, da Christian den Fjerde deltog i Trediveaarskrigen. Holstenerne, som overværede Forestillingen, fandt at Stykket virkede fornærmeligt mod Danmark, og for ikke at støde Christian den Fjerde lod man Stykket fjerne fra Repertoiret. De engelske Selskaber blev af langt større Betydning for tysk Theater end de franske Tragedie- og Lystspiltrupper og de italienske Operasangere, der ikke blev forstaaet af de brede Lag. De tyske Skuespillere lærte ogsaa langt mere af deres engelske Kolleger, hvis Spillemaade laa den tyske nærmere end den franske.

Efterhaanden som Schroeder og hans Theaters Berømmelse steg, lyttede man rundt om i Tyskland mere og mere anspændt til, hvad der blev sagt og udrettet indenfor det literære Selskab i Hamborg. Selskabet gav Stødet til, at Bode udskrev en Konkurrence med en Præmie for den, der kunde levere det bedste Indlæg om, hvorledes et Theater bedst skulde ledes. Der kom Besvarelser helt nede fra Sydtyskland.

I Advent- og Fastetiden, naar Theatret skulde holdes lukket, drog Truppen paa Vandring. Lyspunkterne paa disse Vandringer var Besøgene i Slesvig By, takket være Landgreven, der plejede at tilsige samtlige Truppens Medlemmer til The. Kun een Gang i alle de Aar, Schroeder var Direktør, fik hans Trup en samlet Ferie. En interessant Oplevelse for Truppen maa det have været, da den paa Slottet i Celle fik Lejlighed til at spille for Dronning Caroline Mathilde. Baade i Hannover, i Holsten og Slesvig blev

Schroeders Selskab paa det venligste modtaget af Landadelen, der strømmede til Nabobyerne, naar Hamborgertruppen kom, og rundt omkring paa Herregaardene blev der vist Skuespillerne en udstrakt Gæstfrihed. Den venlige Modtagelse tiltalte Schroeder i saa høj Grad, at han en Tid omgikkes med den Tanke, at holde et fast Theater i Hannover og i Slesvig By foruden det egentlige i Hamborg. Den engelske Statholder i Hannover interesserede sig for Planen. Det samme gjorde den engelske Gesandt i Hamborg, der var en flittig Theatergænger, havde fast Plads i Theatret hver Aften hele Aaret rundt og var Schroeders nære Omgangsven. Det blev dog for meget for den ellers saa entreprenante Theaterleder, og han nøjedes foreløbig med at flytte over paa dansk Gebet, nemlig Altona, naar Faste- og Adventstiden indtraadte. Da de drakoniske Bestemmelser blev ophævede af Hamborgs Senat, ophørte Vandringerne ganske.

Schroeder maatte i det kosmopolitisk anlagte Hamborg udstaa en haard Kamp med Theatergængernes Forkærlighed for det fremmede, i dette Tilfælde den italienske Opera og den franske Skuespillertrup. Han maatte bearbejde Publikum baade personligt og i Pressen, og det var ikke nogen let Sag, da indflydelsesrige Kredse stod bag ved de fremmede. Disse optraadte med megen Arrogance og lod sig forlyde med, at de tyske Skuespillere skulde være taknemmelige over deres Nærværelse, da de kunde trænge til at lære noget af de fremmede, der sad inde med Aarhundreders Traditioner og Kultur, medens det tyske Theater var noget nyt og tildels famlende. Schroeder kunde paa visse Punkter give de fremmede og deres Beskyttere Ret,

men gjorde paa den anden Side gældende, at Tradition er baade af det gode og af det onde, maaske hyppigst det sidste. Hos de franske Skuespillere, mente han, var meget stivnet i en gammel hævdvunden Form, der holdt dem i en Art Spændetrøje, medens han netop ønskede at bringe nye og friske Luftninger ind over Theatret. En hel Literatur af Piecer og Brochurer saa Dagens Lys i Anledning af denne Strid, og Schroeder skrev og skrev utrætteligt. Ved stadige personlige Henvendelser til den hamborgske Øvrighed maatte Schroeder værge sit Værk, da der for Alvor var blevet Tale om at rejse et fast Theater for den italienske Opera og det franske Lystspil. Schroeder blev med god Grund bange for, at denne Plan, der vilde gøre hans Foretagende megen Fortræd, skulde blive realiseret. Hamborg var delt i to Lejre, den ene for det nationale Theater, den anden for »de vælske«, som Modstanderne kaldte de fremmede Kunstnere, og det gjaldt om, hvem der kunde vinde Autoriteternes Øre. Til alt Held døde Planen hen. Denne Kamp mod Fremmedelementet førte Schroeder ikke for Hamborg alene, men for hele den tyske Theaterverden, hvor fremmede Skuespillere og Sangere de fleste Steder havde spillet en lovlig dominerende Rolle. Megen Fortræd havde Frederik den Store gjort i sin Hovedstad Berlin ved sin aabenlyst tilkendegivne Foragt for tysk Skuespilkunst og ved at holde en fransk Skuespillertrup for egen Regning. Hans Fjende Maria Theresia havde en ganske modsat Smag. Hun gav Stødet til Oprettelsen af et nationalt, tysk Theater i Wien, som hun selv støttede med rigelige Pengemidler, og hun udtalte aabent, at det skulde danne Modvægt mod de italienske Operasangere og franske Skuespillere i Wien.

En af de første fyrstelige Personer, der omfattede Schroeders Virksomhed med Interesse, var Statholderen paa Gottorp, der ofte kom til Hamborg, blot for at bivaane Opførelsen af Stykker, der interesserede ham, Frederik Ahlefeldt var ofte med ham. Naar Landgreven kom i et andet Ærinde til Hamborg, averterede han gerne Schroeder forud, for at de Stykker, hvis Opførelse den celebre Gæst gerne vilde overvære, kunde blive opførte. Saa meget Hensyn tog man til Landgreven og hans Passion for Theatret, at Senatet engang midt i Fasten ikke blot tillod, men endog anmodede Schroeder om at give nogle Forestillinger i Anledning af Landgrevens Ophold i Hamborg. Det mest mærkelige er maaske, at man den paagældende Aften opførte et Stykke, der lige var blevet forbudt, da det formentligt kunde opfattes som anstødeligt for lutheranske Tilskuere. Stykket hed »Diego og Leonore« og var skrevet af en ung Læge i Altona, Frederik Ahlefeldts Ven Unser, der var forlovet med og snart efter ægtede Dorothea Ackermann. Af Breve ses det, at Frederik Ahlefeldt overværede Forestillingen i Landgrevens Følge. Ved den store sceniske Begivenhed, den første Opførelse af »Emilia Galotti«, var Landgreve Carl officielt tilstede. Om Landgreven har gjort sig sine Tanker om Stykket, er ikke godt at vide, men det var en almindelig Opfattelse ude mellem Folk, at Fyrsten i Stykket, hvis Handling den forsigtige Lessing havde henlagt til Italien, havde adskillige Træk tilfælles med Statholderens Fader, den regerende Landgreve Frederik den Anden af Hessen-Cassel.

En anden betydelig Fortjeneste af tysk, man kan godt sige europæisk Theater, havde Schroeder af sit Arbejde for at højne Skuespillerne som Stand. Det var med det for Øje,

at han svang et meget strengt Scepter over sit Selskab, navnlig over den kvindelige Del af samme. Med ubønhørlig Strength forfulgte han Usædelighed, Drikfældighed, og Bohêmevæsen indenfor sin Kunstnerstab. Førte en Skuespillerinde et uordentligt Liv med Elskere, var hun sikker paa at faa sin Afsked, selv om hun var et af Selskabets talentfuldeste Medlemmer, her gjaldt ingen Personsanseelse. Selv foregik han med det bedste Eksempel, idet han levede i et aldeles ulasteligt Ægteskab med den som Menneske og Skuespillerinde lige udmærkede Christine Hart. Ogsaa hans Moder var et Eksempel til Efterfølgelse, hun havde altid levet et fuldkommen agtværdigt Liv, og havde indpodet strenge moralske Grundsætninger i sin Børnesflok. Hverken paa Theatret eller i sit Hjem taalte Schroeder blot det svageste Brud paa Velanstændighed og god Tone, han var streng i Valget af sin Omgangskreds og taalte ikke, at noget urent kom i Berøring med hans Hustru. Schroeders strenge Krav bragte engang den gode Stad ved Elbens Bred i ligefrem Opstand, det var da en meget fejret, men ogsaa meget letlevende, Skuespillerinde blev afskediget. Det regnede med Haansord ned over Theaterdirektøren, han blev kaldt en Tartuffe, en naragtig Person, en Don Quichote, der vilde forbedre Verden. Sladderen bredte sig til Pressen, der truede Schroeder med alt muligt, ifald han ikke vilde genantage den afskedigede Kunstnerinde. Men Schroeder stod fast. Nogen Tid efter tog hans Fjender en billig Hævn. En af Theatrets Skuespillerinder havde indladt sig i et Kærlighedsforhold med en ung Mand, som hun af en eller anden Grund var udelukket fra at gifte sig med. Da den unge Dame med rette altid havde haft det bedste Lov paa sig i moralsk Henseende, og da Schroeder kendte

de nærmere Omstændigheder, gjorde han ikke noget ved Sagen. Begivenheden gav imidlertid Anledning til den giftigste Sladder, og en Aften i et større Selskab rev man Schroeder i Næsen, at han var inkonsekvent i sine Krav til Næstens Opførsel. Schroeder lod sig ikke forbløffe, men udtalte højt og aabent, saa alle kunde høre det, at han ikke havde noget at indvende mod det unge Pars Optræden, de vare forhindrede i at gifte sig med hinanden, de vare respectable begge to, og det var ikke den præstelige Velsignelse, der gjorde Forbindelsen mellem en Mand og en Kvinde sædelig. Det skulde vare længe, inden den sidste Bemærkning blev tilgivet Direktøren.

For Modgangen og Ærgrelserne ude i Livet, paa Theatret, mellem Publikum og i Pressen, fandt Schroeder den bedste Erstatning i sit Hjem, hvor hans Hustru, trods sin store Virksomhed som Skuespillerinde, forstod at være Husmoder i Ordets bedste Forstand, hun kunde glatte Rynkerne ud paa sin Mands Pande. I det meget gæstfrie Hjem var hun en god Værtinde. Ægteskabet mellem de to var vel næppe blevet saa lykkeligt, om ikke Hustruen paa alle Punkter havde underordnet sig sin langt betydeligere Mand, betydeligere som Menneske og som kunstnerisk Begavelse. Schroeder kunde med skellig Grund sige, hvad han vedblev at gentage til sin Dødsstund, at hans Bryllupsdag havde været hans Livs lykkeligste Dag. Den unge Madam Schroeder var klog nok til at stille sig i et venskabeligt Forhold til sin Svigermoder, der ikke alene var personligt inderligt knyttet til sin Søn, men ogsaa til sin Død vedblev at have stor Indflydelse paa Theatrets Anliggender. Vanskeligere faldt det Schroeders Hustru at holde gode Miner til sin Mands tvende Søstre, hvoraf navnlig den ene var meget

vanskelig at omgaas, hvad let vil kunne forstaas, naar man hører, at Goethe havde benyttet hende som Model til Aurelie i sin »Wilhelm Meister«, ligesom Schroeder selv havde staaet Model til Serlo.

Vi ville se lidt nærmere paa Schroeders Skuespillerselskab, da dette for Frederik Ahlefeldt repræsenterede den højeste Fuldkommenhed; med anspændte Blikke og med Øret aabent kunde han Aften efter Aften sidde i Theatret og overvære den samme Forestilling Gang paa Gang uden at trættes, saa opfyldt af Beundring var han for hvad han saa.

Frederik Ahlefeldts Passion for det nye og for Reformer bidrog til at øge hans Interesse, for Theatret i Hamborg betød intet mindre end en Reform af det tyske Theater, først og fremmest en Overgang til det naturlige, det afdæmpede, det af Tradition ubundne; med andre Ord bort fra det franske. De franske Skuespillere, med deres Raaben og Fægten med Armene, stod i stærk Modsætning til deres eget for hele Europa toneangivende Hof. Da Madame Campan, der havde staaet Marie Antoinette nær, af Napoleon fik det Hverv at give hans Søstre og deres Omgivelser Undervisning i gode Manerer, forklarede hun, at Dronning Marie Antoinette og hendes Damer »aldrig talte højt og aldrig gestikulerede med Armene«. Det lykkedes Schroeder at tvinge sin egen Spillemaade igennem, og Eksemplet bredte sig fra Hamborg til de andre tyske Byer. Endnu den Dag i Dag kan man spore Forskel mellem fransk og tysk dramatisk Ageren. De franske Skuespillere bruge stærkere Midler end deres tyske Kunstfæller.

Schroeder selv, hans Moder og hans tvende Stedsøstre, Dorothea og Charlotte Ackermann, og hans Hustru »Stine«

dannede Hovedstammen af Selskabet. Alle fem udmærkede sig ved deres beherskede og naturlige Spil. At Schroeder lod sin Familie bestille noget, kan man se deraf, at hans Søster Dorothea i al den Tid, hun var ved Theatret i Hamborg, gennemsnitlig fik mellem tyve og tredive nye Roller om Aaret. Ved Siden deraf maatte hun naturligvis optræde i de gamle allerede indstuderede Stykker. Hun optraadte baade i Tragedie og i det højere Drama, spillede lavkomiske Roller, sang Hovedpartier i Operaen og udførte adskillige Solopartier i Broderens Balletter. Den Rolle, hvor Publikum fandt mest Behag i hende, var »Minna von Barnhelm«s. Schroeder sagde om sin Søster, at hun til Trods for alle sine Fejl absolut var Tysklands første Skuespillerinde. At hun var mangesidig, har vi set. Det samme gjaldt hendes Broder og Søster, der begge ikke blot beherskede meget forskelligartede Rollefag, men ligesom Søsteren gjorde Fyldest baade i Opera og Ballet. De forskellige sceniske Genrer faldt de tre Søskende og deres Moder naturligt, eftersom de saa at sige vare voksede op paa Theatrets Brædder, hvor de som ganske smaa havde udført Barneroller. Dorothea Ackermann blev senere gift med Unzer, og dette Ægteskab knyttede Frederik Ahlefeldt yderligere til Schroeder og hans Familie, da Unzer, som vi ovenfor have set, var hans Ven. Naar Frederik Ahlefeldt var i Hamborg, boede han ofte hos Unzer, der ligesom han selv var en meget moderne Aand, der sværmede for de nye, franske Frihedsideer. Unzer samlede allerede som Ungkarl en stor Kreds i sit flotte og gæstfrie Hjem, hvor Frederik Ahlefeldt traf sammen med mange Notabiliteter paa Aandslivets Omraade. Om Aftenen, naar Vennerne kom fra Theatret, blev der sunget og deklameret

omkring den rygende Punchebolle, og mangt et uforsigtigt Ord om Datidens sociale og politiske Forhold lød fra Kredsen.

Charlotte Ackermann var et Mønster paa Flid, hun havde i fem Sæsoner indstuderet 116 nye Roller! I den ene af de Sæsoner maatte »Demoiselle« Ackermann gaa til Præsten, hun slap imidlertid for at spille paa selve Konfirmationsdagen. Af de senere udgivne Breve, som vare vekslede mellem hende og den unge Heise, kan man læse, hvorledes Charlotte lod Vennen eksaminere sig baade i Kathekismus og i nye Roller. At Charlotte Ackermann, der ikke var stærk af Helbred, fik dette undermineret ved det aldeles overdrevne Slid, der blev paalagt hende ved Theatret, er utvivlsomt. Ved hendes tidlige Død, der indtraf medens hun endnu var en ganske ung Pige, viste det sig i hvilken Grad hun som Kunstnerinde og Menneske var beundret og afholdt i Hamborg, og om hvilken Rolle Theatret og dets Kunstnere var kommet til at spille i Hamborg, efter at Schroeder havde faaet Ledelsen. Da Charlotte Ackermann døde, udkom der saa mange Sørgekvad og Nekrologer, at en smart Bogtrykker samlede alt, hvad der i Anledning af Dødsfaldet var skrevet, til et Hefte, som han udgav og tjente mange Penge paa. Mellem Digtene var et af selve Klopstock. Da Budskabet om den unge Skuespillerindes Død naaede Børsen, gjorde det et saadant Indtryk paa de tilstedeværende Købmænd, at de blev enige om at gaa hjem som Tegn paa Sorg. Det afsjælede Legeme blev i Hjemmet lagt paa en Baare til offentlig Beskuelse, og i flere Dage fra Morgen til langt ud paa Aftenen bevægede en Strøm af Beundrere og sørgende sig forbi Baaren, der efterhaanden ikke blot dækkedes af Blomster, blandt hvilke Myrter især

var fremherskende som Tegn paa den afdødes Renhed, men ogsaa af Sørgedigte og fromme Billeder, der skulde minde om den afdødes almindelig bekendte Religiositet. Paa Begravelsesdagen maatte al Færdsel standse mellem Gånsemarkt og Petri Kirken, saadanne Masser af Mennesker udgjorde Ligfølget; paa Jungfernstieg og Alsterdamm stod bevægede Tilskuere tæt sammenpakkede og saa paa, at Kisten blev baaret op til Petri Kirke eller Bjergkirken, som man dengang almindeligt kaldte den. Det var dog ikke alene Sympati og Medfølelse, der opfyldte Hamburgerne, men ogsaa Nysgerrighed i Anledning af de mangehaande Rygter Dødsfaldet havde fremkaldt. Man mumlede om et Selvmord, som Følge af ulykkelig Kærlighed. Faktisk fandt man i den afdødes Stue en Flaske med Opium, som Lægen havde givet hende for at dulme nogle hæftige Tandsmerter, Flasken var halvt tømt, da man fandt Liget. Man vidste ogsaa at fortælle om en hæftig Scene mellem Charlotte Ackermann og Broderen Schroeder i Anledning af Uoverensstemmelser angaaende et Costume, hun skulde have haft paa ved en Forestilling, hvilken Scene skulde have givet Anledning til det Slagtilfælde, der var den officielle Aarsag til hendes Død. Man var mest tilbøjelig til at tro paa Selvmord, om ikke af anden Grund, saa fordi man fandt denne Grund den mest romantiske. Til Overflod var det almindeligt bekendt, at »Werthers Leiden« laa opslaaet paa hendes Bord, da hun blev fundet død. Dette Fund gav Anledning til, at fantasifulde, anonyme Forfattere udgav flere Brochurer om den unge Piges Død. Bag de anonyme Forfattere stod foretagsomme Boghandlere, der spekulerede i Publikums Hang til Sensation. Det laa i Sagens Natur, at disse Brochurer maatte rumme en Kærlighedsaffaire;

man paaduttede Charlotte Ackermann en Forbindelse med en ung Baron, der laa i Garnison i Slesvig By. Baronon vilde have bortført hende, hun nægtede at følge med. En Dag havde de været ude at ride sammen, Elskeren vilde ikke lade hende i Ro med sine Opfordringer til hende om at flygte med ham; for at slippe fri gav hun sin Hest Tøjlerne og var styrtet, Faldet medførte hendes Død. Det eneste sande i disse Historier var det, at hun virkelig et Par Dage før hun døde havde været i Slesvig og der blandt andet deltaget i et Aftenselskab paa Gottorp. Dagen efter havde hun været ude at ride, var styrtet og havde paadraget sig nogle lettere Contusioner. Det mærkeligste ved det hele var, at der i den ene af Brochurerne, der ellers paa alle Punkter var Opdigtning, fandtes nogle autentiske Breve fra Charlotte, skrevne paa fransk, et Sprog den unge Pige plejede at bruge i Brevene, da hun var lige saa godt hjemme i fransk som i sit Modersmaal. Forfatteren maa paa en eller anden Maade have faaet fat i disse Breve, Stilen og Tonen i Originalerne efterlignede han i de opdigtede Epistler, som han indflettede i Rammen og udgav for at være ægte. Man kom aldrig tilbunds i Mysteriet, skønt der fremtraadte ligefremme Philologer paa dette Omraade, baade Læger, retskyndige, Slægtninge, Kolleger skrev i Blade og Tidsskrifter for at oplyse Offentligheden. Endnu Hundrede Aar efter, i Halvfjerserne af forrige Aarhundrede, fandt en Diskussion Sted i et af Hamborgerbladene om dette Emne. Kort før var der udkommet en tysk Roman med Charlotte Ackermann som Hovedperson. Hvorom alting er, Sorgen over den unge Kunstnerindes Død var stor i alle Kredse. De stærkeste Udtryk blev brugt af en Præst, der efter Slutningen af en Prædiken henvendte nogle Ord til

Menigheden og lovpriste den afdøde, om hvem han med Sikkerhed hævdede, at hun befandt sig i Paradiset, iført Højtidsklæder.

Medens Schroeder selv og hans Familiemedlemmer beherskede et meget broget Repertoire, maatte hans øvrige Kunstnere i højere Grad holde sig indenfor de Kathogorier, hvortil deres Talent, Ydre og Alder gjorde dem skikkede. Denne Inddeling i Rollefag er endnu meget brugelig i Tyskland, om end ikke saa meget som i de Tider, og Navne, der virke med let Komik, anvendes endnu: »ung Elsker«, »naiv Elskerinde«, »tragisk Moder«, »komische Alte«, »Anstandsdame«, »Heltefader«. Alle disse Fag og flere andre vare repræsenterede hos Schroeder. Denne Classificering kunde nok til Tider give Skuespillerne noget stereotyp, som de ikke kunde komme rigtig udover, der knyttede sig let ganske bestemte Manerer til de enkelte Rollefag, saaledes optraadte den »komiske gamle Dame« altid med et Lommetørklæde i Haanden. Dette Lommetørklæde gav Personen mere Ro, hun faldt ikke saa let hen i for ungdommelig Gestikulation med det obligate Lommetørklæde i Haanden. »Anstandsdamen« gik altid med Vifte, hvad enten hun var i Formiddagsdragt eller i Aftentoilette. Ved Siden af Bevægelser, der efterhaanden klæbede ved de bestemte Rollefag, havde de fleste af Schroeders Skuespillere deres bestemte »Manér«, en Tilbøjelighed, som Schroeder saa langt fra at modarbejde, snarere støttede, da han vidste, at Publikum vilde have sine Yndlingsskuespillere med den bestemte Manér og syntes, at der kom noget fremmed over den paa-gældende Kunstner, naar han lagde denne Manér af. Der udviklede sig efterhaanden en bestemt schroedersk Manér, som Skuespillerne rundt om i Tyskland søgte at efterligne,

efterhaanden som Hamborgtheatret blev det efterstræbte Ideal. Navnlig da Schroeder før alle andre Theatre havde begyndt at opføre Shakespeare, dannede der sig en Spillemaade, som alle nyengagerede hos Schroeder maatte tilægge sig, hvilket ikke altid faldt dem let. Noget af Hemmeligheden beroede vel nok paa, at Schroeders Kunstnerstab var saa langt forud for Skuespillerne ved de andre tyske Theatre. Publikum i Hamborg var meget kritisk og stillede sig altid lidt køligt overfor Nyerhvervelser, inden disse havde truffet den rette Hamborgertone. Foruden Schroeder og hans Familie var der af fremragende Kunstnere først og fremmest Theatrets betydeligste Kraft paa Sværdsiden David Borchers. Han var glimrende udrustet i enhver Henseende. Ved Siden af de rige, medfødte Evner havde han en utrættelig Flid, der lod ham paa det minutiøseste gennemgaa enhver af de mange Roller, der tilfaldt ham, og det var ikke let paa et Theater, hvor Repertoiret var saa skiftende, og hvor der maatte læres nye Roller i et Omfang, som ikke kendes af Nutidens Skuespillere. Det rent tekniske, som der hos Schroeders lagdes saa megen Vægt paa, beherskede han til Fuldkommenhed. Der var næsten ikke et Rollefag, som han ikke havde forsøgt sig i. Ægteparret Reinecke hørte til Støtterne. Manden kreerede Götz von Berlichingens Rolle og vakte heri megen Opsigt over hele Tyskland; hans Ydre kom ham her i høj Grad tilgode, da næppe nogen anden samtidig Skuespiller formaaede som han at bære en Rustning. Hustruen havde en lidt mærkelig sammensat Trio af Roller, »Heltemødre«, »Salondamer« og det man i det hamborgske Theatersprog kaldte »Bukseroller«. Sophie Reinecke talte udpræget Dialekt, det samme gjorde flere af Theatrets mest fremragende Kræfter. Det generede dengang min-

dre, end det vilde have gjort i vore Dage, hvor det ialfald ved en bedre Scene er en Utænkelighed. Det var overhovedet mere almindeligt dengang, at dannede Folk talte Dialekt: Ved saa æstetisk et Hof som det i Weimar generede det ikke Tilhørerne, naar Schiller med stærkt accentueret schwabisk Dialekt læste højt af sin »Fiesco«, hvor man skulde synes, at den maa have passet allermindst.

Elskerrollerne — baade de tragiske og Lystspillenes — var i Hænderne paa Brockmann, Hamborgerdamernes Afgud. Samtiden dvælede i sin Omtale af ham ved hans Øjne, der kunde udtrykke alle Følelser, han behøvede næsten ikke at sige noget for at faa Tilhørerne til at forstaa sig, hans Udtryk virkede som Ord. Han havde haft en broget Forskole: efter at være kommet i Haandværkerlære løb han bort og lod sig hverve som Soldat under Syvaarskrigen, hans næste Stadium var Linedanserens ved en Gøglertrup; inden han havnede ved Skuespillet, skulde han prøve endnu et, Stillingen som Skriver ved et østrigsk Munkekloster, til hvilken Stilling han havde Adkomst derigennem, at han som Dreng havde gaaet i en Jesuiterskole og der faaet ypperlige Kundskaber.

Inden Schroeder selv havde overtaget Ledelsen af Hamborgs Theater, havde hans Roller udelukkende henhørt under de forskellige komiske Fag; hans Specialitet var den gamle Komedies Tjenere, de holbergske Henrikker, Molières Frontiner etc. Det blev ikke let for ham at glide over i de mere alvorlige Roller, da det meget konservative Publikum i Hamborg dengang var vant til at se ham som komisk Figur, og heller ikke Pressen opmuntrede ham i disse Forsøg. Efterhaanden som Repertoiret forandrede Karak-

ter, og Dramaer og alvorlige Skuespil fortrængte Holberg, Goldoni og Molière og de i de gammeldags Former støbte franske Lystspil, bleve Tjenerrollerne et for snævert Gebét for den store Kunstner. Men i den Tid betænkte man sig længe, inden man forlod det tilvante; det er ganske komisk at se, at Overgangen for Schroeders vedkommende dannedes fra den med sit Herskab fortrolige Tjener til den fortrolige Ven, og Begyndelsen blev gjort som Marinelli, Fyrstens fortrolige og onde Aand i »Emilia Galotti«. Det var ikke let at gøre Springet, da Skabelonen i de Tider krævede, at Scapins Stemme skulde have Tenorklang, medens Marinelli skulde tale Bas. Der var ikke andet for, end at den meget perfectible Kunstner forsøgte at lægge sin Stemme over i et andet Leje. Efterhaanden vænnede han sig til at spille i alle mulige forskellige Roller, og Publikum vænnede sig til at se og høre ham uden at le, hvilket man altid havde gjort før. Schroeder blev den alsidigste Skuespiller i sin egen Trup, saaledes at han altid selv kunde overtage Roller, som andre nødig vilde have eller som ikke passede til nogen af de andre Skuespillere. Han gennemførte overfor sig selv samme Krav, som han stillede til hele sin Stab, at skulle overtage ganske smaa, halve Statistroller, naar Ensemblet krævede det. Desuden paahvilede det alle Selskabets Medlemmer ogsaa at gøre Tjeneste i Operaer og Balletter, og de mandlige Kræfter maatte finde sig i at trække i Skørter, naar der skulde fremstilles gamle raa eller fordrukne Fruentimmere. Holberg antyder dette Forhold i nogle af sine Komedier, naar han i Personlisten ved Siden af en Damerolle tilføjer i Parentes: som er en forklædt Acteur. Af alle Kunstnere ved Theatret var Direktøren den, der hver Sæson udførte det største Antal

Roller. Stillingen som Balletmester maatte den overbebyrdede Mand dog opgive, den blev overdraget Italieneren Sacco.

Med Hensyn til Skuespilrepertoiret levede man i den første Tid af Schroeders Direktorat paa Goldoni, der i de Aar stod paa sin Højde og bogstavelig rystede Skuespil ud af sine Ærmer. Hans Masseproduktion var af en saadan Art, at han undertiden end ikke gav sig Tid til at skrive fuldtfærdige Stykker, men satte blot nogle Rammer op og overlod det øvrige til Skuespillernes Improvisering. Det kunde ikke falde Skuespillerne svært, da de vare vant til at improvisere og viste lige saa ringe Respekt for den literære Ejendomsret som Forlæggere og Theaterdirektører. Særlig overfor Molière tillod man sig mange Friheder. Schroeder selv var en af de værste paa dette Omraade. Der var flere af de berømte Molièrefigurer, der vare saa overbroderede med Improvisationer og forandrede Replikker, at man ikke kunde kende Figuren igen ved Læsningen; de dristigste Improvisationer tillod Schroeder sig med Harpagon, som man hidtil havde opfattet som en udelukkende komisk Figur. For at godtgøre sin Ret til at fremstille Harpagon som en tragisk Person, der er besat af Guldets Dæmon, forvandlede han hele Scener, skabte nye Monologer, og Publikum, der havde været vant til at le, naar Schroeders Stedfader Ackermann spillede Rollen, vidste ikke rigtig, hvor det var henne, for nu sad man og følte Rædsel og Uhygge, hvor før Latteren havde raadet. Man græd paa de Steder, hvor man før havde let. Evnen til at improvisere kunde til Tider være meget nyttig for Skuespillerne. Man vil forstaa, at med de Krav, der stilledes til Skuespillerne med Hensyn til at spille nye Roller, kunde det undertiden

knibe lidt med Memoreringen. En Skuespiller ved Theatret i Hamborg var blevet overanstrengt og havde i et Anfald af Hjernetræthed ganske glemt sin Rolle. Evnen til at improvisere kom ham til Hjælp; skønt han fremførte helt andre Replikker end dem, der stod i Stykket, mærkede Publikum intet. Gamle Skuespillere, der gennem et langt Liv havde slidt for meget paa Hukommelsen, kunde ogsaa klare sig paa denne Maade. Enkelte Stykker gav Anledning til Improvisationer, der kunde minde om vore Dages Sommerrevuer. En Scene som »Collegium politicum« i Holbergs Kandestøber indbød i høj Grad hertil, og man nægtede sig ikke noget her. Istedetfor de Begivenheder, som Holberg lader sine Personer diskutere, og som nu hørte Fortiden til, indflettede man aktuelle Foreteelser, saaledes snakkede man om den amerikanske Frihedskrig istedetfor om Tyrkerkrigen.

Da Begrebet den literære Ejendomsret overhovedet ikke eksisterede i hine Tider, tog man det ikke saa nøje med Oversættelsen af de fremmede Stykker, de bleve som Regel lokaliserede for lettere at glide ned i det tyske Publikum, der stod noget fremmed overfor de franske Marquis'er og de italienske Grevinder. Bearbejdelsen og Lokaliseringen var mere end fri, og da enhver Kontrol savnedes, skaltede og valtede man efter Behag med Originalen. Selv en Mand som Bode var ikke stort bedre end Oversætterne i Almindelighed, særlig de engelske Stykker gik det meget ud over. Som den fineste Kender af det engelske Sprog og Aandsliv, og som den, der havde oversat Sterne og aabenbaret ham for det tyske Folk, var han særlig ivrig efter at faa Folks Smag vendt noget bort fra det franske over mod det engelske. I det ovenfor omtalte »Theatralisches Wochenblatt«

gør Bode Rede for, at engelsk Literatur, særlig den dramatiske, ligger tysk Naturel meget nærmere end den franske, som man hidtil har levet af, »Englænderne er da til syvende og sidst vore Halvfætttere«. Samtidig gør Bode paa Forhaand Undskyldning for de Friheder, han agter at tage sig ved Oversættelsen af de engelske, dramatiske Værker, og han anfører blandt andet, at Tyskerne er for fine i Kødet til at kunne taale de mange engelske Drøjheder, de maa mildnes. Dette, mente Bode, gælder særlig de ældre engelske Skuespilforfattere som Beaumont og Fletcher. At Bode betragtede Holberg som en Helfætter, medens Englænderne kun vare Halvfætttere, viste han ved ikke at bearbejde Komedierne, der blev givne i en paalidelig Oversættelse. Schroeder holdt meget af at optræde i Henrik-Roller, der skal have klædt ham godt. Det af Holbergs Stykker, der opførtes oftest, var den i selve Hamborg spillende Politiske Kandestøber. Det var ikke nok, at Bode gennem Ugebladet med Skeer skulde proppe ind i Publikum, hvad man tilsigtede paa Theatret. Datidens saa almindelig anvendte Middel, Prologer og Epiloger, talte endnu mere direkte ud til Publikum. Schroeder benyttede sig i rigt Maal af sin Medarbejder Bodes Haandelag for at forfærdige saadanne. Hans Yndlingstanke, at berede Jordbunden for Shakespear, skulde træde frem i en Prolog, som han selv frem sagde i Marinellis Costume inden Opførelsen af »Emilia Galotti«. Denne Fremmanen af Shakespeares Aand var ikke saa ilde anbragt, da Lessing havde været under stærk Paa-virkning af den engelske Digter under Udarbejdelsen af sin Tragedie. »Emilia Galotti« blev efterfulgt af den Række af tyske Dramaer og Tragedier, der skulde præge Schroeders Repertoire og ganske fordrive de franske Tragedier med

deres højtravende og ofte parodierede Jamber. Efter Lessings Drama fulgte »Clavigo«, det var første Gang Goethes Navn stod paa Theaterplakaten. Schroeder og hele hans Familie var i Ilden, han selv spillede Carlos' dybt tragiske lidenskabelige Rolle; han fik hurtigt Tag i sine Tilhørere, og Carlos' Rosen gjorde et stærkt Indtryk paa alle, der var tilstede i Salen. Efter »Clavigo« skred Schroeder til den ulige vanskeligere Opgave, at fremsføre Götz von Berlichingen. Bode fik travlt med i Ugebladet at forberede Publikum paa, hvad for en scenisk Begivenhed, der forestod, paa alle de Krav, Dramaet stillede i Retning af Masseoptog og Dekorationer. Han mindede om, at Englænderne, naar de opførte Dramaer af Shakespeare, spillede uden Dekorationer, dels for at lade Stykket virke med sin indre Magt, dels for at man kunde komme udover de Vanskeligheder, en korrekt Iscenesættelse medførte. Disse Bemærkninger gav efter Opførelsen Anledning til en hidsig Strid om, hvorvidt man skulde have fulgt det engelske Princip eller ej, der var nemlig dem som mente, at Schroeder havde anvendt lovlig meget paa Udstyret og at den megen Pragt i nogen Maade havde afledet fra Dramaets Ord og Handling. Hamborgerbladene havde næsten hver Dag Artikler for eller imod den korrekte og overdaadige Udstyrelse, Schroeder havde ofret paa den tyske Shakespeare, som Bode kaldte ham. Nogle mente, at Udstyret havde hævet Digtningen, andre at det havde trukket den ned. Fra en Side lød det, at det brede Publikum gik til Götzopførelsen som til et Marked, for at mætte sine Øjne med Glansen, medens de dannede betragtede det hele som et Slags Museumsbesøg, man lagde mere Mærke til Museumsgenstandene end til Goethes Ord. Een Ting havde Schroeder dog ud af sin Forestilling, at de mange

Tilskuere Nord og Syd for Elben, der strømede til HANSESTADEN for at overvære den saa opsigtsvækkende Begivenhed, enstemmigt erklærede, at saa korrekt Iscenesættelse af et Stykke havde man aldrig før set i det hellige romerske Rige. Det var et Kæmpearbejde Schroeder havde paataget sig, han alene havde ledet hele Iscenesættelsen, og det var ham, der havde tilrettelagt Dramaet for Theatret. Schroeder gik frem med Varsomhed og optraadte ikke saa brutalt som Bogtrykkere og Theaterdirektører plejede i hine Tider, hvor den literære Beskyttelse var lig Nul, men »Götz von Berlichingen« var for det første saa langt, adskillige Scener saa vanskelige at bringe frem med de forhaandenværende tekniske Midler, at Direktøren uvægerlig maatte have Saksen frem og klippe snart her, snart der. At Schroeders Bearbejdelse eller »Bühnenausgabe«, som Tyskerne kalde det, maa have haft sine gode Sider, kan man se deraf, at den endnu den Dag i Dag benyttes paa det berømte Stadttheater i Hamborg. Alle Theatrets Kunstnere vare i Ilden, og Udførelsen var af en fuldendt Skønhed og Sandhed.

Efter Opførelsen af Götz, der gav Hamborgertheatret kraftig Vind i Sejlene, fik Schroeder en Idé, der straks vandt Anklang; han indrykkede i Ugebladet en Erklæring, hvori han lovede 100 Daler for hvert til ham indleveret Stykke, der efter Gennemlæsningen vilde forekomme ham godt, og som efter hans Mening vilde have Udsigt til at holde sig paa Repertoiret. For Oversættelser var Honoraret mindre. Det nye og mest opsigtsvækkende ved denne Kundgørelse var det, at der paa Forhaand lovedes de eventuelt indleverende Forfattere Honorar. Forfatterne havde dengang absolut intet Krav paa Honorar for deres Værker; naar Thea-

terdirektørerne tjente godt paa et Stykke, kunde de af idel Naade skænke vedkommende Forfatter et efter deres Mening passende Beløb; i mange Tilfælde blev Forfatterne ganske narrede for Fortjeneste. Til Trods for den betydelige Opsigt Schroeders Henvendelse til den tyske Forfatterverden vakte, kom der dog ikke synderligt ud deraf. Der blev hovedsagelig fremsendt Oversættelser, ellers kom der i Løbet af de første fire Aar, efter at Opraabet var udsendt, kun et brugeligt tysk Stykke frem om Aaret. Sagen døde derfor hen. At Goethe interesserede sig for Foretagendet, kan man se deraf, at det var ham, der sendte det ene af de prisbelønnede Stykker til Schroeder, nemlig Klingers »Tvil-lingerne«.

Haand i Haand med Schroeders øvrige store Virksomhed gik Arbejdet som dramatisk Forfatter. Begyndelsen skete med Oversættelser, først fra engelsk, senere ogsaa fra italiensk og fransk. Som Bevis paa Schroeders Flid kan nævnes, at han selv lærte sig spansk, for at kunne oversætte og bearbejde Calderons Dramaer, af hvilke han blandt andet opførte »Dommeren i Zalamea«, der spillede i København i Halvfemserne i forrige Aarhundrede. Schroeder gav Stykket den mere rammende Titel »Bonden som Dommer«. Frederik Ahlefeldt blev ofte forsynet med Oversættelser fra Schroeders Haand, ligesom han paa sit Theater anvendte mange af Schroeders selvstændige, dramatiske Værker, der i høj Grad faldt i Datidens Smag. Om det saa var Tieck, veg han ikke tilbage for at forsyne den samlede Udgave af Schroeders dramatiske Værker med en Fortale. Direktøren var paa det Tidspunkt begyndt at komponere, mest Melodier til Digte, som han holdt af. Hans Sange

naaede dog aldrig ud til videre Kredse, men blev kun sungne, naar han samlede Venner om sig i sit Hjem. Det blev et nyt Tilknytningspunkt til Frederik Ahlefeldt, der fra Sammenkomsterne hos Schroeder bragte dennes Sange med hjem til Slesvig, hvor han selv indøvede dem. Det tjener Schroeder til Ære, at han bragte Sheridan frem paa sit Theater omtrent samtidig med, at Forfatterens Navn for første Gang stod paa en Plakat i London. Skønt Sheridans Lystspil »The Rivals«, det første Arbejde fra den unge engelske Digers Haand, ingen synderlig Lykke gjorde i London, vejrede Schroeder dog noget, der vilde passe for hans Landsmænd, han mente imidlertid, at Stykket maatte lokaliseres for at glide ned i Hamborgerne. Det skete da ogsaa, og Sheridan havde mere Held med sig i Hamborg end i sit Hjemland. At »Bagtalesens Skole«, Sheridans Hovedværk, hurtigt naaede Hamborg, siger næsten sig selv. Efter »The Rivals« fulgte Goethes »Stella«, men her lagde Senatet sig imellem og forbød efter Premierens Stykkets videre Opførelse, de Herrer Senatorer havde fundet Dramaet usædeligt.

Naar man tænker paa hvad Schroeder udrettede i Hamborg, overskygges dog alt af hans Arbejde for at indføre Shakespeare i Tyskland. Begyndelsen blev gjort med »Hamlet« i Schroeders Bearbejdelse, for hvilken Wielands Oversættelse dannede Grundlaget. Schroeder høstede rigelig Løn for det store Arbejde Hamletopførelsen havde forvoldt ham. Ikke alene i Hamborg vakte Opførelsen stor Opsigt, men helt nede i Kejserstaden ved Donau talte man om den dramatiske Begivenhed deroppe ved Elben. Marie Theresia tilkaldte sin Theaterchef og gav ham Befaling til

at undersøge, om de mange Lovtaler over Hamborgertheatret virkelig vare berettigede. En af Burgtheatrets Embedsmænd blev sendt til Hamborg. Han bekræftede Rygternes Sandhed, men han benyttede rigtignok ogsaa Lejligheden til at søge at lokke den glimrende Fremstiller af Hamlet, Brockmann, til Wien, hvilket dog først skulde lykkes senere. I en Skrivelse til sin Chef erklærede den wienske Udsending Brockmann for at være det tysk-romerske Riges største Skuespiller. Han maatte give de hamborgske Londonerfarere, der havde set den store engelske Skuespiller Garrick, han, hvis Fortjeneste det var at have kaldt Interessen for Shakespeare tillive igen mellem Englænderne, Ret i, at Brockmann stod over den engelske Kunstner. Ogsaa Lessing lod fra det nære Wolfenbüttel sin Røst høre, han mindede om, at man ikke for Hamlet maatte glemme Hamlets Faders Aand — det var Schroeder. At Schroeder, sin Sædvane tro, »forbedrede« noget paa Shakespeares Tekst, tog man ikke saa nøje, navnlig da adskillige af »Forbedringerne« havde til Hensigt at forhøje en enkelt Scenes Virkning. Det skal saaledes have gjort stærkt Indtryk, da Schroeder i Slutningsscenen lod Dronningen raabe, at hun var Medvider i Mordet paa den afdøde Konge; efter Dronningens Replik tilføjer Schroeder som Parentes i Teksten, at der lyder et heftigt Tordenskrald, og at Dronningen falder tilbage i Højsædet. Kritikløse Beundrere af Schroeder hævder endnu den Dag i Dag, at den Vold, han mange Steder gjorde paa Shakespeares Værk, maa søge sin Grund i, at han maatte tilrettelægge Scenerne for Publikums Smag, ellers vilde det ikke være lykkedes ham at faa Tilskuerne i Tale, og for den store Opgave, at opdrage det tyske Folk til at forstaa Shakespeare, maatte alle smaalige Hensyn

vige. Lovlig langt ude synes mig nogle Schroederforskere at være, naar de hævder, at Schroeder har strøget Tvekampen mellem Hamlet og Laertes, fordi de ungdommelige Tilskuere, der sværmede for »Werther« og fandt, at Hamlet var en anden Werther, ikke vilde finde denne Slutning overensstemmende med den hamlet-wertherske Karakter. Derfor faar Hamlet Lov til at drage fri og frank til England.

Man kan sige, at fra Opførelsen af »Hamlet« at regne oprandt en ny Tid for tysk Theater, for det var første Gang henvend to Hundrede Aar efter Shakespeares Død, at et Værk af den store engelske Digter formaacde at fængsle et tysk Publikum, alle tidligere Forsøg vare strandede. Nu var Interessen vakt over hele Tyskland.

Man arbejdede hurtigt paa Theatrene i Slutningen af det attende Aarhundrede, specielt hos Schroeder: Allerede en god Maaned efter »Hamlet«s første Opførelse kom »Othello« frem. Det synes at have været en lidt for kraftig Kost for de gode Hamborgere, for rundt omkring i Theatret be-svimed Folk, skrigende Damer maatte bæres ud, og da Moren havde kvalt Desdemona kom en frugtsommelig Dame i en af de forreste Loger for tidligt med et dødfødt Drengbarn. Saaledes gik det ved Premieren. Schroeder blev straks klar over, at det var hans og ikke Shakespeares Skyld, sligt kunde Englænderne taale, ikke Tyskerne, og øjeblikkelig skred han til en »Forbedring« af Teksten, hovedsagelig en Mildnen af de mest drastiske Optrin. Ved den anden Opførelse af »Othello« kunde Forbedringerne allerede træde i Kraft, og til Beroligelse for Publikum stod der paa Theaterplakaten ved Siden af Stykkets Navn »med

Forandringer«. Det gik her som i »Hamlet«, Hovedpersonen forblev i Live, og Desdemona og hendes Mor forsonedes i sidste Akt. Schroeder synes dog at have faaet Samvittighedsnag over sin Fremfærd mod Shakespeare. I al Fald vilde han foreløbig afholde sig fra Bearbejdelser og henvendte sig, da »Macbeth« skulde frem, til Digteren Bürger. »Lenores« allerede dengang berømte Digter havde hidtil ikke haft synderlig Interesse for Theatret, men Schroeders Opførelse af »Hamlet« og »Othello« gav ham Blod paa Tanden. Det blev en lang Ventetid for Schroeder, da Bürger benyttede Aar til det, hvortil Schroeder nøjedes med Uger, og da to Aar vare gaaede, havde Bürger kun oversat »Heksedansen«. Men saa vilde Schroeder ikke vente længere, i en Fart fik han en Bearbejdelse paa Benene, adskillignæssommere end de to foregaaende. Schroeder var bange for, at Hamburgerne skulde blive for uhyggelig stemte ved at være Vidner til Dramaets Rædsler, og for at mildne disse lagde han Hovedrollerne ganske om og fremstillede Macbeth som en svag, ledeløs Mand, der er et viljeløst Redskab i sin rænkefulde Hustrus Haand. Det hjalp dog ikke, Hamburgerne fandt Forestillingen for kras.

I Mellemtiden var »Købmanden fra Venedig« kommet frem. Ogsaa her havde Schroeder ved Bearbejdelsen søgt fremmed Hjælp, nemlig hos Gotter.

Theatret stod ganske i Shakespeares Tegn, og alle Schroeders Tanker kredsede om hans Yndlingsdigter. Det havde den mindre heldige Virkning, at Schroeder koncentrerede sin Opmærksomhed om Shakespeareforestillingerne og lod andre om det øvrige Repertoire. Publikum skulde nok mærke det, for adskillige af de Stykker, som før havde hørt

til de mest skattede, tillod Skuespillerne sig nu at jasje med, og Schroeder lukkede det ene Øje til. Det skal i særlig Grad være gaaet ud over to Stykker, som Schroeder tidligere havde sat højt, nemlig Beaumarchais' »Eugenie« og hans »Barberen i Sevilla«, og Publikum tilkendegav sin Misfornøjelse. Schroeder satte sig ganske udover Misfornøjelsen, der ogsaa ytrede sig i Pressen, og han, der holdt saa meget af at give Publikum sine Meninger og Anskuelser ind med Skeer, fandt nu paa et nyt Middel. Han lod male et nyt Fortæppe, der saa saaledes ud, at Publikum i Mellemakten uafbrudt kunde have for Øje mod hvilke Maal der arbejdedes i hans Theater. Dette Tæppe vilde vist forekomme højest komisk i vore Dage med alle dets mere eller mindre sindrige Allegorier, men man var mere naiv i de Tider, og Tæppet havde den tilsigtede Virkning. Det blev studeret med Andagt. Fortæppet fremstillede Sandhedens Tempel, i Templet indtog Tragediens Muse den fornemste Plads, ved dens Side er Shakespeare anbragt, han er den eneste Digter, der i egen Person kommer tilsyne, Lessing og Goethe antydes kun ved Hjælp af Allegorier. De forskellige andre Kunstarter indenfor Theatrets Verden vare ligeledes angivne ved Hjælp af Allegorier, men de indtog en beskeden Stilling i Forhold til Tragedien. Udsigten igennem Templets Baggrund skal have været meget romantisk: man saa smilende Egne, gennem hvilke en Bæk slynger sig, for derefter at styrte sig i Havet. Mindre smagfuldt forekommer det, at der ved Templets Indgang var anbragt Sandhedens Tjenere, der byde gode Forfattere indenfor og afviser Skribenter, der lægge mere Vægt paa Kvantiteten end paa Kvaliteten eller medbringer daarlige, udenlandske Værker. Operetten faar akkurat lige Lov til at smutte ind

paa en beskeden Plads. Det lavkomiske bliver sat i Skammekrogen, medens Komedien, der revser Tidens Lyder, faar Lov til at indtage en agtet Plads. At Schroeders afdøde Søster Charlotte Ackermann var anbragt i Nærheden af Tragediens Muse, synes heller ikke rigtig smagfuldt, men det faldt i høj Grad i Folks Smag.

Dette Fortæppe, der vakte saa megen Opsigt og udelukkende af smigrende Art, skulde gaa op for Schroeders største Daad, hans Fremførelse af »Kong Lear«. Ogsaa dette Stykke havde Schroeder behandlet paa sin Manér. For det første havde han mildnet de kraftigste Steder, for ikke at faa en Gentagelse af Scenerne paa Tilskuerpladsen under Opførelsen af »Othello«. Det fik nu være. Hvad værre var, strøg han Begyndelsen af første Akt, Lears Deling af Riget mellem Døtrene. Motivet til denne Strygen var det, at han mente, Publikum fra Begyndelsen af vilde komme i Vildrede, naar det saa, hvorledes Digteren allerede i første Akt lod Lear handle som en sindssyg, medens Sindssygen først skal indtræde paa et senere Stadium. Ellers var der lavet mindre om paa »Kong Lear« end paa de hidtil opførte Dramaer af Shakespeare, og som Helhed ansaa man det for at være den bedste af Schroeders Shakespeareopførelser. Hvad de Ændringer angik, som Schroeder tillod sig, da vare disse langtfra saa indgaaende som de, der bleve foretagne af Garrick. En begejstret Recensent skrev i »Literatur- und Theaterzeitung«, at medens den engelske Skuespiller og Bearbejder havde røvet for meget af Teksten, havde Schroeder kun bortgnedet den Rust, som de svundne Aarhundreder havde afsat paa Lear. Naar man læser, hvad der i Dattiden blev skrevet om denne enestaaende Forestilling, faar man et Indtryk af, hvor dybt grebet enhver, der saa »Kong

Lear«, blev. Den gamle, dumme Frase om, at Skuespil-kunsten kun tilhører Øjeblikket, passer mindre her end noget andet Sted, for endnu den Dag i Dag lever Mindet i Hamborg om hin berømte »Kong Lear«-Aften, hvor et af de største dramatiske Genier, som nogensinde har levet, i den Grad fængslede sine Tilhørere, at en af disse bagefter udtalte, at han havde følt det, som om en Gud lod sin Sjæl strømme udover Rummet. Det smukkeste, der blev sagt om Schroeders Udførelse af Lear, var vel nok det, at han havde staaet paa Højde med Shakespeare selv. Tilskyndet af den store Lykke, han havde gjort som Kong Lear, fik Schroeder Lyst til at genopføre »Hamlet« med sig selv i Titelrollen, efter at Brockmann var draget til Wien. Hans Hamlet kom ikke til at staa tilbage for hans Lear, efter fleres Sigende overstraaede hans geniale Hamlet alle hans tidligere Frembringelser. Der foreligger en hel Literatur om Schroeders Hamlet, ikke alene fra Hamborg, men ogsaa fra andre tyske Byer, hvor han under stadig fornyet Bifald spillede den danske Prins. Alle vare enige om, at hans Stemme og Mimik beherskede et Register af forskellige Stemninger, som hos ingen anden Skuespiller: efter Mødet med Faderens Aand straaede Hamlets ene Øje af Sorg over Faderen, det andet lynede af Hævnerrighed! Saa anspændt fulgte en Theaterkritiker med dengang! I hvilken Grad Beundrerne overbød hinanden i Ros, har man et træffende Eksempel paa: En Schroederbiograf skrev, at Schroeder havde spillet Hamlet saa godt, fordi han selv var en Hamlet-Natur. Det gav en anden Beundrer Lejlighed til at udtale, at en saadan ubeslutsom og vag Karakter som Hamlet aldrig vilde kunne præstere alt det Schroeder

havde formaaet, nemlig at skabe den hamborgske Mønster-scene! Schroeder hvilede aldrig paa sine vundne Laurbær. Uden noget Pusterum gav han sig efter Hamlet i Lag med »Richard den Anden«, der kom frem efter den anden Opførelse af »Hamlet«, og fjorten Dage efter fulgte »Henrik den Fjerde«. Saadan var Arbejdstempoet hos Schroeder!

En Tur til Berlin, hvor han havde givet Gæsteroller og gjort stormende Lykke, gav Schroeder en ubetvingelig Lyst til at rejse ud i den vide Verden for at se noget mere af Livet og af fremmed Theaterkunst. Fra alle Sider anerkendt som Tysklands mest fremragende Skuespiller var han sikker paa overalt at finde aabne Døre, hvor han vilde give Gæstespil. Paaskud til at afgive Direktørposten var ikke svære at finde. Efter hans Mening ublu Krav om Gageforhøjelser fra Skuespillernes Side og Misfornøjelse med en kølig Modtagelse, »Richard den Anden« og »Henrik den Fjerde« havde faaet fra Publikums Side, benyttedes. Bestemmelsen vakte stor Bestyrtelse i hele Hamborg, hvor man straks var klar over, hvormeget Hamborg vilde tabe ved Schroeders Bortgang, for Hamborg-Theatrets Berømmelse var for en stor Del afhængigt af ham, og man var klar over, at naar han var borte, vilde theaterinteresserede ikke mere som hidtil strømme til Hamborg fra Tysklands fjerneste Egne. Men Schroeder blev ved sin een Gang fattede Bestemmelse og drog ud i Verden for at fejre mange og store Triumfer.

Paa Rejsen, under hvilken han ogsaa besøgte Weimar, havde han den Glæde at tilbringe uforglemmelige Dage i intimt Samvær med Goethe, ogsaa Lessing besøgte han. I Wien, hvor hans Lear vakte megen Opsigt, viste Maria

Theresia ham den største Venlighed. Ogsaa den kunstbe-
gejstrede kurfyrstelige Familie i München modtog ham
med aabne Arme. Men han skulde vende tilbage til Ham-
borg senere, og vi ville ofte møde hans Navn i denne Bog.
Hans sidste Rolle i Hamborg for dennesinde blev Herman
von Bremen i Holbergs »Den politiske Kandestøber«.

CHARLOTTE HEDEMANN

I DEN nordlige Del af Holsten ligger Herregaarden Himmelmark, der ejedes, dengang Frederik Ahlefeldt som ung Officer laa i Garnison i Slesvig, af Johan Hedemann. Hedemann, der foruden Himmelmark ejede Godset Mohrberg, var Amtmand, eller som det dengang hed, Landraad, over Eckernförde Amt. Han var gift med Davidia Margrethe von Driberg. Af sin ovenomtalte Ven Bernhard Hedemann var Frederik Ahlefeldt blevet introduceret paa Himmelmark, og det varede ikke længe, før den nittenaarige Officer blev forelsket i en af Husets Døtre, den smukke Charlotte Louise. Forbindelsen vakte straks Modstand baa- de hos Frederik Ahlefeldts Fader og Moder, der begge paa det bestemteste nægtede at give deres Samtykke. Da der ikke var noget som helst at sige imod Partiet, maa det formodes, at Christian Ahlefeldt og hans Hustru har haft en anden Brud i Kikkerten til Sønnen. Eftersom Frederik Ahlefeldt ikke vilde opgive Frøken Hedemann, i hvem han var heftig forelsket, var der ikke andet at gøre for ham end at vente til han blev myndig og kunde gifte sig uden sine Forældres Samtykke, men det var en lang Tid for en forelsket Yngling, der var seks Aar, til han fyldte femogtyve.

Frederik Ahlefeldt bestormede sine Forældre med Bønner om deres Samtykke, men begge vare ubønhørlige, og Bønnerne prellede af paa dem. Christian Ahlefeldt var vant til blind Lydighed fra sin Families og sine Underordnedes Side, og han blev meget opbragt over den Frækhed, hans ældste Søn udviste ved paa egen Haand at vælge en Brud. Som altid ved slige Lejligheder, naar nogen vovede at modsig ham eller at udtale en anden Mening end hans egen, blev Christian Ahlefeldt hidsig og skældte ud. Det kom til heftige og oprivende Scener mellem Fader og Søn, da ingen af dem vilde give efter. Forældrenes Modstand har antagelig faaet den forelskede Ynglings Ild til at flamme endnu stærkere. Efter at have sukket og klaget besluttede han sig til at handle og trodse den faderlige Vrede. Han skrev nedenstaaende Brev til den unge Pige; Brevet var skrevet paa det af Frederik Ahlefeldt beboede Gæstekammer paa Himmelmark og af en tjenstvillig Aand smuglet ned til den unge Pige.

Naadige Frøken!

Jeg beder Dem undskylde min Dristighed, kære Frøken, naar jeg skriver til Dem. Jeg kan ikke være rolig, hvis De ikke vil svare mig paa disse Linier. Min Lykke eller Ulykke afhænger alene af Dem. Dersom De indvilliger i, at jeg maa tilbyde Dem min Haand, da er min Lykke fuldkommen, hvis ikke, saa skal visselig ingen Kvinde eje dette Hjerte, som helt tilhører Dem. Bedste af alle Kvinder, gør mig lykkelig med et snarligt Svar, derom beder

Deres

bedste Ven og Tjener

(sign.): FR. AHLEFELDT.

Himmelmark, d. 6. April 1780.

Charlotte Hedemann gav Bejleren sit ja, og tre Dage efter afgaar fra Slesvig By følgende Brev fra den lykkelige unge Mand.

Kæreste Frøken!

Modtag, min Kære, den ømmeste og oprigtigste Tak for Deres dyrebare Brev. De har gjort mig til det lykkeligste Menneske i Verden. Foreløbig maa mine Forældre intet vide derom, men saasnart jeg er myndig, kan de ikke nægte deres Samtykke. Den 18. d. M. vil jeg have den Fornøjelse at se det for mig kæreste i denne Verden; vi kan da tales nærmere ved, og jeg kan da ogsaa sige Dem, hvor højt jeg elsker og agter Dem.

Deres trofaste
(sign.): *AHLEFELDT.*

Slesvig, d. 9. April 1780.

Frederik Ahlefeldts Forældre bleve ikke underrettede om Forlovelsen, da Sønnen vidste, hvorledes de vilde optage den, og at det var haabløst at søge at rokke deres Vilje. Landraaden og hans Frue satte sig udover den ubehagelige Formalitet, et Samtykke fra Svigersønnen in spes Forældre, og indvilgede i Partiet. Det var forsaavidt mindre mærkeligt, at Frederik Ahlefeldt blev modtaget med Glæde som Frier paa Himmelmark, han var ikke blot Arving til store Godser og Rigdomme, men et i enhver Henseende attraaværdigt Parti, smuk, elskværdig, begavet, fuld af Talenter, dertil havde han en god Fortaler i sin tilkommende Svo-

ger Bernhard Hedemann, han og Frederik Ahlefeldt vare som Orest og Pylades. Partiet maatte betragtes som saa meget mere kærkomment, som Hedemanns havde en stor Børneflokk og ikke var særlig velstillede, om en større Medgift til nogen af Døtrene kunde der ikke være Tale, højt regnet et passende Udstyr. Fra Frederik Ahlefeldts Side var det udelukkende Kærlighed, der fik ham til at anholde om Charlottes Haand, og der er ikke den fjerneste Grund til at tro, at ikke ogsaa den unge Pige har følt Kærlighed til ham, hun var seksten Aar, da den nittenaarige Frederik Ahlefeldt friede til hende, og det er ikke sandsynligt, at hun i den Alder skulde have ladet sig lede af Beregning. Iøvrigt havde Frederik Ahlefeldt i allerhøjeste Grad Kvindetække, og mangen ung Pige havde allerede forgæves sukket efter ham.

Charlotte Hedemann havde meget tilfælles med sin Tilkommende, hun var æstetisk interesseret, og hvad det musikalske angaar, var hun ikke alene nydende men ogsaa ydende, hun havde en meget smuk Sangstemme og kunde synge Duetter med sin Forlovede. Senere gav hun sig til at komponere og skrev blandt andet nogle Kantater. Hun var som Frederik Ahlefeldt venlig og vilde gerne være noget for andre, at hun var et betydeligt Menneske, skulde vise sig senere, da hun formaaede at fængsle Grundtvig og faa Indflydelse paa hans Karakter og aandelige Sysler. Saa ofte Tjenesten tillod det, var Frederik Ahlefeldt naturligvis paa Himmelmark. I Tiden mellem Besøgene fløj Brevduen mellem Slesvig og Himmelmark, og Frederik Ahlefeldt gik, som det vil ses af nedenstaaende Breve, i et stadigt Savn af sin Forlovede. Hans Trøst og Opmuntring er Musikken,

og naar Savnet er ved at overvælde ham, sætter han sig til Klaveret og søger at spille Længslen bort.

Kæreste Lotte!

Da jeg, før end jeg troede, har Lejlighed til at skrive til Dem, saa griber jeg med Glæde denne Lejlighed til at beskæftige mig med det Æmne, som ene kan forsøde mig Livet. Uden Selskab vilde Rejsen til Slesvig have været mig uudholdelig; jeg har indviet *Reventlow*¹ i vor Kærlighed, han er meget glad derover, og tager som min sande Ven den oprigtigste Del i vor Lykke. Paa hele Vejen hertil har vi talt om Dem og om vor fremtidige Skæbne, men De kan være fuldt forsikret om, at han ikke uden vort Vidende vil omtale Sagen til nogen; han anbefaler sig til Dem og Deres kære Søskende.

Kl. halvsyv ankom vi til Slesvig; Kl. halvotte var vi paa Stottet,² *Reventlow* havde til Dame Fru *Mansbach*³ og jeg Generalinde *Holstein*⁴; vi maatte danse til Kl. 5. Jeg anbefaler mig paa det bedste til Deres kære Forældre, saavel som til *Leenchen*⁵ og *Ficken*.⁵

¹ Brevskriverens ovenomtalte Ven. ² Gottorp, hos Landgreven. ³ Fru Sophie Mansbach, født Bernstein, Enke efter kurhessisk Ritmester Frederik Vilhelm Mansbach og Moder til den senere danske General Johan Frederik, der var Fører for en Brigade under Felittoget mod Sverige 1788. Det var paa Foranledning af Landgreve Carl at Johan Frederik Mansbach blev indkaldt til Danmark og gjort til Oberstløjtnant, han havde tidligere været Officer i sit Hjemland Hessen-Cassel. ⁴ Generalinde Charlotte Philippine Holstein, født Schwarzkopf, g. m. Generalløjtnant Conrad Holstein, en Brodersøn af Storkansler Ulrik Adolph Holstein, Frederik den Fjerdes Svoger. ⁵ Charlotte Hedemanns Søstre, sidstnævnte blev senere gift med Brevskriverens Broder Jens Juel Ahlefeldt.

Lev rigtig vel, kæreste Lotte, og forund den et snarligt Svar, der til Døden vil være

Deres trofaste
(sign.): *FREDERIK AHLEFELDT.*

Slesvig, d. 28. April 1780.

Kæreste Lotte!

Min oprigtigste Tak for deres kære Brev, jeg har allerede flere Gange læst det helt igennem og vil ogsaa herefter gøre det mange Gange. Her har jeg ingen anden virkelig Glæde end den at tænke paa Dem, min kæreste. Oh! Hvor ofte er jeg ikke i Tankerne paa Himmelmark, hvor jeg sidder sammen med Lotte, men desværre er det kun i Tankerne. Inden De venter det, vil De se mig komme anstigende. Jeg har hørt Nattergalen Dagen efter at jeg havde forladt Dem, og nu hører jeg den slaa i min Have, naar jeg er gaaet til Hvile. Mit Klaver maa hjælpe mig til at undertrykke mangt et bedrøvet Suk; om Aftenen, naar alt omkring mig er roligt, beskæftiger min Tanke sig ret med min fremtidige Lykke, jeg glæder mig til denne og sover rolig ind, dog først efter en Bøn for Lotte. GUD vil sikkert opholde Dem for mig, jeg er vis derpaa. Lev vel, kæreste Lotte, jeg er for hele mit Liv

Slesvig, d. 4. Maj 1780.

Deres trofaste
(sign.): *AHLEFELDT.*

Jeg anbefaler mig paa det bedste til Deres kære Forældre og Søster. Grev *Reventlow* har bedt mig om det samme.

En skønne Dag kommer der en noget længere Adskillelse, Frederik Ahlefeldt bliver kaldt til Bjørnemose, hvor hans

Moder ligger syg, og han maa for en Tid forlade det ham saa kære Slesvig, der er blevet ham endnu mere kært paa Grund af Himmelmarks Nærhed. Da han ikke har turdet meddele sine Forældre Forlovelsen, kan han og Charlotte ikke skrive til hinanden under hans Ophold paa Bjørnemose, hvorfor Brevvekslingen føres af Bernhard Hedemann, der skriver paa Søsterens Vegne, ligesom han ofte er Mellemand mellem de to forlovede. I et Brev meddeler Frederik Ahlefeldt Charlotte sin Rejse til Bjørnemose:

Kæreste Lotte!

Jeg vilde have skrevet allerede for længe siden, men da jeg er kommet til Skade med min Haand, saa har det hidtil været mig umuligt og er mig endnu vanskeligt. Vær ikke vred, Kære, over at jeg er rejst bort uden at tage Afsked, men det var mig umuligt andet. De kan let forestille Dem, hvor svært det vilde have været for os begge, og for at forskaane Dem, kæreste, saavidt jeg formaaede, for Sorgen, er jeg med tungt Hjerte rejst bort fra det Hus, som er mig saa kært. Egentlig var det min Skyldighed at aflægge Deres kære Forældre min underdanigste Tak for al den mig beviste Godhed, men, min Kære, jeg beder Dem undskylde mig med, at det falder mig saa uhyre vanskeligt at skrive med min daarlige Haand og takke dem for den usædvanlige Velvilje, som jeg i saa høj Grad har nydt godt af under mit Ophold paa Himmelmark. Min kære Moder er desværre meget skrantende, jeg ved, min Kære, at De tager Del i min Sorg. Endnu har jeg ikke været paa Langeland;

vil De have den Godhed at bede Deres Broder¹ om — hvis han vil skrive til mig — at adressere sine Breve til *Bjørnemose* pr. Nyborg. Jeg haaber, min Kære, at De har modtaget den lille Erindring, som jeg har ladet tilbage hos Deres Broder; mit Ønske gaar kun ud paa, at den maa falde i Deres Smag. Kære, bedste Lotte, ofte, ja meget ofte, er Skoven og Eggen, der vender mod Holsten, Maalet for mine Spadserecture; jeg ser over Vandet, men jeg ser intet Himmelmark og ingen Lotte. Men GUD vil, haaber jeg, snart skænke mig Dem, min Kæreste, og da kan jeg, som nu er bedrøvet, føle saa meget større Glæde. Jeg kysser Deres, Deres ærværdige Fru Moders og Deres kære Frk. Søstres Hænder Tusinde Gange, anbefaler mig med største Ærbødighed til Hr. Landraaden, og er for hele Livet

Deres trofasteste
(sign.): FR. AHLEFELDT.

Bjørnemose, d. 23. September 1780.

Da det naturligvis ikke kan lykkes at holde Forlovelsen hemmelig for Frederik Ahlefeldts Forældre, bliver de to enige om alligevel at skrive til hinanden, efter at Frederik Ahlefeldt er taget fra Bjørnemose over til sin Fader paa Tranekær, saa meget mere som de ikke kan undvære den regelmæssige Brevveksling, men det unge Par skulde komme til at fortryde det, for Christian Ahlefeldt opsnappede alle de Breve, som de to skrev til hinanden, og Indholdet satte Faderen i den heftigste Vrede, saa den ene stormende Scene efter den anden fandt Sted mellem Fader og Søn under det fire Maaneder lange, højst ubehagelige Ophold

¹ Bernhard.

paa Tranekær. Hvad der ikke gjorde Langelandsopholdet behageligere, var den Omstændighed, at Frederik Ahlefeldt maatte gøre Rede for den enorme Gæld, han havde stiftet, og som Faderen med god Grund var meget vred over. Vi ville paa et andet Sted i Bogen komme tilbage hertil.

Da Frederik Ahlefeldt var kommet tilbage til Hertugdømmerne og en Tid laa i Garnison i Itzehoe, maatte han af Hensyn til Faderen give Afkald paa Besøgene paa Himmelmark, og Landraaden har antagelig under de herskende Forhold anset det for at være det korrekteste ikke at lade sin tilkommende Svigersøn komme til Himmelmark. Der blev intet andet for, end at det unge Par maatte have Taalmodighed og vente paa, at Frederik Ahlefeldt havde opnaaet den med Længsel imødesete Myndighedsalder. Nedenstaaende Breve ville give et Indblik i Frederik Ahlefeldts Sindstilstand under Adskillelsen.

Kæreste Lotte!

Da jeg endnu slet ikke har modtaget nogen Efterretning fra Dem eller Deres kære Familie, maa jeg gaa ud fra, at det ikke gaar rigtigt til med vor Brevveksling; jeg haaber, min Kære, at De nu maa have modtaget begge mine Breve. Jeg kan endnu ikke komme efter, hvordan det gaar med Brevene; vær derfor saa god ikke at skrive til mig, førend jeg kan skaffe Dem bestemtere Oplysninger. Mit Ophold her vil ikke blive stort længere, da min Orlov er udløbet. Jeg haaber, at *Bernhard*¹ nu atter er helt rask saavel som den gode *Hartvig*.¹

¹ Adressatens Broder.

Jeg anbefaler mig med største Ærbødighed til Deres fortræffelige Fader; Deres og Deres kære Fru Moders og kære Søstres Hænder kysser jeg Tusinde Gange og er for evig

Deres trofasteste

(sign.): FR. AHLEFELDT.

Tranekær Slot, d. 3. November 1780.

Kæreste Lotte!

Himlen være takket, at jeg atter kan og tør skrive til Dem. At meddele Dem alt, hvad der er hændet mig, vilde være for vidtløftigt. Jeg vil dog alligevel skrive om noget af det. Først efter min Afrejse kom jeg til Bjørnemose, hvor min Moder opholdt sig. Hun modtog mig meget elskværdigt og venligt, og jeg tilbragte 12 Dage der i Ro og Fred, indtil jeg fik Befaling til at komme til Langeland. Der begyndte min Ulykke. Ved min Ankomst hilste min Fader mig meget koldt, og i 6 Uger talte han ikke et Ord til mig, undtagen naar der var Selskab, og saa behandlede han mig med den største Ringeagt og sagde mig Grovheder. Heri fandt jeg mig stedse taalmodig. men hvad jeg følte i Hjertet, kan De lettelig forestille Dem. En Morgen lod min Fader mig kalde og forelagde mig over 30 skriftlige Spørgsmaal, som jeg skulde besvare; nogle af dem var saa latterlige, at jeg ikke vidste, hvad jeg skulde svare paa dem, andre af dem svarede jeg derimod paa; da han havde gjort mig nogle Spørgsmaal, fik jeg ondt, og han sagde, at jeg skulde gaa udenfor, og næppe var jeg ude af Døren, før jeg fik en Blodstyrtning; men dette var ham ganske ligegyldigt,

skønt mit Liv svævede i den største Fare. Saa syg jeg var, maatte jeg 2 Dage efter ride 4 Mil med ham, men da fik jeg flere Gange Tilfældet igen, og jeg gik et halvt Aar om og skrantede, indtil jeg atter blev bedre. Alle Breve, som jeg skrev, og alle, som jeg skulde have, blev opsnappe, og under mit Ophold hjemme har jeg ikke faaet et eneste Brev fra Holsten, og jeg maa sige Dem, at min Fader og jeg atter er skiltes fra hinanden som Uvenner. Dette er i Korthed en lille Beskrivelse af mit Ophold i Hjemmet. Blot jeg dog snart kunde faa Dem at se og tale med Dem! Hvilken Glæde vilde det ikke være for mig! Men derom er der intet Haab. Jeg beder Dem Tusinde Gange at formelde min *respect* til Deres dyrebare Forældre, den gode Kammerherre *Ahlefeldt* og hans Gemalinde, saavel som til Deres Søstre og Brødre.

Tilgiv mig, min Kære, at jeg har skrevet saa hurtigt og ulæseligt, men jeg har været nødt dertil af Frygt for ellers at faa for lidt Tid eller at blive overrasket.

Lev vel, min Dyrebare, og forglem ikke

Deres trofaste
(sign.): *AHLEFELDT*.

Itzehoe, d. 10. August 1781.

Kæreste Lotte!

Den gode Kammerherre *Ahlefeldt* har givet mig Deres kære Brev, for hvilket jeg takker Dem ret hjerteligt. Jeg har skrevet to Breve til Dem, men min Fader har ladet dem opsnappe, og jeg har i den Anledning modtaget forfærdelige Breve, og derfor ved jeg ikke nogen Maade, paa

hvilken jeg skal skrive til Dem. Jeg skal, min Kæreste, besvare Dem ét Punkt i Deres Brev, men paa hvilken Maade, ved jeg ikke selv: jeg er nu 21 Aar, og først om 4 Aar bliver jeg myndig, maaske dør jeg forinden. Ogsaa fra min syge Moder har jeg faaet Breve, der ikke er til Gavn for os. O GUD! Hvad skal man gribe til, jeg begriber det ikke.

Der tales om, at jeg skal rejse, hvornaar, ved jeg endnu ikke selv.

Deres Silhouet har jeg desværre ikke faaet, fordi det var blevet glemt, men jeg haaber dog snart at faa den.

*Hartwig*¹ har været i Glückstadt, men jeg har ikke kunnet tage derover til ham; derimod har jeg skrevet til ham; om han har faaet mit Brev, kan jeg ikke indestaa for.

Formeld min *respect* Tusinde Gange til Deres naadige Forældre saavel som til alle Deres gode Søskende.

Lev vel og tænk af og til paa

Deres trofaste
(sign.): AHLEFELDT.

Itzehoe, d. 9. Oktober 1781.

Endelig oprandt den Dag, hvor Frederik Ahlefeldt uden at spørge sin Fader kunde ægte den unge Pige, som han holdt af, og den 29. Juli 1785 stod Brylluppet paa Himmelmark. Brudgommens Forældre ignorerede ganske Højtideligheden, og ingen af hans egen Familie var tilstede. Senere blev Forholdet mellem Svigerforældrene og Svigerdatteren godt, den unge Grevinde vandt ganske de to gamles Hjerter, navnlig Svigerfaderens, det fremgaar af forskellige

¹ Charlotte Hedemanns Broder.

Udtalelser i Breve og af følgende Brev, som Christian Ahlefeldt tilskrev sin Svigerdatter tre Aar efter Brylluppet og umiddelbart efter Afslutningen af Felttoget mod Sverige, som Frederik Ahlefeldt havde deltaget i og nu var paa Vej hjem fra:

Min hjertenskære Datter!

Med Hjertet fyldt af Glæde har jeg modtaget Deres sidste venlige Skrivelse. Det havde været min Pligt straks at besvare den; men da jeg Dagen efter rejste til *Brolykke* og der kom Fremmede til mig fra Fyen, saa var det mig umuligt i al den Jagttummel at faa en fornuftig Tanke sat paa Papiret, derfor vilde jeg hellere afvente den Tid, da jeg atter kom til Ro her, hvor jeg ankom i Forgaars.

Nu til selve Sagen.

Jeg skal ikke sætte Deres Taalmodighed paa en lang Prøve, og endnu mindre skal jeg forøge Deres Kummer og Smerte, men helligt forsikre Dem, at naar *Fritz* atter vil vise sin krænkede Fader sand sønlig Kærlighed og oprigtig Tillid, og ganske forlade sig paa mig, og forhandle med mig i Troskab og Oprigtighed saavel i Skrift som i Tale, samt herefter ikke mere stifte Gæld, saa skal det forhadte Ord: Umyndighed, straks ved min Søns Hjemkomst bortfalde og blive indført i Glemselens Bog — paa Deres kærlige Forbøn. Men De, mit kære Barn, skal være mig *Cautionist* for Deres kære *Ahlefeldt*.

Sig mig nu, mit kære Barn: Har jeg ikke været en ægte, sand og uforfalsket Prophet med Hensyn til denne Svenskekrig: Freden er fuldt i Orden, enhver *marcherer* rolig og

med Glæde hjemad; jeg har fra Begyndelsen af betragtet Krigen med ligegyldige Øjne; andre har derimod udmalt sig den med bange Blik og i de sorteste Farver. Under alt dette har jeg været fuldstændig rolig og koldblodig.

3 Breve har jeg faaet fra Fritz i Sverige, et 4de tilligemed mange andre er blevet kastet overbord, da en svensk *Caper* vilde opsnappe dem.

Min Hustru sender Dem sin kærligste *Compliment* og jeg selv er stedse

Deres oprigtige, kære Fader
(sign.): C. A. LAURVIG.

Tranekær, d. 3. Nov. 1788.

Kort før sit Bryllup blev Frederik Ahlefeldt forsat til Kallundborg, hvor det unge Par flyttede hen umiddelbart efter Brylluppet. Forflyttelsen til Kallundborg maa nærmest have været en Straf, da Grev Lynar var misfornøjet med Grev Ahlefeldts Uro og jævnlige Forsømmelser i Tjenesten. Her boede de Nygifte i et Par Aar i et Hus midt i Byen, som Faderen havde købt og overladt Sønnen til Beboelse. Frederik Ahlefeldt bestormede Autoriteter og personlige Beskyttere om at maatte komme tilbage til Slesvig, og tilsidst fik han sit Ønske opfyldt. Efter Hjemkomsten til Slesvig synes der at være faldet noget mere Ro over ham, hans Foresatte vare mere tilfredse med hans Tjeneste, og kort Tid efter forfremmedes han til Major.

De første Aar af Ægteskabet var idel Lykke og Solskin, men Skuffelserne skulde hurtigt komme. Charlotte Louise havde ikke noget stærkt Helbred, skrantede ofte og kunde saaledes ikke være det for sin Mand, som hun gerne vilde, navnlig formaaede hun ikke at deltage i hans urolige Liv,

i hans Trang til at skifte Opholdssted, til Selskabelighed, i hans turen rundt, i hans forcerede Rideture. Maaske har hun anstrengt sig over Evne for at kunne være sin Mands Ledsager paa saa mange Omraader som muligt, ihvertfald svækkedes Kræfterne, og Lægerne erklærede det for nødvendigt, at hun fik Ro. Denne Ro kunde i Betragtning af Ægtefællens urolige Naturel kun opnaas borte fra ham, og det blev forsøgt, om Ophold paa et Badested kunde hjælpe. Som det bedst egnede Sted blev valgt Badestedet Pyrmont, hvor Charlotte Ahlefeldt begav sig hen alene, kun ledsaget af sin Kammerjomfru, og hvor hun søgte at vinde fornyede Kræfter ved at drikke af Stedets berømte Jernkilder. Besøgene i Pyrmont blev gentaget flere Gange, men havde ikke den tilsigtede Virkning. Saalænge Grevinde Ahlefeldt var i det lille Fyrstendømmes Hovedstad, befandt hun sig noget bedre, navnlig vandt hendes forpinte Sind lidt mere Fred. En Del Bekendtskaber blev gjort ved det smukt beliggende Badested, der dengang var det berømteste og mest søgte i hele Tyskland, blandt andre med Fru Antoinette Uldall, der sammen med sin Mand, Viceborgmesteren i København, opholdt sig ved Badestedet. Dette rent tilfældige Bekendtskab blev af Betydning baade for Grevinde Ahlefeldt og hendes Mand, idet den Sympati, der udviklede sig imellem de tvende Damer, førte til fortsat Omgang og saa hjemme i Danmark, og Frederik Ahlefeldt fik i høj Grad Brug for Uldall i dennes Egenskab af Jurist. Peter Uldall sad inde med Stillingen som Generalfiskal, og i Kraft af dette Embede paahvilede det ham at paatale Statsforbrydelser. Han blev anset for at være Datidens første Jurist i Danmark og Norge; hans Navn er i særlig Grad blevet bevaret for Eftertiden fra dengang han som Højesterets-

advokat blev anmodet af Dronning Caroline Mathilde om at føre hendes Sag for Domstolen i 1772. Vi ville komme tilbage til Uldall, der senere stillede sig til Raadighed for Ægteparret Ahlefeldt i Anledning af de Vanskeligheder, som Frederik Ahlefeldts Gæld havde kaldt frem over hans Hoved.

Charlotte Ahlefeldts vaklende Helbred og hendes hyppige Fraværelser blev af en meget uheldig Indflydelse paa Forholdet mellem de to Ægtefolk; Frederik Ahlefeldt vænede sig til at søge mindre godt Selskab, og han, der havde forlovet sig i saa ung en Alder, og som havde vundet sit Livs første Kærlighed og derved var blevet holdt borte fra de Fristelser, der mødte ham paa hans Vej, indlod han sig nu i løse Forbindelser, ikke alene naar Hustruen var i Pyrmont, men ogsaa naar hun var hjemme. Dette gav Anledning til ægteskabelige Scener, og Ægtefolkene gled efterhaanden bort fra hinanden. Hvad der ikke bidrog til at gøre det gensidige Forhold behageligere, var Frederik Ahlefeldts tit ganske sindssvage Ødselhed og den bundløse Gæld, han mere og mere nedsank i. Det pinte og nagede den unge Kone, ligesom det daarlige Forhold mellem hendes Mand og dennes Fader var hende en stadig Kilde til Sorg. Sorgen følte dobbelt, da hun maatte indrømme, at Svigerfaderen paa mange Punkter havde Ret overfor Sønnen, der satte sin Fader mange graa Haar i Hovedet ved sin Ødselhed. Megen Takt har det krævet fra Charlotte Ahlefeldts Side, naar Svigerfaderen paaberaabte sig hendes Assistance til at bringe hendes egen Mand til Fornuft. Alle rede inden et varigt godt Forhold mellem hende og Svigerfaderen var kaldt tillive, synes Christian Ahlefeldt at have haften vis Respekt for sin Svigerdatter, og han havde ihvert-

fald den Opfattelse, at hun i Pengesager var langt fornuftigere end hendes Mand, det vil ses af nedenstaaende Brev, der er skrevet to Aar efter, at Charlotte var blevet Christian Ahlefeldts Svigerdatter. Brevet er skrevet i en venlig og anerkendende Tone, der dog forekommer lidt reserveret, naar man anstiller en Sammenligning med den store Kærlighed, hvormed Christian Ahlefeldt i sine Breve fra den senere Periode omtaler Svigerdatteren.

Min kære Datter!

Det vilde være utilgiveligt og uforsvarligt, hvis jeg vilde gyde Olie paa Ilden og ramme et kærligt og følsomt Hjerte haardere, end det allerede er ramt.

De har tilstrækkelig Aarsag dertil, det føler jeg selv. Men hvor er De ikke for Deres Persons Vedkommende uden Skyld. Jeg er overbevist om, at De har været ganske uden Kendskab til det altsammen, og at De aldrig har erfaret det mindste, før det var for sent, og jeg fandt mig nødsaget at gøre det bekendt for hele Verden, at jeg ikke kunde handle anderledes, end jeg har handlet, hvis jeg vilde forebygge mine 9 andre Børns Undergang, og det, medens GUD endnu forunder mig Liv og Helsen, og dette er en Faders Pligt.

Jeg tiltræder fuldkomment de Ord, *at jeg ikke er den, der vil Eders Ulykke*, men hvem er det da? — kunde jeg svare. Tillader De mig at nævne den Mand ved Navn? *Det er Deres Mand selv*, ham og ingen anden.

Forinden jeg bestemte at vove mig til dette ubehagelige Skridt,¹ saa jeg paa mig selv med modløse Øjne, og beslut-

¹ Sønnens Umyndiggørelse.

tede mig derfor til at tage gamle erfarne Statsmænd med paa Raad, og *Resultatet* var, hvad der nu desværre er sket. Det er aldeles ikke Deres Mand ubekendt, at jeg forelagde ham en lignende *Piece* som den i København skrevne, behørig stemplet og renskreven; den laa kun til min Underskrift. Jeg viste ham, hvor overhængende nær han havde været ved at komme i Ulykke, og at alene min Faderkærlighed havde holdt mig tilbage. Det følte han dengang, han henflød i Taarer og lovede Bod og Bedring, men desværre for mig har jeg maattet opleve det modsatte til Sorg for mig og min Familie.

Jeg er nu 56 Aar gammel, altsaa langt over Halvdelen af mit Livs Aar, altsaa maa jeg, medens jeg endnu er sund og rask, sørge for at fremme mine Børns Vel saa meget som muligt, og afvende alt, som kunde blive til deres Skade, forat jeg, naar Tidens Fylde kommer, kan træde frem for GUD med ren Samvittighed og aflægge Regnskab for, hvorledes jeg har behandlet og opdraget dem, som GUD har betroet mig.

Det udstedte *Proclama* er skrevet med megen Forsigtighed, ja med stort Maadehold, og jeg har jo forbeholdt mig Ret i enhver Henseende til selv at forandre det, naar jeg selv maatte finde saadant godt og nyttigt; herpaa vil det i Fremtiden komme an.

Jeg skriver oprigtig, hvad jeg mener; jeg er 3 Gange bleven ført skændigt bag Lyset. Jeg giver mit Æresord paa, at 4de Gang skal det aldrig ske.

At Deres Mand er nedslaaet, er meget naturligt, hvis han har Hjerte og Æresfølelse; men det gamle Ordsprog:

»Bedre forklog end *bagklog*«,

passer desværre altfor godt her.

Vær nu iøvrigt rolig, min kære Datter, og ganske forsikret om, at jeg aldrig vil ophøre at være

Min kære Datters,
oprigtig hengivne Fader.

Tranekær Slot, d. 23. Decbr. 1787.

En lignende Tone anslaaes i nedenstaaende Brev, som Svigerfaderen afsender paa det Tidspunkt, hvor Frederik Ahlefeldt er ved at vende hjem fra det svenske Felttog.

Min hjertenskære Datter!

Samme Postdag, som jeg modtog det behagelige Brev, fik jeg ogsaa et Brev fra Fritz i *Christiania*, dateret 19. Novb., hvori han skriver, at han den 20. vilde tage derfra til *Frederiksværn* og derfra til *Fladstrand*, og altsaa med GUDS Hjælp er paa Stedet, men for Forsigtigheds Skyld vedlægger jeg i *Couvert* til Dem denne *Billet* til ham.

Hvis De vil være saa god oftere at skrive til mig, beder jeg Dem venligst at skaffe Dem noget bedre Blæk, thi det hidtil benyttede er saa blegt, at jeg slet ikke kan læse det ved Aften, og ved Dagen kun med Besvær.

Hvad — imellem os — Fritz' Anliggender angaar, saa vær saa venlig at bede ham foreløbig, saavidt muligt, ikke at omtale dem til nogen, Grunden hertil vil han erfare af mit Brev, og det er nødvendigt.

Jeg anbefaler mig til den lille Pige og er stedse med sand Højagtelse og Hengivenhed

Deres oprigtig hengivne Fader
C. A. LAURVIG.

Tranekær, d. 6. Decb. 1788.

Hvor meget Christian Ahlefeldt og hans Hustru var kommet til at holde af deres Svigerdatter, derom vidner den Omstændighed, at de overtalte hende til at flytte til Tranekær, medens Manden var med i Krigen mod Sverige, hun skulde saa oppebie sin Nedkomst hos Svigerforældrene. At det gode Forhold var gensidigt, kan man se deraf, at Charlotte Ahlefeldt foretrak at føde sit første Barn paa Tranekær fremfor at tage paa den ulige lettere Rejse til sine Forældre paa Himmelmark og der imødesee Begivenheden eller ogsaa blive i sit Hjem i Slesvig. Den 17. November 1788 kom Barnet til Verden og fik i Daaben Navnene Elisabeth Davidia Margrethe, det første Navn var efter Bedstemoderen paa fædrene Side, der holdt Barnet over Daaben, de to andre Navne fik det efter sin anden Bedstemoder. Det blev bestemt, at Barnet skulde kaldes Margrethe, hvilket Navn forkortedes til Grethe. Dette Navn blev senere, da Barnet blev voksent, kastet bort og erstattet af Benævnelserne Elise, men Forældrene vedblev at kalde deres Datter Grethe, og saaledes benævnedes hun ogsaa paa Langeland efter sin Død; nogle af Frederik Ahlefeldts Funktionærer, der endnu levede i min Ungdom, kaldte altid den gamle Generals Datter »Comtesse Grethe« i Omtale uden Hensyn til det forandrede Navn og til, at hun i Mellemtiden havde været gift med General Lützwow. Nogle Breve, som det 6aarige Barn skrev til Moderen under dennes Ophold i Pymont, meddeles nedenstaaende.

Kære Moder!

I Fredags gik jeg med Jomfru *Minden* ude i Marken og saa' to Krager, som gjorde mig megen Fornøjelse.

Idag har Borgerne i Frederiksberg holdt Fugleskydning. Næste Fredag rejser vi til Himmelmark.

Alle i vort Hus lader Dig hilse, men glem fremfor alt ikke at hilse Fritz fra mig.

Din GRETHE.

Kære Moder!

Det Brev, som jeg havde tiltænkt Dig, kan ikke komme idag, fordi den lille *Linas* Fødselsdag og de dertil hørende Anstalter tager al min Tid. *Grete* har broderet en Arbejdspose, og *Jule* en Portefeuille; jeg kan forsikre Dig, at begge Dele er rigtig nydelige.

Jeg glæder mig allerede til Breve fra Dig i Pymont, hvori Du vil fortælle os om Dit raske Liv i Morgentimerne. Dine Hilsner er rigtig overbragte. Anbefal mig til Dine Rejsekammerater, og bevar Kærligheden til

Din GRETHE.

Kære Moder!

Igaar er Fader, *Seehusen*¹ og Onkel *Christel*² ankommet til Slesvig.

Vi rejser snart til Langeland.

Mange Hilsner fra Tante *Sophie*,³ fra Grevinde *Lynar*⁴ og fra *Esmarch*.⁵

Lev vel. Jeg er

Din GRETHE.

Slesvig, d. 10. Juli 1794.

¹ Peter Seehusen, Forvalter paa Tranekær Ladegaard, han havde været Frederik Ahlefeldts Faders Yndling og højre Haand. ² Kælenavn for Christian, Frederik Ahlefeldts yngste Broder. ³ Charlotte Ahlefeldts Søster, gift med Jens Juul Ahlefeldt. ⁴ Sophie Charlotte, født Ahlefeldt, gift med Frederik Ahlefeldts nærmeste Foresatte Oberst Lynar. ⁵ Rector ved Slesvig Domscole.

Det blev Ægteparrets eneste Barn, og en Arving til de langelandske Herligheder kom aldrig. Det blev en stor Skuffelse for begge Forældre, navnlig for Faderen, og disse Følelser tog til i Bitterhed, da den nærmeste Arving, Jens Juel Ahlefeldts ældste Søn Christian, kom til at staa paa en meget daarlig Fod med sin Onkel. Var den med saa megen Længsel attraaede Søn blevet skænket Ægteparret, vilde Forholdet mellem Frederik og Christian Ahlefeldt mulig have udviklet sig paa mere harmonisk Maade. Men derom senere.

Til at gøre Livet lettere for Charlotte Ahlefeldt bidrog det, at hendes Søster Sophie blev gift med hendes Mands Broder Jens Juel og derved kom til at bo i en ikke altfor lang Afstand fra hende, nemlig i Altona. Jens Juel havde megen Lighed med sin ældre Broder, hvis Sympati for Reformer paa det politiske og sociale Omraade han delte, ligesom han delte Broderens Forkærlighed for Omgang med literære Personer og Skuespillere. Jens Juel havde ligesom Broderen meget vanskeligt ved at holde Hus med sine Penge, men havde ikke hans Hang til at føre en zigjerneragtig Tilværelse, han levede tværtimod et stille og roligt Liv i et lykkeligt Ægteskab. Hele hans korte Liv — han døde i 1797 — henrandt i Altona, hvor han levede helt og holdent optaget af sin Forfattervirksomhed. Hans Bøger, der omhandlede sociale og økonomiske Spørgsmaal og desuden mere almene Emner, vare meget skattede og bleve flittigt læste af Samtiden. Talrige Piecer og Tidsskriftsartikler udgik ogsaa fra Jens Juel Ahlefeldts Haand. Ved et mærkeligt Tilfælde bleve endnu to af Frederik Ahlefeldts talrige Søskendeflok gift ind i Familien Hedemann fra Himmelmark, idet hans Søster Anna Margrethe æg-

tede Erik Hedemann, der efter sin Hustrus Død giftede sig med hendes yngste Søster Sophie Caroline. Paa den Maade blev fire Søkende Ahlefeldt gift med tre Søkende Hedemann. Erik Hedemann levede i en meget lang Aarrække paa Brolykke paa Langeland.

Det er ovenfor sagt, at Ægteskabet mellem Frederik og Charlotte Louise Ahlefeldt blev mindre lykkeligt, hvorledes det udviklede sig, og hvorledes det fandt sin Afslutning, skal blive omtalt paa et andet Sted i Bogen.

Mellem Frederik Ahlefeldts Optegnelser findes følgende Betragtninger:

Kiedsommelige bliver tilsidst alle Mennesker, naar man giver dem Tid dertil. Vittighed og Kundskaber, naar de erholde den Opgave blot een Uge igiennem at underholde, det vil sige, forjage Kiedsomhed, tabe sikkert Aandedrættet. Ja, selv naar de ikke tabe det, synes de i den anden Uge Tilhørerne kiedsommelige og trættende. Af Følelser er endnu mindre at haabe, de tør ved Ordet i det høieste blive berørt i Flugten, ikke skildres med Udførlighed. Derfor ere aandrige Mennesker, for Exempel Autorers' Sammentræf for faa Dage høist livlig og taber sig derefter stedse mere i svagere Deltagelse og Ligegyldighed. Bedre lader det sig gjøre i Breve, hvis faa Blade fortætte Aanden og kun kort Tid beskæftige Læseren. Kiende vi derfor et Menneske blot af Breve eller Bøger, der indeholde Aanden af hans Aand, saa taber han bestandig ved længere personlig Omgang; thi han kan ikke udholde den Fordring aldrig at være kiedsommelig, og saa meget mindre, jo mere Forventningen har været spændt. Hvo som ikke siger sig selv dette, maa stedse

sætte større Pris paa Mennesker, som han lærer at kien-
de, i Begyndelsen end siden, og derfor søge Forandring
i sin Omgang. Et Andet er Venskab, der lader sig nøie
med sin Genstands blotte Nærværelse, modtager og be-
svarer Velvillie uden levende Fordring paa aandrig Un-
derholdning. Sjeldent vil dog ogsaa det let gientagelige
udfylde et større Tidsrum, fordi de fleste Mennesker have
en Længsel efter det Nye, Ubekjendte, der synes at love
dem mere end det bekjendte Gamle.

Madame Genlis¹ siger: »I Længden gives der intet kied-
»sommeligere end Mennesker, der kun have een Tone,
»kun eet Slags Forstand, lad den være saa glimrende
»som den vil«. En anden Forfatter (eller rimeligvis For-
fatterinde) siger: »Alle Toner, alle Slags Forstand blive
»kiedsommelige i Længden, og derfor maa man ikke
»kiende og see hinanden for meget for Omgangens sæd-
»vanlige Behagelighed og Ynde«.

En saa ubændig Trang til Afveksling har næppe været
forenelig med et regelret Ægteskab.

¹ Den bekendte franske Forfatterinde Grevinde Stéphanie de Genlis-Sillery var under Revolutionen flygtet til Altona, efter at hendes Mand var blevet henrettet. Under sit ufrivillige Ophold i Altona gæstede hun den fra Stridighederne mellem Danmark og Gottorp bekendte Famílie Wedderkopp, der ejede Godser i Slesvig. Her gjorde hun og Frederik Ahlefeldt Bekendtskab med hinanden. Madame de Genlis, der havde været Opdragerinde for den senere Kong Ludvig Philip, blev mest bekendt gennem en Art Selvbio-grafi, der indeholder en ganske utilhyllet Lovprisning af Forfatterinden selv. Denne saavel som hendes øvrige Bøger, der for Størstedelen er en Art Memoirer i Romanform, give et anskueligt Billede af Samtiden.

FRIDERICUS
CHRISTIANI VII REGIS DANIAE FILIUS
REGNI DANIAE MDCCCLXXXIV

KRONPRINS FREDERIK

FELTTOGET I SVERIGE

DA Frederik Ahlefeldt var blevet otteogtyve Aar, kom han første Gang i Krig. I 1788, tre Aar efter sit Bryllup, drog han afsted i Carl af Hessens Stab. Opbruddet begrundedes af de store Lejrøvelser, der skulde finde Sted i det sydlige Norge. Rejsen til Norge blev meget begivenhedsrig for Frederik Ahlefeldt, der i Prins Carls Selskab kom nøje ind i, hvad der foregik bag Kulisserne, og i de Dage, han tilbragte i København undervejs, fik han Nys om de forestaaende alvorlige Begivenheder. Et Samvær med Gustav den Tredie i Sydsverige kom til at høre til Frederik Ahlefeldts interessanteste Oplevelser i Livet. Frederik Ahlefeldt var i Begyndelsen af Aaret blevet udnævnt til Major.

Den optrækkende Krig mod Sverige var ingenlunde populær i Danmark, man mente med Urette, at Carl af Hessen stod bag Krigserklæringen. Landgreven saalidt som nogen anden i Danmark ønskede en Krig, der kom saa uheldigt som vel muligt paa en Tid, hvor man var begyndt paa de mange store Reformers og derfor netop i høj Grad trængte til Fred. Grunden til Krigen var udelukkende Forbundstraktaten med Rusland. De fleste vare ængstelige ved

Tanken paa den forestaaende Krig og frygtede for, at den skulde blive langvarig. Andre, deriblandt Frederik Ahlefeldts Fader, saa med mere Sindsro paa Begivenhederne og mente, at den almindelige europæiske Constellation hurtig vilde gøre en Ende paa Felttoget.

At Carl af Hessen kunde blive anset som primus motor til Krigen, var mindre mærkeligt. Allerede i 1772, da det trak op til Krig med Sverige, var Landgreven blevet udnævnt til Overgeneral i Norge, en Stilling der gjorde ham selvskreven til Fører for Tropperne under en eventuel Krig med Sverige. Faren trak imidlertid over for denne Side, og efter et Par Aars Ophold i Christiania vendte Landgreven tilbage til Gottorp og Louisenlund, men skønt Carl af Hessen fremtidig vedblev at bo i Slesvig i sin Egenskab af Statholder, beholdt han dog Overanførslen over de norske Tropper uden nogensinde at komme til Norge. Der behøvedes ikke megen Fantasi fra Folks Side til at kombinere, at Landgreven under disse Forhold maatte ønske en Krig med Sverige for at komme ud af den noget besynderlige Stilling, men det var som sagt ganske urigtigt, Carl af Hessen havde ikke drevet til den Krig. Skønt fuld Pressefrihed først blev indført ved Forordningen af 3. Decbr. 1790, var de fleste Baand, der hemmede Pressen, saa temmelig løsnede ved Krigsudbruddet i 1788, og Kritikken over samme kom højlydt frem i Bladene. Landgreven, der ellers var en liberal Mand med Forstaaelse af det ny i Tiden, fik under de Forhold Uvilje mod udvidet Pressefrihed, en Uvilje, der kom offentligt frem, og bidrog til at øge den Upopularitet, som han i den Periode var Genstand for.

Det, der havde fremkaldt Krigen fra dansk Side, var som ovenfor nævnt Danmarks Forbund med Rusland, der kræ-

vede Danmarks væbnede Hjælp, da den svenske Konge Gustav den Tredie med sin Hær var faldet ind i Rusland. Krigen var fra Sveriges Side en ren og skær Angrebskrig. Foranledningen var den, at Katharina den Anden Aaret før var kommet i Krig med Tyrkiet og Østrig, og den svenske Konge haabede i en Haandevending at kunne besætte Petersborg, der som Følge af Tyrkerkrigen var ganske blottet for Tropper, den russiske Flaade var gaaet fra Kronstadt til Middelhavet.

Gustav den Tredie havde Fortjenesten af at have skabt en kampdygtig svensk Flaade, Pengene dertil havde han laant i Frankrig, hvis Kongefamilie Kongen stod paa en fortrolig Fod med fra sit lange Ophold i Frankrig medens han endnu var Kronprins. I Spidsen for Flaaden stod Kongens Broder, den senere Kong Karl den Trettende. Den svenske Flaade, der laa i Karlskrona, blev med en imponerende Hurtighed gjort sejlklar og styrede ud i Østersøen. Gennem Sejre i en i Sverige velset Krig mente Gustav den Tredie at kunne vinde Popularitet i de Kredse, der vare utilfredse med Statskuppet i 1772, ved hvilket Kongen havde faaet sin Magt betydelig forøget efter at nærmest republikanske Tilstande havde hersket forinden. Noget, der bidrog til Krigen, var meget rigelige Subsidier fra Tyrkiet, der derigennem vilde sikre sig en Forbundsfaelle mod Rusland. Den svenske Hær, der var gennemsyret af Politik, gjorde hurtigt, efter at Krigen var begyndt, Mytteri, og det næppe paabegyndte Felttog standsede. Grunden til Mytteriet var den, at Størstedelen af Officerskorpset betragtede Krigen som ulovlig, idet Gustav den Tredie havde erklæret Krig, uden, som han var forpligtet til efter Forfatningen af 1772, at søge om Rigsdagens Samtykke. Danmarks Krigs-

erklæring var derfor meget velkommen for Kong Gustav, nu drejede det sig ikke længere om en Angrebskrig, hvortil Rigsdagens Billigelse krævedes, men om en Forsvarskrig, saaledes kunde Sagen med lidt god Vilje ses. Det siges da ogsaa, at Kongen ved Budskabet om Danmarks Indfald i Sverige skal have sagt til sine Omgivelser: »Nu er jeg reddet«. Gustav den Tredie havde først søgt at faa Danmark til at gaa med i Krigen mod Rusland paa svensk Side eller til dog ialfald at forholde sig neutralt. Han var gift med Christian den Syvendes Søster Sophie Magdalene, med hvem han var blevet forlovet, inden han var fyldt fem Aar. Dette Ægteskab, der faldt meget uheldigt ud, kunde give Paaskud til et Besøg i København, selv om Forholdet mellem Danmark og Sverige var nok saa spændt, og der var saa sandt al mulig Grund til Spænding, for det var bekendt, at Gustav, umiddelbart før han var faldet ind i den russiske Del af Finland, havde villet overfalde Danmark, en Plan, som han havde opgivet for at samle alle sine Kræfter mod Rusland. Kongen begav sig til København for at hilse paa sin Slægt, som det hed sig, men i Virkeligheden for at søge at skabe et væbnet Forbund med det Land, han umiddelbart forud vilde have overfaldet. Gustav den Tredie, der var en yderst charmerende Mand, søgte paa enhver Maade at gøre sig behagelig for Hoffet i København. Besøget forløb uden mindste Mislyd, og Gustav forlod København synlig tilfreds, skønt han i Virkeligheden intet som helst havde opnaaet. Lederen af den danske Udenrigspolitik Bernstorff havde holdt ham hen med Talemaader og høflige Fraser, men det var Bernstorffs saavel som hele Statsraadets bestemte Vilje at opfylde Forbundspligterne overfor Rusland. Under en Rundrejse gennem de skaanske

Provinser, som Gustav den Tredie foretog paa Vejen hjem til Stockholm, fortalte han til højre og venstre, at man kunde betragte Alliancen med Danmark som faktisk eksisterende. Det synes ikke at have generet Kongens Optimisme, at Kronprins Frederik umiddelbart efter det svenske Besøg gav sin Onkel Ordre til at holde en stor Lejrøvelse oppe i Norge, hvor Carl af Hessen maatte begive sig hen for at overtage Føringeren af Tropperne. Rejsen til Norge gik igennem Sverige. Da Gustav den Tredie som nævnt opholdt sig i Sydsverige, maatte Landgreven paa Gennemreisen gøre Kongen sin Opvartning. Mødet fandt Sted under de hjerteligste Former, og Kongen lod Landgreven besøge de store Fæstninger som Varberg og Elfsborg, saavidt gik Kong Gustavs Opmærksomhed, at han fra det Øjeblik, Landgreven satte Foden paa svensk Grund ved Helsingborg, attachederede ham en af sine Adjutanter Borgensjerna, der skulde følge Landgreven lige til den svensk-norske Grænse. Disse Besøg i Fæstningerne gav senere, da Krigen var udbrudt, de svenske Blade Lejlighed til at beskyldte Carl af Hessen for at have foretaget hele Rejsen for at spionere. Landgreven noterer selv i sine Optegnelser, at det vilde have været en ganske unødvendig Ulejlighed, eftersom han allerede fra 1772 vidste tilstrækkelig Besked med Sydsveriges Forsvarstilstand, og han tilføjer filosofisk, at det havde han været nødt til som Øverstbefalende over de norske Tropper, da tvende Nabostater altid ere udsatte for at komme i Krig med hinanden. Landgreven synes at have haft mere Interesse af at betragte Trollhättans Vandmasser end af at besøge Fæstninger, i hvert Fald afslog han Kongens Indbydelse til at se Marstrand.

Kronprinsen indtraf i Frederikssten, hvor de norske Trop-

per laa i Lejr, nogen Tid efter Landgreven. Kronprinsen og Landgreven begav sig straks med Staben til Christiania. Til Christiania ankom samtidig den ovenomtalte Kaptajn Borgenstjerna, der bragte Landgreven et Brev fra den svenske Konge. I Brevet stod blandt andet følgende: »Jeg besværges Dem, lad ikke dette Øjeblik gaa tabt, men lad Danmark for evigt slutte sig til Sverige! Ingen er mere skikket dertil end De, og ingen ser klarere Nødvendigheden af dette Forbund end De, saa meget mere som dette Øjeblik skal afgøre, om der skal være et fuldstændigt Forbund eller et langvarigt Fjendskab; og i dette skæbnessvangre Øjeblik er det nødvendigt at vælge en af os til Allieret. Det vilde bringe mig til Fortvivlelse, om jeg var nødt til at føre Krig mod Kronprinsen, som jeg holder af, og med et Folk, som har skænket mig saa mange Beviser paa Hengivenhed, medens jeg opholdt mig i dets Midte, men jeg frygter ikke en Overrumpling, min Hær er i en saadan Stand, at jeg om en Maaned kan stille lige saa mange Tropper paa Benene i Sverige, som jeg har sendt til Finland, og saa bliver min Hær stærkere end den, De kan sende imod mig«.

Herpaa svarede Landgreven følgende:

Deres Majestæt!

Intet kan overgaa min dybe og ærbødige Taknemlighed for al den Naade og Godhed, som Deres Majestæt paany allernaadigst har vist mig gennem Kaptajn Borgenstjerna, som jeg har genset med ubeskrivelig Glæde. Allerhøjst-samme er saa naadig at tale til mig med en Tillid, der kun kan berøre mig paa det behageligste. Deres Majestæt har været saa naadig at tilføje nogle Udtryk, der have rørt mig

paa det dybeste. Det vilde være meget utaknemmeligt overfor al den Naade, om jeg ej vovede at tage mig den Frihed til ærbødigen overfor Deres Majestæt at aabne mit Hjerte, der paa det heftigste er bevæget af den skjæbnessvangre Begivenhed. Den uendelige Hengivenhed, den ømme og ærbødige Følelse, jeg nærer for Deres Majestæt, gjør mig det til en hellig Pligt, og Allerhøjstsamme vil være saa naadig i det, jeg her skriver, kun at se de svage Udtryk for disse mine Følelser. Jeg er ude af mig selv af Sorg over at se Deres Majestæt ifærd med at indlede et Brud med Rusland. Det er ikke alene som Hans Danske Majestæts tro Tjener, at jeg føler denne Smerte, men ogsaa ved Tanken om alle de Følger, som jeg med Rædsel ser udspringe af denne saa afgjørende Bestemmelse. Deres Majestæt er saa naadig at sige mig, at Danmark i dette farefulde Øjeblik maa slutte en Alliance enten med Sverige eller med Rusland. Det staar ikke til mig at dømme om, hvad der tjener til Nationernes Velfærd; da jeg ej nyder den Ære at høre til Kongens Statsraad har jeg ikke tilstrækkeligt Kjendskab til de tidligere Traktater til at turde have en egen Mening. Til Trods for den store Hengivenhed og Ærbødighed, Hans Kgl. Højhed Kronprindsen i saa høj Grad nærer for Deres Majestæt, tillader han sig ikke at træffe Afgjørelsen i en Sag af saa stor Vigtighed, i Særdeleshed under sin Fraværelse, og overlader hele Afgjørelsen til sin Fader, Kongens Statsraad.

Jeg kjender særdeles vel de Hjælpekilder, der rummes i det tapre Folk, der har den Lykke at leve under Deres Majestæts hæderfulde Scepter, jeg tvivler ikke om Mangfoldigheden af de tapre Tropper, som Allerhøjstsamme vil kunne stille i Marken; men hvor talrige disse Tropper end maatte være, saa er det ikke dem, men Deres Majestæts

hellige Person, jeg frygter for og mere end alt de Farer Allerhøjstsamme udsætter sig for. Jeg vilde være sønderknust af Sorg, om jeg skulde kæmpe mod Deres Majestæt. Oh! Deres Majestæt, kunde min svage Røst trænge ind til Deres Hjerte, vilde Allerhøjstsamme stikke det halvt udtrukne Sværd i Balgen; Deres Majestæt vilde udslukke den Brand, der truer med at antænde det ganske Europa. Deres Majestæts Menneskekjærlighed og Sjælsgodhed vil ikke lade flyde Strømme af uskyldigt Blod, der før eller senere vil falde tilbage paa Deres Rige, der, selv om De vinder nok saa glimrende Fordele i Begyndelsen, ikke vil kunne bære i lang Tid Vægten af en langvarig Krig med Rusland, dersom denne Stat pludselig sluttede Fred med Tyrkiet ved Hjælp af nogle Afstaaelser.

Maaske vil jeg være saa ulykkelig at mishage Deres Majestæt med denne min Tale, men jeg drister mig til at haabe, at Allerhøjstsamme kun heri vil se den grænseløse Hengivenhed, den uendelige Højagtelse, som jeg for evig skal nære for Allerhøjstsamme. . . etc. . . .

Efter at dette Svar var afgivet, drog Landgreven til Trondhjem for at holde Revy over Tropperne, og derfra vendte han tilbage til Kristiania. Det fremgaar af Brevene, at Frederik Ahlefeldt under Landgrevens Ophold i Trondhjem fik Orlov til at gæste Laurvig, for derfra at sende sin Fader Rapport om Forholdene i Grevskabet. Medens Landgreven var i Trondhjem, kom der en russisk Note til København. Noten krævede i ret kathegoriske Udtryk Danmarks Deltagelse i den lige udbrudte Krig med Sverige og Traktaten af 1773 blev bragt i Erindring. Under disse Forhold maatte Kronprinsen vende tilbage til København, og Landgreven

fulgte med. De to Fyrster indskibede sig i Kristianssand, og paa mindre end to Dage naaede Skibet København, hvorman i Spænding ventede Kronprinsens Ankomst for at der kunde blive truffet Afgørelse om Krig eller Fred. Statsraadet var af den Opfattelse, at man maatte opfylde de stipulerede Forpligtelser overfor Rusland, og Kronprinsen støttede den Opfattelse. Kronprins Frederik var absolut fredsvenlig og ønskede intet hellere end at undgaa denne ubejlejlige Krig, der kom, medens Landet befandt sig i den dybeste Ro, hvor almindelig Velstand havde bredt sig i den lange Fredsperiode, der havde hersket siden Freden i Frederiksborg 1720, Kronprinsen ønskede desuden i høj Grad Ro til det store Arbejde paa Statens Omformning indadtil.

Samtiden lod sig paa det Tidspunkt noget vildlede af Kronprinsens stærkt kritiserede Liebhaberi for Militær, hans ivrige Exerceren med Tropperne, hans holden Revyer, hans Indblanding i de mindste Bagateller indenfor Hæren og sluttede heraf, at han havde krigerske Tilbøjeligheder. Dette hang sammen med Kronprinsens Pligttroskab og hans beundringsværdige Flid, der gjorde sig mindst lige saa meget gældende paa det civile som paa det militære Omraade. Naar han ikke exercerede eller rejste rundt i Landet for at inspicere sine Embedsmænd sad han ved sit Skrivebord og arbejdede fra Morgen til Aften. Men trods Kronprinsens og Statsraadets Fredsønsker var der ingen Vej udenom i 1788. Danmark var knyttet med de fasteste Baand til Rusland gennem Traktaterne af 1767 og 1773 og gennem Taknemlighedens Baand: disse to Traktater havde skaffet Danmark den gottorpske Del af Holsten tilbage, saaledes at Danmark nu var blevet et samlet Rige fra Ska-

gen til Elben. I 1767 havde Katharina den Anden paa sin umyndige Søn Pouls Vegne ved den saakaldte Mageskifte-traktat overladt Danmark den gottorpske Del af Holsten mod til Gengæld at faa Oldenborg og Delmenhorst, som overlodes til et yngre Medlem af Huset Gottorp. Da den senere Kejser Poul var blevet myndig, fornyede han i sin Egenskab af Overhoved for den gottorpske Slægt Mageskiftet ved en Traktat af 1773. Det, at Danmark atter var blevet et samlet Rige, kan ikke vurderes højt nok, og det synes noget uretfærdigt, naar senere Historikere har bebrejdet de to Bernstorffer, der fra dansk Side havde ledet Arbejdet, at de ikke havde forudset den slesvig-holstenske Bevægelse, hvortil Mageskiftet formentlig skulde have afgivet Stof. Hvorom altinger, Danmark skyldte Rusland Taknemlighed, ikke blot for Erhvervelsen af et samlet Holsten men ogsaa fordi det gentagne Gange baade i 1783 og 1784 ved Trusler havde forhindret et svensk Overfald paa København. Gustav den Tredie, der som en fuldblods Gottorper hadede Danmark, havde sine Garn ude efter Norge, hvor han vidste, at der i vide Kredse herskede Misfornøjelse med det danske Styre, en Misfornøjelse, der blev holdt noget nede af den store Kærlighed til Kongehuset, en Kærlighed der ikke var mindre, end den var det i Danmark. Gustav den Tredie havde indledet Forbindelse med fremtrædende Nordmænd, blandt andet med den rige og ansete Familie Anker, der bagefter skulde blive saa antisvensk og støtte den senere Christian den Ottendes Valg til Konge. Allerede i 1773 havde Gustav den Tredie Planer om at falde ind i Norge, hvor Forsvaret dengang var i den elendigste Forfatning. Grænsefæstningerne mod Sverige laa næsten i Ruiner, der havde ikke været holdt militære Øvelser i en halv

Snes Aar, og Soldaternes Uniformer hang i Laser. Men dengang var Danmark kommet under Vejr med de svenske Planer, uden at Rusland behøvede at røre paa sig. Man blev betænkelig nede i København, og den dygtige General Huth, en indvandret Tysker, der paa Carl af Hessens Foranstaltning var blevet kaldt til Danmark, sendtes op til Norge for at bringe Forsvaret paa Fode. Samtidig blev Carl af Hessen udnævnt til Øverstkommanderende over den norske Hær, og det blev bestemt, at han og hans meget vindende Gemalinde, den danske Kongedatter Louise, skulde bo et Par Aar i Kristiania, for at søge at knytte Nordmændene nøjere til Danmark og danne en Modvægt mod svenske Sympatier. Missionen lykkedes ikke rigtigt, Landgreven forstod ikke at vinde Nordmændene under sit toaarige Ophold i Fjeldlandet.

Traktaten med Rusland var et gensidigt Forsvarsforbund for at sikre de to Riger mod et Fredsbrud fra svensk Side. Et af Punkterne i Traktaten af 1767 gik ud paa, at Danmark og Rusland skulde forhindre en Genindførelse af Enevælden i Sverige, da man i en saadan Eventualitet saa en Krigsfare, belært af Erfaringen fra Karl den Tolvtes Tid; Faren var for Danmarks Vedkommende særlig stor, da et Medlem af det gottorpske Hus, Danmarks Arvefjende, sad paa Sveriges Trone. Samtidig sluttede Katharina den Anden for egen Regning Aftale med England og Preussen om, at ifald der i Sverige blev gjort Forsøg paa at afskaffe den næsten republikanske Forfatning af 1720, skulde alle tre Stater i Forbindelse med Danmark gribe væbnet ind. Preussen skulde forpligte sig til at falde ind i Svensk-Pommern. Det var Johan Hartvig Ernst Bernstorff ubehageligt at gaa med til denne Indblanding i Sveriges indre Anliggender,

og han gik kun nødtvungent med hertil. Danmark forholdt sig da ogsaa ganske passivt under Gustav den Tredies Statskup, hvad de tre andre Magter ogsaa gjorde, skønt der var Tale om en casus belli. England og Preussen havde faaet stærke Betænkeligheder og frygtede for, at Katharina den Anden vilde gøre Sverige til et andet Polen og ligesom der søge at holde Anarkiet vedlige for desto bedre at kunne blande sig i Landets indre Affairer og muligt engang faa Fingre i Finland.

Da Terningerne vare kastede, besluttede den 21-aarige Kronprins at deltage i Felttoget og lære Krigen at kende paa nært Hold. Kun de norske Tropper skulde deltage i Kampen mod Sverige. Umiddelbart efter Krigserklæringen begav Kronprinsen og Landgreven sig igennem Jylland op til Frederikshavn, Frederik Ahlefeldt var en af de faa Led-sagere. Den Sans for Enkelhed og Nøjsomhed, som med Aarene mere og mere skulde præge den senere Frederik den Sjette, viste sig allerede her, hvor Regenten vilde følge med Hæren som en almindelig frivillig, der ønskede at lære Krigshaandværket praktisk, hans personlige Udstyr var af en rørende Beskedenhed, og Følget, om man overhovedet kan tale om et saadant, ganske faatalligt. Under hele Felttoget levede Kronprinsen under saa beskedne Former som vel muligt, som simpel Officer mellem Officererne. Det var under det svenske Felttog, at Frederik Ahlefeldt skulde komme til at træde Kronprinsen nær, og Grunden til den dybe, urokkelige Hengivenhed, han gennem hele sit lange Liv vedblev at være for den senere Frederik den Sjette, blev lagt her. At Frederik den Sjette allerede ved den Lejlighed kom til at synes godt om den syv Aar ældre Major, gav han flere Beviser paa. De mange efterfølgende Aar

skulde forøge Sympatien, navnlig Ahlefeldts Forhold under Krigene i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede og under Spaniolerepisoden skulde sikre ham Kronprinsens Gunst. Naar Frederik den Sjette talte om Ahlefeldt, kaldte han ham sin Ven. I et Brev skriver Frederik den Sjette om Frederik Ahlefeldt, at han er »en god Patriot, hvis Retskaffenhed, Iver og Gjæstfrihed er bekjendt over al Beskrivelse«. Paa disse Udtalelser maa der lægges mere Vægt end paa de ydre Udmærkelsestegn, som Kongen efterhaanden skænkede Ahlefeldt, og de gentagne Besøg paa Tranekær. Den Maade, hvorpaa Kronprinsen lagde sin Velvilje for Frederik Ahlefeldt for Dagen, vakte selvfølgelig megen Misundelse og gav Anledning til mangehaande Rygter: Saaledes troede man fuldt og fast paa Langeland endnu i Forfatterens Ungdom, at Frederik den Sjette satte saa megen Pris paa Frederik Ahlefeldt, fordi denne i 1788 havde frelst hans Liv. Et ganske taabeligt Rygte var ogsaa udbredt paa Langeland, at Grunden til, at der aldrig syntes at være Bund i Godskassen i Tranekær, hvorfra Pengene ustandselig strømmede ud til det flotte Liv og de mange Foretagender, var den, at Frederik den Sjette af lutter Taknemlighed lod Greven øse af de offentlige Kasser, saa meget han vilde.

I Frederikshavn gik Kronprinsen ombord paa et Krigsskib, og i Løbet af et Døgn naaede han Havnen ved Frederiksværn. Her laa en Del af den danske Flaade, der ligesom den norske Hær stod under Landgrevens Kommando. Et Par af Linieskibene vare overladt til Rusland og sendte til Middelhavet. Med denne Flaade skulde Danmark anfælde den svenske Flaade, men Kronprinsen havde bestemt, at de svenske Handelsskibe ikke maatte røres, ligesom man intet Afbræk maatte gøre paa Svenskernes Handel. Flaa-

dens Øverstbefalende var Admiral Arenfeldt, der paa det Tidspunkt var en af Sygdom nedbrudt Mand, han døde da ogsaa i Løbet af Krigen. Valget af ham som Fører for de danske Søstridskræfter viste sig at være meget uheldigt, idet Admiralsens Sygdom uafbrudt hæmmede Flaadens Initiativ: Et af den danske Flaades væsentligste Hverv var at krydse langs Bohusläns Kyst mellem Uddevalla og Strömstad og convoyere de Skibe, der bragte Levnedsmidler og Fourage til Hæren.

Fra Frederiksværn gik det til Kristiania, hvor Kronprinsen blev i fem Dage, og Tiden benyttedes til at skaffe Hæren Levnedsmidler. Korpset, der var bestemt til at falde ind i Sverige, og som var paa 12.000 Mand, satte sig i Bevægelse under Landgrevens Kommando og overskred Glommen. Oppe i Trondhjem Stift stod en Bataillon Skiløbere parat til at rykke ind i Jämteland og narre Svenskerne, der skulde tro, at den norske Hær var i Hælene paa Bataillonen. Inden Korpset rykkede ind i Sverige, udstedte Landgreven en Proklamation, der forbød Plyndring paa svensk Territorium, en Foranstaltning, der blev taget af et Overmaal af Forsigtighed, da den norske af værnepligtige Bønder bestaaende Hær næppe vilde have hengivet sig til Excesser i Lighed med dem, som hvervede Tropper tillod sig. Alt dette foregik i Slutningen af September. Frederik Ahlefeldt fulgte med Kronprinsen og Landgreven i Spidsen for første Kolonne. Marchen mod den svenske Grænse var meget besværlig hen over Fjeldene med de snævre Passer og de paa mange Steder næsten ufarbare Stier, Maalet var en Arm af Svinesund »Idefjord«, hvis ene Bred er norsk, medens den anden er svensk. Paa det smalleste Sted ved Ørebakke er Fjorden kun godt og vel 500 Skridt bred. General

Mannsbach, der saa ofte omtales i Frederik Ahlefeldts Breve, var naaet hertil ad Søvejen fra Frederikshald i 29 Baade med det søndenfjeldske Regiment, inden Landgreven var standset med sin Kolonne. Ved Ankomsten til Ørebakken herskede en heftig Storm, der meget besværliggjorde Overførslen af Tropperne over den smalle Fjord. Overførslen af Hæren blev besørget af de omtalte 29 Baade, og det tog en Nat og den følgende Dag, inden alle Tropperne vare samlede ved Kongstrand. Ved denne By lejrede man sig for Natten, og næste Morgen gik Marchen mod Strömstad i Bohuslän. I Nærheden af denne By nærved Svinesund laa et svensk Korps paa 1000 Mand, det var detacheret fra et Troppekorps, der var under Dannelselse oppe ved Venersborg. Det var Landgrevens Plan at afskære det lille Detachementskorps fra Tilbagetog ved at klemme det ind mellem to Kolonner, men han blev forhindret i sin Plans Udførelse ved Forsinkelse, fremkaldt af de daarlige Veje, og han maatte vende Front mod det svenske Korps. Stillingen var vanskelig, da Danmark officielt ikke var i Krig med Sverige, men blot havde forpligtet sig til at stille et Hjælpekorps til Raadighed for Rusland, og Kejserinden skulde selv afgøre, hvorledes det danske Hjælpekorps maatte anvendes. Da de danske Tropper havde gjort holdt, sendte Chefen for det svenske Korps Oberst Tranefeld en Parlamentær til Landgreven for at spørge om hans Hensigter. Landgreven lod svare, at da Kongen af Danmark ikke var i Krig med den svenske Konge, men kun i Henhold til sin Traktat med Rusland havde stillet Tropper til Kejserindens Raadighed, vilde han ikke forfølge det svenske Korps, ifald det vilde trække sig bort, men blev det staaende, vilde han gøre Angreb. Det kom nu til en meget

venskabelig Forhandling mellem Landgreven og Oberst Tranefeld personlig, ved hvilken Lejlighed Kronprinsen var tilstede. Det var aabenbart ikke Landgreven behageligt at skulle anfælde den lille svenske Styrke med sin store Overmagt. Oberst Tranefeld nægtede imidlertid at trække sig tilbage, men bad om en Uges Respit. Landgreven vilde kun vente med at angribe til næste Dag. Begge de tvende Førere udtrykte deres Beklagelse over, at Danmark og Sverige skulde komme i Krig med hinanden. Næste Morgen rettede den svenske Oberst en fornyet Henvendelse til Landgreven med Anmodning om fem Dages Vaabenstilstand, Begæringen blev afslaaet. Dette Afslag var meget betimeligt, eftersom der var Forstærkninger undervejs fra Venersborg til den lille svenske Styrke, der kun søgte at vinde Tid. Den danske Flotille krydsede imidlertid langs Bohusläns Kyst for at støtte Landhærens Bevægelser. Efter haanden var hele det danske Korps blevet samlet omkring Strömstad, som Landgreven med Lethed besatte, da Byens Garnison var trukket bort. For at bøde paa Hærens noget mangelfulde Forsyning med Levnedsmidler, lod Landgreven i den frugtbare og velhavende Omegn opkøbe store Mængder Mel samt Køer og Faar, hvilket altsammen blev betalt kontant. Beboerne havde ingen Grund til at beklage sig over Priserne ved disse Rekvisitioner og blev i det hele taget behandlet saa skaansomt og hensynsfuldt som muligt. Alt, hvad de norske Soldater for egen Regning tilegnede sig, blev betalt af Rekvirenterne.

Landgreven havde faaet nys om, at et svensk Korps var samlet ved Floden Kvistrum, og Oberst Tranefeld havde trukket sig tilbage, da han ikke var blevet angrebet af de danske. Den svenske Troppstyrke laa paa den anden Side

af Floden og havde mærkelig nok ikke afbrudt Broen, der førte over Floden. Svenskerne havde taget Stilling bag nogle ikke helt fuldførte Forskansninger, i Ryggen havde de høje Bjerge, mellem hvilke Kvistrum slyngede sig, langs med Landevejen paa Flanken laa Havet, hvori Kvistrum kastede sig. Svenskerne vare bagfra beskyttede af en Sænkning i Terrainet, hen over hvilken Landevejen gik ved Hjælp af en Bro. Efter at have ladet en Grenaderbataillon under General Mannsbach og Dragonerne under General Düring blive tilbage for at bevogte Broen, opslog Landgreven med Kronprinsen sit Hovedkvarter paa Broeland hos Godsejer Funk, der sammen med nogle andre Godsejere fra Omegnen et Par Dage før havde gjort ham deres Opvartning. Paa Broeland blev der gjort, hvad der kunde gøres for at gøre Opholdet saa behageligt som muligt for de to fornemme Gæster, paa en spøgefuld Bemærkning fra Landgrevens Side om, at det vilde være morsomt, om Oberst Tranefeld kom til The, svarede Godsejer Funk i ramme Alvor, at han skulde sende Obersten en Indbydelse. Svaret paa Indbydelsen lød paa, at Obersten desværre var forhindret den Dag, men at han skulde have den Ære at komme næste Dag til Middag, om det ønskedes. Landgreven havde opfattet det hele som en elskværdig Spøg og blev yderst forbavset ved næste Dag at træffe den fjendtlige Fører ved Middagen. Landgreven fandt Situationen saare morsom og underholdt sig paa det venligste med sin Modstander, skønt han ved Hjælp af opsnappede Breve havde bragt i Erfaring, at Tranefeld hvert Øjeblik ventede Forstærkninger fra Venersborg. Blandt de opsnappede Breve var der et fra Oberstens Foresatte General Hierta, der befalede ham at søge at holde Stand ved Kvistrum,

indtil der kom Forstærkninger. Brevene vare bleven opsnappede i Kvistrum Kro. Da man havde rejst sig fra Bordet, indfandt sig en Søn af selve Generalen for at bringe de to Højheder en Hilsen fra hans Fader, i Virkeligheden kom han nok for at bringe Oberst Tranefeld en Ordre fra Generalen. Den unge Løjtnant generede sig ikke for lige ved Siden af Landgreven at hviske Tranefeld et Par Ord i Øret, og alle de omstaaende kunde se, at Obersten blev glad ved Meddelelsen, hvoraf saavel Venner som Fjender sluttede, at Meddelelsen gik ud paa, at Hjælpetropper vare i Anmarche. Efter denne lille Episode tog Landgreven og Kronprinsen Afsked med Oberst Tranefeld under mange gensidige Beklagelser over, at man istedet for at fortsætte det behagelige Samvær nu skulde ud og slaas med hinanden. Middagen var Kl. 12 og blev saa tidligt færdig, at Landgreven kunde naa at træffe Forberedelser til at angribe Oberst Tranefeld lige efter, at han paa den venskabeligste Maade havde spist sammen med ham, men det gjaldt om at slaa til, inden Forstærkningerne fra Venersborg indtraf. Ligesom Kronprinsen og Landgreven skulde stige i Saddelen, kom Løjtnant Hierta, der havde forladt Broeland sammen med Tranefeld, sprængende til Hest, for at melde, at hans General var lige ved at komme for at komplimentere Kronprinsen paa Kongen af Sveriges Vegne, men nu maa Kronprinsen have ment, at Idyllen havde varet længe nok, og der blev svaret, at man havde ikke Tid længere, og de to Fyrster red ad Kvistrum til. Frederik Ahlefeldt var med i deres Følge. Medens Feltherrerne Venner og Fjender imellem hinanden havde spist paa Broeland, var General Mannsbach i Spidsen for to Grenaderbatailloner og et Jægerkompagni

gaaet over Kvistrum Bro og havde bestaget det høje Fjeld, der laa overfor den danske Hær. Under Bestigningen af Bjerget var vore Tropper stødt paa svenske Jægere, der straks trak sig tilbage. Derpaa marcherede Generalen i Spidsen for sine to Batailloner hen over Fjeldets Top ned paa Landevejen, Fjenden var nu omgaaet, Jægerkompagniet forblev paa Toppen af Bjerget. Den ene Grenaderbataillon rykkede nu langsomt mod Fjenden, medens den anden Bataillon forskansede sig langs Landevejen for at hindre Hjælpetropper i at forene sig med det svenske Korps. Saaledes var Stillingen, da Kronprinsen og Landgreven nærmede sig til Kvistrum Bro. Situationen var haabløs for Oberst Tranefeld, General Mannsbach tilraabte ham, at han skulde retirere, han kunde gøre det med Ære, da han stod overfor en stor Overmagt. Den svenske Oberst nægtede at trække sig tilbage, og Kampen engageredes. Det svenske Korps blev efterhaanden omringet paa alle Sider, og Landgreven sendte en Parlamentair til Obersten for at tilskynde ham til at overgive sig. Tranefeld lod svare, at han vilde ikke overgive sig, men bad Landgreven om Tilladelse til at maatte trække sig tilbage, men da Landgreven ikke vilde gaa ind derpaa, fortsattes Kampen med stor Haardnakthed fra begge Sider. Under hele Kampen var Kronprinsen i Ilden og bevarede i dette sit første Slag den største Koldblodighed. Efter kort Tids Kamp maatte den svenske Styrke overgive sig. De fangne svenske Officerer bleve ført til Kvistrum Kro, hvor Landgreven gav dem deres Kaarder tilbage. General Hierta slap for Krigsfangenskab, da han bragte Kronprinsen en Hilsen fra Kong Gustav. De norske Soldater havde vist den største Tapperhed under Slaget, deres Færdighed i at krybe omkring paa Klipperne var

kommet dem tilgode og havde vist Berettigelsen af det Øgenavn, som Svenskerne gav dem, »Fjeldrævene«. Frasvensk Side blev der udvist ikke mindre Tapperhed. Af faldne og saarede var der paa dansk Side henholdsvis fem og femten, Svenskerne havde sytten faldne og halvtredssindstyve saarede. Næste Dag uddelte Kronprinsen Belønninger til sine Tropper, og derefter løslod han hele det fangne svenske Infanteri, baade Officerer og Menige, efter at de havde svoret ikke mere i denne Krig at føre Vaaben mod Kejserinden af Rusland og hendes allierede. Da det svenske Artilleri i Modsætning til Infanteriet, som bestod af værnepligtigt Mandskab, udelukkende var sammensat af hvervede, der ikke havde noget Hjem at ty tilbage til, blev det ført til Strømstad i Krigsfangenskab. Et Par Dage efter, den 1. Oktober, rykkede de danske Tropper mod Syd til den rige og blomstrende Handelsstad Uddevalla, hvor de civile Borgere først havde tænkt paa at gøre væbnet Modstand, til hvilken Ende der var rejst nogle Skanser foran Byen. Planen blev dog klogeligt opgivet, og istedetfor kom Byraadet med Borgmesteren i Spidsen Tropperne imøde udenfor Byen for at hilse paa Føreren. Uddevalla blev nu besat af en væbnet Styrke, hvorpaa den øvrige Del af Hæren under General Mannsbach rykkede vestpaa mod Venersborg, hvis militære Besætning havde trukket sig tilbage, da de danske Tropper nærmede sig. Venersborg blev besat, og der blev givet Mandskabet Lejlighed til at udhvile sig efter de sidste Dages forcerede Marcher i stadig Regn ad opblødte Veje. Landgreven forblev med den øvrige Del af Hæren i Uddevalla. Paa den modsatte Bred af Venern i Karlstad befandt den svenske Konge sigi dette Øjeblik. Kong

Gustav var meget længselsfuld efter Fred, og havde sat sig i Forbindelse med England, Preussen og Holland, for at disse Stater kunde mægle mellem ham og Rusland-Danmark. Den engelske Gesandt i København Mr. Elliot var taget til Karlstad for at drøfte Sagen med Kongen og adresserede derfra et Brev til Uddevalla for paa Kongens Vegne at foreslaa Landgreven at slutte en Vaabenstilstand. Herpaa svarede Landgreven, at han først maatte have Ordre fra Regeringen i København. Et Par Dage efter rykkede Carl af Hessen imod Göteelven og gjorde holdt ved Slottet Ström, der laa lige ved Bredden af Floden; Strømmen var paa det Sted rivende, og det var vanskeligt at sætte over for Tropperne. Landgrevens Adjutant Kaptejnløjtnant i Marinen Lindholm, som er omtalt et andet Sted i Bogen, da han var en god Ven af Frederik Ahlefeldt, fik her Lejlighed til at yde Hæren en stor Tjeneste. Ved den vestlige Bred laa der kun en eneste lille Jolle, paa den anden Bred var der derimod fuldt op af baade store og smaa Fartøjer. Lindholm sprang ud i Jollen, der var saa havareret, at den var lige ved at gaa tilbunds, men det lykkedes ham med stort Besvær at komme over paa den anden Bred og hale Baadene over til den modsatte Side, saaledes at Tropperne kunde blive sat over. Næste Dag sluttede General Mannsbach sig til Hovedstyrken efter at have efterladt en Besætning i Venersborg. Samtidig var Kongelv blevet besat af General Düring. Imidlertid var den svenske Konge i Ilmarcher naaet til Gøteborg, der dengang som i vore Dage var Sveriges betydeligste Handelsstad, men saa noget anderledes ud, idet alle dens Huse vare byggede af Træ. Mr. Elliot var fulgt med Kongen og meddelte fra Gøteborg Landgreven, at baade Preussen og England vilde erklære Dan-

mark Krig, ifald den danske Hær fortsatte Offensiven, han havde faaet Besked derom gennem en Kurér fra Berlin. Landgreven lod derpaa svare, at der øjeblikkelig skulde blive sendt en Kurér til København for at indhente Regeringens nærmere Ordre. Ogsaa her i dette Tilfælde holdt Kronprinsen sig beskedent indenfor Grænserne af den Stilling, han ligefra Begyndelsen af Felttoget havde indtaget: han fulgte Hæren som almindelig Volontair. Nu blandede ogsaa Preussen sig aktivt i Sagen, idet en højere preussisk Officer indfandt sig i det danske Hovedkvarter og meddelte paa sin Regerings Vegne, at Preussen ikke vilde taale en videre Fremrykken af den danske Hær. Baron Albedyhl, saaledes hed Preusseren, tilbød at bringe en Vaabenstilstand tilveje. Ifald den danske Hær fortsatte Fjendtlighederne, vilde en preussisk Hær rykke ind i Holsten. Samtidig sendte den engelske Gesandt en Kurér med Brev til A. P. Bernstorff. Baade Kronprinsen og hans Onkel var det naturligvis en stor Skuffelse at blive afbrudt saa brat i deres sejrige Marche, men overfor en saadan Trusel var der intet at stille op, og vore Tropper maatte atter gaa over til den anden Bred af Göteelven. Navnlig havde Kronprinsen glædet sig til at holde sit Indtog i Göteborg, som det vilde have været en smal Sag at erobre, og man havde ventet at kunne diktere Sverige Freden, efter at Göteborg havde overgivet sig. Det var Kronprinsens og Statsraadets Mening, ifald Danmark sejrede i Krigen, at opfordre Katharina den Anden til at slutte saa lempelig en Fred som muligt med Sverige, saaledes at Krigen ikke skulde efterlade nogen Bitterhed mellem de nordiske Brødrefolk, men at det nu paa dette Tidspunkt var bittert for Førerne af den danske Hær at give op, er forstaaeligt. Svenskerne vare i en meget van-

skelig Situation, langt den største Del af Hæren var samlet paa Krigsskuepladsen i Finland, og selv om enkelte Tropper, efter at det var begyndt at trække op til Vaabenstilstand med Rusland, rykkede bort for at møde den norske Hær, saa var der en lang Vej derhen. Der blev da sluttet en Vaabenstilstand paa otte Dage, den danske Hær skulde forblive i de besatte Egne omkring Venersborg og Kongelv, den ovenomtalte Bataillon Skiløbere fik Ordre til at trække sig ud af Jämteland. For Sverige var Vaabenhvilen med Danmark en stor Lykke, nu kunde Krigen med Rusland genoptages med fuld Kraft, og den blev da ogsaa fortsat i to Aar for at ende med et for Sverige meget ærefuldt Forløb. Danmark havde indlagt sig Ære i Felttoget i Sverige. Krigen havde ikke skabt nogen Misstemning fra svensk Side overfor Danmark, en af Grundene hertil var den hensynfulde og humane Maade, hvorpaa de danske Tropper vare optraadte, Kronprinsen og Landgreven vare ganske enige om denne Fremgangsmaade. Befolkningen i de okkuperede Landsdele var meget taknemmelig over, at Krigen var gaaet saa lidt ud over dem, megen Taknemmelighed viste ogsaa den Del af den svenske Hær, som efter Slaget ved Kvistrum Bro fik Lov til at vende tilbage til sit Hjem. Midt under Vaabenstilstanden fik Overkommandoen Underretning om, at tyve Skibe med Proviant vare blevne opbrugte af Svenskerne i Nærheden af Uddevalla. Skibene sejlede i Tillid til Vaabenstilstanden uden Konvoy. Provianten var bestemt til den danske Hær. Denne Episode havde nær bragt en Ende paa Vaabenstilstanden og faaet Krigen til at blusse op paany. Nogle ret ubehagelige Breve bleve vekslede mellem Landgreven og Mr. Elliot, hvilken sidste havde fremkaldt Vaabenstilstanden og var ansvarlig

for sammes Overholdelse. Hvad der i særlig Grad irriterede Landgreven var den Omstændighed, at de Skibe, som Svenskerne havde benyttet ved Kapringen af de danske Provianteringsbaade, vare almindelige Handelsfartøjer fra Strømstad med civilt Mandskab. Fra svensk Side gjordes det gældende, at man ikke havde troet, Vaabenstilstanden gjaldt mulige Foretagender til Søs, et Raisonnement som ikke blev accepteret fra dansk Side. Enden paa det hele blev en Forlængelse af Vaabenstilstanden og Tilbagegivelse af de kaprede norske Skibe. I denne Konvention blev det udtrykkelig pointeret, at den ogsaa gjaldt Søterritoriet. Det blev ogsaa slaet fast, at de norske Tropper skulde være ude af Sverige inden den 13. November. Tilbagetoget skulde foregaa ad den samme Vej som den, Tropperne havde benyttet for at komme ind i Sverige. Overfor denne Bestemmelse gjorde Landgreven i en ret skarp Skrivelse til Mr. Elliot gældende, at man ikke kunde foreskrive en sejrrig Armé, ad hvilken Vej den skulde rykke tilbage, og han vilde vælge den Vej, der passede ham bedst. Sluttelig maatte han dog give efter. Meget virksom ved Afslutningen af den fornnyede Vaabenstilstand var atter Mr. Elliot og en ny preussisk Afsending Baron Borcke, navnlig Preussen var ivrig for et fuldstændigt Ophør af Fjendtlighederne og for, at de norske Tropper skulde blive trukne tilbage fra Sverige. Det under Vaabenstilstanden paabegyndte Forsøg paa at rejse den civile Befolkning mod Fjenden var blevet fortsat, og Præsterne havde faaet kongelig Ordre om at tilskynde Bønderne til at gribe til Vaaben, men hverken Præsterne eller Bønderne reagerede overfor Ordren. Samtidig med de i Sverige stedfundne Forhandlinger kom en preussisk Afsending til København for at overrække

Bernstorff en truende Note, hvori Danmark blev beskyldt for at ville lade Göteborg skyde i Grus uden Hensyn til, at det var Sveriges vigtigste Handelsstad, endvidere beskyldtes Danmark for Planer om at knuse Sverige, at ville forstyrre Ligevægten i Norden, Krigen var fra dansk Side et eklatant Brud paa Tro og Love, ingenlunde nødvendiggjort af Forbundet med Rusland og en grov Hensynsløshed mod England, Holland og Preussen, der mæglede mellem Sverige og Rusland. Noten endte med en Trusel om, at der vilde rykke preussiske og engelsk-hannoverske Tropper ind i Holsten, om Danmark ikke gav efter.

Den nye Vaabenstilstand var nær blevet afbrudt af den svenske Konge, der beskyldte de danske Tropper for at udskrive Levnedsmidler og Fourage i de besatte Provinser uden at betale. Landgreven gjorde paa sin Side gældende overfor sin Svoger, at alle Leverancer vare betalte. Efter Kapringen af de norske Provianteringsfartøjer havde man været nødt til at udskrive større Leverancer af Fødevarer, og ved Modtagelsen af disse havde man udstedt Anvisning paa senere Betaling. En meget kategorisk Erklæring fra den engelske og preussiske Afsending i Forening til Gustav den Tredie fik Kongen til at opgive sit Forsæt. Noterne fra de to Ministre forbavser ved deres Frisprog overfor Kongen, navnlig gælder dette den engelske, hvis Henvendelse til den svenske Konge undertiden har et ret uhøfligt Præg.

Umiddelbart efter, at Vaabenstilstanden var blevet sluttet, udbrød der smitsomme Sygdomme i den norske Hær. Landgreven var ikke uden Skyld heri, der havde under hele Felttoget været Mangel paa Levnedsmidler, Flaaden, der skulde sørge for Forsyningen, svigtede som Følge af

Admiral Arenfeldts af Sygdom fremkaldte Mangel paa Initiativ. De Fødevarer, som vare medbragte fra Danmark og Norge, vare efterhaanden blevet fordærvede. Contributionerne i Sverige kunde kun i utilstrækkelig Grad raade Bod paa Manglerne, Sygdommene antog foruroligende Dimensioner og greb om sig under Tilbage-marchen til Norge, saaledes at ikke mindre end en Trediedel af hele Hæren døde dels under Marchen dels efter Hjemkomsten, medens der, som ovenfor sagt, kun var faldet nogle faa Mand. Da Bestemmelserne i Vaabenstilstanden krævede en Evakuering af Sverige og forbød Rekvisition af Levnedsmidler, kunde der ikke være Tale om at udsætte Tilbage-toget til Norge, saa meget mere som man netop af Hensyn til Epidemierne maatte sørge for at være hjemme med Mandskabet, inden Vinteren for Alvor var begyndt. En Del af Soldaterne var dog saa haardt medtagne af Sygdom, at man maatte efterlade dem i Sverige indtil videre. Dette sidste tog den engelske Gesandt sig af efter Anmodning fra Landgreven. Da det drejede sig om ikke saa faa syge, blev der efterladt nogle Officerer, der skulde sørge for, at de syge blev ordentligt behandlede. Officererne skulde føre de eventuelt helbredede tilbage til Norge. Det var imidlertid kun et forsvindende Tal, der vendte hjem, de fleste lagde deres Ben i Sverige.

Grunden til Sygdommene og Dødeligheden blev man hurtig klar over i Danmark-Norge, og særlig i Norge, hvilket Land det var gaaet mest ud over, bredte der sig den største Harme, der hovedsagelig vendte sig imod Landgreven. Som ovenfor nævnt havde Krigen ikke været populær i Danmark, langtfra, og man havde med Urette givet Prins Carl Skylden for dens Udbrud. Efter Felttoget, der kostede

Danmark otte Millioner Kroner, blev han endnu mere ilde lidt, og Vreden gav sig offentlige Udslag i København efter hans Hjemkomst fra Felten. Da Landgreven første Gang traadte ind i sin Loge i det kongelige Theater, undlod Publikum at rejse sig op, saaledes som det ellers plejede ved en af de fyrstelige Personers Indtræden. For at give Demonstrationen mere Vægt rejste man sig med Ostentation, da Arveprinsen af Augustenborg traadte ind, da alle vidste, at han var Landgrevens Fjende, og havde modarbejdet, at Danmark blev indviklet i Krigen. Mod Landgrevens Ledelse af Felittoget, der nu maatte siges at være forbi, da den anden Vaabenstilstand kun var Indledningen til den endelige Fred, er der næppe stort at indvende, og den knusende Dom, som samtidige og senere norske militære Forfattere har fældet over Prinsens Ledelse, er uretfærdig. Ogsaa i Danmark blev han heftigt angrebet Mand og Mand imellem og i Pressen, og Landgreven blev egentlig aldrig rehabiliteret i levende Live, men førte i de henved halvtreds-sindstyve Aar, han endnu levede efter Felittoget i 1788, en forholdsvis ubemærket Tilværelse. Kronprinsens Ægteskab med hans Datter et Par Aar efter Krigen bragte ingen Forandring.

Efter Felittoget i Sverige og efter de ubehagelige Dage i København vendte Carl af Hessen tilbage til sin Statholderpost i Slesvig. Frederik Ahlefeldt var ikke fulgt med ham paa Tilbagerejsen fra Norge, men havde atter begivet sig paa et Besøg til Laurvig og foretog derfra en Del Rejser rundt i Norge og brugte som sædvanlig mange Penge, blandt andet til Indkøb af en Del, som det senere viste sig, ganske værdiløse Heste. Fra Norge skrev han hjem til Familien og udbredte sig i naive Vendinger om den Luxus,

der blev drevet i Norge, Udtalelser der af hans Fader opfattedes som Hykleri. Som altid morede han sig godt og kurede til de norske Damer, ligesom han under Felttoget havde kuret til de svenske. Af Brevene hjem faar man Indtrykket af, at Frederik Ahlefeldt følte sig lettet ved en Tid at være udenfor sine Kreditorers Rækkevidde. Besøget i Laurvig havde den Fordel, at han, allerede inden han var blevet Besidder af dette Grevskab, fik Lejlighed til at sætte sig nærmere ind i Forholdene. Faderen havde været der for et Par Aar siden og bragt yderst mistrøstige Erfaringer med hjem derfra. Han var blevet klar over, at Indtægter fra dette de forenede Rigers største Grevskab kunde der ikke blive Tale om, langt snarere Udgifter. Laurvig var da vedblevet at være et ømt Punkt for ham, han tog aldrig derop senere og yndede ikke at tale om det Emne. Hans Forgængere i Besiddelsen af Godset havde betragtet Opholdet deroppe som en haard Straf og kom der saa lidt som muligt, skønt de ikke som Christian Ahlefeldt havde Besiddelser i Danmark.

Danske Embedsmænd, der bleve sendte til Norge, betragtede en Ansættelse oppe i Fjeldlandet omtrent som Besidderne af Laurvig deres dog til en vis Grad frivillige Besøg. I mange Tilfælde var det virkelig ogsaa en Forvisning, det drejede sig om, naar en dansk Embedsmand blev sendt til Norge, omtrent som naar nogen blev sendt til Oldenburg eller Delmenhorst. Det var ofte de daarligste civile og militære Embedsmænd, der sendtes op til Norge, eller i al Fald saadanne der ikke kunde begaa sig i Danmark. Norge blev i det hele taget vanrøgtet og i mange Henseender behandlet som en Koloni, mest følte dette, medens Kornmonopolet herskede; i Henhold til dette maatte der kun

indføres Korn til Norge fra Danmark. Monopolet var dog ophævet, inden det svenske Felttog begyndte. Udsuget blev Norge ikke, Skatterne vare yderst moderate, ganske som i Danmark, i en enkelt Retning favoriseredes Norge endog, idet under Landgrevens lange Ophold deroppe den meget forhadte Ekstraskat, Kopskatten, blev ophævet. Selve den danske Befolkning interesserede sig ikke det mindste for Norge, og det faldt aldrig Privatfolk, der vilde begive sig paa Rejse, ind at lægge Turen til Norge, Rejserne gik altid mod Syd, saa ingen kendte noget til Norge eller vidste Besked med Forholdene deroppe, men hvad skulde man sige dertil, naar Besiddere af store Godser som Laurvig ikke viste større Interesse. Det synes at have interesseret Frederik Ahlefeldt at sætte sig ind i Forholdene i Norge, navnlig i Landboforholdene, der var bedre end de tilsvarende i Danmark. Der var for Fæstegaardenes Vedkommende Livsfæste, og Bønderne havde ingen Hoveripligt. Derimod herskede der en Slags Stavnsbaand, om end under en anden Form end i Danmark: da der skulde stilles en Soldat fra hvert Lægd i Norge, maatte de unge Bønderkarle inden for et vist Aaremaal ikke tage Tjeneste udenfor deres eget Sogn. Dette Forhold blev først ændret flere Aar efter Stavnsbaandets Ophævelse i Danmark, samtidig med at Værnepligten blev ordnet i Norge paa samme Maade som i Danmark.

Sidst i December rejste Frederik Ahlefeldt hjem. Efter et Ophold i Kristiania tog han til Frederiksværn og sejlede derfra til Frederikshavn eller Fladstrand, som det hed dengang, og saa direkte hjem til Kone og Barn i Slesvig, hvor han atter tog fat paa Garnisonstjenesten. Han var under Felttoget kommet Landgreve Carl endnu nærmere end før

og vedblev hele sit Liv at sætte Pris paa ham. Foreløbig trængte Prins Carl da ogsaa til trofaste Venner i den vanskelige Stilling, han var bragt i ved det svenske Felttog. De efter dette fulgte haardhændede Reduktioner og Gagedesættelser indenfor Militæret kom han til at bære Skylden for, og det gjorde ham for en Tid meget ilde lidt i Hæren, saa efterhaanden saa han sig omgivet af Fjender paa alle Kanter. Medens den gamle Ahlefeldt paa Tranekær i sine Breve brugte meget skarpe og fordømmende Ord om Landgreven, hvem ogsaa han tilskrev visse uheldige Forhold i Armeen, var hans Søn af en hel anden Mening. Om Landgrevens venlige Følelser overfor Frederik Ahlefeldt vidner følgende Brev.

Min kjære Greve!

I Forgaars talte jeg med Kammerherre Leuenfeldt, men han har aldeles ingen Lyst — i det mindste ikke for Øjeblikket — til at forlade Militæret; den Omstændighed, at *v. Wolfsgeil*, Regimentets 1. Major, der er langt yngre i Tjenesten end han, skal befale over ham, og at Kaptajn *Piper* ogsaa har Majors Anciennitet foran ham, gjør ham led ved Regimentet. Fra den Side er det altsaa umuligt at faa noget ordnet. Jeg véd derfor intet bedre at foreslaa Dem, min kjære Greve, end at bede Hans Kongelige Høihed Kronprinsen om at stille Dem *à la suite* ved Regimentet her, indtil De, ved en eller anden Ordning, kunde faa Dem et Kompagni ved samme, hvilket efter min Overbevisning ikke vilde volde større Vanskeligheder, naar De samtidig erklærer, at De, hvis et Kompagni forinden blev ledigt, ikke vilde gjøre Fordring paa det til Skade for de Officerer, som allerede længe har sukket efter Avancement.

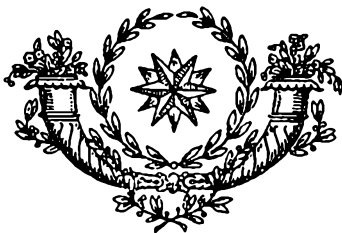
Jeg vilde være henrykt, min kjære Greve, dersom dette Forslag tiltalte Dem. Det viser Dem i det mindste mit Ønske om at se Dem i en Stilling her og at bevidne Dem den Højagtelse og det Venskab, med hvilke jeg altid vil være

Deres ærbødige og lydige Tjener

(sign.): *CARL*

Prinds og Landgreve af Hessen.

Gottorp, d. 27. April 1787.

FADER OG SØN

VI HAVE SET, hvorledes Frederik Ahlefeldts Forlovelse og Ægteskab med Charlotte Louise Hedemann bragte en alvorlig Misstemning mellem ham og hans Forældre, en Misstemning der imidlertid tabte sig, efter at den unge Ægtemands Forældre havde lært deres Svigerdatter at kende. Der var imidlertid mange andre Grunde til Rivninger mellem Frederik Ahlefeldt og hans Forældre, særlig Faderen, og Forholdet blev egentlig aldrig nogensinde helt godt. Fader og Søn vare vel nok helt igennem saa forskellige, at et kærligt eller blot nogenlunde harmonisk Forhold mellem dem paa Forhaand var udelukket. Det, der var og blev en Kilde til evig Ærgrelse og Vrede for Christian Ahlefeldt, var Sønnens Ødselhed og stadige stiften Gæld. Pengene gik med til et flot, meget selskabeligt Liv, til Indkøb af overdrevent kostbart Inventar til hans og hans Hustrus Hjem i Slesvig, blandt andet gjorde han store Indkøb af meget kostbart Porcelæn. Theaterrejserne til Hamborg vare ikke billige og drog mange kostbare Konsekvenser med sig. Hvad der slugte mest, var vistnok Frederik Ahlefeldts Redebonhed til at hjælpe Venner og Bekendte med Pengeaan. For Christian Ahlefeldt, den fødte Økonom, var det

en ligefrem Pine at være Vidne til, hvorledes Sønnen smed Pengene ud tilhøjre og venstre. Faderen saa tilsidst ingen anden Udvej end at lade Sønnen erklære umyndig, noget Frederik Ahlefeldt tog sig meget nær og følte som en stor Ydmygelse. Den kongelige Forordning angaaende Umyndiggørelsen blev udstedt i 1787 og hævdedes først et Par Maaneder før den gamle Greves Død 1791. Christian Ahlefeldt var ogsaa som gammel Militær og som Mand af den gamle Skole misfornøjet med, at Sønnen ikke viste tilstrækkelig Iver og Interesse for Tjenesten, men ofte gjorde sig skyldig i Forsømmelser. En vis Mangel paa Hensyntagen fra Sønnens Side synes ogsaa at have saaret Faderen, der desuden var vred over Sønnens urolige Liv. Naar der ikke i den ene eller anden Retning er noget i Vejen, skriver Christian Ahlefeldt i en venlig Tone til Sønnen, som man har Indtryk af, at han virkelig holdt af. Nedenstaaende Breve fra Christian Ahlefeldt til Sønnen ville bedst belyse Forholdet:

Min kjære Søn!

Det har gjort mig meget ondt, at Du ikke kunde eller ikke vilde møde mig i Slagelse.

Din General er meget utilfreds med Din Comportement, Du applicerer Dig ikke for Tjenesten, og det er dog Dit Fag. Hvad angaar Din Forflyttelse vil jeg ikke have *det mindste* dermed at gjøre; thi dette er jo det tredie Regiment, som Du nu vil forlade. Det er jo alt for paafaldende, og jeg finder det meget dristigt, at Du og mange andre unge Herre vil stille pretensiones og foreskrive leges om, hvor I ønsker at komme hen, ved hvilket Regiment I ville ansæt-

tes, og hvor I vil garnisonere, en Frihed der aldrig har fundet Sted, saalænge *jeg* har tjent og som aldrig faldt os ind i forrige Tider.

Du er i alle Forhold for overilet og uoverlagt, snart vil Du staa ved Infanteriet og saa i Morgen atter ved Cavalleriet, de Herrer i Generalitetet kan jo ikke rigtig følge med i Dine Idcer, men Du maa rette Dig efter dem, og de maa behandle alle Tilfælde efter Ret og Billighed for ikke at træde nogen for nær.

Du skriver, at Du allerede havde pakket ind, og det fortalte Wolfsgail¹ mig ogsaa — uden at vide, om Dine Ansøgninger vilde blive bevilgede eller ej, — hvor er det dog ikke uoverlagt, thi ved megen Ind- og Udpakning ødelægger man sine Ting, ved megen Rejsen og Flakken fra et Sted til et andet gaar der mange Penge med. Har Du Penge tilovers uden at gjøre Gjæld, er det Dit Held.

Nu kan Du jo gjøre alt dette til Gjenstand for moden Overvejelse, det er skrevet i Oprigtighed af

Din
ærligt og velmenende
Fader
C. A. LAURVIG.

d. 24. Maj 1787.

N. B. En af dine nuværende Mon frères Herr Kammerjunker Sehested,² som opholder sig her i Huset, fører et ganske opbyggeligt Levned, som gør ham liden eller slet ingen Ære. Hvis Du holdt Dig borte fra slige opbyggelige Kammerater, vilde Din Levevis være bleven en anden. Sufficit. —

¹ Major ved Regimentet. ² Den senere Major Sehested til Nordskov.

GENERALENS FADER

Min Søn!

1) 27 ulykkelige Aar har jeg nu oplevet! det er Begyndelsen af Dit Brev; en rædselsfuld Tanke! Altsaa fra Moders Liv har Du været ulykkelig. Betænk, hvad Du siger. Jeg skal bevise det stik modsatte. Du er af Forsynet skabt til at være det lykkeligste Menneske i Verden, hvilket vi alle er, een mere, en anden mindre, thi det kan vi alle være og blive, N. B.: naar vi selv vil det, men Størstedelen af Menneskene forskjærtser deres Livslykke, ja selv deres timelige Velfærd og miskender deres Skjæbne. Det har Du ogsaa gjort. Kan Du da anklage det højeste Væsen? Saa kan vi andre jordiske Skabninger jo vente os en endnu strengere Dom af Dig, naar Du vover at anklage det højeste Væsen. Heri finder vi os dog ganske roligt.

2) Du spørger: »Men hvad bliver der tilbage til min stakels Hustru og mig selv! Intet, intet andet end Fortvivlelse?« Gruelige Udsagn! Men Du vil bemærke, at min Datter¹ ikke kan skæres over een Kam med Dig, naar undtages at hun som Din Ven tager Del i Dit Ve og Vel. Da hun for sin egen Persons Vedkommende er ganske afgjort uden Skyld, saa vil jeg svare Dig paa Dit Spørgsmaal, hvad der bliver tilovers for Dit Vedkommende: »Intet, intet andet end Taalmodighed!«

3) Du skriver: »Oh Gud! i hvilken Stilling har De ikke bragt os.« Min Datter¹ hører heller ikke herhen. Dig, Dig alene besvarer jeg det tredie Spørgsmaal, som Du allerede længe havde fortjent det.

4) Du spørger: »Hvad har min ulykkelige Hustru gjort Dem, at hun skal blive saa ulykkelig?«

¹ Christian Ahlefeldt plejede at kalde sin Svigerdatter »Datter«.

Jeg har med mit Vidende aldrig kunnet værdsætte hende anderledes, end jeg har gjort — Kjærlighed og sand Højagtelse, som jeg nærer for hende og til enhver Tid vil bevare for hende. At hun skal være ulykkelig, derfor kan hun ikke give nogen anden Skylden end Dig, hendes egen Mand.

Det er dog meget venligt og overbærende, at Du tillader mig at vredes over Din Gjæld og løsgjøre Kreditten. Jeg takker meget for den Frihed, jeg selv har taget mig.

5) Og nu Umyndiggjørelsen. Fordi jeg vilde have det saaledes. Vinde noget derved gjør jeg ikke for mit eget Vedkommende, deri har Du Ret, men for begge Grevskabers Conservation og mine ni Børn, som jeg maa efterlade mig, og som Forsynet ikke har forundt at kunne haabe paa i Fremtiden at kunne destillere et Par Grevskaber.

Jeg maa imidlertid undre mig endnu mere over, at Du i den Stilling, i hvilken Du befinder Dig, forlanger en Forklaring af mig og spørger mig, hvorfor jeg gjør det. Jeg véd meget vel, at ingen kan tvinge mig til at svare Dig; men jeg gjør det dog for at straffe Din Mangel paa Viden. Desværre føler Du det ikke tilstrækkeligt. Jeg maatte jo have et Hjerte af Sten, hvis jeg vilde et af mine Børns Ulykke, men naar 8 Aars Formaninger, Forestillinger og Trusler ikke forslaar, naar det heller ikke har hjulpet, at jeg allerede har vist Dig stor Overbærenhed, og naar man saa trækkes efter Haaret til at gjøre det Skridt, som man kun nødvendig vil gjøre, saa har jeg som Fader intet at rødme over, naar man ikke handler anderledes, end jeg har gjort.

6) Du skriver: »Jeg kan ikke forvalte noget i Verden, er ikke mere til nogen Nytte, kan ikke bestyre noget Embede, det ser Du jo selv; men hvad skal jeg saa begynde paa?»

Dette Spørgsmaal er let at besvare: læg Dig flittigt efter Din Tjeneste, saa kommer Du nok frem, men hvis Du som Du har begyndt, vil gaa Kребsegang i Militairet, saa bliver Du staaende og kommer ikke videre, men deri har jeg jo ingen Skyld. Du havde jo udstuderet saa mange Planer, *een* Gang om at gaa til Infanteriet, *een* Gang speculerede Du paa G. M. Koppcons Esquadron, og tilsidst blev der intet ud af Dine Planer andet end *Seconde Capitaine*, et fordømt Slutresultat og saa udelukkende følge Dit eget Hjernefoster, fordi Du absolut *vil* være i Slesvig. Som man reder, saa ligger man.

Jeg ser ikke nogen gyldig Grund til, at jeg skulde spørge Prindsen,¹ Gersdorff² og Lynar³ om hvorledes Din Demonstration⁴ skulde være, Du har jo allerede længe været Din egen Herre og har handlet og skaltet og valt, som Du selv har villet, uden at anmode mig om at erkyndige mig om Din Demonstration. Hvorledes skulde dette falde mig ind? Nej paa ingen Maade, thi nu ser jeg øjensynlig, at Nøden tvinger Dig dertil, og det er ingen retskaffen Dyd, naar Nøden tvinger.

Hvad Du ikke tør sige mig skriftligt, ønsker jeg heller ikke at faa at vide mundtligt. Forbavsens derover vil jeg slet ikke.

Naar Prinds Carl har skrevet, at han gjerne vilde have Dig til Premier-Major, er dette sandt nok; jeg er *een* Gang blevet narret, da Du fik en Esquadron, jeg kan ikke igen; det skal aldeles ikke være mig imod om Du obtinerede dette;

¹ Landgreven af Hessen. ² Baron Nicolaj Gersdorff, Inspektør for Infanteriet i Hertugdømmerne med Bolig i Rendsborg, senere Kommandant i København, Ejer af Marselisborg, gift med Comtesse Sophie Magdalene Reventlow. ³ Se ovenfor. ⁴ Hvorledes han udførte sine militære Demonstrationer.

jeg for mit vedkommende vil hverken direkte eller indirekte have noget med Sagen at gjøre. Men hvorledes er det muligt: Kan Du forlade Slesvig og gaa til Itzehoe, saa handler Du jo klart imod Dine egne Grundsætninger.

Den verificerede Copie fra Wolfsgail følger hermed tilbage; det glæder mig meget, at Du er tilfreds dermed; jeg er heller ikke jule kompetent til at forklare samme. Jeg har kun her og der understreget et og andet og overlader det til Dig selv til modent Overlæg.

Nu har jeg — det tror jeg i det mindste — besvaret Din Beretning saa punktlig, som det har været mig muligt; men husk og betænk, hvor ubehageligt det maa være for en rets-schaffen Fader at skrive paa denne Maade til sine Børn. Men hvem er Skyld deri. Ved den sande Gud ingen anden end Du selv. Hvor har Du ikke altid ført mig bag Lyset med Usandheder. Har Du nogensinde gjort mig en ren Tilstaaelse om Dine Sager, og da jeg af ganske Hjerter havde tilgivet Dig alt, tilsvor Du mig da ikke, og gav Du mig ikke de helligste Forsikringer om at ville forbedre Dig. Og har Du ikke, saa snart Du var kommet bort fra Langeland, straks gjort Gjæld og kommet dybere og dybere i den, hvorfor skal jeg nævne alt dette. Hvorledes skal jeg forholde mig hertil. Skal jeg maaske være ligegyldig? Oh Himmel bevare mig! Havde Forsynet kun skænket mig een Søn, saa vilde min Smerte til en vis Grad have været til at bære, om det end i Grunden er alt for meget; men da jeg endnu har ni tilbage, maa jeg tænke paa min Faderpligt, hvad min Pligt byder mig, og jeg som Fader har Ansvar for paa den Dag, der kræves Regnskab af mig: Kongeriger kan tilintetgjøres, hvad kan da ikke et Grevskab, som er langt mindre og ubetydeligere. Thi om Laurvigen kan der ikke tales,

GENERALENS MODER

der har jeg intet og vil foreløbig i lange Tider intet faa, det skulde da være, at Gud vilde forunde mig at leve endnu i lang Tid. »Grev Ahlefeldt til Langeland og Laurvigen — hvad er dette ikke en hovedrig Mand med saadanne 2de Store Grevskaber?« lutter Blændværk, lutter Gøglespil for at forblinde unge Mennesker og snakke dem Pengene ud af Lommen; begge. Dele lærer Erfaringen os desværre alt for tydeligt.

Nu *vil* og maa jeg slutte, love noget gjør jeg ikke, alt kommer an paa Tid og Omstændigheder. Vale!

Din Fader

C. A. LAURVIG.

Tranekier,

D. 4. Janu. 1788.

Min kjære Søn!

Gud opholde Dig og bevare Dig, hvor Du end er og i alt, hvad Du foretager Dig. Amen.

Jeg har modtaget Dit Brev fra Laurvigen. Jeg har med Posten i Dag skrevet til Oberinspektør Bentz om at træffe Foranstaltning til at betale de af Dig købte Heste. Nu har I vel snart marcheret et artigt Stykke Vej ind i Sverige, saafremt ikke Fjenden har lagt Eder for mange Hindringer i Vejen. For det, Du har laant af Rumohr,¹ kan Du være rolig. Nu faar Du at se de svenska Flikkar, de er kjønne og meget rene i Benbygningen, uden Spat, Galle og Skjævhed; det er dog, selv om man har en Del Viderværdigheder, en Øjenslyst.

Nu skal der udskrives Krigsskat her. Hvor vor Kronprinds

¹ Ditlev Rumohr, Amtmand over Gottorp Amt, var paa Mødrene Side en Ahlefeldt.

er, véd vi foreløbig ikke, vi er meget bekymrede paa hans Vegne. Artilleriheste og -Mandskab er udskrevne og staar March-færdige paa første Vink. Vort fyhnske Dragon-Regiment saavel som fyhnske Infanterie Regiment er for 6 Dage siden marcheret til Sjælland. Ogsaa Hest-Garden har faaet Ordre; alt er i fuld Bevægelse og ved at afmarchere.

Din Moder omfavner Dig hjertelig, Jens¹ og Ferdinand¹ hilser Dig hjertelig, de er her endnu alle.

A deo min bedste Fritz.

*Tranekier,
D. 25. Septb. 1788.*

Din altid oprigtig
hengivne Fader
C. A. LAURVIG.

D. 29. h. m. faar jeg fra Kancellie-Raad Schwingel i Dit Navn Anvisning paa at betale 300 Rdl. for 2 gule Heste. Herr Kancellie-Raaden har taget Dig fordømt ved Næsen, thi han tilbød mig dem ifjor, da jeg var i Laurvigen, til en langt billigere Pris, men jeg havde ikke Lyst til dem; de er nemlig allerede tilaars og har øjensynlig *Spat*, og den ene halter af og til, og den løber ogsaa løbsk for Vogn. Pengene skal blive betalte.

Min kjære Søn!

Om jeg skal skjælde Dig ud for Premier Major ved de norske Dragoner eller for Seconde Major ved det danske Livregiment, véd jeg foreløbig ikke. Ligemeget! jeg haaber at Du lykkelig har overstaet Dit Felttog og Dine Strabadser og omfavner Din kjære Hustru og Datter med inderlig Hjertens Glæde — med en lige saa kraftig Følelse af Fryd i

¹ Brevskriverens Sønner.

Hjertet som den Sorg, du følte ved at forlade dem. Taler Du tysk, jydsk, nordsk eller svenska?

Det var da engang en Krig! Om Freden bliver af lang Varighed, derom tvivler jeg meget; Det kunde jo være, at der i den seks Maaneders Vaabenstilstand indgaas paa saadanne Betingelser med Sancho Pansa,¹ at han maa forholde sig rolig; det gaar med ham som med Bøndernes Køtere: naar Hunde, der er større end de selv kommer efter dem, saa løber de tavse til deres Huse, men saasnart de store er langt borte, kommer de atter frem langt bag ved dem og gø'r Vov Vov!; netop ligesaa handler Svenskerne. Nu, I er ude af Sverige, gjør de en forbandet Blæst.

Om vi har faaet vore Penge fra Udlandet, kan jeg ikke paastaa for vist, der er flere, der vil paastaa det, men man mener dog, at vi vil komme til at betale Krigsskat.

Lev nu rigtig vel, fornøjet og rolig, overbring Din kjære Hustru min hjerteligste Anbefaling og sig hende, at jeg allerede forrige Gang har skrevet til Kjøbenhavn om det, som er aftalt imellem os.

Jeg anbefaler mig ogsaa til Din lille Datter og er stedse

*Tranekier Slot,
D. 24. Novbr. 1788.*

Din
oprigtigt hengivne
Fader
C. A. LAURVIG.

Min kjære Søn!

Nu haaber jeg, at Du maa være naaet til det Sted, Du holder mest af,² hvilket er meget naturligt. Som jeg ser af Dit Brev, finder Du ogsaa, at Luxus'en i Norge gaar over alle Grænser: det er deres virkelige Maade at leve paa og

¹ Sverige. ² Slesvig.

more sig, og selv de, der ikke har Midler til det, maa alle være med, og derfor er der saamange af dem, der dingler paa Benene.

Af indlagte Copie vil Du se Justice-Raad Uldalls¹ Mening, nemlig at Du indtil videre skal holde Sagen hemmelig, Du ser heraf, at jeg holder og vil holde Løftet til Din gode Hustru. Nu mangler kun dette. Lad dette, min bedste, og det indlagte Brev i Fremtiden tjene Dig til Advarsel om at behandle Dine Pengesager bedre, bevar det omhyggeligt og drag det hyppigt frem i Din Erindring. Hvad der har været imellem os, skal *nu atter* for evigt være dødt og glemt af mig, og det skal aldrig blive omtalt, men Du maa ogsaa i alle Tilfælde alene sætte Din Lid til Din Fader og ikke lytte til falske Bagvaskere og Øretudere, som der er nok af, men sætte Din Lid til Din gamle Fader, saa er Du i sikker og god Behold. Lev vel saalænge.

*Tranekier,
D. 6. Decbr. 1788.*

Din
hengivne Fader
C. A. L.

P. S. Er det en Ahlefeldt eller Rumohr fra Roest, der har laant Dig de 500 Rdl., som jeg har forpligtet mig til at betale R. i O. T., og i hvilken Mønt har han betalt Dig dem?

Herom beder jeg Dig om Svar snarest muligt.
God Nat, Klokken er 2.

Min kjære Søn!

Jeg vil haabe, at Du og Din kjære Hustru og Datter alle befinder sig vel i enhver Henseende; her har Skarlagen-

¹ Se ovenfor Side 209.

Feberen grasseret stærkt overalt, ligesom ogsaa en anden Slags hidsig Sygdom; der er dog kun faa døde deraf.

Siden den Tid, da jeg sendte Dig Uldall's P. M. har jeg min Sjæl ikke set eller hørt et Bogstav fra ham. Jeg har ikke desto mindre siden da skrevet to Breve til ham og erindret ham om »det Bevidste«, men desuagtet ikke faaet noget Svar fra ham. Der maa ligge tre vigtige Aarsager bag ved dette: enten kan han ikke blive færdig med Holsternerne¹ eller han er for stærkt optaget, eller ogsaa er han syg, hvilket nok, desværre for mig, er det rigtigste; thi hans Sundhedstilstand skal jo være saa ringe, at han selv ikke tror paa at leve længe og den meste Tid maa holde Sengen. Skulde han gaa bort, mister vi vor største Advocat.

Vi mangler to Gange Post fra Kjøbenhavn; jeg kunde jo nok fortælle Dig nogle Anecdoter derfra; men da Du har det slesvigske Hof i Nærheden, hører Du sagtens alle Nyheder fra første Haand.

Staldmester Wibel skriver til mig, at dette Aars Termin er forløbet i største Ro.

Din Broder Ferdinand forsikrer Dig om sin broderlige Kjærlighed og er her hos mig allerede kommet saa vidt i Ridning, at han allerede igjen har Elever under sig, som han informerer. Saavidt jeg véd, kommer han i disse Dage i Num̄er og gaar da i Marts Maaned til Regimentet.

Fra Norge skriver man til mig, at Dine derværende Heste skal befinde sig ret godt, og at en Skipper allerede skulde have indskibet den fornødne Fourage til Dine Heste, men at han desuagtet er sejlet bort med Fouragen og ladet Hestene i Laurvig i Stikken. Hvem der har været Skyld heri, kan jeg ikke vide, men i sig selv er det en dum Historie.

¹ Sonnens holstenske Kreditorer.

Storvildt, Harer, Høns og Ænder, alt er her ødelagt for os af den haarde Vinter, altsaa kan vi til Sommer tage en Stok i Haanden i Stedet for et Gevær.

Endnu er alt tillagt med Is mellem Fyen og vor Ø, men ved østre Strand er Havet isfrit.

Vi har endnu ikke faaet Ordre om, hvormange Søfolk vi skal stille i Aar, skønt vi allerede har den 20. Februar, og Udskrivningen til Sø-Etaten ellers har været færdig medio Januar; men det beror eventuelt ganske paa den svenske Rigsdag.

Jeg anbefaler mig paa det bedste til Generaladjutant v. Lindholm.¹ Næst min faderlige Hilsen til Din kjære Hustru og Datter, er jeg med sand Kjærlighed

Tranekier,
D. 20. Febr. 1789.

Din
oprigtig hengivne
Fader
C. A. LAURVIG.

Min kjære Søn!

Jeg haaber, at Du allerede for nogen Tid siden har modtaget mit sidste Brev. Jeg vil dog haabe, at Du og Din kjære Hustru og Datter i alle Henseender befinder Eder vel, skjønt jeg nu i meget lang Tid ikke har hørt eller set noget til Eder.

Fra Justice-Raad Uldall fik jeg endelig Brev sidste Postdag, og jeg har ikke taget det ringeste fejl, men min Formodning har bekræftet sig — nemlig at de holstenske Kreditorer ikke i mindste Maade har villet rette sig efter hans Ønsker; han er nu ogsaa slaaet ind paa en anden Vej for at faa en Ende paa Sagen, og hvis det ikke fører til et Re-

¹ Se ovenfor.

sultat, griber han til en anden Extremitet, der nok skal sætte dem Tommelen paa Øjet.

Her paa Egnen er vi lede og kjede af lutter Comödier, Operaer, Masquerader, Canonader og Fyrværkerier, som min Salighed, snart gaar for vidt, det er min Sæl sandt; Jeg og mine er ikke med i »Partiet«. Jeg vil sige som hin Domestique sagde til sin naadige Herre:

»Hvor kan vi i Længden holde det ud«.

Nu ved jeg intet yderligere, end at det bestemt forlyder, at min gamle, gode Ven Major Caspar Christopher von Flindt er bleven forlovet med det artigste og fornuftigste Fruentimmer paa hele Fyen, nemlig med Frøken Rikke Benzon; hun er tilmed smuk, og hun faar ogsaa Penge, altsammen kun godt, saa at han ikke behøver at lide Nød paa sine gamle Dage. Ifald G. A. von Lindholm er hos Dig, beder jeg Dig anbefale mig til ham paa det bedste og comūnisere ham Nyheden, da jeg er ganske overbevist om, at han oprigtig vil tage Del i sin gamle Vens Vel.

Nu har vi igen en Helvedes Vinter. Gud hjælpe os. Vi er allerede bekymrede for, at vi skal komme til at mangle Foder.

For nærværende Tid har vi mange Hestemarkeder her, det lader sig ikke endnu bestemt sige, om Heste bliver dyrere eller ej.

Næst at anbefale mig til Din kjære Hustru og Datter, er jeg af faderligt Hjerte

Din
trofast hengivne Fader
C. A. L.

Trankier
D. 6. Martii 1789.

Min kjære Søn!

Med Søndagsposten igaar fik jeg fra Justice-Raad Uldall den glædelige Efterretning, at man nu er færdig med Dine holstenske Kreditorer med Undtagelse af 3, som for Øjeblikket endnu ikke vil bequemme sig, de øvrige er straks bleven betalt, saa der altsaa nu er det bedste Haab om med det første at se Resultatet fuldt færdigt.

Her tales der ikke om andet i alle Kroge end om Abediell, Bentzonstierna og andre Svenskere; om det bliver Krig eller Fred, véd man ikke¹; men det véd vi desværre, at vi igen fik en Forordning om Formueskat, og det trykker svært.

Kammerherre Eppinger, der for nogle Aar siden løb bort med en Fru Appelgaard, fik sin Dom ved Højeste Ret og blev erkjendt for *Fredsløs*.

Endnu gaar og kjører man her paa Isen mellem Ærø, Strynø, Fyen og Langeland, ja endnu for 8 Dage siden er Fodgængere kommet fra Lolland herover til Spodsbjerg, hvilket er noget uhørt paa denne Aarstid.

Til Din kjære Hustru og Datter og Herr General-Adjutanten² anbefaler jeg mig paa det bedste og er altid

Din

hengivne, gode Fader

C. A. LAURVIG.

Tranekier

D. 29. Martii 1789.

Min kjære Søn!

Det er en stor Naade H. S. Durchlaughtighed Landgreven viser Christian.³ Jeg modtager dette med underdanig Tak.

¹ Freden med Sverige blev sluttet i Juli. ² Lindholm. ³ Brevskriverens yngste Søn.

Kan Du nu incaminere det videre hos Prindserne, skal det være mig behageligt; før Sct. Johanni kan han ikke staa til Confirmation, da han derefter saa snart som muligt skal være istand til at komme til Regimentet. Kan Christian nu blot finde sig passende tilrette i sin Lykke, det vil være et stort Spørgsmaal.

Benzonstiernas Portrait i Kobberstik er sendt mig med forrige Post. Han ser ud som en Canaille, om Forhøret véd vi endnu intet her.

Til Dato har vi faaet 6 Snepper — ikke flere.

Om det bliver Krig eller Fred véd man lige saa lidt i Kjøbenhavn som her; efter min ringe Indsigt burde vi indtage Defensiven, det vilde være det nyttigste for os i vor Tilstand.

Min anbefaling til Din kjære Hustru og lille Datter.

Forbliver hele mit Liv

Tranekier

D. 10. April 1789.

Din
hengivne oprigtige
Fader
C. A. LAURVIG.

Min kjære Søn!

Streng Herr Major!

Barmhjertige Herr Auditeur o. s. v.

For Dit Brev med indlagte takker jeg hjertelig. Gjør Dig efter dette ingen Ulejlighed min kjære Dreng med at sende mig Dine Nyheder, thi jeg har for længe siden hørt dem fra første Haand, d. v. s. fra Kjøbenhavn. Men hvis Du har Nyheder fra Holsten, som det er Umagen værd at meddele, saa takker jeg hjertelig for dem.

Hvad Din Broder Christian angaar, saa vil han nok komme til en Bestemmelse, som straks fra Begyndelsen

vil synes brillant for ham, men som maaske i Tidens Løb vil kjede ham, thi fra sin Ungdom af har han været og er endnu tilsinds ikke at ville staa under nogens Herredømme, men i alle Sager og i alt, hvad han gjør, at handle frit, og i Militairet gjælder lige det modsatte, thi der er alt Subordination. Enfin, nu er han i det, nu maa han jo gennem det.

Da Du anlagde Planen, faldt det mig straks ind, at det vilde være hans Lykke, at Du var ved hans Side i Garnisonen, og endvidere hvis Du havde Plads, kunde have taget ham til Dig i Dit Hus; men ved nærmere og moden Overvejelse er jeg blevet af en anden Mening, thi hvor der er Fred, Enighed og Ro i et Hus, er det ikke tilraadeligt at tage en Spektakkel-Mager i Huset: han er vild, hidsig, ubetænksom og uerfaren, han tager ikke imod Formaninger og Modsigelser; han er en stor Tilbeder af det smukke Kjøn, han skal have erhvervet sig temmelig stor practisk Kjendskab i dette Fag.

Naar alt dette tages i Betragtning, saa skulde Du og Din gode Hustru gjøre Eder al optænkelig Umage for at foreholde ham hans Fejl og udbede Eder Fred og Ro i Eders Hus, men det vilde ikke blive venskabeligt optaget af ham, han vilde rimeligvis sige, at Du dog vel var hans Broder, at Du ikke har noget at gjøre med at befale over ham, og at han var lige saa god Officer som Du — og mere af den Slags, og dette vilde medføre animosité og ubehagelige Følger. Derfor beder jeg Eder kun vise mig den Venlighed, at han kan tage sine Middagsmaaltider hos Dig, thi D'Herrer Officerers offentlige Spise-Quarterer krydres just ikke af de bedste Talemaader og Leveregler.

Med Hjertens Glæde vilde jeg tage imod Eder, og vil Du

have et Fartøj til Flensborg eller Eckernförde, og Du vil lade mig det vide i Tide, saa skal det snart kunne ske, men Ridehest. maa Du, hvis Du endnu holder af at gaa paa Jagt, selv bringe med, for mine egne Heste faar ingen Lov at ride.

Din Moder, der ogsaa lader Dig hjertelig hilse, takker saavel Dig som Din kjære Hustru for den venlige attention.

N. B. bliv mig fra Livet med Fødselsdags Gratulationer, eller jeg skal — —

At der skal oprettes en Lejr paa 12.000 Mand ved Skovby¹ vil formentlig være Dig bekjendt.

Anbefalende mig til Din kjære Hustru og Datter er jeg stedse

Biørnemose

D. 5. Maj 1789.

Din
gamle hengivne Fader
C. A. L.

Min kjære Søn!

Hermed følger Dine Breve fra Landgreven tilbage. Din Opførsel overfor Rettens Betjente misbilliger jeg i høj Grad. Thi Du kan ikke sætte Dig op imod dem, eftersom de grevelige Privilegier ikke siger et Ord derom, og jeg ikke giver mit Ord paa, at Dine Meubler er mine, thi naar de forlanger min Ed derpaa, aflægger jeg tilforladelig ikke nogen falsk Ed.

Hvad angaar Gaarden i Kallundborg, som jeg har tilkjøbt mig, og som Du bor i, saa skal Du ikke være bekymret for den, thi saalænge Du ligger der i Garnison, beholder Du den til Beboelse; skulde Du blive forflyttet, vil jeg finde

¹ ved Rendsborg.

Raad for Gaarden, thi at udleje den stykkevis, hvis saadant skulde gjøres, afhænger af mig og ikke af Dig. For Dit Tilbud om en rød Hoppe takker jeg hjerteligst, Du kan spare den Tur til Slagelse, thi købe kan jeg slet ikke og sælge vil jeg gjerne, og det lader sig ikke vel gjøre her paa Langeland, da de skal føre deres Heste over tre Vande, og en saadan Hest, som den, Du forlanger af mig i Bytte, har jeg min Salighed ikke engang, thi andre vil ogsaa have een, men jeg maatte rent ud afslaa det, da jeg kun har 3-aarige Tingester og Carossehestene, og gamle, udslidte Jagtheste er heller ikke til nogen Nytte. Løverdag Morgen rejser jeg herfra — fra Bjørnemose og tænker, om Gud vil, Løverdags Aften eller Søndag Formiddag at være i Slagelse, hvorefter Du kan rette Dig.

Din
hengivne Fader
C. A. L.

Bjørnemose
D. 5. Maj 1789.

*Ærværdigste Fader!*¹

Krænket i min inderste Sjæl henvender jeg mig til Dem for at opnaa Naade af Deres faderlige Hjerte. Jeg véd, at jeg i høj Grad har fornærmet Dem ved den Uorden, der har bredt sig over mine Pengeomstændigheder, det erkjender jeg af Hjertet; men jeg véd ogsaa, at hvis det nu ikke een Gang var sket, skulde det med Sikkerhed aldrig mere ske, og at jeg, naar min nuværende Gjæld engang var afviklet, bestemt vilde vogte mig for at gjøre ny Gjæld, idet de ubehagelige Forhold, der deraf er opstaaede, ofte har tryk-

¹ Nedenstaaende er Kladden til en Del af det Brev, som Chr. Ahlefeldt omtaler i sin Skrivelse af 8. Maj 1789.

ket mig i høj Grad. De har forstyrret den gode Forstaaelse, der har bestaaet mellem Dem og mig, de har berøvet mig min Fader, thi kun i et Øjeblik, i hvilket De ikke var min Fader, kunde De fatte en Beslutning, der er saa yderlig krænkende for mig som det Rescript, hvorved jeg erklæres umyndig. I dette har De forbeholdt Dem Ret til atter at ophæve det, og jeg anmoder Dem om at gjøre det nu med det samme, endnu før det er blevet bekjendt, eller ifald dette er umuligt, snarest herefter. Jeg beder og besværges Dem, denne Naade, denne Velvilje vilde paakalde hele min barnlige Taknemmelighed, og jeg vil gjøre alt, hvad De forlanger af mig, hvis De blot vil opretholde min Ære og ikke bringe mig til Fortvivlelse, hvad jeg er meget nær ved gennem dette Slag. Al Gjæld, som jeg forhen havde gjort, var jo lige saa lidt bindende for Dem, skjønt jeg ikke var berøvet min Myndighed. De har overtaget den af ren faderlig Godhed, det erkjender jeg af Hjertet, hvad hjælper det Dem, at De fortæller hele Verden, at De fremtidig ikke vil gjøre, hvad De tilmed slet ikke er pligtig til, og mig sætter det meget dybt ned, det berøver mig al borgerlig Anseelse. Det er tilstrækkeligt, at jeg véd Deres Vilje, jeg skal sikkert paa det strengeste — — — — —

Herpaa svarer Faderen følgende:

Min kjære Søn!

Dit Brev har jeg rigtig modtaget med sidste Post. Jeg ser af samme, at Du er opbragt over de Skridt, jeg har gjort, og at Du har skrevet uden Overlæg noget Du dog ikke selv mener.

Betænk hvorlænge jeg har set med lemfældige Paamin-
delser paa Din uordentlige Økonomi, og hvad lovede Du
mig ikke højt og helligt, da Du sidst var her. Hvad er der
ikke sket senere. Din Opførsel har tvunget mig til, hvad
der er sket, hvis jeg da ikke med aabne Øjne vilde give Dig
frie Hænder til tøjlesløst at arbejde paa vort ganske Huses
Fordærv. Blot nu de herimod valgte Forholdsregler ikke
maa være for sent trufne. Med Tiden venter jeg Forstand
og Overlæg af Dig, thi Dine næsten truende Udtryk gjør
aldeles intet Indtryk paa mig. Næst at anbefale mig til Din
Hustru og Svigerinde forbliver jeg

Tranekier
D. 8. Maj 1789.

Din
trofaste Fader
C. A. LAURVIG.

Min kjære Søn!

Alle vi her ønsker af Hjertet Din kjære Hustrus fuldstæn-
dige Helbredelse. Her taler man om et Campement ved
Rendsborg 12.000 Mand stærk, og derom nævner Du ikke
det mindste. At Christian er blevet Fændrik, er mig meget
kjært, men førend han har staaet til Confirmation og nogen-
lunde har faaet sin Equiperung i Orden, kan han umuligt
vise sig ved Regimentet. Naar Du kommer til Flensborg,
saa foretag det nødvendige til at anskaffe ham en Munde-
ring og en Munderings-Kaarde med Messingfæste, paa
hvilke Sager Regning straks tilsendes mig. Linned skal han
faa leveret herfra. Jeg vil raade Professor Jasperson til at
skynde sig med ham saa meget som muligt. Faar han fuld
Gage, eller staar han à la suite? I sidste Fald behøver han
ikke at skynde sig med at komme til Regimentet.

Vi hilser alle her Din kjære Hustru og Datter hjerteligst
Iøvrigt er jeg

Biørnemoese
D. 16. May 1789.

Din
altid hengivne Fader
C. A. LAURVIG.

Min kjære Fritz!

Overbringeren heraf er Din Broder¹ selv. Hvis Du har nogen Kjærlighed til mig og ham, saa gjør Dig for Guds Skyld al optænkelig Umage for at finde en Mand, der ret af Hjertet vil tage sig af ham og holde skarpt Øje med ham ved enhver Lejlighed. Han mangler ganske Levemaade. Galant er han overfor det smukke Kjøn voilà tout, han har intet lært, knap nok at skrive og læse; Sandheder, Forestillinger og Formaninger gjør intet Indtryk paa ham, og den som vil foreholde ham hans Fejl, bliver hans mest erklærede Fjende. Hor og Spil er hans Hovedlidenskaber, han er døv for alt, hvad der ikke lader sig forene med hans liderlige Lyster. Man maa i høj Grad søge at holde ham fjernt fra de unge Fændrikkers Lag, ellers er han for stedse fortabt. Den Mand, der tager sig af ham, maa gjøre sig det absolut klart at jeg — Fanden annamme mig — ikke betaler een Daler Gjæld. Om alt, hvad der hedder Arbejde med Hovedet og Anspændelse af Hjernen bryder han sig aldeles ikke, og hans Yndlingsstudium er ikke at bestille andet end at drive. Alt hvad jeg her har sagt, kan Din Moder og jeg selv bevidne i den Tid, han har været her. Alt hvad han ser vil han købe, og at omgaas med Penge for-

¹ Christian Ahlefeldt, den senere Forpagter paa Vestergaard paa Langeland.

staar han aldeles ikke, der maa ikke betroes ham noget paa Credit; det er værst for dem, der gjør det.

Herr Professoren afleverer ham selv til Dig, og fra den Stund af er han for saa vidt sin egen Herre.

Det gaar mig meget nær at give denne Skildring af ham, men desværre indeholder den lutter Sandhed.

Herr Professoren medbringer et P. M. om, hvorledes der skal forholdes med hans Sager; nu kommer det an paa Dig, hvad for en Officer Du vælger til ham, som skal besørge hans Pengesager og udbetale ham hans Penge hver Maa-ned.

Hils Hustru og Barn og Lindormen.¹

Din
Dig altid elskende Fader
C. A. L.

Den 17. Septb. 1789.

4. October 1789.

Min kjære Søn!

Begge Dine Breve har jeg rigtig modtaget saavel som indlagte fra Lindholm. Han har ogsaa straks efter sin Ankomst skrevet til mig fra Kjøbenhavn.

Jeg er ganske vist ikke Profet men ret ofte Spaamand, hvad sagde jeg Dig ikke engang i min Thesal, da Talen kom paa de to Prindsers² store Venskab for hinanden, hvad svarede jeg? Jeg husker det endnu ganske tydeligt: »Jeg vilde gjerne tro, at dette Venskab fra nu af virkelig fandtes. men jeg nærede ingen Tiltro til dets Varighed, fordi jeg troede og havde den sikre Overbevisning, at Prindsen af

¹ Lindholm. ² Landgreve Carl af Hessen og Prins Frederik Christian af Augustenborg gift med Kronprinsens Søster Louise Augusta.

Augustenborg vilde og kunde udrette mere hos Kronprindsen«.

Nu har vi netop her Tilfældet med Prinds Carl, og det viser sig, at Prindsen af Augustenborg ikke kan fordrage Prinds Carl,¹ og hvis sidstnævnte tager hjem med det første, saaledes som jeg sikkert formoder, saa er den Historie forbi, og hvorledes Sagerne saa vil stille sig, ja det vil Tiden vise, og nu er »Mutter Louise«² ogsaa ankommet og hun vil under disse Omstændigheder ikke lægge Hænderne i Skjødets, men sikkert være virksom for at udruge et eller andet, hvad det nu maatte blive.

Du maa nu være opmærksom paa Nord-Polen, og jeg paa den i Syd; støder de to Poler mod hinanden vil det blive en fordømt Knagen og Bragen, Gud se i Naade til os, ellers ser det galt ud.

Numsen³ er ogsaa blevet Generalløjtnant For kort Tid

¹ Prinsen af Augustenborg og Landgreven af Hessen havde for en Tid fundet hinanden i fælles Had til Hofmarskal Bülow, Kronprinsens mangeaarige intime Ven og Raadgiver. Begge de to Prinser vare misfornøjede med Bülows store Indflydelse paa Regenten, Landgreven havde desuden en personlig Grund til sit Had, han vidste, at Bülow modarbejdede Planerne om et Ægteskab mellem Kronprinsen og Landgrevens Datter Marie Sophie Frederikke. Da Bülow var blevet styrtet, var der intet mere, der bandt de hidtilværende Forbundsfæller til hinanden, og de vedblev at være Uvenner lige til Frederik Christians Død, fraregnet en kort Episode, hvor Lavaters Besøg i Danmark havde bragt dem sammen. Christian Ahlefeldt hentyder i sit Brev til, at Arveprinsen af Augustenborg, der boede i København, vilde have lettere ved at bevare Kronprinsens Gunst end den paa Gottorp bosatte Landgreve. Christian Ahlefeldt forregnede sig, Kronprinsens Forhold til Svogeren blev tværtimod køligere og køligere. ² Antagelig Landrevinden af Hessen, der arbejdede paa at faa sin Datter gift med Kronprinsen. ³ Frederik Numsen var en god Bekendt af Brevskriveren, hvis Fader Numsen havde staaet nær under Felittoget mod Rusland. Kronprins Frederik holdt meget af ham lige fra sin Barndom. Det skrev sig fra den Omstændighed, at Kronprinsen straks efter sin Moder, Dronningens Fængsling, var blevet betroet til Numsens

siden vilde vi have ham i Gabestokken, i Dag ophøjer vi ham. Hvilken Forskjel eller rettere sagt: hvilken Kontrast!

Dit første Brev angaar Banque-Noterne's Nedgang, nu kan de da vel for Fanden ikke komme længere ned i Pris, uden at sætte dem til 12 Skilling. Hvordan i hede Helvede skal jeg — og en anden een — længere kunne vedblive at være en ærlig Mand, da vi ikke hører, ser, lugter, smager og føler andet end Banco-Sedler og skal saa oven i Kjøbet lide et saadant Tab. Skal jeg gjøre Kongen Regnskab for, hvilket Tab jeg har haft for at faa mine Penge omsat udenfor Landet og det i 16—17 Aar, vilde han undre sig. Hvorlænge kan man holde det Tab ud. Det er jo umuligt. Vi gjør alle lige fra Kongen bedst i at gjøre Opbud og at gaa Banquerot, saa har Historien taget en Ende med Forskrækelse.¹

Moders Varetægt, og Generalinde Numsen var under hele Kronprinsens Barndom saa godt som det eneste Menneske, der viste ham Godhed. Det glemte Frederik den Sjette hende aldrig. Det, Brevskriveren hentyder til, er Numsens Udnævnelse til Generalløjtnant midt under en Retssag, som var rejst imod ham. Sagen var fremkaldt af nogle mod Numsen rettede Sigtelser for Misligheder, han skulde have gjort sig skyldig i, og Udnævnelsen forelaa, inden der var faldet Dom i Sagen. Udnævnelsen og Dommen, der kom til at lyde paa en Pengebøde, forelaa først efter, at Numsen var gaet i russisk Krigstjeneste.

¹ Regeringen havde omkring 1780 begyndt at lade Københavns Bank udstede Seddelpenge, som der ikke var Dækning for i Banken, man var her kommet ind paa et farligt Skraaplan, for paa den Tid, dette Brev er skrevet, var Seddelmængden steget til op imod 20 Millioner Rigsdaler. I Hertugdømmerne var Pengeforholdene takket være Kronprins Frederiks personlige Indgriben bragt i god Orden ved Hjælp af den nyoprettede Bank i Altona, men først i 1791 tog man fat paa Ordningen af Pengevæsenet i det øvrige Monarki ved Oprettelsen af den dansk-norske Speciesbank. Men medens Banken i Altona var blevet grundet paa reelle Værdier, dannedes den dansk-norske Bank ved Aktietegning, og Aktierne betaltes med de i dette Brev omhandlede Kurantsedler, hvis Værdi var langt under deres Paalydende.

Du siger kjære Fritz, at Du under saadanne Omstændigheder ikke kan blive i Slesvig, det vil jeg indrømme Dig. Men hos hvem ligger Skylden. Hos mig eller hos Kongen. Jeg har til Dato fra min Side holdt mine Løfter, ja jeg har endog tydelig sagt: Klag, kjære Mennesker, saa meget I vil, jeg ser det gjerne; maaske der derved kan hjælpes paa det hele; thi den hele Erstatning giver jeg ikke, thi det kan jeg ikke, det overstiger i høj Grad mine Kræfter. Jeg kjender Forældre, som slet ikke giver deres Børn Erstatning, saa kan Coursen være nok saa slet, og de maa dog lade sig nøje men ogsaa indskrænke deres Oeconomie, og det er svært at gjøre, eftersom Luxus hos os i Danmark og Holsten er blevet en Mode-Sygdom, som ikke er til at rykke op med Rode. I tidligere Tider var det ikke saaledes, thi da maatte enhver leve efter det gode, gamle, danske Ord: »Sæt Tæring efter Næring«, og det gik godt. Hvis det var saadan her i Jylland, Fyen eller paa Sjælland, saa vilde man være fri for alt dette.

Din Broder Ferdinand rejser imorgen herfra til Regimentet, da hans Tid er udløbet i Slutningen af Maanedens. Hans Regimentschef Kammerherre Adler er kaldt til Kjøbenhavn, hvorfor, véd man ikke, han har allerede været der i 12 Dage.

Hils hjerteligst Din kjære Hustru og lille Datter. Jeg er med faderligt Hjerte

Tranekier
Fredag Middag.

Din
Dig altid elskende Fader
C. A. LAURVIG.

I Aften skal Posten komme, hvad godt nyt den bringer. Nu kom Posten, ikke et Ord, ikke fra nogen eneste Sjæl.

Det hele gik glat i de gode Aar i Halvfemserne, men da de vanskelige Aar kom, viste den uheldige Ordning sig i et skarpt Lys.

Min kjære Fritz!

Siden mit sidste til Dig afsendte Brev er der ikke indtruffet noget betydeligt i Norden, Hof-Cabalerne vedbliver endnu stadig, og omstrøede Billetter findes saavel i Byen som ved Hoffet, ja endog opslaaet paa Højeste Rets Dør. Hvad der maaske endnu denne Gang opretholder Landgreven af Hessen er, at Publicum er fuldstændig opbragt paa Prindsen af Augustenborg. Thi de har ganske tydeligt nævnt ham og Ræven.¹

Den nye Plan er endnu ikke naaet frem i Statsraadet, altsaa vil vel Landgreven endnu ikke saa snart komme til Slesvig.

2 andre Statsministre er creerede: Grev Haxthausen,² Stiftamtmand over Sjælland og Geheimeraad Scheel,³ fra

¹ Johan Bülow. ² Grev Haxthausen havde oprindelig været Diplomat og var Gesandt i Petersborg under den for os saa vanskelige Periode, da Carl Peter Ulrik af Gottorp blev russisk Kejser. Struensee satte Pris paa Haxthausen og benyttede ham til forskellige Hverv, blandt andet gjorde han ham til første Deputeret i Admiralitets- og Generalkommissarlatskollegiet paa det Tidspunkt, da Struensee vilde til at omordne Søetaten, et Arbejde Haxthausen skulde udføre. Efter Struensees Fald blev han sendt i en Slags Forvisning til Flensborg som Amtmand. Kronprins Frederik satte Pris paa Haxthausen paa Grund af hans Danskhed og vilde gøre ham til Medlem af Statsraadet ved Regeringsforandringen i 1784, men først 1789 blev Haxthausen Statsminister. ³ Jørgen Skeel, der var gift med Brevskriverens Slægtning Anna Dorothea Ahlefeldt, var lige før sin Udnævnelse til Statsminister blevet Justitiarius i Højesteret. Han havde tidligere været Stiftamtmand i Bergen og desuden indtaget en Mængde vigtige Stillinger, blandt andet som Medlem af Overskattedirektionen og som Direktør for Øresunds Toldkammer. Skeel lagde sig ud baade med Struensee og Guldberg, der ikke kunde taale hans Kritik og hans aabenhjertige Modsigelser, Struensee sendte ham til Tønder som Amtmand for at blive af med ham, Guldberg gjorde ham af samme Grund til Landdrost i Pinneberg. Kronprins Frederik satte i Modsetning til de to andre netop stor Pris paa Skeels aabne og ærlige Tale, og da Kronprinsens Hovedgenskab Flid i høj Grad fandtes hos Skeel, arbejdede-

Christiania; at dette er sket, er Hof-Cabaler; 5 eller 6 Kammerherrer er ogsaa udnævnt, det er ogsaa en af Nutidens Nyheder.

Fra Rendsborg og Itzehoe klager man ogsaa over Penge Omsætningen, men en B. B. gælder dog hos dem endnu 4 Mark Dansk. Nu taler man højt om, at vi ogsaa skal have de Holstenske Penge.¹

Til Din kjære Hustru og Datter anbefaler jeg mig paa det bedste. Indlagte beder jeg afleveret til Fændrik Christel,² sig mig oprigtig, hvorledes han opfører sig.

Tranekier
D. 5. Decb. 1789.

Din
altid hengivne
Fader
C. A. L.

Min kjære Søn!

Det skal være mig meget behageligt at høre, naar I alle befinder Eder i bedste Velgaaende.

Indlagt følger hvad jeg har ved Haanden af indenlandske Efterretninger; jeg for mit Vedkommende beklager særlig Cavalleriet: thi det, Notabene Officererne levede dog under behagelige Forhold og med passende Indtægter, Men hvad nu efter denne Plan, hvis den bliver saaledes, som det staar skrevet her. Efter den bliver det saa med Office-de de to Mænd godt sammen. Kronprinsen satte ogsaa Pris paa Skeels udpræget danske Sindelag.

¹ I Hertugdømmerne havde man afskaffet de gamle Sedler og indført en ny Mønt Slesvig-Holstensk-Kurant, 125 Rigsdaler slesvig-holstensk Kurant skulde svare til 100 Specier. Christian Ahlefeldt tager fejl, naar han taler om Planer i Retning af at indføre »de holstenske Penge« i Kongeriget, Regeringen ønskede netop at holde Kongeriget og Hertugdømmerne saa langt ude fra hinanden som muligt, paa dette som paa alle andre Omraader, til Ulykke for Staten. ² Brevskriverens yngste Søn Christian.

rerne idel Armod og Usseldom. Thi hvem kan tjene med Lyst, Glæde og Iver. Sikkert ingen. Den, der selv har noget, vil vel ikke slide i det for at kaste sine Penge bort i Kongens Tjeneste, og den, som slet intet har, kan slet ikke leve. Men jeg kan umuligt tro, at Planen holder Stik, og denne Plan skaffer ikke Landgreven af Hessen Venner i Militairet, og han har dog i Forvejen ikke mange af dem.¹ En Esquadron Chef 300 Rdl. og slet ingen Sportler; det kan ingen Djævel blive klog paa, og nu bliver vel med Guds Hjælp ogsaa noget decourteret af disse 300 Rdl. for prompte Udbetaling, Mundering o. s. v. Det bliver knap nok Premier-Lieutenants-Gage til en Esquadron-Chef; saa skal Subalternens per advenent ogsaa trækkes fra, saa gaar hele Historien ad Helvede til. O Ve, O Ve! hvad er det dog ikke for elendige Tider, vi lever i; Herrer der kun bestiller lidet og har haft 4000 Rdl. faar 2000 Rdl. Tillæg, det er den forkerte Verden, thi efter min Plan skulde d'Herrer have deres Indtægt nedsat, og de forbandede, unødvendige og ufortjente Pensioner skulde inddrages, det kunde dog hjælpe noget og indbringe noget, og Militairet kunde blive noget læmpeligere behandlet tilmed i disse kritiske Tider, og saa vilde de jo faa noget sparet ved Hæren ved enten Aar efter Aar eller hvert andet Aar at afskaffe de Regimentter, som de anser for utjenligst. Det mener jeg vilde være Ret, og det

¹ Det er rigtig nok, at Prins Carl deltog i Forhandlingerne om de af Kronprinsen projekterede Forandringer i Hæren, men hans Indflydelse i saa Henseende har næppe været stor. Den endelige Omorganisering af Hæren fandt først Sted en halv Snes Aar senere. Kronprinsen og Landgreven vare saa uenige som muligt om Principperne for den nye Organisering, Kronprinsens Planer gik i Retning af Indførelse af almindelig Værnepligt, da han misbilligede Bestemmelsen om, at Værnepligten udelukkende skulde hvile paa Bondestanden, hans Onkel var af en ganske anden Mening.

vilde ikke i saa høj Grad vække Opsigt. Men hvorfor vil jeg gamle Dumrian raisonnere over Ting, som jeg ikke forstaar eller har Kjendskab til. ›Hold Mund Knægt og raisonner ikke, Punctum«. Jeg er Marche-færdig, enten gaar jeg til Asien, Africa eller America, thi i hele Europa er der ikke længere godt at være, Thi i Gallien henter man sig Epidemien, i England er det for ›friskt« at leve for en Mand, der som jeg er til Aars, i de kejserslige Nederlande hersker den franske Syge, i Holland og Spanien saavel som i Italien er der mig for varmt, i Tyrkiet knitrer og brager det lidt for meget, der kunde man maaske selv miste Hovedet.

Moresque lop! lop! dat du wegkommst!
Nu har Du faaet Snak nok for denne Gang.
Hils Hustru og Barn.

Tranekier
D. 10. Dec. 1789.

Din
hengivne Fader
C. A. L.

Min kjære Søn!

Jeg antager, at Du gjennem Lindholm er gjort bekendt med alle Forandringer og Reductioner¹.

Det er en stor Lykke for Prinds Carl at Prindsen af Augustenborg er blevet almindelig forhadet mellem Høj og Lav, ellers var det vel ikke forløbet saa glat. Give blot Gud, hvad der end er sket, og hvad der end yderligere skal ske med Militairet, at alt maa komme paa fast Fod, thi de hyppige Forandringer og Omsmeltninger ødelægger Planen.

Hils Din Broder Jens. Hans Penge var allerede afgaaet,

¹ i Militairetaten.

førend jeg fik hans Brev, altsaa er de vel allerede ankommet til Altona.

Hils Din kjære Hustru og Datter og Jens og Christian.

Tranekier
D. 19. Dec. 1789.

Din
altid hengivne Fader
C. A. LAURVIG.

Biörnemosc, 2. Januar 1790.

Glædelig Fest! Glædelig Nytaar! Lad Skidtet fare ud af Næse, Mund og Røv, saa bliver Kroppen sund.

Hermed min Nyhed og hvad der er at vente. Jeg tror ikke, at Landgreven handlede klogt, da han vilde blande sig i Sø-Etatens Sager; jeg betragter dette med sikkert Øje som en skjult Fælde, man har sat for ham. Nu murer jeg alle mine Vinduer til og vil kun søge at lede Dagens Lys ned igjennem Skorstenen.

Hils Din Hustru og Christian.

i Hast.

C. A. L.

Oh, hvor jeg beklager Dig, men endnu mere min kjæreste Datter, den lille Lotte. Kan Du forsvare en saadan Behandling af Din gode Ægtefælle at skaffe hende en saadan Indquartering paa Halsen og tilmed med den Slags Menneker, det er nogle fordømte Karle.

Det er beklageligt, at Børn ikke først spørger deres Forældre til Raads; hvis Du havde gjort det, havde jeg alvorlig fraraadet Dig det. Thi jeg har desværre for mig i adskillige Aar haft dem i mit Hus; men da jeg er en gammel, sædelig Mand, kunde de ikke forsøre mig; thi Utugt og Spil

GENERALEN

er deres væsentligste Lidenskaber, drikke gjør de ganske vist ikke: den ene tør ikke mere, og den anden har aldrig haft Smag derfor, men det smukke Kjøen: Pas paa Din Hustru, ja ogsaa paa Klosterfrøkenen, de Fyre vil i Løbet at 9 Maaneder gjøre alle de Fruentimmere, som er i Dit Hus, saa tykke som Trommer; naar de har gjort det lille Stykke Arbejde færdig, anbefaler de sig, tager hjem og lader Dig i Stikken. — Saa sidder Du ene kjøn min kjære Fritz, og Du faar Skyld for alting baade i og udenfor Huset — wohlbe-komm's dem Herrn Grafen — tag saa Skade for Hjemgjæld!

Nu har jo Kronprindsen været hos Eder. Har Du talt med ham om alt? Tal rent ud. De skal og maa høre den rene Sandhed. Det er Tider, saa Gud maa sig forbarme. Kongelige Forsikringer gjælder ikke mere, end ikke om man kan opvise 5 af dem paa een Gang. De grevelige Privilegier beklipper man ved enhver Lejlighed; man protesterer, man gjør Forestillinger, man godtgjør ved autentiske Dokumenter sine aargamle Rettigheder, man beder allerunderdanigst, men det hjælper altsammen intet. Det skal nu være saaledes, og man vil ikke høre nogen Protest. Man giver Grev Bernstorff, Greve Reventlow, Colbiörnsen og Prindsen af Augustenborg Skylden, man siger ogsaa, at Landgreven af Hessen — han og Bernstorff er jo to Sjæle og een Tanke — skal have megen Skyld heri. Det synes mig, at Landgreven har nok at gjøre med det Militaire, saa at han ikke skulde blande sig i Ting, der ikke vedkommer ham. Hvis dette skal blive længe ved, saa tager Fanden ved alle Grevskaber, Baronier og Adelsmænd, vi skal alle blive Bønder. Vi bliver overdængede med saa mange Forordninger, Rescripter og Placater, at vi kan blive tossede derover. Det bliver vel ikke godt, førend denne franske Sygdom faar

vundet Indpas her i Landet; men hvem vil være den første? Ingen tør vove det, den ene stoler ikke paa den anden: det er Ulykken. Jeg anser det nu for rettelig handlet af en Konge at afhjælpe alt, hvad der hedder Misbrug, at anstille skarpe Undersøgelser, at straffe de skyldige føleligt og statuere Eksempler, men paa den anden Side bør han erklære de retskafne og uskyldige for straffrie for hele Verden, men nej! Nu skal vi alle som een gjøres til Cannailer. Det er Fanden tage mig for haardt og uudholdeligt for en Mand af Ære, der har en ren Samvittighed overfor Gud og Kongen og ikke har handlet anderledes mod sine undergivne, end at han med frejdigt Blik og Frimodighed kan aflægge Regnskab og opfordre sine undergivne til frit at udtale om de — paa hvilket Punkt det end maatte være — har noget at beklage sig over. Saa vilde der ikke ske Uret mod nogen. — Men jeg opholder Dig for længe med disse Ting. Thi selv om Du vilde, kunde Du dog ikke hjælpe mig i nogen Retning.

I hele Tiden, siden Grevskabet blev erigeret, har vi været Amtmænd paa vort Grevskab: nu skal vi med Djævelens Vold og Magt staa under andre Amtmænd, og de skal se vore Sager efter, og det hvert Aar — det kan ingen Djævel udholde.

Hils Din kjære Hustru hjerteligt, ogsaa den lille Pige.
Gud bevare og opholde Eder.

Jeg er, troe mig, af oprigtigt Hjerte

Eders
hjertelig elskende og oprigtige
Fader
C. A. L.

*Tranekier,
D. 23. April 1790.*

Min kjære Søn!

Med Posten i Dag modtog jeg et hertil adresseret Brev til Dig, som jeg altsaa uforvarende aabnede. Dets Indhold var følgende. Hvad Du vil svare derpaa, dependerer af Dig og Din Hustru; jeg har allerede faaet min Invitation,¹ men har straks svaret nej. Jeg vil tale oprigtigt med Dig: jeg godtgjør Dig, Fanden annamme mig, ikke 1 Skilling dansk paa Kjøbenhavnsreisen, hvis Du vil dertil, notabene.

Hvad de 600 Daler angaar, som Du har hævet for en anden hos Cramer, skal de være Dig skænket for denne Gang. adeo.

Hils Hustru, Barn, Din Husstand og alle, som erindrer mig.

C. A. L.

d. 19. Juli 1790.

Min kjære Søn!

Er det nu forbi med Eders Himmerige her paa Jorden eller kun i Slesvig. Jeg haaber det. Thi ellers vilde min Skrivelse være overflødig, thi i saadanne Fløjels Dage hører og ser man intet, men *føle* gjør man vel undertiden, naar Tid og Lejlighed tillader det.

Da jeg hører af Generaladjutant Lindholm at Jens² personlig er ankommet, saa haaber jeg af ham, at han haver viist sig som en hederlig dansk Mand og sagt dem Sandheden, og jeg haaber jo ikke, at han tager mod Posten i Lissabon, thi hvad Bülow ikke vil have, skulde han ikke tage imod af Naade og Barmhjertighed, efter at de har fra-

¹ Til Hoffesterne i Anledning af Kronprinsens og Kronprinsessens Indtog i Kopenhagen efter deres Formæling. ² Brevskriverens næstældste Søn.

taget Din Broder den nye Post.¹ Det vil jeg ikke haabe, thi vi har for megen Stolthed til at finde os i, at de justerer² vor Familie. Jeg sidder ganske roligt, indtil jeg erfarer Sagens Udfald, og saa vil jeg vaagne.

Nu maa jeg amusere Dig med landlige Sager; 8 Dage efter Sct. Hans Dag var jeg paa Stengade Sø og fik 12 Gæs og 10 Ænder, 14 Dage efter var jeg der atter og fik 1 Gaas og 22 Andrikker, og for 8 Dage siden var jeg der for tredie Gang og fik 36 Andrikker og 30 Krikænder. Det er min Sæl sandt altsammen. Saadan lever jeg i mine uskyldige Fornøjelser; med unge og gamle Ænder og Andrikker har jeg faaet henved 400 Stk.

Her paa Fyen er Bønderne Fandens raske paa det. De sætter sig op mod deres Herskab. Bønderne paa Lundsgaard blev smittede af de andre Naboer, men det varede kun meget kort Tid. Mine Bønder indsaa deres Fejl og bad om Naade, og nu er alt hos mig roligt. Her paa Langeland har jeg kun en eneste Bonde, som tror at han er klog og gjør sig udtilbens, men han er allerede i Bedring ligesom Bønderne paa Lundsgaard. Ellers er Bønderne overalt besat af Djævelen. Tak Generaladjutanten for hans Breve. Jeg burde svare ham, men en Hofmand véd alletider mere nyt end en Bonde paa Landet. Din Moder er meget svageilig, nu har hun taget Doktor Eigel til Læge.

Hils Din kjære Hustru og Datter.

Major Flindt og Frue og Herr Secondelieutenant Juel og hans Kone saavel som v. Krogh tager ind til Indtoget.³

¹ Jens Ahlefeldt havde tidligere søgt Gesandtposten i Neapel, men den var blevet givet til hans Fætter, den forrige Theaterchef. ² Behandler som Skillemønt. ³ Kronprinsens og Kronprinsessens Indtog i København efter deres Formæling.

Knud Juel haver kjøbt her i Fyen en Herregaard, som hedder Krumstrup, for 56.000 Rdl.

Er Din Broder Janus endnu hos Dig, saa hils ham hjertelig. Lev vel.

Tranekier
D. 6. Aug. 1790.

Din
hengivne Fader
C. A. LAURVIG.

Biörnemose, D. 22. Martii 1791.

Højvelbaarne Greve
Colonel Cōmendant
Lieutenant-Colonel
Kammerherre
Naadige Herre!

Til den Kongelige Promotion qua Oberst-Lieutenant gratulerer jeg underdanigst og ønsker mange efterfølgende. Med dybeste Ærefrygt forbliver

Min naadige Herres
underdanige Tjener
CHRISTIANUS GEORGIUS
AUGUSTUS
LAURENTIUS.

Biörnemose, d. 9. Ap. 1791.

Det er vel næppe nødvendigt at svare paa Dit Spørgsmaal, om Du og Din Hustru og Datter maa komme herover til Sommer. Kom Børn! naar I vil, men lad mig blot vide, hvornaar I ankommer og hvor I vil gaa i Land.

Det glæder mig meget, at den gode lille Lotte atter er blevet rask.

I det Laurvigske Jern-Magazin i Kjøbenhavn sælges Etage-Ovne til 9 Rdl. Stykket og enkelte til 8 Rdl. Stykket.

Formen og Etage-Antallet maa opgives, naar det bliver sendt mig, skal jeg straks træffe de fornødne Foranstaltninger.

Dine tre Søstre sidder her omkring mig og beder hilse den kjære lille Lotte og Broder Fritz 1000 Gange.

Jeg har skudt 69 Snepper.

C. A. L.

Tranekier, den 10. Juni 1791.

I største Hast. Din Skipper er ganske vist bestilt til at være i Eckernförde den 1. eller 2. Juli for at afhente Eder. Jeg maa imidlertid meddele Dig, at Mæslingerne grasserer her paa Slottet, en Domestique ligger syg af dem, Din Søster Grethe¹ ligeledes. Antoinette² er ogsaa blevet syg idag men gaar endnu oppe. Lise³ faar dem sikkert ogsaa og flere endnu. Skriv derfor til mig, om I tør komme til Trods for Sygdommen, for at jeg kan rette mig derefter.

Vi hilse Eder alle hjertelig.

C. A. Lg.

Min kjære Fritz!

Hvorfor Regimentet holder saa bestemt paa, at Din Broder⁴ straks skal komme til Regimentet, kan jeg slet ikke begribe, thi først at lære Gud at kjende, er mere end al

¹ Anna Margrethe senere gift med Erik Hedemann fra Himmelmark. ² Marie Antoinette senere gift med Major Schmidt i Rendsborg. ³ Marie Elisabeth senere gift med Kaptajn Brockdorff. ⁴ Christian

verdslig Tummel og Pragt,¹ og der mangler ham saa meget, som endnu er nødvendigt, og nøgen kan jeg dog ikke sende ham bort. Lad ham altsaa kun indtil videre blive ved at være syg, thi naar han først har staaet til Confirmation, skal jeg straks have ham herhen og besørge det, som han endnu har nødig. Og saa skal han snart indfinde sig.

Hvad hans Logie angaar, da har det ikke nødig at være stort og brilliant; thi naar han kan have et lille Sovekammer, et anstændigt Forværelse og et godt Garderobeværelse og sine andre Sager i Forvaring og et Domestique-Kammer, saa behøver han foreløbig ikke mere; naar Du, naar den Tid kommer (hvilket skal blive Dig nærmere meddelt) kan finde en god, tro, passende og fornuftig Domestique til ham, saa viser Du en sand Velgjerning baade mod ham og mod mig; han kan saavist have det nødig. Til Din kjære Hustru og Datter anbefaler vi os her, Moder, Fader og Søstre paa det kjærligste.

Vi er her alt andet end krigerske, man taler endog om, at vore Nationale her skal gaa hjem i næste Uge.

*Aftenen før
Pindse-Dag.*

Din
hengivne Fader
C. A. LAURVIG.

Ganske kort Tid efter det sidste Brevs Afsendelse døde Christian Ahlefeldt 59 Aar gammel.

Han havde hele sit Liv igennem sat Pris paa tarvelige og enkle Sæder. I Overensstemmelse hermed fandt ogsaa hans Begravelse Sted. Bisættelsen var efter hans eget Ønske saa prunkløs, at Tranekærs Kirkeklokker ikke engang maatte ringe. Hans Kiste blev baaret af langelandske Bøn-

¹ Han skulde confirmeres.

der oppe fra Slotsbanken til Kirken. Saaledes havde han selv ønsket det, og Bønderne gjorde det gerne, da de alle havde holdt af den afdøde, om hvem de vidste, at han altid havde villet deres Vel. De langlandske Bønder vare mødtes med ham i Uvilje mod Landboreformerne, mistænksomme som de vare overfor alt, hvad der kom udefra udenfor deres egen Kreds. Om Christian Ahlefeldts venlige Sindelag overfor Grevskabets Bønder bærer hans Testamente Vidnesbyrd. Hans sidste Vilje kredser stadig omkring Bønderne, og han formaner sin ældste Søn til at være god mod dem og alle sine andre undergivne, hvad der ikke manglede Frederik Ahlefeldt Lyst til, ganske vist ikke i den afdødes Aand, for han var i lige saa høj Grad den nye Tids Mand som Faderen havde været den gamles.

Mange Omstændigheder bevirkede, at Frederik Ahlefeldt ikke straks efter sin Faders Død fæstede Bo paa Tranekær. Den afdøde Greve havde efterladt Godserne i en mindre god Forfatning, takket være daarlig Administration, selv havde Frederik Ahlefeldt en meget stor Gæld, og Tranekær var dyrt at bebo. Det var dog ikke alene det, der bevægede ham til foreløbig at blive boende i Slesvig; han havde svært ved at forlade dette ham saa kære Sted, hvor han nu kunde realisere mange Aars Drømme og Forhaabninger om at faa et eget Theater, som han kunde sætte sit eget Stempel paa. Det var sikkert Hovedgrunden til, at han endnu syv Aar blev boende ved Sliens Bred. Vi skulle i et følgende Bind se paa, hvorledes han realiserede sine Kunstnerideer.

